

SÁROSPATAKI FÜZETEK

- **BIHARI SÁNDOR**
A Sárospataki Ifjúsági Közlöny és a debreceni Hittanszaki Önképző Társulat Közlönyének lelki arculata az 1920-as és 30-as években
- **BODROGI FERENC MÁTÉ**
Morál és közösségi erkölcs
- **HOMOKI GYULA**
Igaz és hamis prófécia: dilemmák az ősegyházban
- **KUSNYÍR KRISZTINA**
Győri Elek (1905–1957) naiv festő alkotáshoz fűződő viszonya

LUCSKI MÁRTA

A szépség és az étkezés biblikus értelmezése és lehetséges alkalmazása a pasztoráció gyakorlatában

Sárospataki
Füzetek
Alapítva:1857

KIADJA: A Sárospataki Református Teológiai Akadémia

FELELŐS KIADÓ/PUBLISHER:

Engly Sándor, PhD – *rektor*

A szerkesztőség tagjai:

Nagy Károly Zsolt, PhD – *felelős szerkesztő*,

Homoki Gyula – *a lapszám szakmai szerkesztője*

Lapis József, PhD – *a lapszám szakmai szerkesztője*

Kovács Áron, PhD

Kustár György, PhD

Rácsok Gabriella, PhD

Szentimrei Márk

KORREKTÚRA:

Lapis József, PhD

Homoki Gyula

ANGOL KORREKTÚRA: Homoki Gyula

NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS ÉS

BORÍTÓTERV: Asztalos József

KÉSZÜLT: A Kapitális Nyomdában

Ügyvezető igazgató:

Kapusi József

ISSN 1416-9878

Szerkesztőség címe:

Sárospataki Református Teológiai Akadémia

3950 Sárospatak, Rákóczi út 1.

Kiadás és terjesztés: +36 47 312 947

Felelős szerkesztő: +36 70 242 2674

Honlap: www.sarospatakifuzetek.hu

e-mail: sarospatakifuzetek@gmail.com

PÉLDÁNYONKÉNTI ÁRA: 800 Ft (egyedi ár)

ÉVES ELŐFIZETÉSI DÍJ: 2000 Ft + postázási költség

CÍMLAPKÉP / COVER IMAGE:

A jelen számunkat illusztráló fotográfiákat

Gönczy Ákos teológia szakos hallgató készítette kolozsvári Erasmus-tanulmányai alatt. A képek talán nem a „Kincses Kolozsvár” megszokott arcát mutatják, de alkotójuk vizuális értelemben mégis kincseket talált.

TARTALOM

Oktass, hogy éljek!	5
Marozsák Dániel: Emlékezz, hogy szeress!	7
Tanulmányok	11
Bihari Sándor: A Sárospataki Ifjúsági Közlöny és a debreceni Hittanszaki Önképző Társulat Közlönyének lelki arculata az 1920-as és 30-as években	13
Bodrogi Ferenc Máté: Morál és közösségi erkölcs. Az emberi érzelmek társadalmiasításáról a 18–19. század fordulóján	35
Homoki Gyula: Igaz és hamis prófécia: dilemmák az ősegyházban	47
Kusnyír Krisztina: „ <i>Se kovács-legény nem voltam, se mint művész nem számítottam...</i> ” Győri Elek (1905–1957) naiv festő alkotáshoz fűződő viszonya	71
Lucski Márta: A szépség és az étkezés biblikus értelmezése és lehetséges alkalmazása a pasztoráció gyakorlatában	83
Prédikációs tárház	99
Hős Csaba: Jézus a győztes	101
Molnár Zsolt: Krisztus nagykövetei	105
Nagy Károly Zsolt: Beteljesedés	111
Rácsok Gabriella: A magától növekedő vetés	119
Szentimrei Márk: Legeltessétek...!	125
Idővonal	129
Bolvári-Takács Gábor: Harsányi István mellszobra előtt	131
P. Kusnyír Éva: Petőfi és a szabadság pataki oroszlánai	133
„Regionális kultúrák” – Hallgatói beszámolók az Erasmus Plus Blended Intensive Programról (Fejér Teofil, Gönczy Ákos, Halász Emília Erzsébet, Kocsis Attila, Veréb Nikolett)	137
Stíluslap	149
Szerzőink	154

CONTENTS

Teach Me That I May Live!

Dániel Marozsák: Remember That You May Love!	7
--	---

Studies

Sándor Bihari: The Spiritual Portrait of the Sárospataki Ifjúsági Közlöny (Youth Bulletin of Sárospatak) and the Hittanszaki Önképző Társulat Közlönye (Bulletin of the Self-Education Circle of Religious Studies in Debrecen) in the 1920's and 1930's	13
Ferenc Máté Bodrogi: Moral and Communal Ethics. On the Socialization of Human Emotions at the Turn of the 18th and 19th Centuries	35
Gyula Homoki: True and False Prophecy: Dilemmas in the Early Church	47
Krisztina Kusnyír: "I Was Neither a Blacksmith Boy Nor Mattered as an Artist..." The Naïve Painter Elek Gyóri (1905–1957) and His Attitude to Artwork	71
Márta Lucski: The Biblical Interpretation of Self-image, Body-image and Eating, and the Possibilities of Pastoral Care	83

Treasury of Sermons

Csaba Hős: : Jesus the Victorious	101
Zsolt Molnár: Ambassadors of Christ	105
Károly Zsolt Nagy: Fulfilment	111
Gabriella Rácsok: The Seed Which is Growing All by Itself	119
Márk Szentimrei: Shepherd the flock...!	125

Timeline

Gábor Bolvári-Takács: In front of the Bust of István Harsányi	131
Éva P. Kusnyír: Petőfi and the Lions of Freedom in Patak	133
"Regional Cultures" – Student Reports on the Erasmus+ Blended Intensive Program (Teofil Fejér, Ákos Gönczy, Emília Erzsébet Halász, Attila Kocsis, Nikolett Veréb)	137

Stylesheet

149

Authors

154

OKTASS, HOGY ÉLJEM!

„Az evangélium, az örömhír megélése és annak továbbadása olykor teher. Sokszor azt látjuk, hogy nincs is nagy eredménye. Pedig az egyház megmaradásának éppen ez a záloga: ha ez alatt a teher alatt maradunk; mert akkor az élet sodrása nem visz magával.”

Marozsák Dániel

EMLÉKEZZ, HOGY SZERESS!

Alapige:

Emlékezz arra, hogy Jézus Krisztus, aki Dávid utóda, feltámadt a halottak közül. Erről szól az én evangéliumom, amelyért még bilincseket is viselek, mint egy gonosztevő. Isten igéje viszont nincs bilincsbe verve. Ezért tehát mindent elviselek a választottakért, hogy ők is elnyerjék a Krisztus Jézusban való üdvösséget örök dicsőséggel. Igaz beszéd ez: Ha vele együtt haltunk meg, vele együtt fogunk élni is. Ha türiünk, vele együtt fogunk uralkodni is. Ha megtagadjuk, ő is megtagad minket. Ha hűtlenek vagyunk, ő hű marad, mert önmagát meg nem tagadhatja. Ezekre emlékeztess és Isten színe előtt bizonyosságot téve kérd őket: ne folytatásnak haszontalan szóharcot a hallgatók romlására. Igyekezz kipróbált emberként megállni Isten előtt, mint aki nem vall szégyent a munkájával, hanem helyesen fejtegeti az igazság igéjét.

2Tim 2, 8-15

Az öreg apostol fiatal tanítványának ír. Segít neki a gyülekezet pásztorolásában. Felkészíti, tanácsot ad. A bölcs, az idős tanítja az életre a fiatal. Tanácsokat ad, és vezet. Most az apostol levelén keresztül az Isten is tanítani akar bennünket, és tanácsokat adni, hogy miként kell keresztyénnek lenni.

Rá vagyunk szorulva erre a tanításra. Az életben úgy tanulunk, hogy van valaki, aki egyengeti nekünk az utat. Ha most egy kicsit végiggondoljuk, talán mindannyian fel tudnánk idézni egy személyt, akire felnéztünk, aki a mentorunk vagy pártfogónk volt. Talán mindannyiunk életében volt egy ilyen személy. Valaki, aki segített, akitől tanultunk, aki jótanácsokkal látott el, hogy miként kell a szakmánkban meg az életben helyt állni. Hogy hogyan legyünk ne csak szülők, hanem édesanyák, édesapák. Az Igében is erről van szó: a fiatal gyülekezeti vezetőnek Pál apostol, a görbehátú, ráncos, bozótos szakállú öreg mentor egyengeti az útját. Tanítja: miként

legyen keresztyén, miként legyen Jézus-követő. Az ő tanácsait az Isten lelke teszi élővé és hatóvá a számunkra is. Hallgassuk, mit mond! Egy mondatban összefoglalható: Tedd valósággá az életedben az örömhírt, hogy az Isten szeretet. Ismerős ez az ige? Sok helyen elmondják ezt az istentisztelet elején is János evangéliumából: „úgy szerette az Isten a világot...” De ez nem csak hangzatos beszéd. Olyan, amit jól esik hallgatni. Ez konkrét valóság lehet az életünkben. Sőt! Konkrét valósággá kell, hogy váljon az életünkben. Úgy, mint az apostolében is. Az Isten szeretet, és ennek következményei vannak ránk nézve.

1./ Az Isten szeretet. Ezt üzeni Jézus élete, halála és feltámadása. Emlékeznünk kell erre, mert sok minden feledtetni akarja ezt az örömhírt velünk. Az apostol is ezt írja Timóteusnak: „emlékezz arra, hogy Jézus feltámadt a halottak közül”. „Erről szól az én evangéliumom.” De másnak is van ám evangéliuma.

Sok más evangélium, sok más örömhír van a világban. Biztos vagyok benne, ha belegendolnánk, akkor párat mi is tudnánk mondani. Mert hogy ezekbe tényleg bele kell gondolni. Gyakran észre sem vesszük, hogy miként kúsznak be ezek a másfajta evangéliumok az életünkbe, a gondolkodásunkba. Ott van például az a másfajta örömhír, hogy vedd meg ezt vagy vedd meg azt, és akkor boldog leszel. De talán már mindannyian tapasztaltuk, hogy az életünk nem az általunk birtokolt tárgyaktól lesz teljes. Vagy egy másfajta evangélium azt mondja, hogy így kell kinézned, és akkor majd boldog leszel. De a küllem könnyen változik, és erre nem alapozhatjuk boldogságunkat. Aztán van olyan fajta evangélium is, ami azt sugallja nekünk, hogy csak akkor lehetünk boldogok, ha sikeresek vagyunk. De a siker is egy múló dolog, amibe nem kapaszkodhatunk. Bármi cél van előttünk, bármi is legyen az, amiért élünk, két lehetséges kimenetele van. Az egyik, hogy meg tudjuk valósítani, amit ez a másfajta evangélium mond, és akkor ott állunk álmaink beteljesülésénél, és nem tudjuk, merre tovább. Kell egy újabb cél, egy újabb álom, mert ürességet érzünk. És kezdődik előlről újra az egész. A másik tragédia meg az, ha nem tudjuk ezeket a célokat elérni, amiket ezek a másfajta evangéliumok diktálnak, és ebbe a kudarcba, ebbe az érzésbe, hogy mi nem vagyunk elég jók, nem vagyunk elég sikeresek, ebbe belekeseredik az életünk.

De az apostol evangéliuma, Jézus életének az örömhíre egészen másfajta evangélium, mint bármi más, amit a világ kínál számunkra. Nézzük csak meg közelebbről. A Szentírás nem azt mondja, hogy neked kell belepusztulnod abba, hogy szeretve légy, hogy békéd legyen. Nem neked kell megfeszülnöd, hogy az örömhírt valósággá tedd az életedben. Neked csak el kell fogadnod, mert az Isten azt ingyen kínálja Jézusban. „Mert úgy szerette az Isten a világot...” Úgy szeretett az Isten téged, hogy az ő egyszülött Fiát adta érted. Ez az apostol evangéliuma. Ezt nekünk nem elérni kell, hanem elfogadni.

Az öreg apostol tanácsa a fiatal Jézus-követőnek tehát ez: emlékezz! És fogadd el Isten szeretetét az életedben, mert így lesz valósággá az örömhír.

2./ Nem kis feladat. Sok minden próbálja gátolni ezt. Az apostol helyzetéből is ezt látjuk: bilincsbe verve, lekötözve van. Mindig vannak tényezők, amik nehezítik, gátolják, hogy megéljük az örömhírt, hogy az Isten szeretet.

Tragédiák, veszteségek. Hogyan mondhatjuk, hogy szeret az Isten, ha engedi, hogy ezek megtörténjenek? Miért vannak ezek a próbatételek az életünkben? De sok válasz van rá. Vallásos válaszok. Például ez: azért engedi az Isten, hogy a tragédiák bekövetkezzenek, mert így akar megedzeni minket. Van igazság abban, hogy a nehézségek erősebbé tesznek minket. De a valóság az, hogy olykor a szenvedés és a lelki gyötrelenség mennyisége és mértéke elviselhetetlen és értelmezhetetlen. És a szenvedések tömkelege, a megaláztatás és az áldozattá válás nem tesz minket erősebbé.

Egyszer voltam látogatóban egy idős özvegyasszonynál. Az édesapjáról sokat mesélt. Mondta, hogy mindig vidám volt, szeretett táncolni, mulatozni. Jókedvű volt és szerette az embereket. Orvos volt, és a háború idején megtett mindent, hogy mentse az embereket a háború borzalmaitól. Mikor lebukott, a hatóságok a frontra küldték, ahol egy idő után orosz fogságba került. A rabok 80%-a nem jött vissza, rengetegen éhen haltak az embertelen körülmények között. Ez az idős özvegyasszony mesélte, hogy mennyire megváltozott az édesapja, mikor visszajött a gulágból. Nem táncolt, nem mulatozott többé. Mogorva és durva emberré változott. A szenvedések és a tragédiák eltorzítanak minket. Ez a végső valóság. És ezért tesszük fel jogosan azt a kérdést, hogy ha Isten szeret minket, miért engedi ezeket?

A tragédiák gátolják az örömhír megélését az életünkben. Legalábbis első ránézésre. Szerintem tisztában volt ezzel az apostol is. De az ő örömhíre nem azt mondja, hogy Isten fenn van a mennyben, itt a földön pedig minden rendben. Nagyon is tisztában van azzal, ami nekünk is a mindennapi tapasztalatunk. Azzal, hogy itt lenn a földön semmi sincs rendben. De az Isten sem fenn a mennyben van, távol a szenvedéstől és a tragédiától. Isten itt van lenn velünk: a veszteségek és a betegségek között. Velünk van a magányban, a gyász maró fájdalmában, ott volt a gulágban az éhezõ emberek között, és ott volt a kereszten Jeruzsálem falain kívül. És az apostol örömhíre az, hogy nagyobb az Isten szeretete ezeknél. Pont ezt mondja el a húsvéti történet. Az apostol emlékeztet bennünket arra, hogy mindannyiunk élete egy sokkal nagyobb történetnek a része. Egy olyan történetnek, ami nem a születésünkkel kezdődik, és nem a halálunkkal ér véget. Egy olyan történetnek a része, amit nem a tragédiák határoznak meg, mert az igazi végső valóság nem ez, hanem az Isten szeretete, ami körbeöleli egész életünket.

Az apostol bilincsbe verve, lekötözve. Életünkben megannyi gátoló tényező, amelyek nem akarják engedni, hogy megéljük az örömhírt: az Isten szeretet. Gátoló tényezők valóban vannak, de az evangélium még sincs bilincsben.

3./ A feladat ránk nézve tehát ez: másoknak tovább kell adni az örömhírt. Pál apostol azt írja Timóteusnak, hogy ő a választottakért viseli ezt a terhet. Nem magáért. A másik emberért. De a csoda éppen ez: ez a mi megmaradásunkat is jelenti. Az, ha meg tudunk maradni a terhek alatt.

Egyszer olvastam egy hittérítő beszámolóját egy bennszülött törzsről. Egy nem túl mély, ámde sebes vízű folyón úgy keltek át, hogy köveket pakoltak egy puttonyba, amit a hátukra, vettek és úgy gázoltak bele a sebes vízbe. Valamennyire elmerültek a vízben, de a teher miatt, amit cipeltek, nem vitte el őket a folyó sodrása. A miszisionárius kipróbálta a teher cipelése nélkül. Ahogyan deréktól is mélyebbre gázolt a vízben, a sodrás kezdte magával vinni.

Az evangélium, az örömhír megélése és annak továbbadása olykor teher. Sokszor azt látjuk, hogy nincs is nagy eredménye. Pedig az egyház megmaradásának éppen ez a záloga: ha ez alatt a teher alatt maradunk; mert akkor az élet sodrása nem visz magával.

Tehát a feladat mindannyiunkra nézve ma is ez: emlékezzünk! Ezt a tanácsot adja nekünk ma ez a görbehátú, ráncos arcú és szakállas vén mentor az igén keresztül. Emlékezzünk, hogy az igazi evangéliumért nem nekünk kell megfeszülni, hanem azt csak el kell fogadni. Emlékezzünk, hogy a végső valóság nem a tragédia és a veszteség, hanem a szeretet. És ezt semmi sem gátolhatja. És emlékezzünk, hogy ezt az örömhírt tovább kell adnunk. Szóval, tettel, kedvességgel. Otthon a családban, ismerőseinknek, szomszédainknak. Valósággá tenni a szeretetet, mert Isten is ezt tette számunkra Jézusban. Neki legyen dicsőség most és örökkön örökké. Ámen.

TANULMÁNYOK

BIHARI SÁNDOR
BODROGI FERENC MÁTÉ
HOMOKI GYULA
KUSNYÍR KRISZTINA
LUCSKI MÁRTA

„Nagyon emberileg szólva: a katolikusok ellen még 42-es mozsár-ágyú a mi bibliaolvasásunk, de a baptistákkal és nazarénusokkal szemben divatból kiment kováspuska. Mit cselekedjünk azért?”¹

(Darányi Lajos
sárospataki teológus előadásának egy részlete
az 1927-es országos teológuskonferencián)

Bihari Sándor

A SÁROSPATAKI IFJÚSÁGI KÖZLÖNY ÉS A DEBRECENI HITTANSZAKI ÖNKÉPZŐ TÁRSULAT KÖZLÖNYÉNEK LELKI ARCULATA AZ 1920-AS ÉS 30-AS ÉVEKBEN

„Egyháztörténelem órán a professzor vallatja a teológusokat. Többek közt »Lőrés« is terítékre kerül. – Melyik theologiai irány hívének vallja magát? – kérdezi a tanár úr. – A dialektika theologióhoz tartozom. – Miért? – Mert Barth Károly tanítása megegyezik elveimmel! – feleli Lőrés szerényen.”²

(Diákhumor; 1940, Sárospatak)

Bevezetés

A Sárospataki Ifjúsági Közlöny és a debreceni Hittanszaki Önképző Társulat Közlönye oly hasonló életutat futott be, ami szinte maga kínálja egymás mellé állításukat. Fennállásuk hasonlóan hosszú volta számos lehetőséget teremt összevetésükre, amiből mi most figyelmünket a két világháború közötti évtizedek lelki arculata felé fordítjuk. A jobb megértés végett azonban elengedhetetlen e kontextus kiterjesztése az indulás és az akkori útkeresés idejére is.

A két lap genezise távolról nézve megegyezőnek tűnik, mégis jelentős eltérések fedezhetőek fel benne. Kétségtávol közös viszont sorsuk végkifejlete: a II. világháború utáni új politikai berendezkedés közepette való ellehetetlenülés. Noha 1948-ra mind a debreceni, mind a sárospataki teológus ifjúság egyaránt arra kényszerült, hogy lapkiadói és szerkesztői

¹ DARÁNYI Lajos: Részlet, „A theologus, mint próféta” című s a kaposvári theologus konferencián előadott dolgozatból, *Sárospataki Ifjúsági Közlöny* 43. évfolyam, 1927. október, 32–33, 32. (Továbbiakban: *SIK*)

² Diákhumor, *SIK*, 56. évfolyam, 1940/3, 39.

tevékenységét is feladja, a 19. század utolsó negyedétől megjelentetett közlönyeik kiemelkedő kordokumentumai korszakokat átívelő és szerteágazó munkájuknak.

A két közlöny közül, 1870-es indulásával a debrecenieké az elsőbbség, amit a sárospataki kiadvány 14 évvel később követett. E szűk másfél évtized azonban nem tűnik olyan nagy távolságnak, különösen ha figyelembe vesszük az úttörő folyóirat kezdeti, tapogatózó lépéseit. Egyazon kor szülöttjei mindketten. Témánkat figyelembevéve azonban valóságos szakadék figyelhető meg az induló lapok lelki arculatának tekintetében, amit nagyban meghatároztak születésük körülményei is.

Kezdeti évek

A debreceniek közlönye a Hittanszaki Önképző Társulat (HÖT) kebelében jött létre azért, hogy állandó fórumot biztosítson az egylet tevékenységének s az önképzésnek. Mint „teológiai szaklap” nyilvánosságot biztosított a közösség vitaüléseinek, a tagok által tartott felolvasásoknak és értekezéseknek, imádságoknak és egyházi beszédeknek.³

Az 1869-ben életre hívott HÖT nem a diákok, hanem az edinburghi tanulmányaiból hazatért tanár, Balogh Ferenc felülről jövő kezdeményezése volt azért, hogy skóciai tapasztalatait a hazai gyakorlattal ötvözhesse.⁴ A teológusok több mint felét összefogó kör Balogh mentorsága mellett, tudományos munkássága és gyakorlati tevékenysége révén a „debreceni lelkészképzés meghatározó műhelyévé vált”, s egyben jelentős háttere lehetett a kibontakozó belmisszióknak és a debreceni ébredésnek.⁵

A Sárospataki Ifjúsági Közlöny (SIK) elindulása a Magyar Irodalmi Önképző-Társulat kebelén belül vált lehetségessé. Az ekkor már 53 éves múltra visszatekintő, Szemere Bertalan által alapított⁶ önképzőkör célja a magyar nyelv ápolása, művelése, valamint a közösség irodalmi ízlésének formálása volt. A Társulat ekkoriban nagyon aktív és széleskörű tevékenységet folytatott. Szavalti versenyeket és elemzéseket tartottak, pályaműveket írtak ki és bíráltak, műfordításra buzdítottak, stb.⁷

³ LENKEY István: Diákújságok Debrecenben I., in DANKÓ Imre (szerk.): *A Debreceni Déri Múzeum évkönyve, 1977*, Debrecen, Alföldi Nyomda, *A Debreceni Déri Múzeum kiadványai LVIII*, 1978, 509–520, 514–515.

⁴ KOVÁCS Ábrahám: A teológiai oktatás és nevelés a Debreceni Református Kollégiumban 1850-1912, in BARÁTH Béla Levente – FEKETE Károly (szerk.): *Órállóvá tettek, Műhelytanulmányok a debreceni teológiai oktatás és református lelkészképzés 1850-2000 közötti történetéhez*, Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerület – Debreceni Református Hittudományi Egyetem, 2019, 17–100, 87–88.

⁵ BARÁTH Béla Levente: Balog Ferenc (1836-1913), in Uő. (szerk.): *Hittel és humorral, Tanulmánykötet a 60 éves Hörcsik Richárd születésnapjára*, Debrecen, Debreceni Református Hittudományi Egyetem, *Acta. Debreceni teológiai tanulmányok* 8, 2015, 131–140, 137–138.; TÖKÉS Zoltán: *Ébredési mozgalmak a Tiszántúlon és a debreceni tanyamisszió, Doktori értekezés*, Debrecen, Debreceni Református Hittudományi Egyetem, 2004, 72, 80–81., URL: <https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/bf76e403-e6d1-4f95-9cc0-5855b1974ab2/content> Utolsó letöltés: 2022. 10. 28.

⁶ A múltból, Szemere Bertalan egy ifjúkori levele, *SIK*, 1. évfolyam, 1884/3, 40–43, 40.

⁷ Ifjúsági egyletek, in SZÁNTÓ Gyula – MOLNÁR Lajos (szerk.): *Jelentés a Sárospataki Ref. Főiskola (Akadémia és Gimnázium) állapotáról az 1884-85. iskolai évben*, Sárospatak, Steinfeld Béla, 1885, 49–61, 49–51.

Az 1884-ben megjelenő első számban így ír a lapról, szándékaikról és reményeikről az induló szerkesztőség: „Tettük ezt ama meleg érdeklődésből, mellyel főiskolánk s az ennek kebelében levő humanistikus egyletek iránt viseltetünk; tettük, hogy az itt történő nevezetesebb mozzanatokról való időnkénti szerény tudósításunk által egyrészt az ifjúságnak kedves örömet, másrészt azoknak, akik egykor az »alma mater« gondjai alatt növekedtek, egy boldog visszaemlékezési órát szerezzünk.”⁸

Noha mindkét lapban ugyanúgy találkozunk irodalmi, teológiai, valamint a diákság életének kisebb-nagyobb eseményeit bemutató anyagokkal is, e rövid összevetésből mégis feltárul előttünk az a több mint árnyalatnyi különbség, ahogyan a két közösség saját kiadványához közelített, s amit attól várt és remélt. Ennek következtében a kezdeti időszakban kevésbé a „testvérlap” jelleg, mint inkább az eltérések nyomán felszínre törő nézeteltérések váltak a két szerkesztőség között meghatározóvá.

A 19. századi teológiai gondolkodást leginkább befolyásoló irányzat Magyarországon a racionalizmus volt. Az „ész” és az „észszerűség” uralta gondolkodás és világnézet a vallás és a hitvallások világát is döntési helyzet elé állította, ami a Biblia világának racionalizálását, s legjobb esetben is a tudomány segítségével megmagyarázhatatlan részek és tételek negligálását jelentette. E szellemi áramlat szélsőséges irányzatával szemben a kor liberális teológusai az ész és a hit világát igyekeztek egyeztetni, hogy egyházjobbító szándékuk szerint modern válaszokat kínálhassanak a vallásos közösség és az azt körülvevő világ számára. Korszerűségük leginkább a gyakorlati változások és változtatások sürgetésében és munkálásában mutatkozott meg.⁹

Mindezek hatására egyre erőteljesebb nekifeszülésként, valódi ellenállásként jelent meg Debrecenben a Balogh Ferenc által új ortodoxiának nevezett, hitvallóvá formálódó irányzat.¹⁰ Ennek kézzelfogható következménye a debreceni teológiai tanárok hittani álláspontját bemutató 1875-ös Debreceni Hitvallás, mely a hit relativizálása vagy a közvetítő teológia próbálkozásai helyett a Szentírás és a hitvallások melletti elköteleződést jelentette. Balogh értelmezésében „az evangéliumi elvűség abban különbözik a régi orthodoxiától, hogy felfogása szerint a keresztyénség nem pusztán és elv, hanem isteni erő és élet, melynek át kell hatni s alakítani az embert”.¹¹

Balogh a skóciai evangelikál mozgalmaktól megérintve már debreceni tanári munkáját is ennek szellemiségében kezdte meg, ami az általa oktatott diákságon keresztül a következő tanárgeneráció egyházias kálvinizmusában is megmutatkozott.¹² Elképzelése szerint a HÖT nemcsak a teológus ifjúság szellemi és gyakorlati

⁸ Előfizetési felhívás, *SJK*, 1. évfolyam, 1884/1, 1–2, 1.

⁹ MÁRKUS Mihály: Teológiai irányzatok, in BARCZA József (szerk.): *Tanulmányok a Magyarországi Református Egyház történetéből 1867–1978*, Budapest, A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, *Tanulmányok és okmányok a Magyarországi Református Egyház történetéből a negy száz éves jubileum alkalmából V*, 1983, 155–189, 156.

¹⁰ BARÁTH: Balogh Ferenc, 137.

¹¹ KOVÁCS Ábrahám: Az egyházias kálvinizmus, mint az új ortodoxia folytatása a debreceni teológiai tanárok hitvalló munkásságában, *Theológiai Szemle*, 57. évfolyam, 2014/2, 77–85, 83.; BALOGH Ferenc: A hittanulói pálya s a jelenkor követelménye, *Közlöny*, 15. évfolyam, 1884/2, 9–14, 10.

¹² KOVÁCS: Az egyházias kálvinizmus, 77.

felkészültségét volt hivatott erősíteni, hanem lelkiségét és elhivatását is, hogy majd hitvalló, missziói munkát végző lelkipásztorok lehessenek az egyházban.¹³ Az elindulást követő évtizedekben, a tőle elvárt gyümölcsöt meghozva a debreceni ébredés és belmissziói munka katalizátora lett a Társulat, közlönyük pedig e kibontakozás lámpása.¹⁴ „A Krisztus istensége felőli hiten vitakoztak már elegenden pro és contra; mi nem kényszeríthetünk annak el-, vagy nem hivesére, de aki Isten igéjének hirdetésére határozta el magát, ha rationalismusi eszmékkel van telve, az aligha lesz oly buzgó munkása az Úr szőlőjének, mint az, aki a Krisztust istenségében erős hittel lép pályájára” – olvashatjuk a HÖT közlönyének még kézírással közreadott, 1871. évi 2. számában.¹⁵ A Sípos Imre tollából született írás több számon át mutatja be és vitatja a frissen megalakult Protestáns Egylet racionalista szemléletű vallási reformját.

Az e korszakban meghatározó hatással bíró első és második feltámadásvita témánk szempontjából annyiban fontos, amennyiben annak hatása a helyi diákság közlönyében is megfigyelhető. Márpedig az induló SIK szemléletében, ellentétben a debreceni ifjúság közlönyével, de összhangban az akkori pataki iskolával még erősen racionális hatás figyelhető meg.

Ballagi Mór 1862-ben, az általa szerkesztett Protestáns Egyházi és Iskolai Lapban (PEIL) egy olyan cikket közölt s ajánlott maga is követésre méltónak, amely – azzal, hogy Krisztus feltámadását teljes egészében hitkérdésnek nyilvánította, s a tények világán kívülre helyezte – tulajdonképpen Krisztus testi feltámadását tagadta.¹⁶ Filó Lajos nagykőrösi lelkipásztor a PEIL ugyanazon évi 18. számában száll szembe a fentebb mondottakkal. Részletes érvelésének summája válaszában záró bekezdése: „Ami engem illet, én csak megmaradok a Bibliánál s Isten segedelmével a legközelebbi húsvétkor is Schweizer reális feltámadása helyett egyszerűen, de hitbeli meggyőződéssel azt fogom hirdetni: »A Krisztus test szerint feltámadott s mi is egykor feltámadunk«, s így ami vigaszt és húsvéti örömet az evangéliumok 18 századon keresztül az én lelkem számára is megőriztek, azt Schweizer theol. tudományosságának és hírneveségének lombikjában elpárologtatni nem engedem.”¹⁷

A vita azonban nemhogy nyugvópontra nem került, hanem inkább mind többen „belevonódtak”. Hatására az addig mérsékelt liberális id. Révész Imre is szükségét látta, hogy magát és teológiáját a hitvallások és a keresztyénség alapdogmáihoz kösse, miközben az 1871-ben megalakult Protestáns Egylet nyitó előadásán Ballagi már nyíltan támadta ezeket.¹⁸ Az alakuló közgyűlésről hírt adó beszámoló leszögezi, hogy céljuk a nép körében tapasztalható valláserkölcsei hanyatlás visszafordítása és megújítása, összhangban Jézus szellemével s a művelődéssel. Az állásfoglalás szerint: „a

¹³ Kovács: A teológiai oktatás és nevelés, 90.

¹⁴ Uo., 99–100.

¹⁵ Sípos Imre: Nézetek az egyházi reformról (folytatás), *Közöny*, 2. évfolyam, 1871/2, 17–19, 17.

¹⁶ Sz. B.: Schweizer és Güder, *Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok*, 5. évfolyam, 1862/15, 461–469. (Továbbiakban: *PEIL*); MÁRKUS: Teológiai irányzatok, 163–164.

¹⁷ Filó Lajos: Schweizer és a feltámadás, *PEIL*, 5. évfolyam, 1862/18, 561–570.

¹⁸ Kovács: A teológiai oktatás és nevelés, 51–52.

keresztyénység súlypontját nem egyik vagy másik dogmatikai rendszer alkotja, hanem azon vallás-erkölcsi életközösség, mely Jézus életében és az ő örökkévaló evangéliumában nyilvánult. E körben jogosítottnak ismer el a vallási téren is minden komoly és erkölcsi irányú tudományos kutatást, mely a történeti fejlődés folyamában, az igazságra törekvés útján létrejött, ha őszinte, és nem törekszik kizárólagos uralomra.”¹⁹

Nagy Gusztáv sárospataki teológiai tanárnak 1882-ben a Sárospataki Lapokban megjelent „A húsvéti igazság” című írása ismét felélesztette a feltámadás és a keresztyénység alapigazságai körül kibontakozó korábbi vitát, melyre a négy debreceni teológiai tanár közül három, elsőnek Balogh Ferenc, az új ortodoxia irányát követve, határozott ellenvéleményt fogalmazott meg.²⁰ Nagy Gusztáv állítása szerint a tudomány és a dogmatika tanításai közepette való „kétfelé sántikálás”²¹ szükségszerűen döntési helyzet elé kell állítsa az embert, mert a kettő összeegyeztethetetlen. A régi hitben megfáradt közösségnek új hitéhez „a józan tudomány útbaigazító szavára” van szüksége. „Atyámfiak, protestáns lelkészársak, s ti egyházunk világi oszlopai – hozzátok, férfiakhoz, s nem gyermekekhez szólok, – mit gondoltok: örökké azt fogjuk-e felelhetni a húsvéti kérdésre: »az Úr valóban feltámadott! feltámadása után evett tanítványaival! sebhelyeit megtapintatta! s szemeik láttára ment fel a hegyről az égből!» – a pataki tanár szerint aki ilyen gyermekes dolgokat tanít és hirdet, az bizonyosan maga alatt vágja a fát.”²²

Tóth Sámuel debreceni teológiai tanár összegzése több, a vitához hozzá eljuttatott vélemény bemutatásával számunkra is jól visszaadja a Nagy Gusztáv írása nyomán kialakult légkört. Ezek egyike szerint Nagy egzegézisével kilépett a keresztyén teológia területéről, s immár megszűnt protestánsnak és keresztyénnek lenni. Egy másikat pedig így citál az imént említett cikk: „Meváltó pedig – én azt hiszem – még Patakon sem lehet a megfeszített, de harmadnap feltámadt Jézus Krisztus nélkül”.²³

1884 volt az első esztendő, amikor mindkét intézmény ifjúsága megjelentette saját közlönyét. Ez, sok pozitívumuk mellett, az egymás felé való kardcsörtetés lehetőségét is megteremtette. Már a SIK második számában megjelenik egy a debrecenieknek szánt odaszúrás, mert az általuk is tervezett teológiai önképzőkör számára kért HÖT alapszabályzat nem érkezett meg Sárospatakra, miközben a pestiek megküldték sajátjukat: „S csak sajnálattal jelezhetjük, hogy Debrecenben nem találtunk hasonló kartársi szívességre”.²⁴

Az ezt követő válasz, majd viszontválasz a helyzet tisztázása mellett még a testvéri közeledés remélt hangnemével él, bízva abban, hogy sikerül „legyőzni a köztünk fönnállt tartózkodó hidegséget”²⁵. „Mi örömmel igazítjuk helyre, előbbi számunkban foglalt nagyon is korai ítéletünket, [...] sőt tőlünk telhetőleg

¹⁹ Kovács Albert: Felhívás a magyarországi protestáns egyesület tagjaihoz, *PEIL*, 14. évfolyam, 1871/47, 1473–1474.

²⁰ Kovács: A teológiai oktatás és nevelés, 55–58.

²¹ Utalás Illés történetére az 1Kir 18,20kk-ben

²² NAGY Gusztáv: A húsvéti igazság, *Sárospataki Lapok*, 1. évfolyam, 1882/16, 265–269.

²³ TÓTH Sámuel: Húsvéti igazság kérdéséhez., *Debreceni Protestáns Lap*, 2. évfolyam, 1882/16, 153–154.

²⁴ Egyleti élet, *SIK*, 1. évfolyam, 1884/2, 29–31, 30.

²⁵ Vegyes közlemények, *Közlöny*, 15. évfolyam, 1884/1, 7–8, 7.

mindent megteszünk, hogy a két főiskola ifjúsága közt bensőbb, barátságosabb viszony fejlődjék ki.”²⁶

Ugyanakkor már az ezt követő első alkalommal éles bírálatot adnak közre a SIK-ben a számukra megküldött debreceni közlöny tartalmával kapcsolatban. A kritika a debreceni lap minden egyes elemére kiterjedt, még Balogh Ferencnek a HÖT munkájáról szóló beszámolója közreadására is, mondván, túl hosszú, gyakorlatilag maga kiteszi a megjelentetett anyag nagyrészét, ami nyilván magában hordozza a szerkesztő ifjúság munkásságának ítéletét. Az érdeklődő olvasó megtudhatja még a SIK-ből, hogy a debreceniek sokszor még a reformátorok nevét sem tudják leírni rendesen, s az általuk közölt zsolrtárfordítás közel sem mérhető Szenczi Molnár Albert munkásságához. A teológusok által elmondott prédikációk ismertetését és bírálatát magába foglaló „Oratóriumi szemlét” ugyan érdekesnek ítélik, záró mondatuk azonban ismételten sokat elárul a két közösség eltérő hitbeli álláspontjáról s lelki alkatáról: „De nem hagyhatjuk megjegyzés nélkül, hogy bírálata sok helyt nagyon homályos, s úgy látszik, kartársaink a csodákban s így a prófétai jóslatoknak Jézusra való vonatkozásában még mindig hisznek.”²⁷

Ezt persze Debrecenben sem hagyhatták szó nélkül. Miután minden egyes kifogásolt állítást védeni igyekeztek, a következő kitételrel zárják soraikat: „Azonban leszünk oly lovagiasak, hogy laikus emberekkel, tehát védtelen ellenféllel szemben, kardot nem rántunk, mindössze annyit mondunk e szomorú eset felett Goethével: Tudjuk, kicsúfolja az ember / Mit érteni nem bír...”²⁸

Hozzáértésüket bizonyítandó, a „nagyhangú vádra” pataki részről három hasábot kitevő, igen sok részletre kiterjedő viszontválasz érkezett, „megjegyezve még, hogy a szenvedély rossz tanácsadó, a gúny nem helyettesítheti a védelem és támadás érveit: általában nemtelen fegyver s a fennhangú szavak nem igen keltenek tiszteletet és félelmet”.²⁹

Debrecenből ezt még követte egy még hosszabb, ugyancsak a legapróbb részletekig érvelő s szurkálódásoktól sem mentes válasz, de mivel a HÖT-höz méltatlannak ítélték a kialakult hangnemet és légkört, a vita bezárása mellett kötelezték el magukat.³⁰

Míndeközben a patakiak nem voltak restek, és a PEIL, valamint saját lapjuk hasábjain egy hasonlóan terjedelmes és éles hangú vitába álltak bele a pesti teológusok vasárnapi iskolai kezdeményezése miatt is, pálcát törve annak szükséges volta felett: „A fővárosban talán elzüllött, családi nevelésben, iskolai vallásoktatásban egyáltalán nem részesülő, templomot nem ismerő gyermekek közt lehet célja a külföldről importált vasárnapi iskolának, de ott sem jelen alakjában, t. i. szenteskedő, pietistikus modorral, és a theologusok tanítása alatt.”³¹

²⁶ Apró hírek, *SIK*, 1. évfolyam, 1884/3, 55–56, 55.

²⁷ Apró hírek, *SIK*, 1. évfolyam, 1884/4, 75–76, 76.

²⁸ Vegyes közlemények, *Közlöny*, 15. évfolyam, 1885/3, 27–28.

²⁹ Válasz a debreceni visszhangra, *SIK*, 1. évfolyam, 1885/5, 80–82.

³⁰ Visszhang a pataki válaszra, *Közlöny*, 15. évfolyam, 1885/4, 35–37.

³¹ A SIK szerkesztőségének válasza: Hol az igaz? „Szólj igazat, bétörök a fejed!”, valamint a PEIL szerkesztőségi viszontválasza, *PEIL*, 28. évfolyam, 1885/6, 178–181, 179.; A vitát övező írások megtalálhatóak a következő helyeken: Apró hírek, *SIK*, 1. évfolyam, 1884/4, 76.; Apró hírek, *SIK*, 1.

A PEIL liberális háttérét tekintve ugyan szemben állt a debreceni új ortodoxiával, de saját elvei alapján ugyancsak támogatta a belmissziót és a vasárnapi iskolák felállítását mint az egyház megújításának és vonzóvá tételének gyakorlati eszközeit. A sárospataki teológiai ifjúság ekkor tehát mindkét közösséggel szembekerült, az egyikkel az elvek szintjén, a másikkal a gyakorlati munka terén fogalmazott meg ellentétes álláspontot, fölényes harciasággal védve saját igazát.

Az alapvetést hadd kerekítsük le az utóbb említett vita egy mellékszálával, mely ismételen a debreceni új ortodoxia és a sárospataki liberális elvek egymásnak feszülését mutatja. Ezzel vissza is térünk a témánk szempontjából fontos kiindulópontot jelentő Balogh Ferencnek – a HÖT-ön és annak közlönyén keresztül is – teológus generációk életét befolyásoló, az idő által igazolt, maradandó munkásságához, ami ekkor még épp csak kibontakozóban volt.

A SIK szerkesztősége Kiss Bertalan keéri lelkipásztort megszólító nyilatkozatában a teológus ifjúság nevében nehezményezi a lelkipásztor azon kétségét, hogy a pataki diákságnak egyáltalán van-e krisztusi hite. Talán reverzalist kellene adniuk róla? Eleget-e bizonyíték lenne-e az számára? – tesz fel epésen a költői kérdést. Megtámadtatásuk okát – a vasárnapi iskola elutasítása mellett – főképp e dologban látják: „az a fő baj, hogy mi modern teológiai tanárok tanítványai vagyunk”.³²

Lényeges, hogy Kiss Bertalan a Debreceni Protestáns Lap több lapszámán átívelő cikksorozatában valóban csak mellékesen, mintegy „járulékos veszteségként” hozta szóba a pataki teológusok hitbeli állapotát, mondanivalójának célja, hogy Mitrovics Gyula sárospataki teológiai tanárnak 1884 decemberében a Sárospataki Lapban megjelent írásával szemben Balogh Ferencet és az általa zászlóra tűzött új ortodoxiát védelmezze.³³ Balogh az említett évben a HÖT alakuló közgyűlésén elmondott, a Közlönyben megjelent beszédében a lelkipásztori pálya követelményeiről értekezve a követendő irányt a régtől fennálló ortodoxia analógiájára új ortodoxiaként határozta meg.

A gyakorlati és elvi álláspontját saját szavaival a következőképpen foglalhatjuk össze: „...az általánosság terén maradva szólhatok, meggondolandóul, egy-két szót. Először is a hit és kegyesség ápolására mindennapi hatályos eszköz az Isten igéje, a Biblia-olvasás, »nem csak kenyérrel él az ember«. Hogy irányunk [kifejezőmódunk], gondolatunk s egész énünk a kijelentés világánál képződjék, alakuljon; evégre a Szentírás könyveivel, tanulmányaival szakadatlan foglalkozás a leghathatósabb tényező. A Biblia olvasását meg kell kezdeni, lassan-lassan haladni abban, s ha éveken át folytatatik, kibeszélhetetlen hatása lesz annak, ha áhítattól és Isten segélyező áldásá-

évfolyam, 1885/6, 107–108, 108.; Apró hírek, *SIK*, 1. évfolyam, 1885/7, 129–131, 130.; ZOLLUS (álnév): Melyik az igaz?, *PEIL*, 28. évfolyam, 1885/4, 119–120.; A SIK szerkesztőségének válasza: Hol az igaz? „Szólj igazat, bétörök a fejed!”, valamint a PEIL szerkesztőségi viszontválasza, *PEIL*, 28. évfolyam, 1885/6, 178–181.; SCHMIDT Samu: Felvilágosításul a sárospataki ifjúságnak, *PEIL*, 28. évfolyam, 1885/8, 248–250.

³² Apró hírek, *SIK*, 1. évfolyam, 1885/7, 130.

³³ Kiss Bertalan: Egy apprehensió „torzszülött”, *Debreceni Protestáns Lap*, 5. évfolyam, 1885/6, 48–49.; 5. évfolyam, 1885/7, 56–58.; 5. évfolyam, 1885/8, 64–66.

tól lesz kísérve.”³⁴ „Az új orthodoxia, az evangélium-elvűség, abban különbözik a régi orthodoxiától, hogy felfogása szerint a keresztyénség nem pusztán tan és elv, hanem isteni erő és élet, melynek át kell hatni s alakítani az embert, a vallásnak érzületben, tettekben és életben kell magát kimutatni, igazolni és megvalósítani.”³⁵

Kiss Bertalan tollat ragadásának az oka az volt, hogy a pataki teológus diákok által modern tanárként védelmezett Mitrovics, erőteljesen támadva debreceni kollégája nézeteit, teológiai torzszülöttnek nevezte annak új orthodoxiáját. Véleménye szerint az orthodoxia és a liberális teológia két meghatározó irányzata mellett ezen új irányznak semmilyen létjogosultsága nincsen, de még újszerűségének jogossága is vitatható, hiszen az említett két irány már eleve magában foglal mindent. „Kérdjük: hol van tehát itt az »új orthodoxiának« reális, jogos alapja, új találmányának fennhangon való hánytorgatására; hol arra, hogy mellét erősen verve, propagandát űzzön a jelenkor legjobb, legmegbízhatóbb, legboldogítóbb vallásos és erkölcsi világnézetének ürügye alatt, a tanszéken és a nyilvános sajtóban...? Bizonyára sehol, [...] Jövőjét illetőleg egyben mindenesetre már most bizonyosak lehetünk. Mint annyi más, külföldi utánzástól eredő másolás, kikerülhetlenül megérendi végzetét. [...] Más fajtájú dicsőséget az »új orthodoxia«, hitünk szerint, a magyar protestáns egyház kebelében sem érhet meg! Ezt pedig bizonyára nem irigyli tőle sem az orthodoxia, sem a szabadelvű teológia” – adja meg saját felvetett kérdésére prófétai jóslatnak nem bizonyult válaszát Mitrovics Gyula.³⁶

A két világháború közötti lelki építkezés

Az I. világháború politikai és társadalmi változásai és katasztrófái következtében a szellemi és teológiai irányzatok világában is jelentős fordulatok mentek végbe. A fegyveres konfliktus lezárultával létrejött béke ugyancsak számos kihívást és nehézséget hordozott magában. Az egyházak életében azonban a testi-lelki nyomorúságra adott válasz igénye egy széles körben kibontakozó szellemi és lelki építkezési vágy, a megújulás és a kibontakozás reményének felelősségteljes lehetőségét is megteremtette. „[...] az emberi gondolkodásnak az addig szilárdnak hitt antropocentrikus fundamentuma a teológiában is megingott és világossá vált, hogy az ember – és az egyház is az eddiginél sokkal szilárdabb fundamentumra épülve tudja csak hivatását és szolgálatát betölteni a világban”.³⁷ A korábban egyeduralkodó légkör, mely bízott az ember jóságában és a fejlődés jelentette lehetőségekben, a pusztítás nyomán krízisbe került.

A két világháború között kibontakozó teológiai látás és gondolkodás ezért, érthető módon, eltér az első világegést megelőző, sokszor egymásnak is ellentmondó, de döntően pozitivistá világtértelezésétől. A teológiai változás mértékét a korszak vizsgálói olyan jelentőségteljes kifejezésekkel adják vissza, mint: radikális korszakváltás

³⁴ BALOGH Ferenc: A hittanulói pálya s a jelenkor követelménye, *Közlöny*, 15. évfolyam, 1884/2, 9–14, 11.

³⁵ Uo., 10.

³⁶ MITROVICS Gyula: A magyar prot. teológiai irányzatok legújabb torzszülöttje, *Sárospataki Lapok*, 3. évfolyam, 1884/50, 873–878, 878.

³⁷ JÁNOSSY Imre: Teológiai irányzatok, in BARCZA: i. m., 357–384, 357.

és a gyökerekig menő öneszmélés;³⁸ a régi és az új teológia közötti valóságos szakadék, teológiai pálfordulás, mely a korábbiaknál gyökeresebb és mélyrehatóbb.³⁹

A többek közt az új ortodoxia által elindított evangéliumi megújulás a két világ-háború közötti időszakra érik be igazán. A korábban ismertetett, egymásnak feszülő teológiai irányzatok ugyan egyaránt az egyház megújítását tűzték ki célul, mindkét oldalon komoly belmissziói és egyháztársadalmi tevékenységet folytatva, a debreceni új ortodoxia volt az, amely „a hagyományos hitvalló egyházas álláspontjával előkészítette a talajt az evangéliumi alapon elinduló belmisszió korának”.⁴⁰

Mindezen változások leképeződése természetesen megfigyelhető a teológus ifjúság közlönyeiben is.

Mátyás Ernő az 1929/30-as tanév kezdetén így szólítja meg a lelkipásztori pályára készülő elsőéves teológus hallgatókat a SIK közlése szerint: „Új világteremtés készül s erre a munkára csak újjászületett lelkek képesek, a Krisztus uralma, az Ő szolgálata alatt álló lelkek; Krisztusnak pedig az tud igazán szolgálni, aki lelkileg rabjává, foglyává lett, aki akarva sem tud elszakadni Tőle, olyanná, mint Pál apostol, aki azt mondja, hogy »sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelemségek, sem hatalmasságok, sem jelenvalók, sem következők, sem magasság, sem mélység, sem semmi más teremtmény nem szakíthat el minket Istennek szerelmétől, amely van a mi Urunk Jézus Krisztusban.« (Róm 8,38-39.) Ilyen lelkületet akarunk ifjú életünkben kiformalni. Mindent ebből a szempontból értékelünk. E falak között minden ismeretközlés, minden munka, minden imádság erre a lelkületre céloz.” A diákjait lelkükben megszólítani igyekvő tanár látása szerint a fordulóponthoz érkezett átmeneti világ különösen is megújuló lelkipásztori szolgálatot s ezzel együtt járó lelkipásztori képzést igényel. A régi világ romjaiban is recseg-ropog, miközben egyre nő a szomjúság a lelkek világában, s ezért a lelkipásztornak kötelessége és felelőssége is az utóbbi építése.⁴¹

Hasonló hangvételű sorskeresés és önértelmezés fogalmazódik meg „a” teológus hallgató részéről a folyóév decemberi kiadásában a „Jézus a teológusoknak” című írásban: „Reményik Sándor versében ugyanez a gyötrő sóvárgás jajdul fel a bizonyosság után: Mit tettél velem nyomorult világ – Lerontád a dogmák sziklaboltozatát – S adtál helyette ingó szalmaszálát. – Nos ez a keservesen nélkülözött és forrón áhított bizonyosság itt van. Jézusnál van. Önkéntelenül eszünkbe jut: Ő az, aki út, élet és igazság. Ő az egyedül, aki által mehetünk az Atyához. Ő az, aki elhivatásunk értelmét megerősíti bennünk, egyedül Ő az, aki a teljes bizonyosság szavával szól hozzánk, ha készek vagyunk Őt megérteni. Pedig meg kell

³⁸ Uo.

³⁹ KONCZ Sándor: *Hit és vallás, A magyar református vallástudományi teológia kibontakozása és hanyatlása*, Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerület, *Tanulmányok a rendszeres teológia és segédtudományai köréből* 6, 1942, 124.

⁴⁰ Kovács Ábrahám: *Hitvédelem és egyháziasság: A debreceni új ortodoxia vitája a liberális teológiával*, Budapest, Magyar Vallástudományi Társaság – L'Harmattan Kiadó, *Vallástudományi könyvtár IV*, 2010, 203–206.

⁴¹ MÁTYÁS Ernő: A megújuló lelkipásztori szolgálat, *SIK*, 45. évfolyam, 1929. szeptember-október, 3–5.

Őt értenünk, mert nekünk is bizonyossággal kell szólanunk. Éppen ez a Jézus követelése tőlünk.”⁴²

A SIK indulásakor látott hangnemhez képest ezek az egyre szaporodó hitvalló kiállások valódi változást jelentettek, mely az első világháború után láthatóan lendületet kapott megújulási folyamat eredménye.

Politika és vallás

A háború és az azt követő forradalmak, valamint a trianoni békeszerződés országvesztése utáni többszörös újrakezdésben a SIK-nek az 1920/21-es és az 1922/23-as évfolyama is kiesett. A megjelenő számok hangulata a komor újrakezdésé. A folytatás gondolata egyértelműen csak a lap megjelentetésének és kiadásának kötelességére és szükségességére vonatkozik. A SIK minden „eresztékében” megjelenik az országféltés és országmentés gondolata, sokszor, az általánosságokon túllépve, a politikai eseményekhez kapcsolódóan is. Esszék, versek, cikkek és állásfoglalások mind eszközök ebben. Különösen is hangsúlyos és folyamatos tiltakozó lelkület tapasztalható a területvesztésekkel kapcsolatban.

Az 1921 szeptemberi indulás „Hajnal” című szerkesztői írásában így köszön be a sárospataki ifjúság: „[...] ifjúság, légy résen! Történelmi időkét élünk s rád itt nagy feladat vár! E feladat tudatában indítjuk meg közlönyünket, hogy legyen továbbra is szószólója érzéseinknek, hű tolmácsolója gondolatainknak. [...] összefogva, a cél szentségében egyetértve akarunk készülni a nagy harcra, melyet közös eszményünkért: »Istenért és szabadságért« vagy más szavakkal: Krisztussal a Hazáért kell megvívunk.”⁴³ E közölt részlet évekre előre határozza meg a SIK lelki arculatát, a diákszerkesztőségek hangulatát s a kor kihívásaira adott válaszát. Jellemző, hogy a politikai összeomlást követő útkeresést vallási frazeológiával szólaltatják meg s adják vissza. Tökéletes példája ennek a „Jövel Uram!” című költemény, mely szerint a rátörő népek forgatagában elbukó Nagymagyarországnak és nemzetünknek, az isteni büntetés elsenvedése közepette is a hozzátérő s így szabadítására érkező Úr a reménysége.⁴⁴

Emellett persze a vallási, teológiai értékmentés gondolata is erős hangsúlyt kap a lapban, de nem a folytonosság, hanem az elhatárolódás és a megújulás stációiban. A reformáció ünnepe kapcsán született írás így vall erről: „Bizony nem is oly régen. Sötétség borult a világra. A vallástalanság, hitetlenség komor sötétje. Jött egy korszak, melyben a túlzottan emberi gondolkodás gőzölgő mérget lehelt szét, s a ki-kigyuló lidércfények ingoványokba csalták az alacsony lelkeket. Az ember elvesztette magasabb eszményét, maga magát tette vizsgálódásának középpontjává, ideáljává, s hajóját, mely kormány és delejtű nélkül ide-oda hánykódott, a hitetlenség sivár tengerén kötötte ki. De Isten, a szerető Atya, ki fényt gyújtott a Lutherék, Kálvinok lelkében, nem hagyott elveszni bennünket most se. Megmutatta az életet, mint egykor a kegyes barátnak, s visszavezetett újra Krisztushoz, váltságunkhoz, idvességünkhöz, szentségünkhöz.”⁴⁵

⁴² K. J.: Jézus a teológusoknak, *SIK*, 45. évfolyam, 1929. december, 71–73, 71.

⁴³ BALÁZS János: Hajnal, *SIK*, 37. évfolyam, 1921/1-2, 3–5, 4.

⁴⁴ ZSURKY József: Jövel Uram!, *SIK*, 37. évfolyam, 1921/1-2, 12.

⁴⁵ ZSURKY József: Október 31., *SIK*, 37. évfolyam, 1921/3, 34–35, 34.

A világháború utáni pár évet leginkább tehát e kettősség, a társadalmi és vallási építkezés, az újra és újat építés feszítése határozta meg, melyek nem ritkán teljesen össze is mosódtak: „Összeroppanásunk, nemzeti katasztrófánk omladékain tanácstalanul, tétovázva állunk. Tátongó örvény kavarog körülöttünk s nem tudjuk, hogyan meneküljünk; honnan, mi módon kezdjük a munkát? Milyen alapot vessünk az új-jáépítés munkájához, hogy biztos és megingathatlan legyen?! A múlt fájó tapasztalata, szomorú emléke, a jelen kínos vergődése, csak egyre taníthat, csak egyet mutathat: vissza a Krisztushoz! [...] éreznünk kell mindnyájunknak, hogy nekünk is erőnké, megváltónkká, üdvözítőnkké lett a karácsony napján született Krisztus, a benne bízők ereje, a letiportak Megváltója, a szabadulást várók Idvezítője.”⁴⁶

A SIK beszámolóiban azonban az évek előrehaladtával a bibliai és krisztusi meggyőződés kiemelésének növekvő fontossága figyelhető meg, noha a politikai helyzet inspirálta megszólalások továbbra is maradtak, de már közel sem a korábbihoz hasonló elevenséggel. Általánosságban ez a „Magyar Hiszekegy”-nek a belső címlapon való mottószerű szerepeltetésében érzékelhető.⁴⁷

E lelki súlyponteltolódás az 1926/27-es tanév 42. évfolyamában már bizonyosan tetten érhető. A június 24–27. között Sárospatakon tartott Országos Ref. Teológus Konferenciáról szóló beszámoló ugyan még egy odavetésben megemlíti, hogy a csonka ország minden vidékéről, sőt még azon túlról is érkeztek Patakra teológusok, de mondanivalójának fókusza egyértelműen a testvéri, tanítványi együtlet és egység, ami a SIK kezdeti éveit tekintve különösen figyelemre méltó. A konferencia Mátyás Ernő és Csikesz Sándor előadásai által olyan kérdéseket feszegetett, mint például megtérés és továbbképzés, a teológusélet elmélyítése. „Vajha ezáltal is előbbre vihetjük volna Annak ügyét, Aki bennünket elhívott!” – zárja emelkedetten sorait a lényegre törő tudósítás.⁴⁸ Rögtön ezután az olvasó az azévi nyári SDG konferenciákról kap helyzetjelentést, mely érinti a táborok témáját és gyakorlatát egyaránt. A két nyári alkalmon Sárospatakról összesen 12-en vettek részt, „amelyre az ország legkülönbözőbb, legmesszebb fekvő iskoláiból jöttek össze a diákok s kötődtek élő, szent szövetséget az Úr Jézus Krisztussal.” Megtudjuk még, hogy: „Minden reggel templomi könyörgésre hívta össze a harang a gyülekezetet és az ifjúságot egyaránt. Bevezető istentisztelet után a konferencia tagjai bibliatanulmányozó csoportokra oszlottak és folyt a megbeszélés az imádságról.”⁴⁹ Mindezekből lehetetlen nem látni, hogy a SIK lelki arculatában milyen mérvű változás állott be. A korábbi évtizedek útkeresésének, valamint az első világháborút követő évek értékmentési szándékának tükrében a 42. évfolyam karácsonyi számának szerkesztőségi cikke egyértelmű és letisztult választ fogalmaz meg az „értékgyarapodás” kérdéskörében, mely Jézusnak az emberi életbe való valóságos és maradandó eljövételében van.⁵⁰

⁴⁶ MOLNÁR Béla: Karácsony, *SIK*, 37. évfolyam, 1921/4, 50–51, 50.

⁴⁷ *SIK*, 42. évfolyam, 1926. szeptember, 1.

⁴⁸ Az országos ref. teológus konferencia, *SIK*, 42. évfolyam, 1926. szeptember, 12–13.

⁴⁹ Tata – Poroszló, *SIK*, 42. évfolyam, 1926. szeptember, 13–14.

⁵⁰ A Jézus karácsonya, *SIK*, 42. évfolyam, 1926. december, 61–62.

Közel sem mellékes, hogy ekkor már Forgács Gyula a sárospataki lelkipásztor, aki nyilvánvalóan missziói kihívást látott Patakban, s a teológus ifúság közelségét is fontos lehetőségnek találta, hogy reformációs törekvéseit e helyen is továbbadhassa.⁵¹ Bár munkája nem volt könnyű és villongásoktól mentes, de nyilvánvalóan gyümölcstelen sem. Jelenléte és szolgálata egyaránt szemléltette és ki is jelölte a helyi közösség számára a megteendő utat. Olyannyira, hogy a hitvallásában erősen belmissziói elkötelezettségű, „Reformáció” címet viselő lapjának kiadóhivatalát is ez idő tájt Sárospatakra tette át.⁵²

E lelki töltetű folyamat jelentőségének summájaként, mely a sárospataki teológus ifúság életében és lapjának hasábjain végbement, hadd álljon itt a 40. évfolyam ünnepi számában helyet kapott öregdiák és teológiai tanár figyelmeztető biztatása. Rohoska József így szólítja meg diákjait: „Rátok vonatkozik az ószövetségi jóslat: »**Prófétálni fognak fiaitok és leányaitok!**« Hát profétáljatok, – írjatok! Írjatok tisztán, nemesen, úgy, ahogy romlatlan ifjú szívetek diktálja. Van írivalótok elég! Több, mint nekünk volt egykoron. Ti sokkal többet tudtok már, mint elődeitek ezelőtt negyven esztendővel. [...] látom, hogy »**Ti mindnyájan világosság fiai vagytok és nappal fiai**«. Vezéreljen benneteket a jó Isten és segítsen benneteket, hogy századunk társadalmi küzdelmeiben a Jézus táborában küzdjétek a Sátán és annak minden gonoszsága ellen. Profétáljatok, — írjatok!»⁵³ E megkapó atyai és pásztori bátorítást a lelki arculat megváltozásának szemszögéből lehet igazán megérteni, hiszen az idősebb generáció általában saját ifúságának helytállását jobbnak és értékesebbnek tartja a fiatalok értéktételénél és áldozatvállalásánál. Itt azonban ennek épp ellenkezője történik.

A SIK-et a debreceni HÖT Közlönyével összevetve, még a nyilvánvaló lelki közeledés mellett is, feltűnő különbség, hogy a SIK-ben még ekkor sem találkozhatunk konkrét igemagyarázattal, ami azonban a debreceni diáklapra különösen jellemző volt, és legfőbb lelki arculatát jelentette. Részben magyarázat lehet erre a két folyóirat gyökereiből eredeztethető eltérő irányultsága. Míg a SIK létezése folyamán mindig a pataki diákelet és szellem belső tükre és külső tablója akart lenni, addig a Közlöny a mindenkori teológus diák önképzésének és tudományos munkássága előrehaladásának reprezentánsaként született, és eszerint töltötte be később is küldetését.

Az utóbbi, a debreceni műhelymunkából indulva, az összreformátusság teológusa-in át a századfordulóra már a protestáns teológusok hivatalos lapjává lép elő. A háborúval együtt járó lelki és fizikai szétszakítottság következtében azonban az 1919/20-as 50. évfolyam már ismét a református teológusok lapjaként jelenik meg, nyolc év múlva pedig újra az elindító debreceni ifúság sajátjaként kerül kiadásra az újság.⁵⁴

⁵¹ SÍPOS Ete Álmos: „Kérjétek az aratásnak Urát!”, *Forgács Gyula (1879-1941), A Magyar Református Belmisszió Úttörője*, Budapest, KRE-KMTI–Harmat, 2008, 71.

⁵² Irodalom, Reformáció, *SIK*, 42. évfolyam, 1926. december, 75.

⁵³ ROHOSKA József: Profétáljatok, – írjatok!, *SIK*, 40. évfolyam, 1925. június, 11.

⁵⁴ LENKEY: i. m., 516–517.; Uő.: Diákújságok Debrecenben II., in DANKÓ Imre (szerk.): *A Debreceni Déri Múzeum évkönyve, 1980*, Debrecen, Alföldi Nyomda, *A Debreceni Déri Múzeum kiadványai LXI*, 1982, 499–516, 501.

A különbségek érzékeltetésére megfelelő példának tűnik a nők kérdése. A SIK-ben, kis túlzással, szinte nincs olyan szám, ahol valamely közreadott anyagban, versben, esszében vagy beszámolóban ne jelennének meg mint az ifjak életében és gondolataikban oly fontos szerepet játszó eszménykép. Mindez, ha nem is összeegyeztethetetlen vele, de mégsem illik a HÖT Közlönyének profiljába.

A Közlöny lelki arculata a SIK-nél mindenképpen kiforrottabb már a világháború utáni újraindulás első pillanatától kezdve, hiszen ekkor is ragaszkodik a korábbi idők bibliás és hitvallásos hagyományához. Nem jellemző rá ugyanakkor az ország területi veszteségeivel együtt járó sebek felemlgetése vagy elevenen tartása, de mind a lapra, mind szerkesztőire nézve jellemzőnek tekinthetjük, hogy ahol a SIK-ben a Magyar Hiszekegy „díszleg”, a Közlönyben a Soli Deo Gloria felirat olvasható. Politikai háttérű kérdésekben tehát sokkal inkább tartózkodó.

Az 1919-es év októberi száma a lap 50. évfolyamának kezdete is egyben. E jeles dátum elhomályosul a megélt nehézségek nyomán, de mégsem annyira, hogy ne ennek tudatában bontanának ismét zászlót. „Közlönyünk elérte félszázados jubileumát. Megindul ismét annak a nagy célnak szolgálatában, melyből fönixmadárként erőt merített mindenkor; annak a célnak szolgálatában, mely azoké, kik munkásaiul szegődtek. És ez lehetne-e más, mint egy öntudatos keresztyén ifjúsági élet teremtésére előkészítő tevékenység?” – olvashatjuk a szerkesztői vezércikkben. Feltűnő a SIK hangvételéhez képest, hogy a teológusok számára megfogalmazott cél egyedül Isten országának a munkálása. E közös munkára pedig, mint az Országos Református Teológus Szövetség immár hivatalos lapja, a többi teológia hallgatóit is szeretettel invitálják.⁵⁵

Érdekesek e tekintetben a következő, de már csak a román megszállás után, 1920 márciusában megjelenő szám másodszor is beköszönő szavai, melyekben, a lap hangvételét tekintve kemény állítások is papírra kerültek. Az a különbség azonban mégis megfigyelhető, hogy míg ez idő tájt a SIK-ben inkább a bibliai igék állításaival igyekeztek a külső körülmények igazságtalanságát felmutatni, addig itt a külső körülmények igazságtalanságának bemutatásával is a Szentírás igazságát hangsúlyozták, mondván, „ahol az Úrnak Lelke, ott a szabadság!”⁵⁶

Gyülevész István „Békességet!” című írása az elkövetkező évekre előrevetítve is tisztázza a Közlöny irányát és lelki arculatát olvasói számára: „Nem célunk itt nekünk szélmalomharcot vívni politikai, szociális, vagy gazdasági jelszavaktól megtévesztett tömegekkel, erre csekély erőnk fel sem jogosít; hanem igenis célunk az, hogy egyszer már odairányozzuk az emberek figyelmét a keresztyénség örök, változhatatlan, világokat újjáteremtő, életfakasztó erejének gyökereire! [...] Keresztyénség és nemzeti irány ma a jelszó. Mindkettő oly magasztos és oly megragadó erővel bír, hogy minden, Istenét és hazáját szerető magyar embernek készséggel kell e két szót szívébe vésní. De valóban vésse szívébe; nem elég azt csupán ajkára venni! [...] Minden várszerejüket, minden hatásukat elvesztik ezek szavak, ha eredményei nem jelenülnek meg hirdetőiknek életében, ha ezek a fogalmak élő realitásokká nem testesülnek. [...]

⁵⁵ Gyülevész István: Az ötvenedik év, *Közlöny*, 50. évfolyam, 1919/1, 1–2, 1.

⁵⁶ BIKY Gábor: Kedves olvasóink!, *Közlöny*, 50. évfolyam, 1920/2-3, 1–2, 1.

Felemeljük azért gyenge szavunkat, Testvéreim! Evangéliumot adjatok elébb a veszni tért világnak [...] Érzékeltessük már egyszer valami módon ezzel a sokat szenvedett, szerencsétlen magyar néppel az Isten országának közelségét, melynek kapuján a béke és szeretet szavai vannak felírva.”⁵⁷ Ha egész vizsgálódásunk csupán e mostani idézet kiemeléséből állna is, a témánk szempontjából legfontosabbat félig már felmutattuk volna. Magában hordozza ez mindazt, ami a *Közlöny*nek valóban sajátja volt: evangéliumi lelkület, vigasztalás, Krisztushoz és megtérésre hívás, sohasem a szólamok és frázisok szintjén, hanem azzal a meggyőződéssel, hogy Isten országának munkásaiként, s annak munkálásán dolgozva tehetik a legtöbb tőlük telhetőt, mely a kor kihívásai közepette is valódi felelősségvállalás és hordozás.

A hasonlóság okán említjük a korszakban jelentős súllyal megjelenő szocializmus és nemzeti szocializmus elvi, világnézeti és gyakorlati kérdéseket egyaránt feszegető teológiai, bibliai alapú értékelését. A SIK 1929. novemberi számában Siposs István teológus „Keresztység vagy szocializmus?!” című rövid meditációjában a nehéz szociális körülmények szorításában csábítónak tűnő szocializmus tanításával szemben az ApCsel 4,32-34 helyes értelmezésére és keresztényen magatartásunk értékeire hívja fel a figyelmet. Állásfoglalásának konklúziója, hogy „nem a szociális kérdés ilyen vagy olyan megoldására, hanem a keresztény élet megvalósítására van szükség. Ahol megvan a keresztény élet, ott nincs szociális kérdés s lehet a feltételt megfordítanunk is. Lehet igenis beszélnünk a keresztység szociális feladatairól, de ez csak része az egésznek. Éppen azért vigyáznunk kell, hogy az egész rovására ne legyen a rész megvalósítására való törekvés”.⁵⁸ Bár az írás nem a gyakorlati vita, hanem a téma elvi megközelítése céljával született, a SIK hamarosan mégis két részletben közreadta Rácz István Siposznak szánt válaszát. Magyarozatként a szerkesztők hozzátették, hogy annak ellenére teszik ezt, hogy annak megállapításaival nem mindenben értenek egyet. Rácz írásának már a címe is sokatmondó, noha a Siposs által használt címtől csak egy kötőszóban tér el: „Keresztység és szocializmus”. A szerző azzal vádolja Siposst, hogy mint sokan, ő sem ismeri igazán a valódi szocializmust, ezért szükségesnek látja mibenlétének ismertetését. A gyakorlati részek felmutatása mellett elvi állásfoglalása a következő: „És miért van ez ellentétben a keresztységgel? Miért kell ezt úgy formulálni, hogy keresztység vagy szocializmus? Miért nem keresztység és szocializmus? Ha a szocializmus mutat utat a mai bajok kiküszöbölésére, akkor miért ne legyünk szocialisták? Vagy nem akarjuk talán kiküszöbölni ezeket a bajokat?”⁵⁹

Siposs részletes viszontválaszában azonban határozottan leszögezi, hogy annak ellenére, hogy sokan azt a látszatot igyekeznek fenntartani, hogy szocializmus és keresztység tulajdonképpen egyazon célért, az emberek boldogságáért küzd, a két világból nincs út egymáshoz, mert azok homlokegyenest ellenkező világok.⁶⁰

⁵⁷ Gyűlvészi István: Békességet!, *Közlöny*, 50. évfolyam, 1920/6, 1–2, 1.

⁵⁸ Siposs István: Keresztység vagy szocializmus!?, (Meditáció), *SIK*, 45. évfolyam, 1929. november, 40–41.

⁵⁹ Rácz István: Keresztység és szocializmus, (Válasz Siposs István cikkére), *SIK*, 45. évfolyam, 1930. január, 94–97.; *SIK*, 45. évfolyam, 1930. február, 123–126.

⁶⁰ Siposs István: A szeretet szocializmusa, (Az „illetékesek” figyelmébe), *SIK*, 45. évfolyam, 1930. március, 143–146.

A „német ébredés” fejleményeinek és a nemzeti szocializmus megerősödése nyomán kialakult helyzet teológiai és vallási vonatkozásainak részletes ismertetésével és értelmezésével jelentkezett hat, folytatásban megjelent írásában Pákozdy László a Közlöny hasábjain.⁶¹ A teológus diák tudományos alapossggal elemzi a Közlöny olvasói számára a sokszor drámai s leginkább végletesen Ige-ellenes helyzetet, melyet készen áll szóná is tenni: „Amint látjuk, a bibliai református keresztyénség »centrális, középponti jelentőségű, legmagasabb értékei« azok, amelyek R. szerint [A. Rosenberg] útjában állanak a születendő új rendnek, tehát apokalyptikus komolyságú dolgokról van szó!”⁶²

Céltudatos bevezető gondolatai szerint a nacionalizmus és a keresztyénség ugyan egyaránt magasztos, de alapvetően különböző fogalmakat jelölnek, így teljes meg egyezés nem lehet a kettő között, magával hozva ez olykor a kötelező döntés pillanatát, melyik oldalra is álljon az ember.⁶³ Befejező reflexiói ugyancsak ebbe az irányba mutatnak: „Igen jellemző, amit Barth K. theológiája ellen felhoz [J. B. Schairer], mert a közös völkisch-antikrisztusi alap abból igen jól meglátszik és meglátszik az is, hogy a bibliai református keresztyénség és a nacionálszocializmus (hitlerizmus) öszszeférhetetlenek! Barth theológiájának éppen legreformátusabb része képezi számára a botránkozások követ.”⁶⁴

Elvi teológia

Mindkét lap nyomon követi a teológiai gondolkodásnak jelentős lendületet adó barthi fordulatot, s az annak nyomán kibontakozó ige-teológia hatásait is. Külön súlyt ad ezeknek, hogy Barth 1936-ban többek között Debrecenbe és Sárospatakra is ellátogatott, a személyes találkozás és tájékozódás lehetőségét is megteremtve a fiatal teológusgeneráció életében.

Bár Barth munkássága nem nyert minden területen teljes elfogadásra Magyarországon, időben és helyileg is változó viszonyulások figyelhetőek meg annak értékelésében, de hatása nyomán mégis nyomon követhető az ige-teológia erőteljes kibontakozásának friss áramlata az 1920-as években, amelynek hatására Tavaszgy Sándor szerint „a protestáns keresztyén theologia ismét magához tért és ismét felismerte önmagát”.⁶⁵ Ugyancsak nem elhanyagolható az Evangélium tisztaságáért és az egyház

⁶¹ PÁKOZDY László: A német ébredés vallási vonatkozásai az Ige mérlegén, *Közlöny*, 63. évfolyam, 1933/8, 3–5.; 63. évfolyam, 1933/9, 3–5.; 63. évfolyam, 1933/10, 3–4.; 64. évfolyam, 1933/1-2, 8–10.; 64. évfolyam, 1933/3, 7–8.; 64. évfolyam, 1933/4, 10–11.

⁶² PÁKOZDY: A német ébredés, *Közlöny*, 63. évfolyam, 1933/10, 4.

⁶³ PÁKOZDY: A német ébredés, *Közlöny*, 63. évfolyam, 1933/8, 3.

⁶⁴ PÁKOZDY: A német ébredés, *Közlöny*, 64. évfolyam, 1933/4, 11.

⁶⁵ TAVASZGY Sándor: Barth, a theologus, in NÉMETH Pál (szerk.): *Magyar református önismereti olvasókönyv, Válogatás a XX. század első felének református teológiai irodalmából*, Budapest, Kálvin Kiadó, 1997, 472–477, 473.; Uő.: *A teológiai irányok átértékelése, A dialektikai theologia, mint a teológiai irányok korrekciója*, Kolozsvár, Erdélyi Református Egyházkerület Kolozsvári Theol. Fakultásának tanárai, *Dolgozatok a református teológiai tudomány köréből* 7, 1931, 3–5.; FAZAKAS Sándor: Isten szuverenitása és az ember szabadsága, Karl Barth teológiájának innovatív ereje a mai magyar református egyház és teológia számára, *Collegium Doctorum*, 14. évfolyam, 2018/2, 111–129, 111.

szabadságáért folytatott küzdelme és az annak fontosságával való hazai szembesülés az 1930-as évek közepén. „Barth ugyanis azon református teológusok közé tartozott, aki érzékenyen reagált korának történéseire, úgymond érzékenyen figyelt és kitapintotta e kor lüktetőerének dobbanásait” – összegzi munkásságát Fazakas Sándor.⁶⁶ Ugyancsak Tavasz megfogalmazása szerint pedig a barthi dialektika teológia nem akart egy új teológiai irány lenni, sokkal inkább a protestáns teológia „korrektívuma”, amikor „az Isten Igéjének legmagasabb mértéke alatt folytonos korrekciója kíván lenni a teológiai tudományosságnak”.⁶⁷ Koncz Sándor szerint az így elindult teológiai tisztázódás Magyarországon úgy ment végbe, hogy voltak egyrészt, akik a korábbi vallástudományosságból kiábrándulva lettek barthianusok, másrészt ott voltak azok a fiatal teológusok, akik szinte teológiai múlt nélkül váltak a dialektika teológia hívévé, s végezetül voltak olyanok, akik anélkül, hogy valaha is Barth követői lettek volna, de teológiája kibontakozásának, vagy az ellene való tiltakozásuk nyomán az előző két csoporttal együtt maguk is ige-teológusokká lettek.⁶⁸

A kezdeti tapogatódzás megnyilvánulása a *Közlöny* 1925. májusi számában Brunner „Die Mystik und das Wort” című művének bemutatása, ahol a bíráló Brunner munkáját többek közt Barth nézeteivel is röviden összeveti.⁶⁹

A SIK első hivatkozása egy rövid tudósítás, mely szerint a Teológus Egylet egyik gyűlésén a későbbi sárospataki teológiai tanár Nagy Barna „Bevezetés Barth Károly teológiájába” címmel tartott előadást valamikor 1929-ben, de maga a szöveg nem kerül ismertetésre.⁷⁰ Hasonló rövid jelentést kapunk egy másik, már segédlelkészként tartott előadásáról, amikor ugyancsak e témát igyekezett tisztázni az akkori pataki teológusok számára.⁷¹ Nagy Barna teológusévei után is sokat foglalkozott Barth teológiájával, ebben későbbi külföldi tanulmányai is erősítették, amikor magától Barthtól is tanulhatott. Debrecenben 1936-ban megvédett doktori disszertációjának címe: „A teológiai módszer problémája az úgynevezett dialektika teológiában”.

1934 decemberében a SIK egy német cserediáknak az ottani állapotokat bemutató, nemzetét féltő írásában, Barth alapján a kijelentés személyes megszólító voltát hangsúlyozza: „Adja a jó Isten, hogy népem várni tudjon addig, míg Isten megszólítja őt: ne essék mély csalódásba és ne cserélje fel az örökkévaló Isten dicsőségét múlandó ember képmásával”.⁷² Még ugyanezen esztendő őszén a német egyházakat fenyegető eltévelyedés kapcsán Pákozdy László a Kálvin óta legnagyobb református teológusként hivatkozik a magát e témában exponáló Barthra.⁷³

⁶⁶ FAZAKAS: i. m., 111–112.

⁶⁷ TAVASZ: *A teológiai irányok átértékelése*, 3–5.

⁶⁸ KONCZ: i. m., 123–126.

⁶⁹ B. MIRTSE Árpád: Prof. E. Brunner: „Die Mystik und das Wort”, *Közlöny*, 55. évfolyam, 1925/9, 127–129.

⁷⁰ Egyleti élet, *SIK*, 44. évfolyam, 1929. június, 203.

⁷¹ Híreink, *SIK*, 50. évfolyam, 1934. december, 59.

⁷² HUMBERT, Günter: A kijelentés, (A német helyzet.), *SIK*, 50. évfolyam, 1934. december, 47–48.

⁷³ PÁKOZDY László: A Krisztus teljességéből táplálkozó egyház, *Közlöny*, 65. évfolyam, 1934/1-2, 5–9, 6.

A Barth teológiájához kapcsolódó írásoknak és hivatkozásoknak, különösen a Közlöny lapjain, se szeri se száma, melyeknek jelentős része a professzor magyarországi útja körül csoportosult. A Nagy Barna tolmácsolásával⁷⁴ végbement debreceni előadásáról a Közlöny egy rövid tartalmi beszámolót is közöl, de ami igazán érdekes, hogy szóvá teszi a színvonalatlan kérdéseket, amelyeket Barth a hallgatóságától kapott. „Ha még nem tudtuk volna, most azután igazán be kell lássuk, hogy – sok körülmény következtében – lelkipásztor és teológus nálunk olyan fogalmak, amelyek nemhogy szükségképpen összetartoznának, de bizony elég, sőt talán túl gyakran el is kerülnek egymást. Ez pedig nagyon nagy baj! Tökéletes tájékozatlanságot eláruló kérdéseink, de még inkább parádés kijelentéseink, amelyek nem annyira rosszakaratból, mint inkább szelíd tudatlanságból táplálkozván már-már a »haeresis« határait súrolják (hát még, amiket ő nem hall!) méltán hívták ki a professzor haragját” – tárul fel mindez Bartha Tibor tolmácsolásában.⁷⁵ A tudósításból ugyanakkor kiderül a személyes találkozáshoz kötött várakozás komolysága is: „De mi ezentúl mást láttunk Barth Károlyban: Istennek a küldöttét, akire Isten valami üzenetet bízott, mint drága kincset, és megilletődve állottunk meg a követ előtt, aki szerény alázattal mindig csak arra az üzenetre mutatott, ami rábízott, a maga személyét teljesen háttérbe állítva és féltő gonddal, – ha kellett még szenvedélyes haraggal is – vigyázva arra, hogy semmi abból, ami rábízott, el ne vesszen.”⁷⁶

A sárospataki látogatáshoz kapcsolódó beszámolókból először csak egy gyorsjelentést kapunk, melyből megtudjuk, hogy Barth Patakon „tiszteletbeli tanári székfoglalóját »Népegyház, szabadegyház, hitvallóegyház« címen tartotta meg”, majd ezt követően „a Tanácsteremben mélyértelmű feleleteket adott felvetett kérdéseinkre.”⁷⁷

A sárospataki alkalom részletekbe menő előadására a SIK következő számában Rózsai Tivadar negyedik évfolyamos teológus vállalkozott „Barth Károly, mint dogmatikus” címmel. Az immár tiszteletbeli pataki tanár előadását nem csak bemutató, de munkásságát is méltató írás leszögezni, hogy Barth nyilvánvalóan több mint dogmatikus, mert ami általa elindult, az túlnő a rendszeralkotás feladatain. „Barth Károly egy – soktekintetben még eljövendő – teológiai gondolkodás nyomolvasója, aki közli velünk észrevételeit, de ezeknek a közvetlen adatoknak rendszeres és módszeres feldolgozása a mi és az utánunk következő theologus nemzedékek feladata lesz” – összegzi Barthnak a hallgatókra gyakorolt hatását Rózsai. Hozzáteszi ugyanakkor, „hogy nem valljuk magunkat »barthianus« theologusoknak, mint ahogy tiltakoznunk kell a »kálvinista theologus« kitétel ellen is, mert ezek legjobb esetben is csak gúnynevek. Ha célunk a barthiánizmus propagálása volna, akkor legelső kötelességünk az lenne, hogy még ma, elkeseredett és ádáz harcot indítsunk – magunk ellen. Ezzel szemben valljuk azt, hogy munkásságunkkal az Igét akarjuk szolgálni túl minden barthiánus világnézetten (ha ilyen volna!) és túl minden történelmi veretű kálvinizmuson (mert

⁷⁴ BARTHA Tibor: Barth Károly Debrecenben, *Közlöny*, 67. évfolyam, 1936/1, 7–8, 8.

⁷⁵ Uo.

⁷⁶ Uo., 7.

⁷⁷ Hírek, *SIK*, 52. évfolyam, 1936. szeptember-október, 15.

ilyen van!). Ebben a munkánkban pedig szívesen szegődünk Barth Károly tanítványainak táborába, amíg szavaiból és írásaiból az Evangélium bizonyágtételét halljuk kicsendülni. Ennek a bizonyágtetésnek egyik formája az ő dogmatikai munkássága, és így látjuk mi Barth Károlyt, mint dogmatikust.”⁷⁸

A történelmi kálvinizmus és a barthi teológia általunk most nem részletezett vitájában egyébként a Közlöny is hasonló álláspontra helyezkedett, azzal a csípős kitételrel, hogy jó lenne, ha végre az előbbi is csinálna már valamit, s így a történelmi kálvinizmust nem csak hallani, de látni is lehetne.⁷⁹

A sok elvi, teológiai, valamint gyakorlati különbözőségek után tehát az előbb még széttartó, majd később egymáshoz közelítő szálak végül egészen összefonódtak a két közlöny hasonló igei és evangéliumi alapozottságú világlátásában. Mindez fokozottan tetten érhető a missziói lelkületű ifjúsági mozgalmak egységbe kovácsoló gyakorlati munkásságában.

Mielőtt végezetül ezekre térnénk át, az előzőek összegzéseként hadd idézzük még ide a Közlöny egy több szempontból érdekes könyvajánlóját. „Az igehirdetés” címet viselő könyv a Sárospataki Teológia öt tanárának egy-egy előadását tartalmazza. Az előadások egy olyan lelkésztovábbképző tanfolyam keretében hangoztak el, melynek témája az igehirdetés és annak megújulása volt. Az egybekötött előadások tolmácsolói Szabó Zoltán, Mátyás Ernő, Zsiros József, Vasady Béla és Újszászy Kálmán voltak. „Bár különféle szempontból vizsgálják az igehirdetést, az egész könyvön egységes felfogás vonul végig: az igehirdetésnek a megújulását a kijelentéshez való feltétlen kötöttség segíti csak elő. A Barth által újra erőteljesen hangsúlyozott reformatori íráselvek képezik ennek az egységes felfogásnak az alapját. Nem mondható, hogy ezek az elvek elsikkadtak volna teljesen az idők folyamán, mégis hangsúlyozásuk újként hat a mai korban, mikor az igehirdető önmaga prédikálásához nevelt gyülekezeteink vannak. Az egész könyv annak a bizonyossága, hogy elmélet és gyakorlat nem választhatók el” – ekképpen ajánlják Debrecenben olvasásra jószívvel 1935 tavaszán az új pataki tanárgeneráció igei megalapozottságú munkáját.⁸⁰

„Gyakorlati” teológia

A lelki-testvéri közösség hangulatát tükrözi a Közlöny két mondatra szorítóköző rövid kis híre, ami azonban a két lap indulása kapcsán bemutatott szembenállás után a nagyobb cél iránti közös elköteleződés aligha túlbecsülhető fordulatát mutatja. „Sárospatakon a két Alma Mater diákságának találkozóját rendezti meg márc. 8-tól 11-ig a debreceni S. D. G. A debreceni diákok pataki úri családok vendégei lesznek” – csak pár sor, melynek háttérét és gazdag elevevését igyekszünk még zárásul felmutatni. Úgy is, mint a két kiadványnak a gyakorlatban testet öltő lelki munkát felkaroló közös vonását.

A Magyar Református Diákok Soli Deo Gloria Szövetsége (SDG) 1921 nyarán alakult meg Siófokon, egy nem túl nagy számú, főleg teológusokból álló közösség

⁷⁸ RÓZSAI Tivadar: Barth Károly, mint dogmatikus, *SIK*, 52. évfolyam, 1936. november, 20–23, 20.

⁷⁹ *Közlöny*, 66. évfolyam, 1936/9, 1.

⁸⁰ PÓKOS Ferenc: Az igehirdetés, *Közlöny*, 65. évfolyam, 1935/7, 12.

pár napos találkozásán. Az ország sivár jelenében a megújulás lehetőségét keresték, s egyben új, református reformációt sürgettek. Igei jelmondatuk már közösségi céljukat is megmutatta: „Te azért a munkának terhét hordozzad, mint a Jézus Krisztus jó vitéze!” (2Tim 2,3). Vagyis Krisztust személyes megváltóként elfogadva, érte s általa a Református Egyházban buzgón munkálkodva.

Kezdeti lépéseiket a Trianon utáni Magyarország négy teológiájának diákságára összpontosítva tették meg, ám nehezítette helyzetüket, hogy ezek mindegyikében számos, már régtől fogva meglévő ifjúsági szervezet, közösség volt jelen. Az első évekre jellemző, hogy a négy teológiából, a budapestit kivéve, a három vidékiben nemigen sikerült a lábukat megvetni, miközben az utóbbiakban sem kevesen szimpatizáltak velük. Noha a Református Egyház vezetői sem zárkóztak el a Szövetség elől, teológiai irányzatát eltérő módon ítélték meg. Létrejöttének hátterében szerepet játszott a budapesti illetőségű, új reformációt óhajtó, Sebestyén Jenő teológiai tanár által képviselt történelmi kálvinizmus.⁸¹

A Közlöny a nyári konferenciák sorában hozza le a budapestiek egy-egy beszámolóját az említett eseményről. Szőke Imre megkapó visszaemlékezése az érzések és benyomások felől igyekszik a számára legfontosabbat olvasóinak átadni, s ezáltal az elköteleződés felé mozdítani: „A szívek mélyén fel-felhangzott az örömkialtás: »Hát te is így vagy testvér, így látom, az a szent vágyad, ami az enyém, hát nem vagyok egyedül?« A mi konferenciánknak ez volt a legkimagaslóbb eredménye. Mi ott egy sokhúrú hangszer voltunk és ezen a hangszeren nem emberek, hanem maga az Örökével játszott. Megütött egy hangot és az rezonált, megütött kettőt, hármat, mind többet és többet, s kialakult belőle egy csodás harmónia, lelkek harmóniája, melynek visszatérő refrénje ez volt s ez kell hogy maradjon: »Soli Deo Gloria.«”⁸²

A Komáromi János által közölt beszámoló már jóval tárgyilagosabb, ugyanakkor nem kevésbé megszólító, hiszen célja szerint érdeklődést kívánt kelteni „egy olyan szövetség után, mely élettelen teológiákat akar evangelizálni, bibliakörökre bázírozva azokat s misszióba állítani már itt a teológián az életnek arra a száz és száz munkamezejére, ahonnan szünni nem akaró segélykiáltás hangzik felénk, s amely kiáltást nekünk kell meghallani. Ne zárkózzatok el az elől, ami itt készül, sőt inkább készítesétek magatokat a munkára. S addig is, amíg beléphettek a munkába, imádkozzatok megvalósulásáért”. Mindebből következik záró mondata is: „Jelentkezz munkára!”⁸³

Érdekes, hogy a SIK nem számol be a, mint utóbb bebizonyosodott, kiemelkedő jelentőséggel bíró eseményről, pedig Zsirus József, aki a találkozó egyik pataki résztvevője és így SDG-alapító is volt – akkor második évfolyamos teológus hallgató

⁸¹ DENKE György: Az SDG szövetség megalakulása és első élete, in TENKE Sándor (szerk.): *Református ifjúsági egyesületek és mozgalmak Magyarországon a XX. században, Tanulmányok, elmélkedések és dokumentumok, különös tekintettel a Soli Deo Gloria Szövetség történetére*, Győr, Magyarországi Református Egyház, 1993, 145–233, 145–151.

⁸² SZŐKE Imre: Siófok – Kiliti, *Közlöny*, 52. évfolyam, 1921/1-3, 2–3, 3.

⁸³ KOMÁROMI János: A Somogykiliti-i theologus konferencia eredményei, *Közlöny*, 52. évfolyam, 1921/1-3, 3–4, 4.

–, nagyon aktívan és sokat írt az 1921/22-es évfolyamban. Talán a szerkesztők nem tartották említésre érdemesnek a témát vagy az eseményt?

Talán a hang volt túl merész, a cél túl kihívó, de még legalább egy évtizednek kellett imádkozással és szorgos munkával eltelnie, hogy igazi áttörést elérve a Szövetség a teológiák és így a teológus közösségek életében is jelentős hatást gyakorolhasson, eredeti elvi célkitűzéseik fenntartása mellett.

Kezdetben Debrecenben nagy ellenállásba ütközött a mozgalom, de 1929-ben mégis megalakulhattak az első helyi kötődésű kollégiumok (SDG szervezetek), köztük a teológián is. A Kálvinista Rómába szervezett számos program lassan kezdte meghozni a maga gyümölcsét, különösen, hogy azok rendre püspöki támogatással, neves előadók felsorakoztatásával futottak. Az igazi áttörés az 1930-as évek kezdetére tehető, míg végül az évtized során e város lett az SDG egyik fellegvára.⁸⁴

Patakon az eredeti alapítók közül ketten már teológiai tanárok voltak (Zsiros József és Szabó Zoltán), amikor a gimnáziumi, a tanítóképzős és a polgári iskolás kollégiumok összefogására a teológián is megalakult 1933-ban az SDG kollégium.⁸⁵

Bár voltak ellenzői, oly sokféleképpen és módon volt jelen a Szövetség a teológus ifjúság körében és környezetében, hogy mindenképpen szükséges volt beszélniük róla, s nem lehetett nem foglalkozni vele. „A konferenciákon »megérintett«, majd a kollégiumi szervezéssel a mozgalomba bevont fiatalok száma növekedett, különösen az 1934-es konventi határozat után, midőn a Magyar Református Egyház a Szövetség korábban csak engedélyezett tevékenységét most már hivatalosan is a saját munkájának nyilvánította.”⁸⁶

A Közlöny szerkesztőségének felkérésére született „A prédikációírás művészete” című írás, mely e gyümölcstermőre forduló folyamat tekintetében egy érdekes kitételt tartalmaz számunkra; általa a kortárs szemüvegén keresztül pillanthatjuk meg az ifjúsági mozgalom kiteljesedésének egyik titkát: „A lelkipásztort a Biblia minél alaposabb ismerete menti meg a témahiánytól, a beszéd sekélyességétől, a gondolatszegénységtől, az erőtelen, bizonytalan hangon zengéstől. Nem tudom, mit tesz a mai nemzedék a Biblia megismeréséért? Van-e legalább tíz bibliakör Debrecenben (a létszám ugyanis legalább ennyit kívánna) s ugyanilyen arányban a többi teológiákon; a szomszédos szobák lakói összejönnek-e az Írás mellett; beszélgetnek-e annak egyes helyeiről; versenyeznek-e a bibliaismeretben úgy, amint S. D. G. kollégiumos diákok...” – vagyis az érvelés tulajdonképpen igazodási pontként, egyfajta magasabb nívóként jeleníti meg az SDG jelentette hozzáállást, még a teológusok szintjén is.⁸⁷

A Közlöny a támogató hangvételű megszólalások mellett természetesen az aggódó megszólalásoknak is teret adott,⁸⁸ de a hírek között rendszeresen feltűnő különböző SDG-alkalmak és -kiadványok sorozatos közlése, tulajdonképpeni propagálása nyomán jól látható a mozgalom erősödése és elfogadottságának növekedése.

⁸⁴ DENKE: i. m., 165, 168–185.

⁸⁵ Híreink, *SIK*, 49. évfolyam, 1933. szeptember-október, 24.

⁸⁶ DENKE: i. m., 159.

⁸⁷ ILLYÉS Endre: A prédikációírás művészete, *Közlöny*, 61. évfolyam, 1931/8, 4–6, 4.

⁸⁸ ERDEI Károly: A Soli Deo Gloria diákszövetség és a magyar református gyülekezeti élet, *Közlöny*, 68. évfolyam, 1938/7, 65–66.

A SIK-et forgatva pedig a kezdeti nehézségek leküzdése után úgy tűnik, mintha Patakon mindig is erre a mozgalomra és gyümölcsseire várt volna a Református Kollégium és az ottani ifjúság. A Szövetség, munkája és munkásai révén, egyre inkább a Kollégium mindennapjainak adottságként és lehetőségként számontartott részét jelentette. Újra és újra találkozunk vele a diákéletet tükröző, azt formálni szándékozó SIK tudósításaiban és írásaiban.

Ez idő tájt a SIK már tényleg nagyon sok hosszabb-rövidebb beszámolót s apróbb híradást közöl az SDG, de egyéb más missziói lelkületű ifjúsági szervezet akcióiról. Ezek tartalmi lényege az elfogadó és támogató háttér, amit a közösség eleven fórumaként, s annak nevében igyekszik olvasói és saját ifjúsága elé is követendő példaként állítani. A SIK ezen arculata pedig elevenebbnek tűnik a Közlöny ugyancsak pozitív hangvételű anyagainál is.

A sárospataki változásokat két debreceni teológus pataki cserediákságáról a Közlönybe írt lelkesült beszámolójának segítségül hívásával hadd domborítsuk ki. Egyaránt részletes ismereteket szerezhetünk általuk a pataki teológusoknak a pataki gyülekezetben, a városban és a környező településeken végzett missziói szolgálatából, valamint az SDG kollégiumok keretében összefogott fiatalok életében, de segítségükkel is végzett kiterjedt belmisszióról. „Szinte nem is hinné az ember, mennyi munkaalkalom nyílik azok számára, akik nem félnek vállalni a Krisztus evangéliumának továbbadását. Ezek pedig nem félnek” – olvashatjuk a kortárs diákok beszámolóját.⁸⁹

Befejezés

Zárásképpen ugyanazon teológus konferenciának a Közlönyben található beharangozóját és a SIK-ben közölt visszhangját hadd tegyük egymás mellé, az olykor szétartó, esetleg egymás mellett futó, de végül mégis egyazon test tagjaiként bemutatva így főszereplőinket. Közlöny, 1927. március–április:

„A konferencia legnagyobb áldása az, hogy itt Krisztus szól hozzánk. [...] A teológus konferencián ifjú szívek tesznek bizonyosságot az életről, mely életet a Krisztusban élnek. Közeledik a teológus konferencia ideje. Magát csalja meg, aki elkerüli. A másokkal való érintkezés, eszmecsere, közös barátság, akaratlan is nevelő erőt kölcsönöz. Annyi bajunk, annyi méltánytalanságunk van, s ezek orvoslása közös összejövetelünkön, a konferencián lehet, annyira szegények vagyunk, nagy szükségünk van, hogy lelkieken meggazdagodjunk. Addig is tehát, míg összeülekezve munkálkodhatunk, gondolkozunk azon, hogy mit jelent nekünk és mit vár tőlünk összesen és külön-külön a konferencia.”⁹⁰

SIK, 1927. szeptember:

„A közgyűlésen élénk vita támadt a »Közlöny« körül, hogy aztán egy nagyon áldott zárógyűlésen minden békétlenség elcsituljon és helyette a Szent Lélek új, egységes életet teremtő szele hordozza végig a szíveken újjászültő hatalmát. A konferencia lelki arca melegen

⁸⁹ KISS István – SZABÓ Sándor: A Sárospatakon látottak cserediák szemmel, *Közlöny*, 69. évfolyam, 1939/9, 110–113, 110–111.

⁹⁰ MAGYAR Bertalan: Néhány szó a theologus konferenciához, *Közlöny*, 57. évfolyam, 1927/5-6, 5.

*barátságos, mindenkifelett pedig elmélyülő vallásos hangulatú volt mindvégig. A reggeli és esti közös áhítatok mellett a csoportos bibliatanulmányozás adta meg minden napnak az alaptónusát, amelyből olyan tiszta, szent lelki levegő áradt körénk, hogy mindannyiunknak érezni kellett Isten közelségét. Új meglátások nyíltak szemeink előtt: a múlt talán fájóbb, de a jövő biztatóbb, ígéretesebb így. A mulasztások szörnyűk, de a lehetőségek felemelnek. Az Úr sereggyűjtő harsonája mind tisztábban hallatszik. Vallomások és imádások tanúskodtak róla a zárógyűlésen.*⁹¹

⁹¹ Az Országos Ref. Theológus Szövetség konferenciája, *SIK*, 43. évfolyam, 1927. szeptember, 14–15.

Bodrogi Ferenc
Máté

MORÁL ÉS KÖZÖSSÉGI ERKÖLCS.

**Az emberi érzelmek
társadalmiasításáról
a 18–19. század
fordulóján**

Magyarországon egy olyan nyugat-európai diskurzus jelenik meg a 18. század végén, amely évtizedekig mintázza a hazai művelt közbeszédet, látásmódja pedig jelenünkig hat. A felvilágosodás korabeli, 18. század eleji Angliában a *Politeness*, az ún. udvariasság, kifinomultság (*Refinement, neue Höflichkeit, Verfeinerung, Politur*) eszmerendszere válik uralkodó elképzeléssé, amely a kulturáltság társadalmi haszonra váltásában érdekelt, politikai értelemben is. Ennek a diskurzusnak, ideológiának a magyar irodalomtudományban inkább *csinosodás*, a történettudományban inkább *csiszoltság* az elnevezése.

A témában az első jelentősebb magyar nyelvű publikációt és összefoglalást nyújtó Kontler László¹ azt emeli ki, hogy az illető angolszász perspektíva a műveltség társadalmi haszonra váltásában érdekelt, mely áttételesen politikai: civilizált érintkezési formákat, derűs és szellemes együttlétet, csiszolt és udvarias társalgást ösztönöz, az államhatalmi felügyeletet a szokást, erkölcsöt, illetet, kellemet, stílust, modort egyaránt jelölő *manner* megújításával oltva át egyfajta civil (ön)kontrollba, ízléskontrollba.² Az antik gyökerű mérséklet filozófiáját revitalizáló, az ízlés uralta társasági életet, konverzációt igenlő távlat a hazafiasságot nem csupán közszolgálattal, hivatallal, katonáskodással kívánja szolgálni, hanem az udvariasság arisztokratikus hagyományának újraértelmezésével, a modor megújításával. A gazdaságilag is középpontba állított kereskedelem egy metaforikus kiterjesztéssel az eszmék csereforgalmát is jelenteni kezdi, mely a kifinomultság, az ízléses életvitel új

¹ KONTLER László: *Piac, társadalom, csiszoltság*, Rubicon, 6. évfolyam, 1995/9, 12–17.; Uő.: *Az állam rejtelmei. Brit konzervativizmus és a politika kora újkori nyelvei*, Budapest, Atlantisz, 1997.

² KONTLER: *Az állam rejtelmei*, 188.

ideáljainak katalizátoraként nem csupán a gazdasági hatékonyság ösztönzője, de a társadalmi élet megreformálója is egyben.³

Az „udvariasság” e kultúrájában olyan „urbánus bizalom” kialakítása a tét, amely egy jól működő állam záloga polgár és hatalom, polgár és polgár között, rendet, illeszkedést biztosítva tagjai számára.⁴ Azok az ágensek, akiket műveltségük és kifinomult ízlésük emel ki az osztályból egy csiszolt állam legfőbb támaszaiként, a finom vagy csiszolt úriemberek (számos alakváltozatban, például *polite gentleman*-ként vagy *real fine gentlemanként*), illetve azok a nőolvasók⁵, akiket jellemző módon sokkal kevésbé tárgyalnak a korabeli kommentárok, de szintén embereszményként adódnak, a durva férfiaság számára is utat mutatva választékos és szelíd feminitásukkal.⁶ A csiszolt ember humanista és hazafi egyben, közösségi és tapintatos társas lény, akit ízléses igényesség, munkálkodás, törekvő életvitel és mértéktartó, józan gondolkodás jellemez.⁷ A társiaság és a hasznosság kulcskategóriái⁸ egy olyan, egyre rendezettebb, összetettebb – városiasabb – teret képeznek akár nagyközösségek szintjén is, ahol a „profit” elsődleges jelentésén túlmutató értelmet nyer, az egyéni és a szociális léptékben egyaránt megvalósuló kiegyensúlyozottság hasznaként.⁹ Bár még a csiszoltság angolszász terepe is sokszereplős – részese a nagyvárosi arisztokrata elit, a vidéki kastélyok művelt társasága, a kávéházban társalkodó és folyóiratesszéken vitatkozó igényes középrétegek, illetve a szelíd és erkölcsös érzékeny nők és férfiak¹⁰ –, azért van egy olyan jellemző (és bázisként kezelt) polgári középréteg,¹¹ akinek egyszerre van lehetősége a védett magánszférába visszahúzódnia, illetve a köz javán társaival munkálkodni, vagyis életvitel – lehetséges életszféráit tekintve – *modulált*; az otthon

³ Uo., 190–197. Takáts József egyik legutóbbi vonatkozó tanulmányában Lawrence Kleint idézve úgy polarizál, hogy a földbirtokosok köztársaságát a csiszoltság úriembereinek köztársasága, a felfegyverzett polgárok közösségét pedig a társalgás közössége váltja itt fel. TAKÁTS József: A csinosodás politikai nyelve, in FAZAKAS Gergely Tamás – MIRU György – VELKEY Ferenc (szerk.): *„Politica philosophiae okoskodás”: Politikai nyelvek és történeti kontextusok a középkortól a 20. századig*, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2013, 149–160, 149.

⁴ HORKAY HÖRCHER Ferenc: A fenséges zsarnoksága. Edmund Burke új esztétikai paradigmájának eszmetörténeti kontextusai, in Uő. – SZILÁGYI Márton (szerk.): *Edmund Burke esztétikája és az európai felvilágosodás*, Budapest, Ráció, 2011, 47, 68.

⁵ Addison például *Spectator* című, híres folyóiratának programadó esszéjében beszél a társasági lapokat leginkább olvasó nők jelentőségéről. Vö. HORKAY HÖRCHER Ferenc: *Esztétikai gondolkodás a felvilágosodás korában 1650–1800*, Budapest, Gondolat, 2013, 158.

⁶ „Az erény antik diskurzusaikhoz képest a felvilágosodás csiszolt kultúrája sok feminin vonással egészítette ki az európai erénytant. [...] Hume is az érzékenység nagy hódolója, a nőolvasókat nagyra tartotta.” (HORKAY: A fenséges zsarnoksága, 74–75.) Szécsényi Endre is kiemeli, hogy a csiszoltság a klasszikus régi mellé a civilizált lágyaságot, érzelmességet, a „nőies” helyezi oda. Vö. SZÉCSÉNYI Endre: *Szépség és szabadság. Eszmetörténeti tanulmányok*, Budapest, L’Harmattan, 2009, 14.

⁷ Vö. TAKÁTS: i. m., 152.

⁸ Vö. HORKAY HÖRCHER Ferenc: *A gentleman születése és hanyatlása*, Budapest, Helikon Universitas, 2006, 9–21.

⁹ „Bensőséges kapcsolatba kerül kereskedés és boldogság.” KONTLER: *Az állam rejtelvei*, 199.

¹⁰ Vö. SZÉCSÉNYI: i. m., 14.

¹¹ A műveletlen és durva „falusi bugris”, illetve a túlságosan is kifinomult, ugyanakkor romlott és üresfejű „piperkőc” között. Uo., 38.

(mint privátszféra), a szalon (mint magánfórum) és a „piac” (mint közösségi fórum) között oszcilláló, tehát egyszerre intim és szociális.¹² Ehhez a távlatához csatoljuk e dolgozatban az érzékenység szintén 18. századi fogalmát.

Az európai érzékeny hőstípus jórészt éppen a csiszoltság eszményéből bontakozik ki, s bár attól később eloldódik, alapvető jellemzője marad a viselkedésmód és a lelki-erkölcsi értelmű kifinomultság példaszerűsége.¹³ A korabeli érzékeny irodalom főhőse mindazonáltal nem feltétlenül mindig a csiszoltság embere, bár kétségtelenül közel vannak egymáshoz ezek a szépirodalmi karaktertípusok. Még az erényes érzékeny ember sem mindig csiszolt ugyanis, vagy nem magától értetődően az. Az okos, kifinomult, közösségi, „nagykorú” ember ugyanakkor mindig érzékeny, erényes lélek is egyben. Az érzékenység nagyon jó alap a csinosodáshoz – de meghaladandó alap. Még akkor is, ha történetileg e két antropológiai konstrukció fordítva következik egymásra. Az érzékenység voltaképpen „civilizációs válságtermékként” is fölfogható, a lelki élet válságaként az új környezetben, tehát ha úgy tetszik izgalmasan inverz csiszoltságkritika is. Ugyanakkor érdemes emlékeztetni Nikolaus Wegmann egyik elhatárolására, melynek értelmében az érzékenység egy külön fajtáját jelenti a „pedagógiai”, „filantróp” típus, melynek fő célkitűzése az érzékenység elvárásainak és az életvilágbeli normáknak, standardoknak az egyeztetése.¹⁴ Az érzékenység ernyőfogalma által megnevezett folyamatok, látásmódok tehát hol nagyon közel, hol nagyon távol állnak a *politeness* horizontjától, de voltaképpen sohasem azonosak azzal.

Az érzékenységnak számos megvalósulása van tehát, mégpedig a magyar viszonylatok vonatkozásában is. A radikális érzékenység típusa – a *Radikalempfindsamkeit* – otthontalan a tapasztalat valóságában, kreál hát magának egy saját világot a rajongó, entuziasztikus szerelemmel a középpontjában, de leginkább az életvilágbeli anomáliák következtében a valós boldogság beteljesülése rendszerint így is elmarad, ezért aztán mindig az önfelszámoló kilépés, a halál a végkifejlet a korban igen divatos tipikus érzékeny levélregényekben (vö. *Werther*, *Fanni hagyományai*). Minthogy a „kritikus tömeg” valóságával összeegyeztethetetlen ez a szemléletmód, transzformálása történetileg kényszerítően szükségszerűvé válik.¹⁵ Ezekben a szövegekben a virtus és kötelesség többet jelent a szív szavánál, már egyértelműen egy társadalmiasított, józan szerelemfelfogást preferálva (vö. Wegmann *Zärtlichkeit* kategóriájával), mely jellemzően a házasságban szentesítődik.

Az érzékenység tehát egy spektrum, amelynek különböző változatai vannak a korabeli Magyarországon is, s ezek a változatok különböző távolságra vannak mindattól, ami magyar politeness-ként kerül e lapokon szóba. Bár Vaderna Gábor kissé

¹² Vö. KONTLER: *Az állam rejtelvei*, 199–200.

¹³ DEBRECZENI Attila: *Tudós hazafiak és érzékeny emberek: Integráció és elkülönülés a XVIII. század végének magyar irodalmában*, Budapest, Universitas, 2009, 111.

¹⁴ WEGMANN, Nikolaus: *Diskurse der Empfindsamkeit: Zur Geschichte eines Gefühls in der Literatur des 18. Jahrhunderts*, Stuttgart, Metzler, 1988, 116–127.

¹⁵ DEBRECZENI Attila: Kisfaludy Sándor „érzékeny évtizede”, in KISFALUDY Sándor: *Szép prózai művek*, kiad. DEBRECZENI Attila, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, *Csokonai Könyvtár. Források 1*, 1997, 221.

elmarasztalólag – vagy legalábbis egyfajta deficitjelenségként – rögzíti, hogy a kutatásokban az érzékenység (*sensibility*) fogalma „mindinkább összegabalyodott” a *sentiment*, *feeling*, *sense*, sőt a *taste*, *refinement* fogalmaival,¹⁶ számunkra úgy tűnik, ez az eredendő diffuzivitás, inkoherencia az, amely éppenséggel karakterizálja az érzékenység legfőbb korabeli és történeti alapdiskurzusait. Jellemző, hogy Debreczeni Attila sem tud mást tenni, mint hogy regisztrálja: az angol szakterminológiában erős a szándék a két fogalom (ti. a *sensibility* és a *sentiment*) elkülönítésére – éppen azért is, mert szélesebb körben oly gyakran egymás szinonimájaként használatosak –, konszenzus azonban távolról sem alakult ki pontos viszonyukat tekintve.¹⁷

A magyar körülmények is egészen hasonlatosak ehhez tehát: az ’érzékeny’ és az ’érzékenység’ magyar nyelvben használatos fogalmainak az angolban megfelelő *sentimental* és *sensibility* eleinte viszonylag eltérő jelentéskört rögzítettek (belső morális reflexió, illetve külső fizikai érzékenység), ám ezek igen hamar kölcsönhatásba léptek egymással, a kettőt ötvöző és új minőségbe foglaló érzelmi-lelki finomság kifejezőivé válva.¹⁸ A kezdeti *sensibility* eszerint tehát inkább a „külső” fizikai érzékelésre vonatkozott (noha a politeness egyik atyamestere, Addison például az érzelmi fogékonyságot is értette rajta), míg a rákövetkező *sentiment* „belső” kifinomult érzelmekre, egyfajta morális-esztétikai érzékre, ugyanakkor ez utóbbi és társfogalmai váltak a korábbi mozgalmát megnevező és reprezentáló kifejezésekké.¹⁹

A mi nézőpontunkból kevésbé lényeges mindez az összefüggés a külső és belső érzékenység fázisosságáról. A mi fókuszunk ugyanis arra irányul, amit Brewer mond: „Az érzékenység és az érzelmesség [*sensibility and sentiment*] az orvoslás, a filozófia és a pszichológia műszavai voltak, de a 18. század közepétől széles körben és lazán használták azokat az emelkedett és mély emberi érzések, egy új típusú *csiszoltság* kifejezésének leírására.”²⁰ A kontinentális érzékenység angolszász befolyásoltsága már régóta axiomatikus érvényű kutatási eredménynek számít,²¹ melynek forrásvidékénél kevésbé érdekes a *sensibility* és a *sentiment* fogalmainak akkurátus elválasztása, mert sokkal inkább az az érdekes, hogy például a francia Dubos abbé és a brit Shaftesbury közel egy időben, a 18. század elején miként hozza operatív helyzetbe többek között annak a bizonyos *sentiment*nek (vö. *szentimentalizmus*) a fogalmát.

Az újragondolt szubjektum illékony és rejtelmes minőségeit taglaló, ezekre kihegyezett „új szenzibilitás” – vagyis a delikátság, a kifinomultság (*délicatesse*) elsősorban

¹⁶ VADERNA GÁBOR: *A költészet születése. A magyarországi költészet társadalomtörténete a 19. század első évtizedeiben*, Budapest, Universitas, 2017, 347.

¹⁷ DEBRECZENI: *Tudós hazafiak és érzékeny emberek*, 106.

¹⁸ Uo.

¹⁹ Uo., 102, 122.

²⁰ Idézi VADERNA: i. m., 353. (Kiemelés tőlem.)

²¹ VADERNA is megjegyzi, hogy Sauder köztudottan úgy állította be az érzékenységet, mint ami a polgárosodás folyamatának keretein belül érhető meg leginkább, s melynek fő kontextusa, hogy az angol társadalom- és gondolkodástörténeti folyamatok hatásai begyűrűztek a kontinensre, majd a brit morálfilozófiai tézisek hatására kezdtek el német nyelvtérületen is azon gondolkodni egyebek mellett, hogy a kultúrának milyen társias modelljei vezethetnek el a társadalom tökéletesedéséhez. VADERNA: i. m., 347.

francia kultúrája – a 18. század elején a politeness diskurzusaiban is jelentős szerepet játszik.²² Bouhours-nál például a délicatesse záloga az *esprit* [kb. szellemesség] mellett a sentiment, a délicatesse pedig mint az „érzékenység szelleme” áll elő. Ehhez képest a politeness diskurzusaiban az emberség lényegét érintő kulturális reformról van szó, amely az eredendően társias, barátságos és jóindulatú emberi természetet igyekszik az előbbihez felettébb hasonló értelemben még érzékenyebbé (szenzitívebbé, egyben „szentimentesebbé”) és egyre pallérozottabbá (kifinomultabbá, csiszoltabbá) tenni.²³

A délicatesse-kultusz tehát a sentiment értékének a megsejtéséről szól, amely Dubos abbé 18. század eleji műveiben központi kategóriává válik. A kapcsolódó politeness beszédrendjében ízlés (taste, manner) és az „érzékenység” (sentiment) már kéz a kézben jár, ahol a sentiment feloldhatatlanul jelent érzelmet és vélekedést egyszersmind.²⁴ Nem véletlenül beszél Shaftesbury „moral sentiments”-ről, „beauty of sentiments”-ről, „delicate sentiments”-ről (kifinomult érzelmekről), melyek elengedhetetlenek többek között a helyes ízlésítélet, a helyes vélemény, a helyes viselkedés kialakításához. Mint Horkay mondja, inkább a sentimentek, kevésbé az értelmi képességek fogják meghatározni az ízlés működését – vagyis az ízlés végül is „érzelmi kultúra” kérdése.²⁵

A sentiment fogalma tehát mind a politeness kultúrájában, mind az utóbb érzékenységnek nevezett kultúrában központi helyzetben van, a sensibilityhez köthető mindig változó, de mindig szerves kapcsolatban. A testi meghatározottság, a külső érzékenységek ez utóbbi faktora egyébiránt annyiban mindenképp érdekes itt, hogy a politeness pánharmóniájából, mindent mindennel mértéktartón egyeztető kompozit-jellegeből következően mindig egyensúlyban kell legyen a belső érzékenységgel (a test a szellemmel), mert kizárólag ekként működik jól: kettejük harmonikus kiegyensúlyozottsága az eszmény.

Mindazonáltal ami lényeges most, az az, hogy az affektusszabályozás egyik civilizációs változataként is értett érzékenység társiasságra, empátiára, irgalmasságra, szimpátiára, filantrópiára, erényességre, érzelemgazdagságra, intimitásra mutató univerzális érvényű programja jórészt megegyezik a csiszoltság világlátásával. Jaucourt lovag ehhez kapcsolhatóan a tudást és erényt hangsúlyozza az érzékenységben, az Enciklopédia *Sensibilité* szócikkében: az érzékenység voltaképpen maga „az emberiség és a nagylelkűség anyja”, az embert „erényessé teszi”, valamint „egyfajta finom ítélőképességgel ruhazza fel”.²⁶

²² PAPP Zoltán – SZÉCSÉNYI Endre, *Az esztétika születése*, Szabadbölcsezet, 2006, URL: http://mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/indexdcc0.html?option=com_tanelem&id_tanelem=882&ctip=0 Utolsó letöltés: 2023. 03. 24.

²³ SZÉCSÉNYI Endre: Az ízlés mint sensus communis, *Laokoón. Művészetfilozófiai folyóirat*, 1. évfolyam, 2001/1, 35–68.

²⁴ Uo.

²⁵ Bővebben HORKAY: *Esztétikai gondolkodás a felvilágosodás korában*, 143–210.; A sentiment fontosságát már Cassirer és Baeumler is felismeri: CASSIRER, Ernst: *A felvilágosodás filozófiája*, ford. SCHEER Katalin, Budapest, Atlantisz, 2007.; BAEUMLER, Alfred: *Az irracionális problémája a XVIII. századi esztétikában és logikában* Az ítélőerő kritikájáig, ford. V. HORVÁTH Károly, Budapest, Enciklopédia Kiadó, 2002.

²⁶ Idézi KŐSZEGHY László: Érzékenység a felvilágosodás korában és ma, *Liget*, 2018. november 24, URL: <https://ligetmuhely.com/liget/erzekenység-a-felvilágosodás-korában-es-ma/> Utolsó letöltés: 2023. 03. 24.

Érzékenység és csiszoltság – vagy ha úgy tetszik a csiszoltság, benne az érzékenységgel – tehát egyszerre épül ki, meglátásunk szerint érdemileg szétszálazhatatlanul, eredendő „összegabalyodottságban”, amit beszédesen alátámaszt, hogy az egyik fontos előzmény, a délicatesse-hagyomány is mintha egyszerre lenne érzékenység és csiszoltság, pontosabban ezek mixtúrája. Csakhogy e kettőnek ugyanakkor más és más az érvényességi köre: a csiszoltság leginkább egy közéleti-társadalmi diskurzus, míg az érzékenység filozofikus antropológiai konstrukció elsősorban. Az első a reáliák világában otthonos, míg a második fikciós termékként konkretizálódik. Mindenesetre fogalmi tudatossággal, koncepciózusan és szisztematikusan, vagyis releváns és reflektált módon leírt „non-fiction” emberképe a csiszoltság diskurzusának van. Ezért sem meglepő, hogy irodalomtörténetileg úgy rekonstruálható a folyamat, hogy a csiszoltság (ideológiailag) eszményi embere adja a mintát a fiktív (ezért szintén jól eszményíthető) érzékeny hős szépirodalmi prototípusához. Vagyis, hogy a politeness ideális szubjektumképzete vezérli az érzékeny irodalom főhőseinek (esztétikai) körvonalazódását.

Mint Debreczeni Attila mondja, „[a]z érzékenység fogalmával kapcsolatos egyik legsajátabb irodalmi jelenség egy hőstípus felbukkanása a XVIII. század közepén, elsősorban az angol regényekben. [...] Eredetét tekintve egy embereszményt pillanthatunk meg, amely a század első felének angol gondolkodásában, a csiszoltság beszédmódjában körvonalazódott. Ezt az embereszményt az eredendő társiaság jellemzi, erkölcsös és jószándékú, mélyérzésű és kifinomult.”²⁷ Szőnyi György Endre ugyanígy: Shaftesbury tana igen nagy hatású volt a 18. században, bizonyos fókig előkészítette a „szentimentalizmus” gondolkodását is, és sok – főleg középosztálybeli – irodalmár Shaftesbury téziseinek igazolását tekintette fő regényírói feladatának.²⁸ Az első igazi érzékeny regényíró, Richardson és Fielding alapkérdése felfogható úgy is, mint lehetséges válasz Shaftesbury tézisére az ember veleszületett jóságával kapcsolatban.²⁹ Az érzékenységen alapuló emberképek egyik legtisztább megvalósulása ilyeténképpen a politeness gentleman-eszménye.

Ám az is tudható, hogy míg Richardson fenntartás nélkül elfogadta a shaftesburyánus tanokat, és regényeit ennek illusztrálására szánta – itt főként a *Pamela, avagy az erény jutalma* (1740) című mű emelendő ki –, addig Fielding a komikum, az irónia és a paródia szatirikus eszközeit is bevetve igyekezett széles társadalmi panorámába

²⁷ DEBRECZENI: *Tudós hazafiak és érzékeny emberek*, 109.; Vö. még: „ez az irodalmi hős találkozott össze az érzékenység fogalmával egy sajátos kifinomultság, mélyérzés, nemeslelkűség jelentésével.” Uo., 110.

²⁸ SZŐNYI György Endre: A regény születése, in PÁL József (főszerk.): *Világirodalom*, Budapest, Akadémiai, 205, 489.

²⁹ Uo., 493.; A magyar kutatás meggyőzően mutatta ki, hogy Richardson hőseinek emlegetése a 18–19. század fordulóján a folyóiratokban és írói levelezésekben hivatkozási alappá vált itthon. Vö. LABÁDI Gergely: A Magyar Páméla és forrása, in KIS János: *A Magyar Páméla. Forráskiadás*, kiad. LABÁDI Gergely, Budapest, Reciti, 2014, 10.; BÓDI Katalin: „Szívrehatás és hasznos gyönyörködtetés”. Műfaji határok és női olvasók a *Magyar Pámélában*, in FÓRIZS Gergely – KERTÉSZ Botond – VADERNA Gábor (szerk.): *Egyház – irodalom – tudomány. Kis János (170–1846)*, Budapest, Reciti – Evangélikus Országos Gyűjtemény, 2021, 151–169, 151.

helyezett, árnyaltabb (kritikai) véleményt kifejezni, elvetve a Pamela „naiv demagógiáját”, didaktikus példázatosságát.³⁰ S e ponton – nem pedig sensibility és sentiment viszonyát illetően – jelentkeznek az igazán érdekes különbségek szempontunkból.

A már idézett Jaucourt lovag is elismeri, hogy „felhevültségükben az érzékeny lelkek olyan hibákat követhetnek el, amelyeket az ész embere sohasem”, az *homme sensible* józan filantrópiája tehát túlzásba csaphat át adott esetben.³¹ Labádi Gergely úgy fogalmaz, hogy az érzékenység egy tisztán emberi, morális, természetes interakciós kódex, amely megköveteli, hogy a szív indulatai, ösztönei a közjónak legyenek szentelve, a nem a közösségre irányuló, radikális érzékenység normaszegése viszont pedagógiai szempontból kárhozthatandó és üldözendő.³² Az érzékeny irodalom 1770-es évek közepére eső csúcspontja után efféle irányokból erősödnek fel az érzékenységet támadó, elsősorban olvasáskritikai, „olvasáspedagógiai” hangok, amelyek külső kontroll alatt tartott és belső kontroll által vezérelt olvasást hirdetnek, s melyek elsősorban és jellemzően a nőkre irányulnak.³³ Kis János így ír minderről zsebkönyve, a *Flóra* előszavában (amelyben az első közlemény nem melleleg a *Pamela* magyar adaptációja): „Mi meg vagyunk győzöttetve, s tapasztalásunkból is tudjuk, hogy az olyan románok, mesék, versek és egyéb mulattató darabok, mellyeket a 'jó izlés az okosság' vezérlése alatt dictál (mert a 'gonoszság' és otsmányság' idéten szüleményeihez semmi közünk) nem tsak meg nem vesztegetik a lelket s lassú mérget nem hintenek a 'jó erköltsök' gyökerére, nem tsak félre nem tsigázák az észt s a 'közönséges élet' határjaiból ki ragadván levegői várakról álmadozókká nem teszik mértékletes olvasóikat[.]”³⁴ Az okosságvezérelt mértékletesség, a körültekintő helyzetkiértékelés, a realitás faktorainak ésszerű átlátása megóv az idő elvesztegetésétől, a felesleges álmodozástól, a légvárak irrealitásától, a fékevesztett „rajongástól”. Láthatóan sokkal inkább a csiszoltság józansága működik itt elsősorban, sem mint az érzékenység érzelmezőpontúsága, szenzitivitása. Nem véletlen, hogy Lothar Pikulik az érényeket követő és azokat felforgató történeti érzékenységet különböztet meg, hasonlóan Wegmann már a korábbiakban szóba hozott „gyengédség” és „radikális érzékenység” distinkciójához.³⁵ Vagyis létezik az érzékenység helyes és helytelen, *jó* és *rossz* változata.

³⁰ SZÖNYI: i. m., 493.; Vö. „The eponymous hero of The History of Sir Charles Grandison (1753) by Samuel Richardson has been described as embodying the »Shaftesburian model« of masculinity: he is »stoic, rational, in control, yet sympathetic towards others, particularly those less fortunate.« A Sentimental Journey Through France and Italy (1768) by Laurence Sterne was intended by its author to evoke the »sympathizing principle« on which the tradition founded by latitudinarians, Cambridge Platonists and Shaftesbury relied.” CAMPBELL, Ian Ross: *Laurence Sterne: A Life*, Oxford, Oxford University Press, 2001, 418.; E ponton emlékeztetünk, hogy Fielding illető regényét (*Sentimental Journey*) Kazinczy Ferenc 'érzékeny utazásnak' fordítja.

³¹ KÖSZEGHY: i. m.

³² LABÁDI Gergely: Fordítást olvasni: Kis János Kupás Lórintz és Ilona[.] annak lánya című elbeszélésének kontextusai), *Irodalomtörténeti Közlemények*, 113. évfolyam, 2009/6, 681–708, 700.

³³ Uo.

³⁴ Kis János: Előszó, in Uő.: *Flóra, vagy szívreható apró romanok, erköltsi mesék, Versek, és egyéb hasznosan gyönyörködtető Darabok A' szép nemnek, és a' szép nem barátjainak Zaid' Kiadója által*, Pesten, N. Kiss István Könyvtárosnál, 1806–1808, I, 4–5. (Kiemelés tőlem.)

³⁵ VADERNA: i. m., 352.

Az első a csiszoltság alapul – bár egészen ekkor sem azonos azzal –, míg a másik eltávolodik attól.

Amit Fielding csinál, az olyan érzékeny irodalom, ami csiszoltságkritika, civilizációkritika voltaképpen. A Werther-féle goethei európai (és magyar) irodalmi hősök pedig adott olvasatban szintén érzékenységi és csiszoltság viszonyát problematizálják, de legalábbis provokálják. Mint Debreczeni figyelmeztet, az érzékeny ember képlet-szerű irodalmi hős, benne többféle embereszmény is testet ölthet.³⁶ Eltérő emberképek jöhetnek létre tehát az érzékeny embernek nevezett irodalmi hős alakjában a csiszoltság „alapzatából”, s ezen fiktív hősöknek az őket körülvevő közösséghez való viszonya is meglehetősen széles skálán mozoghat.

Az érzékenységi mindig feltételez valamifajta szembenálló Mi–Ők viszonyt, ha más nem, hát univerzálisat: oppozíciót a mélyérzésűek, a kifinomult érzelműek, az empatikusok és az erre képtelenek, az „érzéketlenek” között.³⁷ Az érzékenységnél azonban a társas hajlandóság meglehetősen tág kört integrál, jórészt közelebbről meghatározatlanul,³⁸ míg a csiszoltságnál rendszerint szociális közösséget, rendszerint a *poliszt*. A csiszolt embernek *város*a, országa van, míg az érzékeny embernek *világa*. Mert míg a tipikus érzékeny olvasó Kazinczynál Ferencnél például a románok olvasásában olvadozó leányka,³⁹ addig a politeness kis-episztémájében az ízléses gentleman, aki ugyanúgy képes az empatikus, mélyérzésű és nemeslelkű megindulásra, behelyezkedésre, mint ama könnyező leány, ám finom műveltsége és közéleti közege, konkrét „társadalma” is van hozzá; *ember és polgár* egyben. Az érzékeny hős végső soron heterotópiákban, a virtualitásban – a könyvekben, a bennfentes közös felolvasásokban, a zárt magánkönyvtárakban, a levél médiumában, a kiscsaládban, a szerelemben – otthonos,⁴⁰ nem a konkrét civilizáció közegeiben, formációiban (a rokonságban, a hivatalban, különféle városi fórumokon), mint a csiszolt ember, aki nem menekülni akar mindez elől, hanem tökéletesíteni azokat. S hogy mennyire tud tágas lenni a kifinomultság számára kijelölt terület, vagy eleve csak valamiféle fikcióban határozható meg, az az adott társadalmi realitásoktól, civilizációs viszonyoktól is nagyban függ, hiszen ezt illetően dől el, mire van esély, és mire nincs.⁴¹

A különbség mindazonáltal mindkét esetben „vívásasztó”: a belső érzékenységnél is, illetve a csiszolt ízlés megléte vagy hiánya esetén is.⁴² Bár Vaderna azt állítja,

³⁶ DEBRECZENI: *Tudós hazafiak és érzékeny emberek*, 122.

³⁷ Uo., 111.

³⁸ Uo., 116.

³⁹ Uo., 64.

⁴⁰ Uo., 116.

⁴¹ Uo., 113.; Az érzékeny lázadás egyik kulcsterülete a házasság intézménye, attól függően, hogy a tradicionalitástól ellépő, immár érzelemvezérelt házasság mennyire lehetséges adott körülmények között. A kortárs irodalomban a nőekkel szemben támasztott hasonló elvárások eltérő háttere – a szerelmi házasság elfogadása vagy elutasítása – döntő különbséget jelent az érzékenységi-problematika szempontjából. Ez jelzi ugyanis azokat a határokat, amelyeken belül az érzékenység mint az affektus-szabályozás egyik civilizációs változata még érvényes. Vö. LABÁDI: Fordítást olvasni, 706.

⁴² DEBRECZENI: *Tudós hazafiak és érzékeny emberek*, 115.

hogy az érzékenység irodalmában nem a közösség identitása, hanem az egyén viselkedése lesz elsőrendűen fontos, nyomatékosan hozzáteszi, hogy abban a vonatkozásban, miszerint az ő kiművelődésén áll vagy bukik, hogy a közösségi identitások megképezhetőek-e.⁴³ Olybá tűnik, hogy a reáliák társadalmi közegében sokkal inkább a csiszoltságra, a „jó” érzékenységre igaz ez az összefüggés. Az, hogy az egyén miképpen szolgálhatja egy társadalmi közösség előrehaladásának, fejlődésének ügyét (vö. *társiasság*),⁴⁴ elsősorban a csiszoltság, s ezen csiszoltság „érzékenységének” dolga, miként az is inkább a politeness ügye, amikor előnyben részesül a társiasságra és az egyéni emberi viselkedés összefüggéseire vonatkozó kérdés.⁴⁵ Továbbá az sem teljesen biztos, hogy a szöveg mindig életmintává lesz az érzékeny irodalomban a „kiegyensúlyozott érzékenység” embereszményének jegyében a propagáló, életvezetési mintákat felmutató, gyakorlati tanácsok tárhelyévé váló kiadványokban,⁴⁶ mert az ellenpéldák modellezése, az *elrettetés* pedagógiája is elég kézzelfogható jelenség – vagyis a „negatív” érzékenység esztétikai demonstrációja.

Normaképzés és normatörés eszmetörténeti „felelgetése” ez, egy sajátos *dialektika*, miszerint a bizonyos típusú érzékenységet is magában foglaló csiszoltság kultiválásából, illetve szinte azonnali párhuzamos kritikájából, tehát egyfajta civilizációkritikából születik az érzékeny irodalom, melynek radikális irányaira válasz a csiszoltság újabb hulláma – a kihágások, normasértések *termosztát*-jellegű balanszírozó filozófiája, a *jó* érzékenység iskolája. E dinamika nagyban emlékeztet Goethe pályafutására, mely színekdochikusan reprezentálja ezt a történeti korszakívet: kezdetben érzékeny Sturm und Drang-lázadó, majd ő lesz a weimari klasszika egyik legcsiszoltabb atyamestere. Így áll elő itt a keményvonalas érzékenység mint társadalom- és civilizációkritika, s az ennek „elvdulására” rákövetkező érzékenységekritika, egy nagyon is ízléses és decens, társadalmiasított (ám szintén érzékeny) kifinomultság, modern refinement jegyében.

Összegezve: létezik egy csiszoltságminimum, ami már bőven érzékeny beszédmód is egyben. Amikor érzékenységekritika létesül, akkor ez a bizonyos tárgy nincsen fedésben a csiszoltság normarendszerével és antropológiájával, nincsen egyben annak eleve közösségalapú, tapintat- és ízlésvezérelt, grációzus, esztétikai és morális gentleman-optimumával, politikájával – bár az is fontos, hogy ennek az eszményi idealitásnak is folytonosan vigyázniá kell a *meszón* (a nagybetűs mérték) elvétésére, különösen a „túlfinomodásra”, *külső* és *belső* csiszoltság aszimmetriájára (vö. *luxuskritika*). A képlet tehát: minden csiszolt ember érzékeny ember is, de nem minden érzékeny ember csiszolt is egyben. A *jó* érzékenység a csiszoltság, miként a „*helyes* felvilágosodás” a követendő cél a *Volksaufklärung* diskurzusában.⁴⁷ Az *érzékeny* ember a sensi-

⁴³ VADERNA: i. m., 356.

⁴⁴ Uo., 354.

⁴⁵ Uo., 355.

⁴⁶ DEBRECZENI: *Tudós hazafiak és érzékeny emberek*, 110, 113.

⁴⁷ Vö. KOVÁCS ÁKOS ANDRÁS: *Volksaufklärung* és politikai nyelvek Magyarországon a 18–19. század fordulóján, in FAZAKAS – MIRU – VELKEY: i. m., 175–192.

bilityvel mindig bensőséges viszonyban lévő sentiment birtokosa, a *csiszolt* ember ugyanakkor az ízlésvezérelt standardok (a *sensus communis*) birtokosa. Mértéktartó pánharmónia ez, korabeli frázisos jelszóval: *middle station of life*. Ám hogy mi a „jó”, mi ez a bizonyos „middle”, az rendkívül bonyolult feladvány tud lenni, nem magától értetődő, sőt nemzetspecifikus kulturális standardok, ítéletek és mércék kontrolláló, kanalizáló, temperáló összességéként. Hogy ez a mindenoldalú „közép” megvalósuljon, minél többeknek kell „jól” olvasnia, vagyis kellő időben kellő könyveket *fogyasztania*. Egyfajta didaktikus receptúra ez, *literális dietetika*, vagyis az olvasás bizonyosfajta adagolása az alfabetizáció „veszélyeinek” elkerülése, illetve „hasznainak” kiaknázása érdekében (ad absurdum annak praxisa, hogy melyik kultúrtermékből mennyit „együnk”). Mindezzel együtt egyfajta közéleti, morálpedagógiai regularizáció és balanszírozás is: az a fajta *affektus- és szelfkontroll*, amiről Norbert Elias ír sokat az európai civilizatórikus logika kapcsán.⁴⁸

A szenvedélyek uralásának, a morális következetességnek, az erkölcsös viselkedés belülről fakadó új érzelmességének kiemelt médiumai a fiktív női karakterek. Azok a hősi jellemelek (kvázi *heroínák*) tehát, akik a történetben – nyilván nem véletlenül – *dilemmák sorozatát* élik át, és az olvasónak utat mutatva mindig jól döntenek, mert kompetenciájuk, fronézisük *inkább* csiszoltság-, mint érzékenységevezérelt. Pamela józansága, minden helyzetben kiszámított, kontrollált viselkedése, praktikus intelligenciája egy speciális csiszolt érzékenységet működtet például.⁴⁹ Ezekből a szépirodalmi nyelvben tudatosan, eszményként létesülő, példaszerű szerepkonstrukciókból ugyanakkor jellemzően épp a tradicionális női gender-vonások hiányoznak: okos, bátor, törhetetlen, bölcsen érvelő, eltökélt, tiszta és kötelességtudó hős(nők) ezek, akik sokkal inkább „gentlemanek”, mintsem érzékeny *hölgyek*. Művelik magukat, olvasnak, zenét, festészetet tanulnak, az önkontrollal és az önképzéssel a középpontban működő életet élnek; egy olyasfélét, amely a tisztelet és az illendőség határait nem lépi át. Egyrészt az ízléstelen faragatlanság, a kulturálatlan durvaság, másrészt a radikális, fékevesztett, társiadalmiasíthatatlan, „apolitikus” érzékenység, harmadrészt a „ízetlen galantéria”, a luxus túlzó kifinomultsága véti el a *politeness* standardjait. Hogy ez ne történjen meg, arról pedig tehát a moralizáló, direkt módon normaadó, didaktikus románok szövegintenciói igyekeznek gondoskodni: a 18. századi modern társadalomban élő polgár erkölcsi-kulturális útmutatásként olvashatja ezeket az írásokat.⁵⁰

A kora újkori ízlédiskurzusok egyik nagy tanulsága, hogy annak középponti effektusa, a megítélés aktusa egyszerre preracionális, érzékszervi, legalábbis érzéki (vö. *ízlelés-ízlés, tapintás-tapintat*), illetve egyszerre kognitív (ilyeténképpen nyelvi) természetű.⁵¹ Horkay Hörcher szavaival: „Ha most ezt a kiművelt ízlésfogalmat sze-

⁴⁸ ELIAS, Norbert: *A civilizáció folyamata*, ford. BERÉNYI Gábor, Budapest, Gondolat, 2004.

⁴⁹ Vö. LABÁDI: A Magyar Páméla és forrása, 28.; BÓDI: i. m., 158.

⁵⁰ Vö. BÓDI: i. m., 168.

⁵¹ Vö. HORKAY HÖRCHER Ferenc: A kritikus ízlése és személyiségének hitelessége, in BÁRÁNY Tibor – RÓNAI András (szerk.): *Az olvasó lázadása? Kritika, vita, internet*, Budapest, Kalligram – JAK, 2008, 83–99, 88.; Olyan képesség ez, mely velünk született, de fejleszthető, tökéletesíthető. Az ízlés meg-

retnénk jellemezni, egy kantianus terminussal, a *reflektálatlan reflektáltság* fogalmával közelíthetjük meg. Hisz az ízlés, mint láttuk, az ésszel analóg gondolkodási forma, de nem azonos vele. Az érzéki megismerésen alapul, tehát nem az észen, de nem is pusztán szubjektív benyomásokkal azonos. Olyan választási képesség, mely nem igényli az ész közreműködését, mert az illető egyénnek már természetévé vált a választás ezen módja. Ám reflektálatlannak sem nevezhető, hisz ugyanolyan biztonsággal választja ki az értéket, mint a racionális gondolkodás a maga területén. Pontosabban: reflektálatlan, amennyiben nem igényli az ész közreműködését, és reflektált, amennyiben döntései racionálisan igazolhatóak.⁵² A kifinomult életviteli *ízlés tehát egyéni beidegződés, amely csoportképző hatású – a hasonlók társasságát ösztönözve –*, s amely emotív intuitivitás mindig bizton elvezethető a kognitív-diszkurzív igazolhatóságba, megoszthatóságba. Az ízlésítélet mindezek fényében tehát a jó értelemben vett *rutin* dolga: automatikusan, „láthatatlanul” *működő* kultúrtechnika, praktikus tudás. Ráadásul a Kant-féle (korszakalkotó) differenciálás határvidékén vagyunk ekkor még, amikor a *szép–jó–igaz* antik gyökerű egysége még egyaránt ízlés – mielőtt az csupán csak az esztétikaiságra, a *szépség* ügyére korlátozódna. A politeness ízlésfelfogása a 'jó-rossz', az 'igaz-hamis', illetve a 'szép-rút' faktoraiban egyaránt érvényes „reflektálatlanság” és a „reflektáltság” között, életvezetési módot, életstílust indukálva egyszerűsmind. Egyfajta praktikus intelligenciaként érvényesül, mely identitásformáló erejű, s felépíti a kompetens poliszlakót (a *gentleman*).

Mint Kövér György írja, a *polgár* kettős értelmének tükrében – vagyis, hogy az egyaránt jelent városlakót és hazafit (állampolgárt) – a *polgárosodás* egyaránt kifejezte a „kiváltság nélküliek beemelését az alkotmány sáncai közé”, valamint „az erkölcsök és szokások *pallérozását, csinosítását*, beleértve az *európai* és *városi* értékek befogadását, azaz a *civilizációt*”.⁵³ A polgári jogegyenlőség kimondása, a polgárosodás politikai tétjei mellett mindig is ott van tehát az „előrehaladás a *finomabb* társas életben és műveltségben” kontextusa is.⁵⁴ Számunkra éppen a pallérozás, csinosítás, városiaság, európaiság, a 'finomabb társas élet és műveltség' vonatkozásai voltak most lényegesebbek, melyeket a korszak közösségi beszédmódjai közül véleményünk szerint a *csiszoltság* (Politeness) nyelvezete hordoz leginkább, az *érzékenység* eszmetörténeti hagyományával bonyodalmas, ám mindenképpen szoros kapcsolatban. Úgy tűnik ugyanis, hogy a megnevezhető közösségi-társas beszédmódok közül Magyarországon

bízható, professzionális működéséhez gyakorlatoztatásra van tehát szükség, beidegződött kondicionálásra, mely processzus egyrészt közelíti egymáshoz az egyének ízlésítéleteit – ízlésközösségeket hozva létre –, másrészt megóv a hosszas, bizonytalan, tehát inadaptív tétovaságtól is, hiszen megbízhatóan és gyorsan, mintegy ösztönös reflektálatlansággal választ az 'ez szép, az pedig csúnya' ítélete között esztétikailag, avagy az 'ez helyes az pedig helytelen' választása között etikailag. Vö. „Az ízlésformálás célja, hogy sokszori ismétléssel kondicionálja az embert az esztétikai érték választására. Csak a kiforrott ízlés képes arra, hogy szinte öntudatlan, tehát reflektálatlan módon tudjon dönteni[.]” Uo., 89.

⁵² Uo., 90. (Kiemelés tőlem.)

⁵³ KÖVÉR György: Piacgazdaság – polgárosodás – demokrácia. A mai magyar átalakulás történelmi perspektívából, *Magyar Tudomány*, 35. évfolyam, 1991/1, 30–46, 44. (Kiemelések tőlem.)

⁵⁴ Uo.

(is) ez az *interdiskurzus*⁵⁵ a mintakövető modernizáció, a civilizatórikus reformeszmék legfőbb nyelvi médiuma a 18. század legvégétől legalább a 19. közepéig, amelyben a közösségi moralitás, illetve az egyéni érzelemszabályozás „szentimentalizmusának” is kiemelkedő szerep jut.

⁵⁵ Vö. BODROGI Ferenc Máté: *Kazinczy arca és a csiszoltság nyelve. Egy önreprezentáció diszkurzív háttere*, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2012, 65.

Homoki Gyula

IGAZ ÉS HAMIS PRÓFÉCIA: DILEMMÁK AZ ŐSEGYHÁZBAN

I. Próféták és prófétai konfliktusok

Már a kanonikus újszövetségi iratok fényében is biztos állítható, hogy a prófécia az egyház életében kezdettől fogva rendkívüli jelentőséggel bírt. Pál egyértelműen megállapítja, hogy az egyház üzenetének és működésének egyik alapja az apostolok missziója mellett a prófétai tevékenység (1Kor 12,28-29; Róm 12,6; Ef 3,5; 4,11), az Apostolok cselekedetei pedig beszámol arról, hogy a Pál által megfestett elvi alap miképpen nyilvánult meg a gyakorlatban: olykor ún. „magánműködések” formájában (pl. Agabosz esetében: ApCsel 11,27; 21,10kk), máskor pedig a misszió keresztútjain tűnnek fel előttünk prófétai alakok, akiken keresztül maga a Lélek nyilvánította ki akaratát az őskeresztény gyülekezet számára (pl. ApCsel 13,1kk).¹ Harnack az elsők között hívta fel a kutatók figyelmét arra, hogy az egyház – és vele együtt üzenete – terjedésében a vándorló prófétai alakok szerepe az újszövetségi és apostoli kor utáni írásos dokumentumok alapján nem csekély jelentőségűnek bizonyulhatott.² Ezt a szerepvállalást tette még egyértelműbbé Theißen, aki elsősorban szociológiai szempontból mutatott rá arra, hogy a *Jesusbewegung* működésének első évtizedeiben a szekunder-karizmatikus apostolok és próféták – a primer-karizmatikus vezető (Jézus) üzene-

¹ Az újszövetségi próféták tételes felsorolásához és működésük elemzéséhez lásd bővebben VARGA Zsigmond J.: A prófécia: a prófétálás mint kegyelmi ajándék - a karizmatikus prófécia, *Theológiai Szemle*, 27. évfolyam, 1984/1, 24–31.; KÓKAI NAGY Viktor: Próféták az Újszövetségben, *Collegium Doctorum*, 12. évfolyam, 2016/1, 29–44.; KRÄMER, Hendrik et al.: προφήτης, in FRIEDRICH, Gerhard (ed.): *Theological Dictionary of the New Testament*, transl. BROMILEY, Geoffrey W., Volume VI. J/ε–P, Grand Rapids, Michigan, Wm. B. Eerdmans Publishing Company, 1968, 781–861.

² VON HARNACK, Adolf: *Die Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrhunderten*, Band I., *Die Mission in Wort und Tat*, Leipzig, J.C. Hinrichs, 1906, 267–309, kül. 280kk.

tének hordozói – a mozgalom voltaképpen vezetőiként funkcionáltak.³ Az őskeresztényén egyházban a próféták tehát nem pusztán a kvantitatív növekedés előmozdítói voltak, hanem a tradíció tevőleges formálói is, akik a Lélek felhatalmazásával igehirdetésükben a feltámadott Krisztus szavait közvetítették kortársaik számára. A múlt századi újszövetségi kutatók közül többen is arra a megállapításra jutottak, hogy a ma előttünk álló kanonikus szövegek megnyilvánulásai mögött sok esetben éppen ezek a névtelen prófétai alakok húzódnak meg, akik számára a Lélek olyan „empirikus valóság” volt, amelynek erőterében jelenvalóvá és folytatólagossá vált Krisztus kinyilatkoztatása a gyülekezeti összejöveteleken.⁴ Boring megkísérelte rekonstruálni a prófétai tevékenység tradícióra gyakorolt hatását, és arra jutott, hogy mind a szinoptikusok forrásaiban, mind pedig a negyedik evangélium Paraklétoz-konceptiójában fellelhetők a húsvét utáni gyülekezetek kontextusára reagáló, a feltámadott Krisztusnak tulajdonított prófétai proklamációk.⁵

Ugyanakkor az *in situ* elmondott prófétai üzenetek hallgatósága és címzettjei – Theißen terminusával: a „szimpatizánsok” vagy „tercier karizmatikusok” – ugyanilyen fontos szerepet tölthettek be magának az üzenetnek az előállásában is, akik egyfajta „preventív cenzúra” alkalmazásával jóváhagyhatták vagy elutasíthatták a hallott szóbeli közlés tartalmát.⁶ Az újszövetségi próféta tekintélye és szavainak hitelessége bizonyos szempontból tehát ki volt szolgáltatva az őt fogadó közösség legitimitációjának. Amennyiben a gyülekezet a Lélek hiteles szónokának ismerte el, úgy be- és elfogadta üzenetét és személyét, ha pedig ezen a legitimitációs folyamaton fennakadt, úgy tovább kellett állnia.⁷ A szinoptikusok kiküldetés-passzusai voltaképpen ezt a

³ Lásd THEISSEN, Gerd: *A Jézus-mozgalom, Az értékek forradalmának társadalomtörténete*, ford. SZABÓ Csaba, Budapest, Kálvin 2006, 53–77.

⁴ Többek közt lásd BULTMANN, Rudolf: *Az Újszövetség teológiája*, ford. KOCZÓ Pál, Budapest, Osiris, 2003, 134kk.; GOPPELT, Leonhard: *Az Újszövetség teológiája*, II. kötet, *Az apostoli Krisztus-bizonyágtétel sokfélesége és egysége*, ford. ABLONCZY László – SZATHMÁRY Sándor, Budapest, Református Zsinati Iroda Tanulmányi Osztálya, 1992, 104.; SCHNELLE, Udo: *Theology of the New Testament*, transl. BORING, Eugene M., Grand Rapids, Michigan, Baker Academic, 2007, 338.; KÄSEMANN, Ernst: *Ministry and Community in the New Testament*, in Uő.: *Essays on New Testament Themes*, transl. MONTAGUE, W. J., London, SCM Press, *Studies in Biblical Theology* 41, 1971, 63–94.; SCHWEIZER, Eduard: *Teológiai bevezetés az Újszövetségbe*, ford. GROMON András, Budapest, Kálvin Kiadó, 2004, 24.; HERCZEG Pál: A Lélek ajándékainak megnyilvánulása a gyülekezeti istentiszteleten – a páli levelek alapján, *Studia Doctorum Theologiae Protestantis*, 2011/1, 149–158, 151.

⁵ Lásd BORING, Eugene M.: *The Continuing Voice of Jesus, Christian Prophecy and the Gospel Tradition*, Louisville, Kentucky, Westminster/John Knox Press, 1991.; Uő.: How May We Identify Oracles of Christian Prophets in the Synoptic Tradition? Mark 3:28-29 as a Test Case, *Journal of Biblical Literature*, 91. évfolyam, 1972/4, 501–521.; Uő.: The Influence of Christian Prophecy on the Johannine Portrayal of the Paraclete and Jesus, *New Testament Studies*, 25. évfolyam, 1979/1, 113–123.; Contra STUHLMACHER, Peter: *Az Újszövetség bibliai teológiája*, I. kötet, *Alapvetés Jézustól Pálig*, ford. Koczó Pál, Budapest, Kálvin Kiadó, 2017, 55.

⁶ THEISSEN: i. m., 78–88.

⁷ Tulajdonképpen Pál apostoli tekintélye apológiájaként megfogalmazott részek ugyanerről a dinamikus autorizációról tanúskodnak. Pál önmagát ugyan soha nem nevezi prófétának, azonban többször is említi, hogy bizonyos – mások számára újszerűnek ható – tanítást, így például a pogányok számára elkészített üdvösséget (Ef 3,8-9) vagy Izrael végső időkben bekövetkező megmentését (Róm 11,25),

kezdeti tapasztalatot fogalmazták meg: a Krisztus beszédével érkező tantíványok (vö. Lk 10,16) olykor befogadásra lelnek egy adott helyen (Mt 1011-12; Lk 10,5-8), máskor viszont elutasítják őket (Mt 10,14; Mk 6,11; Lk 10,10-11).

A Pál által alapított gyülekezetekben ugyanakkor ezt a legitimációs eljárást az apostol saját személyéhez és tanításához kötötte, így azon prófétaaspiránsoknak, akik a Lélek tekintélyével kívántak szólni az istentiszteleten, elsősorban κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως, azaz a hit szabálya szerint (Róm 12,6) kellett prófétálniuk – egyetértésben mindazon tartalmi és formai követelményekkel, amiket az apostol korábban lefektetett a gyülekezeteknek, „és ha valaki ezt nem ismeri el, ne ismertessék el” (1Kor 14,38). Valószínűsíthető, hogy a διακρῖσις πνευμάτων, azaz a lelkek megítélésének ajándékával bíró gyülekezeti tagok vagy az összegyülekezés alkalmával prófétálót megítélő többi próféta (vö. 1Kor 14,29) az elhangzottakat az apostoli tanítás mérlegén kellett, hogy megmérjék.⁸ Azonban kevés konkrétumot találhatunk arra vonatkozóan, hogy melyek voltak azok a kritériumok, amelyek alapján ezek a közösségek gyakorolták a megkülönböztetés feladatát. Annyi bizonyos, hogy az apostol által értelmezett képben korántsem egy statikus vizsgálódási folyamat érhető tetten, sokkal inkább Pál pneumatológiájának gyakorlati következményével van dolgunk: a Lélekben részesedett gyülekezetben maga a Lélek szólal meg a próféták által, mely kijelentést a Lélek által megajándékozott hívek képesek kritikai módon értékelni, így végső soron maga a Lélek igazolja önmagát a közösség előtt.⁹

Az első század vége felé annak lehetünk tanúi, hogy azokban a keresztyén közösségekben, amelyek saját körükben továbbra is nagyra tartották a prófétai megnyilatkozásokat, nagymértékű tanbeli és etikai heterogenitás figyelhető meg, s ennek következményeképpen az eltérő normákat követő csoportok között kialakult az „igaz prófécia” definíciójáért vívott küzdelem. Crenshaw tanulmánya alapján ezt a helyzetet nevezhetjük *prófétai konfliktusnak*, azaz egy olyan vitás szituációnak, amelyben kettő vagy több prófétai megnyilatkozásra igényt tartó egyén, valamint a prófétát és üzenetét legitimnek tartók szembekerülése tapasztalható.¹⁰ Két példát szeretnék ezzel

de a törvény helyett a hitből való megigazulás evangéliumát is (Gal 1,12: δι’ ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ) közvetlen kinyilatkoztatás által kapta. Saját prófétai öntudatát pedig a damaszkuszi úton megtapasztalt krisztofánia tette maga számára egyértelművé. Ehhez lásd COSTA, Tony: „Is Saul of Tarsus also among the Prophets?”, Pauls Calling as Prophetic Divine Commissioning, in PORTER, Stanley E. – PITTS, Andrew W. (eds.): *Christian Origins and Hellenistic Judaism, Social and Literary Contexts for the New Testament*, Leiden – Boston, Brill, *Texts and Editions for New Testament Study 10 - Early Christianity in Its Hellenistic Context 2*, 2013, 203–236.; Vö. AERNIE, Jeffrey W.: *Is Paul also among the Prophets, An Examination of the Relationship between Paul and the Old Testament Prophetic Tradition in 2 Corinthians*, New York – London, T&T Clark, *Library of New Testament Studies 467*, 2012.

⁸ VON CAMPENHAUSEN, Hans: *Ecclesiastical Authority and Spiritual Power in the Church of the First Three Centuries*, Peabody, Massachusetts, Hendrickson, 1997, 62–63.; Vö. SCHNEIDER, Dieter: *A megfeszített Lelke, A Szentlélek teológiája Pálnál*, ford. ABLONCZY László – SZABÓ Csaba, Budapest, Református Zsinati Iroda Doktorok Kollégiumnak Főtitkára Hivatala, 199, 46–49.

⁹ Vö. KÓKAI NAGY: *Próféták az Újszövetségben*, 35.

¹⁰ CRENSHAW, James L.: *Prophetic Conflict, Its Effect Upon Israelite Religion*, Berlin – New York, Walter de Gruyter, *Beiheft zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft 124*, 1971.

kapcsolatosan említeni. Egyfelől a Jelenések könyvének írója, aki maga is prófétaí öntudattal lép fel, és művét is prófétaí iratnak szánja a címzett hét kis-ázsiai gyülekezetnek, hírt ad arról, hogy egyes közösségekben heterodox csoportok és tanítások tűntek fel: Efézusban a nikolaiták (2,6), Pergamonban Bálám tanításának követői (2,14-15), Thiatirában pedig egy önjelölt prófétaí, Jézabel hívei (2,20) kockáztatják a gyülekezetek integritását és tisztaságát. Mivel mindhárom János által tévelygésnek ítélt csoportosulásnál a bálványáldozati hús engedélyezése és a paráználkodásra való buzdítás jelenik meg, így Aune nyomán joggal feltételezhetjük,¹¹ hogy valószínűleg ugyanazon tanítással állhatnak összefüggésben ezek a közösségek, közelebbről egy olyan felfogást hirdettek, mely a jeruzsálemi zsinati döntéssel ellentétben (vö. ApCsel 15,28-29) egy sokkal engedékenyebb – valószínűleg Pál nézetére visszavezethető (vö. 1Kor 8,7-13) – hozzáállást tett lehetővé a bálványáldozati hús fogyasztására vonatkozólag, s így a híveket – a Látó értelmezésében – „lelki paráznaságra” csábította, vagyis a szövetségi hűségnek ellentmondva ezek a keresztyének megcsalták az egyedül igaz Istent (vö. Jer 3,1-2; 7,8; Hós 1,2; 3,1). Ennek okán nem véletlen, hogy Jézabel neve előtérbe kerül a felsorolásnál, hiszen az ószövetségi hagyomány Aháb király és Izráel egész megrontójaként azonosította a szidóni százmazású királynőt (vö. 1Kir 16,31-33). Az „önjelölt” prófétaí minden bizonnyal egy a Jánosétól merőben eltérő prófétaí tradíciót alakított ki a környéken, és a thiatirai hívek közül sokan legitim prófétaí üzenetként fogadták el mondandóját, melynek középpontjában a szélesebb társadalmi-gazdasági-vallási akkomodáció keresztyének számára elfogadható lehetősége állt. A Látó prófétaí üzenete azonban egyértelmű Krisztus szavain keresztül: az „igaz keresztyénség” radikális elszigeteltségben van jelen ebben a világban, olyannyira, hogy az ezért elszenvedett társadalmi és politikai atrocitások – a mártíromság valós lehetőségével – valójában garanciái az üdvösségnek, míg a konformizmus a Sátánnal való lepaktálást, illetve a „győzelemtől”, azaz az örök üdvösségtől való elszakadást jelenti.¹² Ebben a prófétaí konfliktusban tehát tanúi lehetünk annak, hogy két rivális tömörülés miként tartott igényt az „igaz prófécia” címszóra: a Jézabelnek nevezett prófétaí és követői számára az a prófétaí üzenet, mely a Krisztus követői számára nyitva hagyta a környezettel való hasonulás lehetőségét, igaznak és elfogadásra méltónak bizonyult, míg a Látó tekintélyét elfogadó hívek egyértelműen a „Sátán mélységeivel” (Jel 2,24) azonosították az ilyesfajta nézeteket, következésképp megtagadták a prófétaíre és üzenetére vonatkozóan az „igaz” megjelölést.

A kanonikus corpuson kívül az apostoli atyák korszakából a mártír-püspök, Antiókhiai Ignác philadelphiai gyülekezetnél tett látogatása érdemel még figyelmet. A kivégzése színhelyéül szolgáló Róma felé vezető útján a szír egyházi előljáró sorra lá-

¹¹ AUNE, David E.: *Revelation 1-5*, Nashville, Thomas Nelson, *Word Biblical Commentary* 52A, 1997, 144kk.

¹² COLLINS, Adela Yarbro: *Crisis and Catharsis: The Power of the Apocalypse*, Philadelphia, The Westminster Press, 1984, 84–140.; MIDDLETON, Paul: *Radical Martyrdom and Cosmic Conflict in Early Christianity*, London, T&T Clark, 2006, 161–162.; HURTADO, Larry W.: *Lord Jesus Christ, Devotion to Jesus in Earliest Christianity*, Grand Rapids – Cambridge, William B. Eerdmans Publishing Company, 2003, 619–625.

togatta a kis-ázsiai gyülekezeteket, a belső feszültségek és külső fenyegetések, üldözések által széthúzó közösségek egységének biztosítéka érdekében pedig a monarchikus episzkopátus intézményét szerette volna meghonosítani közöttük. Saját elgondolása szerint a püspöki vezetés az egyetlen garancia arra, hogy az egyház és a gyülekezetek stabilitása megőrzésre kerüljön – ennek elérése érdekében pedig az adott közösségekben mindent latba vetett, hogy igazát bizonyítsa. Így Philadelphiában, ahol egyébiránt a prófétai és karizmatikus jellegzetességek szinte elvárásként voltak jelen a társadalomban,¹³ a keresztyén közösségben önmagát prófétai alakként kívánta bemutatni, és prófétai üzenetbe csomagolva adta elő forradalmi látomását. Az esetet *post eventum* ő maga ismerteti levelében, melyet azután írt, hogy otthagya a híveket:

„Közöttük hangos szóval, Isten hangján kiáltottam: tartsátok magatokat a püspökhöz és a presbitériumhoz, valamint a diakónusokhoz! Egyesek meggyanúsítottak, hogy azért mondtam ezeket, mert előzőleg megtudtam valamit néhány személy elszakadásáról; tanúm azonban az, akiért meg vagyok bilincselve, hogy ezt nem emberi testtől tudtam meg! A Lélek nyilatkoztatta ki, amikor így szólt: a püspök nélkül semmit se tegyetek, testeteket Isten templomaként őrizzétek, szeressétek az egységet, kerüljétek a szakadást, legyetek Jézus Krisztus utánczóik, ahogyan ő az Atyáé.” (*Philadelphiához* 7.1-2)¹⁴

A próféciát, amelyet saját bevallása szerint a Lélek nyilatkoztatott ki számára és amelyet Isten hangján kiáltva adott közre, a hallgatóság nem volt hajlandó elfogadni, sőt meggyanúsították azzal, hogy előzőleg mások tájékoztatták a belső feszültségekről, és így ezen információkat felhasználva kívánta célba juttatni saját programját.¹⁵ Tudjuk jól, hogy a második században Philadelphiában és környékén – főként a szomszédos Hierapoliszban – a keresztyének nagyfokú tiszteletet tanúsítottak olyan prófétai alakok iránt, mint Ammia, Quadratosz vagy Fülöp prófétáló lányai (vö. ApCsel).¹⁶

¹³ Lásd TABBERNEE, William: Asia Minor and Cyprus, in Uő. (ed.). *Early Christianity in Contexts: An Exploration across Cultures and Continents*, Grand Rapids, Michigan, Baker Academic, 2014, 261–319, 315–316.

¹⁴ Antiókhiai Ignác leveleiből vett idézeteket a következő magyar kiadás alapján közlöm: Antiókhiai Szent Ignác hét levele, ford. VANYÓ László, in VANYÓ László – PERENDY László (szerk.): *Apostoli Atyák*, Budapest, Szent István Társulat, *Ókori Keresztény Írók I*, 2018, 172–213.

¹⁵ TREVETT, Christine: *A Study of Ignatius of Antioch in Syria and Asia*, Lewiston, NY, Edwin Mellen Press, 1992, 61kk.; Vö. Varga megállapításával: „Polycarpus és Ignatius, bár annak nevezetnek, igazi próféták nem voltak soha! A püspökségnek theokratikus felfogása, szigorú hivatali körülhatárolása és a profétia szabad adományá nem fértek össze egymással.” VARGA Zsigmond: *Az őskeresztyénység prófétái jelleme, Tanulmány az összehasonlító-vallástörténeti, biblikatheológiai és exegetikai alapon*, Kolozsvár, Stief Jenő, 1910, 65.; Lásd bővebben: HOMOKI Gyula: „Isten hangján kiáltottam”, Antiókhiai Ignác és a szent kommunikációjának problémája az apostoli kor utáni egyház életében, in HUBAI Péter (szerk.): *A szent és kommunikációja, Előadások a vallástudomány és a teológia vonzásköréből*, Budapest, Wesley János Lelkészképző Főiskola, 2021, 210–230.

¹⁶ Lásd Euszebiosz: *Historia ecclesiae* (továbbiakban: HE) 3.31.4; 5.17.3-4, vö. 5.24.2.; A HE-ből vett idézeteket a következő magyar fordítás szerint közlöm *Caesareai Euszebiosz Egyháztörténete*, ford. BAÁN István, Budapest, Szent István Társulat, *Ókori Keresztény Írók 3*, 2020.

Nem csoda tehát, hogy az ilyenfajta pneumatikus szemléletet magáévá tevő és ápoló közösségek gyanúval fogadták a központosított vezetést propagáló alakokat, még akkor is, ha azok ἐν πνεύματι hozakodtak elő nézeteikkel. Ebben a mozzanatban is tehát egy próféta konfliktussal van dolgunk, amelynek folytán a philadelphiai hívek megvizsgálták a közösségükbe lépő próféta igénnyel fellépőt és üzenetét – ezzel eleget téve a „mindent vizsgáljatok meg” parancsnak (1Thessz 5,21) – és „hamis” próféciaának bélyegezték az antiókhiai püspök-próféta-aspiráns szavait.

II. Igaz és hamis prófécia – úton a kritériumrendszer kialakítása felé

Mindeddig tehát azzal szembesültünk, hogy elsősorban az adott közösség legitimációja döntötte el, hogy a próféta igénnyel fellépők igazolást nyertek-e a gyülekezet előtt. Ugyanakkor kérdésként merül fel, hogy a kanonikus és az apostoli kor dokumentumai fényében kialakult-e bármilyen objektív kritériumrendszer, amelynek alkalmazásával a keresztyén közösségek egyfelől leleplezheték a hamis prófétákat és üzeneteiket, másfelől pedig „igazként” elfogadhattak bizonyos személyeket és proklamációkat.

Mindenekelőtt kijelenthetjük, hogy az Újszövetségben nem található olyan egységesnek mondható racionális szempont, amelynek alapján a hamis prófécia leleplezhető lett volna.¹⁷ A korai vándorradikalizmus képviselői tudnak „hamis prófétákról”, akik Krisztus nevében prófétáltak és üttek ördögöket, a befogadó közösség szempontjából azonban sem személyük, sem pedig üzenetük nem kötődött a Feltámadotthoz (vö. Mt 7,22-23). Az ilyen esetekben a ψευδοπροφήτης fő ismérve a radikális jézusi ethosztól eltérő magatartásminta, tehát a hamis prófécia leleplezését segítő elsődleges kritériumnak semmi köze nincs magához a próféta üzenetéhez, sokkal inkább az ágens erkölce, „gyümölcsei” képezik az ítélehozzatal tárgyát (Mt 7,15-20). Ugyanígy az Apostolok cselekedetei is tudósít arról, hogy a hellenista zsidó környezetben támadtak olyan üzérkedők (varázslók, hamis próféták), akik a misszionárius próféta alakok (Péter, Pál, Barnabás) csodás tetteit szerették volna mímelni, azonban kudarcot vallottak (vö. ApCsel 8,9-25; 13,4-12). Természetesnek vehetjük, hogy kezdettől fogva a karizmatikus környezetben növekedő keresztyén közösségen belül felbukkantak alternatív hangok, amelyek – mint fentebb láthattuk – egyes körökben egyértelmű sikereket értek el. Ebben a konfliktusos miliőben azonban továbbra is adós maradt a mozgalom az igaz és hamis prófécia megkülönböztetését segítő szempontok kidolgozásával, lényegében a különböző közösségek az általuk tekintéllyel felruházott alakok iránymutatásait tették magukévá a kérdés eldöntésében.

Pál az általa plántált gyülekezeteket arra intette, hogy tartsák nagyra a próféta megnyilatkozásokat, ugyanakkor kérte őket, hogy vizsgálják meg ezen kijelentések hitelességét (vö. 1Thessz 5,19-22), azonban ő maga sem ismertette bővebben a διακρίσις folyamatának mikéntjét.¹⁸ Az általános kijelentés, miszerint „Senki sem mondja: 'Jézus átkozott', aki Isten Lelke által szól” (1Kor 12,3), nem teljesen használható kritérium

¹⁷ KRÄMER: ΠΡΟΦΗΤΗΣ, 855.

¹⁸ AUNE, David E.: *Prophecy in Early Christianity and the Ancient Mediterranean World*, Grand Rapids, Michigan, William B. Eerdmans Publishing Company, 1983, 219–220.

– legalábbis a mai olvasó számára – hiszen elgondolhatatlan, hogy a keresztyén közösség ilyesfajta kijelentést bármikor is Istentől jövő autentikus megszólalásként fogadott volna el. Az 1Kor 12-14 fejezetekben felvázolt némely páli szempont ugyanakkor határozottan bizonyult a későbbi időkben a keresztyének számára az ideális prófétai magatartás megrajzolásában. Mindenekelőtt annak hangsúlyozása, hogy a keresztyén prófécia elsősorban istentiszteleti beágyazottságú, nagy karriert futott be az elkövetkezendő évtizedekben, s amint hamarosan Hermász leírásában szembesülünk, eleve kizárta az „igaz próféta” jogköréből az „egyéni”, azaz nem közösségi prófécia eshetőségét. Ehhez szorosan kapcsolódik annak kiemelése, hogy a prófécia természete szerint építő szándékú megszólalás és jelenség, azaz az egyház építésére, bátorítására és vigasztalására adott isteni adomány (vö. 1Kor 14,3kk). Természetesen a korinthusi kontextus, amelyben a „természetfeletti” megnyilatkozások iránti rajongás mintegy öncélúvá tette a prófétai és glosszolikus kijelentéseket, indokoltá tették az apostol figyelmeztetését.¹⁹ Az idő múltával – az első század végére, a második század elejére – a Pál tekintélyét ápoló közösségek már rendelkeztek egy olyan tanítási hagyománnyal, amelynek mérlegén az újonnan felbukkanó tanításokat megmérhették (vö. 1Tim 6,3; 2Tim 1,17). A Pásztori levelek feltűnő módon nem említenek rivális prófétai jelenléteket, azaz arra következtethetünk, hogy a διακονιστες elsősorban azon presbiterek/püspökök privilégiuma lett, akik maguk is karizmatikus felhatalmazással kerültek pozíciójukba, és a páli hagyomány szukcesszoraiaként gyakorolták azt a jogkört, amelyet néhány évtizeddel korábban próféták tölthettek be a közösségekben.²⁰

A „jánosi kör” vonzáskörében szintén találkozhatunk olyan kritériummal, amely doktrinális alapon kívánta meg a prófétai lelkeket megvizsgálni. Az 1Jn 4,1 szerint sok hamis próféta jött el a világba, akiknek mondandóját a gyülekezet köteles megítélni (δοκιμάζειν), s ennek fő kritériuma a szerző számára a Jézus valós testi eljöveteléről szóló hitvallás (ὁμολογία). Ha elfogadjuk a tradicionális magyarázatokat, akkor ez esetben annak lehetünk tanúi, hogy a doketista-gnosztikus-pneumatikus csoportosulások, amelyek spirituális megközelítésben értelmezték Krisztus eljövetelét és megváltását, és így tagadták a keresztyén üzenet történeti-materiális dimenzióit, saját prófétáik által valós fenyegetést jelentettek a szerző tekintélyét elfogadó közösségekre.²¹

¹⁹ Hogy az általa felfestett „ideális istentiszteleti környezet” mennyire érte el a kívánt hatást, nehéz megítélni. Sokat sejtő azonban az 1Kelemen levél, amely a korinthusi híveket az első század végén fragmentált közösségeként mutatja be, akik képtelenek eltérni a presbiteriális vezetést maguk között. Joggal feltételezhetjük, hogy a „zavargások” mögött ugyanazon beállítottság érhető tetten, amely a karizmatikus próféták és nyelveken szólók szerepét felbecsülte, míg az általános vezetői autoritást képtelen volt elfogadni, lásd LINDEMANN, Andreas: The First Epistle of Clement, in PRATSCHER, Wilhelm (ed.): *The Apostolic Fathers: An Introduction*, Waco, Texas, Baylor University Press, 2010, 60.

²⁰ KÓKAI NAGY Viktor: Pneumatikus egyházvezetés, in FAZAKAS Sándor – FERENCZ Árpád (szerk.): „Krisztusért járva követségben”, *Teológia – igehirdetés – egyházkormányzás, Tanulmánykötet a 60 éves Bölcskei Gusztáv születésnapjára*, Debrecen, DRHE, 2012, 377–396, 393.

²¹ Lásd BOLYKI János: *A tanúvallomás folytatódik, Kommentár János leveleihez*, Budapest, Osiris, 2008, 191kk.; Dr. LENKEYNÉ Dr. SEMSEY Klára: *Az eljövendő világ erejével e világban, János apostol leveleinek magyarázata*, Budapest, Kálvin Kiadó, 2005, 160–167.

A minden valószínűség szerint a szír egyházak helyzetét tükröző *Didakhé* több ponton is érinti a prófécia kérdését. A közösségek még ismerik a vándorkarizmatikusok jelenségét, apostolok és próféták egyaránt meglátogathatják a gyülekezeteket, akiket úgy kell fogadni, mint magát az Urat (11.1-2).²² Érkezésük után a gyülekezet szinte azonnal el tudja dönteni, hogy igaz próféták-e: amennyiben három napnál tovább kívánja élvezni a hívek vendégszeretetét, vagy pénzt kér tőlük, illetve erkölcsi nem „ugyanazok, mint az Úr” (11.4-8,12; 12.2) – ezen esetekben hamis prófétának bizonyulnak. Ellenben azokat, akik „az igazságot tanítják”, és aszerint élnek az életüket, „igaz prófétának” kell tartani – nekik még az is megengedhető, hogy letelepedjenek a közösségben, és élvezzék a támogatásait (13.1-7).²³ A próféta megítélése tehát itt is két fő szempontra támaszkodik: egyfelől a prófétaaspiráns erkölcsi magatartása, másfelől a gyülekezetben ismert apostoli tanítás funkcionál olyan szűrőként, amelyek alapján a gyülekezet dönthet egy-egy próféta és prófécia sorsáról.²⁴ Érdekes módon miután egy próféta kiállta a próbát, azaz „bemutakozó szolgálata” alkalmával erkölcsé és tanítása összhangban állt mindazzal, amit a közösségek elfogadhatónak találtak, onnantól kezdve a *Didakhé* megtiltja a további vizsgáldást a közösség tagjai számára: „Ne tegyetek próbára egyetlen olyan prófétát sem, aki a Lélekben szól, és meg ne ítéljétek! Minden bűn megbocsáttatik ugyanis, de erre nincsen bocsánat” (11.7; vö. 12.11).²⁵

A második század közepére egybeszerkesztett *Hermász Pásztor*a a római gyülekezet mindennapjaival és problémáival foglalkozik, elsősorban a keresztség utáni újbóli bűnbocsánat és az egyházba való visszafogadtatás kérdéseit járja körbe.²⁶ Hermász létfontosságúnak tartja az egyház életében a próféciát és a prófétákat, ennek egyik legfőbb jele, hogy az egyház épülő tornyáról szóló hasonlatában az apostolok mellett a keresztyén próféták is az alapköveket szimbolizálják (*Similitudo* 9.15.4). A *Mandate* 11 behatóbban veszi szemügyre a fővárosi közösség prófétai gyakorlatát, és ezzel az egyik legrészletesebb képet festi meg a második századi keresztyén prófétizmusról.

²² A *Didakhé* szövegét az alábbi magyar fordítás szerint idézem *Didakhé, azaz A tizenkét apostol tanítása*, ford. VANYÓ László, in VANYÓ – PERENDY: *Apostoli Atyák*, 91–104.

²³ Lásd RÉPÁS László: Az apostolok tanítása (*Didakhé*), *Studia Biblica – Bibliai Tanulmányok*, 2. évfolyam, 2020/1, 139–163, 148–149.

²⁴ Vö. 11.1-2: „Ha érkezik hozzátok valaki, és tanítja mindazt, amiről fentebb szó volt, azt fogadjátok be! Ha viszont felforgatja azt, és mást tanít, hogy bomlasszon, ne hallgassatok rá! Ha ellenben azért tanít, hogy bennetek az Úr ismeretét és igazságosságát gyarapítsa, úgy fogadjátok, mint magát az Urat!”

²⁵ Boring szerint a csak „Szentlélek elleni bűn”-ként híressé vált szinoptikus logionok (Mk 3,28-29; Mt 12,31-32; Lk 12,10) *Sitz im leben*-jének megértéséhez valójában a *Did* 11.7 szolgáltatja a kulcsot, azaz egy olyan alapvetően prófétai szituáció áll a logionok hátterében, amelyben a keresztyén próféta az ellene felmerült vádakra kívánt reagálni. Lásd BORING, Eugene M.: The Unforgivable Sin Logion Mark III 28-29/Matt XII 31-32/Luke XII 10: Formal Analysis and History of the Tradition, *Novum Testamentum*, 18. évfolyam, 1976/4, 258–279.

²⁶ Általános bevezetési kérdésekhez lásd OSIEK, Carolyn: *Shepherd of Hermas*, Minneapolis, Fortress Press, 1999, 1–40.; HELLHOLM, David: The Shepherd of Hermas, in PRATSCHE: *The Apostolic Fathers*, 215–242.; A szövegben a fordítást az alábbi kiadás szerint közlöm *Hermász: A Pásztor*, ford. LADOCSE Gáspár, in VANYÓ – PERENDY: *Apostoli Atyák*, 264–396.

A 11.1-3-ban egy privát prófétai működésbe kapunk betekintést, amikor egyes gyülekezeti tagok felkeresik a prófétát, és „kérdezzük tőle, hogy mi fog velük történni” (2). Az álprófeta, akit Hermász a pogány világ divinációs specialistájával történő rokonítás alapján μάντις-nak nevez,²⁷ ezekre a magánkezdeményezésekre válaszol: „azzal tölti meg a szívüket, amit ők éppen óhajtanak” (2).²⁸ Hermász értéktétele egyértelmű ebben a szcenárióban: 1) az álprófeta-jós, mivel nem rendelkezik Isten Lelke felhatalmazásával, így önmagát emeli tekintélyre, ezért foglal helyet a „katedrán” (πρωτοκαθεδρία); 2) a keresztyén μάντις üres dolgokat ad válaszul, mivel nincs meg benne az Isten Lelke; 3) amikor mégis igaz dolgokat felel, annak oka, hogy „az ördög tölti meg a lelkét”, és megtéveszti az avatlanokat; 4) azon keresztyéneket, akik a jóslástechnika ezen módszere alapján kívánnak tudakozódni sorsuk felől, Hermász szintén üreseknek és kételkedőknek (szó szerint: kétlelkűeknek – δίψυχοι) nevez, akik „jóslatnak maguknak úgy, mint a pogányok” (μαντεύονται ὡς καὶ τὰ ἔθνη 11.4). Hermász szerint a μάντις-szal ellentétben az Istentől jövő igaz lélekkel szóló prófeta nem kérdezhető ki, hiszen az igaz prófécia kezdeményezője maga Isten (11.4-5).

Amikor Hermász arról kérdez, hogy milyen szempontok szerint különböztethető meg az igaz és a hamis prófeta, a Pásztor az istentiszteleti közösségben összegyülekezett prófécia felé fordítja figyelmét. Az „igaz emberek gyülekezetébe” (εἰς συναγωγὴν ἀνδρῶν δικαίων) érkező prófeta az imádság alatt felülről kapja az isteni kijelentést, „betölti az egész embert (πληροῖ τὸν ἄνθρωπον), és ő a Szentlélekkel eltelve úgy beszél a sokasághoz, ahogyan az Úr akarja” (11.9). Ellenben a „földi és üres” lélekkel eltöltött ember kerüli a szentek közösségét, „sőt menekül is tőlük” (11.13), éppen ez az oka annak, hogy elsősorban privát audienciát tart a kíváncsiskodók számára. Amennyiben mégis az igazak gyülekezetébe megy, akkor a földies lélek elhagyja, és a μάντις „megnémul, összerogy és még meg sem tud szólalni” közöttük (11.14). A másik szempont a Pásztor szerint a már jól ismert etikai kritériumokat állítja Hermász elé. Az Isten Lelkével bíró prófeta

„szelíd, nyugodt, alázatos és távol tartja magát mindenféle rossztól, ennek a világnak a hiábavaló vágyakozásától; cselekedeteiben minden embernél szerényebb, senkinek semmiféle kérdésére nem felel, senkinek nem mond olyant, ami csak neki egyedül szól, és a Szentlélek olyanképpen nem beszél, ahogyan az emberek szeretnék, hogy beszéljen, hanem akkor, amikor az Isten akarja, hogy szóljon” (11.8).

²⁷ Az író szóválasztása természetesen pejoratív értelmű, a Septuaginta ugyanis a μάντις-t kizárólag a pogány világ prófétáira használja (pl. Jer 27,9; 14,13kk; 29,8; Zak 13,2), így Hermász a keresztyén gyülekezetbe beszűrődött egyháziidegen prófétai jelenségnek titulálja az álprófeta működését. Lásd REILING, J.: The use of the ψευδοπροφήτης in the Septuagint, Philo and Josephus, *Novum Testamentum*, 13. évfolyam, 1971/2, 147–156.; KÓKAI NAGY Viktor: *Josephus és a próféták*, Szentendre, Tillinger Péter, 2017, 19–20.

²⁸ IBÁÑEZ, Jesús-Mª Nieto: Pagan Divination in the Greek Patristic, The Terms Used in Criticizing Oracles, *Adamantius* 16, 2010, 308–312, 311.

Ellenben a hamis próféta csak úgy tesz, mint akivel Isten Lelke van,

„felfuvalkodik, az első helyet követeli magának, a kezdet kezdetén szemtelenné válik és sokat fecseg, sokféle élvezetből kiveszi a részét, meg sok cselszövésből is, bért fogad el a prófétálásért, ha pedig nem kap, akkor nem is prófétál” (11.12).

Reiling klasszikussá vált elemzésében mutat rá arra, hogy a római közösség próféciáról szóló nézeteit a pogány mantika rendkívüli módon befolyásolhatta, olyannyira, hogy egyes keresztyének teljességgel elfogadhatónak vélték korábbi vallásos praxisuk folytatását az egyházon belül.²⁹ Jóllehet az „üres” és „kétélelkű” csoport saját nézetei nem kerülnek ismertetésre, Aune joggal feltételezi, hogy a saját sorsuk felől érdeklődő keresztyének akár olyan, a Sámuel és Királyok könyvéből származó történetekkel is legitimálhatták tetteiket, amelyekben egy magánember felkeresi a prófétát, hogy kitudakolja az Isten akaratát (elég csak Saul és apja elveszett szamarainak esetére gondolnunk – 1Sám 9).³⁰ Hermász, aki próféciáról szóló liturgiai és teológiai megfogalmazásaiban a páli hagyomány folytatólagos örökösének tűnik,³¹ elképzelhetetlennek tartja, hogy a keresztyén prófécia bármiféle rokonságot mutasson a pogány vallási kultusz megnyilvánulásaival. Számára a prófécia felülről jövő kezdeményezés a prófétai ajándékkal rendelkező hívő számára (vö. 1Kor 12,1-11), amelynek *locusa* az istentisztelet (vö. 1Kor 14), és fókusza a közösség építését szolgáló isteni üzenetek továbbítása, nem pedig egyéni érdekek és sorskérdések felőli tudakozódás.³² A hamis próféta, akinek jelenléte az egyházban tagadhatatlan, ellenben mind moráljában, mind pedig prófétai működésében a pogány *μάγντις*-szal rokonítható, aki opportunistá módon kihasználja a spirituális (és szellemi?) értelemben vett „üres” embereket, nyereséget lát üzelmeiben, és szakmaszerűen, nem pedig isteni megbízás alapján végzi a prófétaságot.

Walter Bauer nagyhatású tézise arra hívja fel a figyelmünket, hogy a Nicea előtti egyház történetét vizsgálva meg kell állapítanunk, hogy a keresztyénség korántsem értelmezhető egy homogén mozgalomként az első századokban, a különböző területeken – és különböző vallási, gazdasági és társadalmi kontextusban – gyökeret vert egyházak nagyfokú tanbeli heterogenitást mutatnak az írásos dokumentumok alapján. Ugyanezt állapíthatjuk meg az igaz és hamis prófécia megkülönböztetése érdekében felállított kritériumok összerendezésében is. A különféle háttérrel és hagyománnyal rendelkező közösségek a számukra elérhető források és hagyományok felhasználásával állapították fel azokat a szempontokat, amelyek által egy alakot, valamint üzenetét igaz vagy hamis prófétának és próféciának ítélték meg. Egyetemes és mindenütt ugyanúgy elfogadott kritériumrendszerrel tehát nem beszélhetünk, az egyes források egy konkrét helyzetre

²⁹ REILING, J.: *Hermas and Christian Prophecy, A Study of the Eleventh Mandate*, Leiden, Brill, *Supplements to Novum Testamentum* 37, 1973, 35.

³⁰ AUNE: *Prophecy in Early Christianity*, 227.

³¹ SOYARS, Jonathan E.: *The Shepherd of Hermas and the Pauline Legacy*, Leiden – Boston, Brill, *Supplements to Novum Testamentum* 176, 2019.

³² Uo., 134–137.; REILING: *Hermas and Christian Prophecy*, 98kk.

és egy konkrét próféta alakra vagy üzenetre reflektálva fejtik ki meglátásaikat.³³ Két fontos kritérium azonban mindegyik kontextusban szemmel láthatóan megjelenik.³⁴ Egyfelől láthattuk, hogy az igaz tanításhoz való viszonyítás fontos szerepet kap: az 1Jn 4,1 ezt az inkarnációhoz köti, Pálnál és Hermésznel az οἰκοδομηή fogalma lép előtérbe, azaz az igaz prófécia az egyház építését szolgálja, a Didakhé szintén az Úr ismeretében és igazságosságában való gyarapítást (11.2) teszi meg fő kritériumnak. Másrészről az *e moribus*, azaz a személy jelleméből fakadó érvek válnak döntővé: az igaz próféta erkölcsé kikezdhethetetlen, és személyisége összhangban áll mindazzal, amit ő maga tanít, míg a hamis próféta bomlasztó alakként szerepel a vizsgált iratokban, következésképp üzenete szintén erkölcstelenségbe sodorja a közösséget. Fontos megemlíteni, hogy mindaddig a prófécia tartalma és a próféta személye állt a dokumentumok érdeklődésének középpontjában, a prófécia módjáról nem esett szó.

III. Vándorló sarlatánok és álpróféták

Az eddig elmondottak fényében egy gyanúval terhelt közösség képe bontakozhatott ki előttünk, amelynek tagjai minden kívülről érkező idegent szigorú mércék szerint tettek próbára. A szinoptikus hagyomány szerint ezt az elővigyázatosságot maga Jézus követelte meg övéitől, aki óva intette őket azoktól a hamis prófétáktól, akik báránybőrbe bújva közelítették meg a nyáját, miközben „belül ragadozó farkasok” (Mt 7,15; vö. 24,11). Kérdésként adódhat azonban, hogy mennyire volt jogos ez a félelem, valamint az elkövetkezendő évtizedekben az egyre fokozódó erkölcsi tisztaságot követelő kritériumrendszer felállítása annak érdekében, hogy a báránybőrbe bújt farkasok valós kiletére fény derüljön. Hátra kell lépünk az eddigi egyházi szövegeinktől, hogy kibontakozhasson egy szélesebb perspektíva, amiben a fokozott elővigyázatosság a keresztyének részéről talán jobban megérthető.

A vallástörténések jó ideje rámutattak arra, hogy az első-második században a népi vallásosságon belül a különféle divinációs praktikák felé fordulás reneszánsza köszöntött be a Birodalom szinte minden szegletében. A különösen Marcus Aurelius uralkodása idejétől kezdve tapasztalható barbár betörések, véres polgárháborúk, súlyos járványok és a különféle természeti katasztrófák felerősítették az emberekben a bizonytalanság érzetét, amely egyébiránt a hellenizmus korától kezdődően mindennapos útítársa volt az egyszerű tömegeknek. A második század a „szorongás ideje”, ahogy Dodds klasszikussá vált könyvében megfogalmazta.³⁵ Ennek a szorongásnak az enyhítését pedig a hívek nagy része az istenek földi szószólóitól, a prófétáktól és jósoktól várta. A Delphoiben, Klaroszban és Dodonában működő jóshelyek újra teljes kapacitással működtek, a második szofisztika mozgalma pedig kitermelte azokat a vándorfilozófusokat és vallásos térítőket, akik az üdvösség filozófiai vagy misztikus útjának ígéreteivel kecsegtették

³³ AUNE: *Prophecy in Early Christianity*, 229.

³⁴ BACHT, H.: Wahres und Falsches prophentum, *Biblica*, 32. évfolyam, 1951/2, 237–262, 260.

³⁵ DODDS, Eric Robertson: *Pagan and Christian in an Age of Anxiety. Some Aspects of Religious Experience from Marcus Aurelius to Constantine*, Cambridge, Cambridge University Press, 1965.

hallgatóikat.³⁶ „Az emberek féltek, a félelem pedig vallásos neurózishoz úzte őket, amelyek alól egyedül az irracionális technikák vehették fel a versenyt” – így Dodds a késő antikvitás társadalmának helyzetéről.³⁷ Az „irracionális technikák” gyakorlása pedig nem szorítkozott egyedül a pogány kultuszok képviselőire, az Egyiptomban talált görög mágikus papiruszok közül jónéhányról biztos állítható, hogy kereszténynek használták, akik nyomorúságaik enyhítésére nem csak „Khresztosz” (= Krisztus), de más istenségek nevét is segítségül hívták mágikus ráolvasások által.³⁸

Nem meglepő, hogy számos sarlatán ismerte fel az „idők jeleiben” rejlő lehetőségeket, és játszotta ki a szorongó bizonytalanság elől menekülő lelkek igényeit saját maga hasznára. A szír Szamoszáta szülötte, Lukianosz a második század nagy irodalmi potréfestőjeként áll előttünk, aki elkötelezett racionalistaként minden irracionális jelenséget és önmagát nagyra tartó vándorfilozófust előszeretettel ábrázolt torz formában: „görbe tükröt tartva kíméletlen éleslátással figurázta ki a gyökerüket vesztett és a klasszikus görög műveltséget, a *paideiát* afféle külsőségeként és díszes ruhaként magukon hordó, ám szokásaikban és habitusukban azoktól messze elmaradó személyek viselkedését és kijelentéseit”.³⁹

³⁶ WIŚNIEWSKI, Robert: *Christian Divination in Late Antiquity*, transl. JASIŃSKI, Damian, Amsterdam, Amsterdam University Press, 2020, 46.

³⁷ DODDS, Eric Robertson: *A görögség és az irracionalitás*, ford. HAJDU Péter, Budapest, Gond-Cura Alapítvány – Palatinus Kiadó, 2002, 210–211.

³⁸ Az ókereszténység és a mágia kapcsolatához lásd bővebben AUNE, David E.: Magic in Early Christianity, in Uő.: *Apocalypse, Prophecy and Magic in Early Christianity: Collected Essays*, Tübingen, Mohr Siebeck, *Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 199*, 2006, 368–420.; A görög mágikus papiruszokhoz jó bevezetőt ad BETZ, Hans Dieter: Introduction to the Greek Magical Papyri, in Uő. (ed.): *The Greek Magical Papyri in Translation, Including the Demotic Spells*, Chicago – London, University of Chicago Press, 1986, xli–liii.; A görög mágikus papiruszok kereszténynek általi használatához és „Khresztosz” segítségül hívásához lásd PACHOUMI, Eleni: *The Greek Magical Papyri: Diversity and Unity*, Doktori disszertáció, Newcastle, University of Newcastle, 2007, 59–62.; Uő.: An invocation of Chrestos in Magic, The question of the orthographical spelling of Chrestos and interpretation issues in PGM XIII.288-95, *Hermathena 188*, 2010, 29–54.; Izgalmas projekt keretén belül mutatják be a kopt mágikus papiruszokat és amuletteket a Würzburgi Egyetem egyiptológusai a *coptic-magic.phil.uni-wuerzburg.de* oldalon. A leginkább a Kr. u. 5 és 11. század közötti leletek arról tanúskodnak, hogy jóval azután, hogy a kopt kereszténység a térség „hivatalosan bevett” vallása lett, a különféle mágikus ráolvasások és amulettek továbbra is cirkuláltak a hívek között, a kereszténység és a mágia izgalmas ötvözetét hozva így létre, lásd Religion in the Magical Papyri VI: Christianity and Magic, 2019. 01. 25. URL: <https://www.coptic-magic.phil.uni-wuerzburg.de/index.php/2019/01/25/religion-in-the-magical-papyri-vi-christianity-and-magic/> Utolsó letöltés: 2021. 11. 23.

³⁹ LINDNER Gyula: Lukianos és a rómaiak, Identitásépítés a második szofisztika időszakában, *Pontes*, 2019/2, 31–50, 34.; Vö. CLAY, D.: Lucian of Samosata, Four Philosophical Lives (Nigrinus, Demonax, Peregrinus, Alexander Pseudomantis), in HAASE, Wolfgang – TEMPORINI, Hildegard (hrsg.): *Teilband Philosophie, Wissenschaften, Technik. Philosophie (Einzelne Autoren; Doxographica)*, Band 36/5, *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt (ANRW) / Rise and Decline of the Roman World*, Berlin – New York, Walter de Gruyter, 1992, 3406–3450, 3408.

Az *Alexandrosz, az álpróféta* című művében, amelyet egy Kelszosz nevezetű barátunk címzett, az abónoteikhoszi Alexandrosz fondorlatát kívánja leleplezni.⁴⁰ Lukianosz tudósítása szerint Alexandrosz már ifjú korától kezdve a szemfényvesztés és a varázslat különféle fajtáit űzte, míg végül egy Kokkónász nevű szemfényvesztővel együtt arra a következtetésre jutottak, hogy sokkal nagyobb nyereségre tudnának szert tenni, ha egy nagy hírnevű jósdát alapítanának. Miután megállapították, hogy Alexandrosz szülőhazája, Abonóteikhosz szolgálna a leendő jóshely legmegfelelőbb helyéül, a khalkedóni Apollón-templomban egy bronztáblát ástak el, amelyre ráírták a prófécia istene nevében, hogy Aszklépioisszal együtt Apollón is éppen Abonóteikhoszban kíván letelepedni egy újonnan alapított kultuszhelyen. Mire a táblát felfedezték, Alexandrosz már szülőhazájában kiszemelte a megfelelő helyet a jósdá felállítására, és el is kezdte ámítani a tömegeket hamis mantikájával. „Sikerült elhitetnie, hogy szent ihletettség szállta meg. Néha még a szája is habzott”, ez azonban – és ezt Lukianosz nem késlekedik felfedni olvasóinak – nem volt más, mint a szappanfűgyökér rágcslálásának a következménye (12). Egy „emberi arcvonásokat utánzó kígyófej” különösen fontos szerepet töltött be az új kultuszhely gyakorlatában: Alexandrosz úgy munkálta meg az álkígyót, hogy az valós emberi vonásokkal rendelkezzen, segítői pedig egy csövön keresztül beszélve elhitették a közönséggel, hogy maga az istenség szólalt meg a hüllőn keresztül. Lukianosz beszámolója szerint Abónoteikhosz csakhamar a térség (egész Bitínia, Galácia és Thrákia) meghatározó kultikus színhelye lett, és a kígyóistent Glükónnak nevezték el. Az új Glükón-kultusz népszerűsége nem csak Lukianosz írása alapján állítható, ugyanerről tanúskodnak a nagyszámú epigráfiai és numizmatikai emlékek is. A beérkező lepecsételt jóslatokat Alexandrosz csalással nyitotta fel és ragasztotta vissza, így a szélhámos úgy adhatott választ a tudakolódzók kérdéseire, hogy azok nem sejtették a megtévesztést. Természetesen mindebből nem csekély mennyiségű bevétele származott: jóslatonként egy drakhma és két obulus volt a megszabott díj. Nem nehéz elképzelni, hogy milyen fokú érdeklődés övezhette a jóshelyet, Lukianosz tudósítása szerint ugyanis évi hetven-nyolcvanezer drakhma bevétele származott Alexandrosznak a Glükón-kultusból (23), melyből aztán többek között hírszerzőkből, jóslatköltőkből, írnokból, pecsétkezelőkből álló egész kultuszapparátust sikerült kiépítenie, akik segédkeztek a csalások és a szemfényvesztés fenntartásában. Hogy nem pusztán alacsonyabb körökből érkeztek jóslatkérők, azt jól példázza Rutillianus is, aki magas beosztású római hivatalnok volt, és gyakorta a fővárosból utazott Abonóteikhoszba, hogy kikérje Glükón tanácsát az élet dolgaiban. Alexandrosz egy három napig tartó misztériumi beavatást is rendezett az istenség és földi szószólója, azaz önmaga tiszteletére, amelyeken az elkötelezett hívek vehettek csak részt. A kultusz a ψευδομάντις haláláig virágzott.

Lukianosz maró gúnnyal festi meg Alexandrosz követőinek szellemi és lelki képét: „csupa olyan ember, akiben az ész és értelem utolsó szikrája is régen kihuny már”

⁴⁰ Alexandrosz, az álpróféta (Alexander Pseudomantis), ford. SZEPESSY TIBOR, in *Lukianosz összes művei*, I. kötet, Budapest, Magyar Helikon, 1974, 705–735. A számozást a magyar kiadás paragrafusrendje szerint hozom.

(15), „betegesen hívó” lelkek, akik vakon hittek a legelképezhetőbb babonákban is (30). Természetesen a szamoszátoi szatíráiról tudja, hogy maga a nép termeli ki az Alexandrosz-féle szélhámosokat, akiket a jövőndő kutatásában a remény és a félelem zsarnoksága űz, s bárki, „aki a kettő bármelyikét saját szolgálatába tudja állítani, az könnyűszerrel meggazdagszik” (8). Az ilyen mértékű téboly ellen Lukianosz leleplező technikája önmagában keveset ér, hiszen a megrögzött hívőket nem egyszerű meggyőzni az általuk igaznak elfogadott kultusz hamisságáról. Jó példa erre, hogy egy vándorepikureust, aki a helyszínen leleplezte Alexandrosz hamis jóslatát, a nép a ψευδομάντις felszólítására jószerivel majdnem agyonkövezett (45), és kiközösített soraiból minden „átokvert, istentelen bűnöst”, akik nem hitték el Glükón jóslatait (46). Ha létezik gyógyír az irracionális káoszra, akkor az nem a különféle hókuszpókuszokban keresendő, „hanem a meggyőző érvelés, az igazság és az egyenes beszéd hatalmával” érhető el – de Lukianosz szerint kevesek kívántak ezzel a gyógymóddal élni a korban (47).

Egy másik Lukianosz által megrajzolt alak, Peregrinosz, aki azáltal vált híressé kortársai számára, hogy 165-ben máglyán égette el magát az olümpiai játékokon, szintén izgalmas kor- és kórképet szolgáltat a *Zeitgeist* megértéséhez.⁴¹ Természetesen Lukianosznak nem célja elfogultság nélkül bemutatni a vándorfilozófus kanyaros életútját.⁴² Peregrinosz karrierjét a becsvágy és a hírnév utáni áhítozás fűtötte (1), állapítja meg róla írónk. Ifjúkorában házasságtörésen kapták, amelyet csak úgy tudott megúszni, hogy megszökött a háztetőn keresztül (9), emellett megfojtotta öreg édesapját (10), és ezen bűne elől menekülve találkozott először a keresztyénséggel Palesztinában. A keresztyének között pedig nem kis pályát futott be: ő lett a prófétájuk, aki „értelmezte és magyarázta a könyveiket, és maga is sokat írt, azok pedig istent láttak benne, megtették törvényadójuknak és megválasztották elöljárójuknak” (11), sőt a börtönbe kerülése még tovább növelte tekintélyét a közösségben (12), olyannyira, hogy még Kis-Ázsiából is érkeztek hozzá látogatók, „hogy védelmükbe vegyék és vigasztalják a szerencsétlen férfit” (13). Mivel Szíria akkori kormányzója „filozófiakedvelő” – azaz: felvilágosult – ember lévén nem akart mártírt csinálni a bebörtönzött Peregrinoszból, szabadon bocsátotta (14), és a prófeta keresztyén vándorprédikátorként tevékenykedett tovább: a társai „testőrökként kísérték, s mindig bőségesen gondoskodtak róla” (16). Keresztyén pályafutásának azonban egy Lukianosz által nem részletezett ételtilalom megsértése vetett véget, amelynek okán kiközösítették (16). Peregrinosz azonban nem tört meg, hanem előbb Egyiptomba ment, ahol „az aszkézisz különös formájával tűnt ki” (17), majd Itáliában (18) és Hellaszban (19) folytatta filozófiai működését, felvette a Próteusz nevet, és különböző, jobbra

⁴¹ Peregrinosz halála (De morte Peregrini), ford. BOLLÓK János, in *Lukianosz összes művei*, II. kötet, Budapest, Magyar Helikon, 1974, 481–498. A számozást a magyar kiadás paragrafusrendje szerint hozom.

⁴² Ennek legfőbb jele, hogy Peregrinosz egy másik kortársa, Aulus Gellius a *Noctres Atticae*-ben (XI) „komoly és szilárd” embernek (*virum gravem atque constantem*) nevezi, aki a városon kívüli fakunyhóban lakott és „bizony sok hasznos és erkölcsös mondást” adott Aulusnak. AULUS GELLIUS: *Attikai éjszakák*, II. kötet, X–XX. könyv, ford. BARCZA József – Soós József, Budapest, Franklin Társulat, 1905, 157–159.; Vö. CLAY: *Four Philosophical Lives*, 3431kk.

cinikus tanokkal próbálta hallgatóságát gyönyörködtetni, követőit pedig lenyűgözni. Lukianosz maró gúnnyal mutatja be a halála előtti pillanatokat, amikor is az elhatározása ellenében inába szállt a bátorsága, és végül csak azért vállalta tettét, hogy hírneve örökre fennmaradjon (34).

Már önmagában Peregrinosz keresztyének közötti időzése is számos izgalmas részlettel gazdagítja a második századi palesztin egyházzól szerzett ismereteinket. Bremmer rámutat arra, hogy Peregrinosz prófétai tekintélye a palesztin közösségben egyértelműen bizonyítja, hogy a vándorradikális próféták e területen még a második század közepén is aktívan tevékenykedtek, és a zsidókeresztyén–pogánykeresztyén irányzatok közötti szakadás – az angolszász szakirodalomban „parting of the ways”-nek nevezett demarkáció – még nem következett be.⁴³ Ezt támasztja alá az a sokat mondó részlet is, hogy Peregrinosz valamilyen étkezési tilalom megszegése miatt került kirekesztésre, így feltételezhető, hogy ezekben a zsidó háttérű közösségekben még markánsan tartották a zsidó étkezési törvényeket és előírásokat.⁴⁴ Mindenesetre, csakúgy mint Alexandrosz esetében, Lukianosz nem hagy kétséget afelől, hogy Peregrinosz sikere is egy kettős dimenzióban értelmezendő: a becsúgyó és hírnévre törekvő kóklerek saját indíttatásból teátrális módon tűnik fel a tömegek előtt, akik viszont – mivel képtelenek a józan ítélőképességre – ámulattal ajnározzák az aspiránsokat. A keresztyének – pogány társaikhoz képest nem kevésbé – hiszékeny népek: „ha közéljük érkezik egy szélhámos vagy csaló, aki képes kihasználni a lehetőségeket, hamarosan meggagzdagszik, átjátszva ezeket az együgyű embereket” (13).

⁴³ BREMMER, Jan N.: Peregrinus' Christian Career, in HILHORST, Anthony – PUECH, Émile – TICHELAAR, Eibert (eds.): *Flores Florentino, Dead Sea Scrolls and Other Early Jewish Studies in Honour of Florentino García Martínez*, Leiden – Boston, Brill, *Supplements to the Journal for the Study of Judaism* 122, 2007, 729–747, 743.; Bagnani Esszénus behatást feltételez a leírásban: szerinte Peregrinosz egy „esszénus ebionita” keresztyénséghez tartozott, lásd BAGNANI, Gilbert: Peregrinus and the Christians, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 1. évfolyam, 1955/4, 107–112.

⁴⁴ BREMMER, Jan N.: Lucian on Peregrinus and Alexander of Abonuteichos: A sceptical view of two religious entrepreneurs, in GORDON, Richard L. – PETRIDOU, Georgia – RÜPKE, Jörg (eds.): *Beyond Priesthood, Religious Entrepreneurs and Innovators in the Roman Empire*, Berlin – New York, De Gruyter, *Religionsgeschichtliche Versuche und Vorarbeiten* 66, 2017, 49–78, 55.; Izgalmas alternatívát javasol ezzel szemben Ramelli, aki szerint Peregrinosz Palesztinában montanista keresztyén közösség tagja volt. Ramelli ezen nézetét egyfelől azzal támasztja alá, hogy Lukianosz szerint ezek a keresztyének „önként a törvény kezére adják magukat” (13), azaz önkéntes mártíromságra törekednek, másfelől viszont az ételtilalom mögött a montanista szigorú böjti előírásokat sejtí. RAMELLI, Ilaria L. E.: Lucian's Peregrinus as Holy Man and Charlatan and the Construction of the Contrast between Holy Men and Charlatans in the Acts of Mari, in PANAYOTAKIS, Stelios – SCHMELING, Gareth – PASCHALIS, Michael (eds.): *Holy Men and Charlatans in the Ancient Novel*, Barkhuis, Eelde, 2015, 105–120, 107kk.; Uő.: Tracce di Montanismo nel Peregrino di Luciano?, *Aevum*, 79. évfolyam, 2005/1, 79–94, 83–85.; Ramelli nézetét nem osztom, egyfelől azért, mert valószínűleg a 140-es években lehetett Peregrinosz a keresztyének között (Bremmer 144-re datálja börtönbüntetését), s Montanosz fellépése a kutatás konszenzusa szerint a 160-as évek közepére tehető. Másfelől a montanisták – más „orthodox” képviselőkhöz mérten – nem voltak buzgóbbak a mártíromság tekintetében, azaz nem volt előírás az önkéntes mártíromság. Ebben a tekintetben néhány nagyegyházi – elég csak Antiókhia Ignácra gondolnunk – sokkal markánsabb véleményt fogalmazott meg – erről lásd TABBERNEE, William: Early Montanism and Voluntary Martyrdom, *Colloquium*, 17. évfolyam, 1985/2, 33–44.

Lukianosz nem egyedül rögzíti a hamis próféták és jóskok széleskörű elterjedésének jelenségét. Apuleius *Metamorfózisa*⁴⁵ szintén jól reflektál a második századi vallásos piac azon figuráira, akik felismerve a divinációra nyitott néptömegek igényeit, könnyen saját portékával jelentkezhettek a kereslet kielégítésére.⁴⁶ Elég csak a káldeus Diophanészst említeni, akit a korinthusi emberek a legelementárisabb kérdésekkel kerestek fel: „melyik napon köthető a legtartósabb házasság, melyiken lehet örök időkre szóló városfalak alapjait megvetni, melyik hoz szerencsét a kereskedőkre, melyiken ajánlatos útra kelni, melyik alkalmas a vitorlázásra”, és így tovább. Apuleiusz Milója egyértelmű véleménynyel van róla: „jósoltatott tüsköt-bogarat fűnek fának” és így „zsíros zsákmányt harácsolts össze” magának, mígnem fény derül arra, hogy saját viszontagságos hajójútját, amelynek következtében majdnem odaveszett a tengeren, saját maga nem látta előre, és így köznevetség tárgyává lett potenciális kliensei előtt. Hasonlóan Órigenész vitatársa, Kelszosz jószerivel tapasztalt rendellenes prófétái magatartásokat Föníciában és Palesztinában Kr. u. 170 körüli útjain a régióban. Elmondása szerint saját fülével hallgatta az önjelölt prófétákat (*Contra Celsum* 7.11), akik a szentélyekben és a szentélyeken kívül egyaránt „egészen könnyedén és az adandó alkalmat kihasználva hirtelen úgy kezdenek el viselkedni, mintha kinyilatkoztatást közölnének”, és egyes szám első személyben fogalmazzák meg próféciáikat: „Én vagyok az Isten”, „én vagyok Isten Fia”, „én vagyok az isteni Lélek” (7.9). Azért, hogy mondandójukat még inkább hihetővé tegyék „egy sor érthetetlen, zavaros és teljességgel kusza beszéddel egészítik ki”, amelyeket az értelmes emberek képtelenek megfejteni (7.9).⁴⁷

Minden bizonnyal nagyobb fenyegetésnek élték meg egyes keresztyén közösségek azoknak a – saját mércéjük szerint – szélhámos alakoknak a feltűnését, akik nem kívülről érkezve, hanem belülről bomlasztva próbálták meg varázslatos tudásukkal elkápráztatni az avatatlan híveket. A „gnosztikus” irányzatok bővelkedtek olyan káprázatos trükköket bemutató személyekben, akik kvázi-prófétai igénnyel léptek fel, s akik a „nagygyházi” írók szemében tökéletesen megtestesítették a jézusi figyelmeztetésben megrajzolt báránybőrbe bújt farkasok képét. Irenaeus, aki elsők között emelt szót a különböző gnosztikus képviselők és tanítások ellen, sürgősnek látta a valentinianus Marcus személye és dogmái ellen való fellépést. Az *Adversus haerese*⁴⁸ első köny-

⁴⁵ APULEIUS: *Az aranyszámár*, ford. RÉVAY József, Budapest, Magyar Helikon, 1971.

⁴⁶ EGELHAAF-GAISER, Ulrike: Fickle Coloured Religion: Charlatans and Exegetes in Apuleius' *Metamorphoses*, in PANAYOTAKIS – SCHMELING – PASCHALIS: *Holy Men and Charlatans*, 85–104, 86–86.

⁴⁷ A fordítást a következő magyar kiadás szerint közöltem ÓRIGENZS: *Kelszosz ellen*, ford. SOMOS Róbert, Budapest, Kairosz, *Catena* 9, 2008.; Hogy Kelszosz keresztyén prófétákkal találkozott-e Föníciában és Palesztinában, vita tárgyát képezi. Annak ténye, hogy ezek a próféták Kelszosz beszámolója szerint a szentélyekben (ἐν ἱεροῖς) működtek, valószínűsítik, hogy inkább pogány prófétái aktivitásról lehet itt szó. Lásd FORBES, Christian: *Prophecy and Inspired Speech in Early Christianity and its Hellenistic Environment*, Tübingen, Mohr Siebeck, *Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament* 2. Reihe 75, 1995, 165–168.; Mások fenntartják a nézetet, miszerint Kelszosz keresztyén prófétákról ír, lásd további szakirodalmakkal CHADWICK, Henry (ed.): *Origen: Contra Celsum*, Cambridge, Cambridge University Press, 1953, 402–403.

⁴⁸ A műre az alábbi kiadás alapján hivatkozom, a számozást is innen követem: ROUSSEAU, Adelin – DOUTRELEAU, Louis (éd.): *Irénee de Lyon, Contre les Hérésies*, Livre I, Párizs, du Cerf, *Sources Chrétiennes* 264, 1979.

vében, amelyet 180 körül fejezett be a lyoni presbiter, arról tudósít, hogy az eredetileg kis-ázsiai működésű imposztor-mágus Marcus tévtanítása Irenaeus saját területén is rengeteg áldozatot szedett, olyannyira, hogy sokan bedőlve annak, elhagyták a nyáját és a penitenciális felszólítás ellenére sem voltak hajlandók visszatérni (1.13.1).⁴⁹ Marcus alakját természetesen az apologéta szatirikus szavaiból kell kihámozni, aki – csakúgy, mint a pogány írók a keresztyénekkal szemben – előszeretettel használta a karaktergyilkosság jól járható útját ellenfelei leleplezésében.⁵⁰ Mindenesetre a leírásból nyilvánvalóvá válik, hogy Marcus egyfelől olyan vizionárius volt, aki közvetlen látomásban pillanthatott bele az isteni titkokba (1.14.1), s ezzel a különleges kinyilatkoztatással felvértezve kezdte el a keresztyén közösségeken belül tanításait hirdetni. Érdeklődésének középpontjában főként a tehetősebb nők álltak, akiknek a valentiniánus rendszerben a Pléróma legfelsőbb női aeonját, a Kegyelmet (Χάρις) saját magja által – azaz szexuális aktus révén – közvetítette, majd az így „Kegyelemmel terhes” nőkhöz a következő felszólítást intézte: „Íme, Kegyelem leszáll rád, nyisd meg a szád és prófétálj!” (1.13.3). A vonakodókat még tovább győzködte és biztatta, hogy nyissák csak szóra szájukat, és bármit, ami ajkukra jön, mondják ki. Irenaeus szerint ezután a Marcus által megtévesztett nők a felhevültség állapotába kerültek, és önkívületi állapotot imitálva mindenféle ostobaságot és üres fecsegést produkáltak (1.13.3). Ezenkívül olcsó trükkjeivel az eucharisztia szentségét is meggyalázta, mivel a fehér bort „varázsütésre” változtatta át vörössé. Förster szerint Irenaeus leírása nem feltétlenül merő kitaláció, Marcus csábítási aktusai a férfi-női princípium gnosztikus „nászjátékának” testi megjelenítéseiként is értelmezhetők.⁵¹ Mindenesetre az apologéta szerint ez a „gnosztikus Casanova”⁵² nem kevés kárt okozott az egyházban, ezt szemléltetendő idézi fel egy kis-ázsiai diakónus feleségének esetét, aki, miután Marcusszal hált, önmaga tanúsította, hogy a férfi mágikus ereje vette rá a házasságtörésre (1.13.5). Az apologéta számára azonban elfogadhatatlan Marcus és követőinek tévelygése: ő maga inkább nevezhető mágusnak (μαγικῆς), aki szemfényvesztéseit varázslás által viszi végbe, próféciája pedig inkább látszólagos (προφητεῦειν δοκεῖ),

⁴⁹ Marcus életéről – csakúgy, mint egyéb „gnosztikus” vezetőéről – keveset tudunk, a legbővebb biográfiai leírást Irenaeus szolgáltatja, amelynek részletes elemzését lásd FÖRSTER, Niclas: *Marcus Magus, Kult, Lehre und Gemeindeleben einer valentinianischen Gnostikergruppe, Sammlung der Quellen und Kommentar*, Tübingen, Mohr Siebeck, 1999, 389kk.

⁵⁰ Denzey Lewis egyenesen Lukianoszhoz hasonlítja Irenaeus eljárás módját, annyi különbséggel, hogy míg a mai olvasók a szatíra-író műveit saját műfajában olvassák, Irenaeus leírásainak mértéktelen hitelt adnak, lásd DENZEY LEWIS, Nicola: *Lived Religion among Second-Century ‘Gnostic Hieratic Specialists’*, in GORDON – PETRIDOU – RÜPKE: *Beyond Priesthood*, 79–102, 80.

⁵¹ FÖRSTER, Niclas: *Marcosian Rituals for Prophecy and Apolytrosis*, in DeCONICK, April D. – SHAW, Gregory – TURNER, John D. (eds.): *Practicing Gnosis, Ritual, Magic, Theurgy and Liturgy in Nag Hammadi, Manichaean and Other Ancient Literature, Essays in Honor of Birger A. Pearson*, Leiden – Boston, Brill, *Nag Hammadi and Manichaean Studies* 85, 2013, 433–448, 437.; Vö. THOMASSEN, Einar: *Gnostic Prophecy, The Case of Marcus the Magician and his Women*, *Post Augustum* 5, 2021, 34–44, 39–40.; FILORAMO, Giacomo: *A gnoszticizmus története*, ford. DOBOLÁN Katalin, Budapest, Hungarus Paulus – Kairosz Kiadó, 2000, 353.

⁵² Filoramo megnevezése, lásd FILORAMO: i. m., 353.

mintsem valós, amelyet nem az Isteni Lélek, hanem saját emberi, üres lelke produkál (1.13.1,3), ellenben azok, akik elutasítják mesterkedéseit, tudják, hogy nem Marcus az, aki prófétálásra bírhat bárkit, hanem egyedül Isten kegyelme teszi lehetővé számukra a megszólalást akkor és ott, amikor Isten akarja (1.13.4).

Lukianosz, Apuleiusz, Kelszosz és Irenaeus beszámolóí arról győznek meg bennünket, hogy a Kr. u. 2. század nem szenvedett hiányt olyan emberekben, akik igencsak kreatív módon húztak hasznot a tömegek naivitásából. Az egyre inkább az intézmények – köztük is az episzkopátus – megszilárdításával bebiztosító keresztyén közösségek a mindennapos csalások és megtévesztések következtében mintegy természetesen növekvő gyanúval tekintettek azokra, akik prófétai revelációval közelítettek feléjük. A század 60-as éveiben kibontakozó Új Prófécia mozgalma pedig egyetemes témává emelte az igaz és hamis prófeciáról szóló diskurzust a különféle keresztyén közösségek között. Utoljára ennek a mozgalomnak és az ellene intézett írásos polémiának a témára releváns aspektusait szeretném ismertetni.

IV. A kritériumrendszer rögzülése és a prófeciára zárt ajtó

A 165 körül Frígiában fellépő Montanosz és prófétanőrtársai, Maximilla és Priszkilla nyomán elinduló – ahogyan önmagukat nevezték – Új Prófécia mozgalma a második század végére, a harmadik század elejére a Birodalom szinte minden szegletében megvetette a lábát. Tudomásunk van róla, hogy a Prófécia nem csak Kis-Ázsiában, de a fővárosban és a nyugati területeken (elsősorban Galliában), sőt az észak-afrikai Karthágóban is erősen kifejtette hatását, és kényszerítette az egyházi írókat arra, hogy érdemben reagáljanak a jelenségre.⁵³ Merthogy a mozgalom követőinek prófeciája eddig merőben más dilemma elé állította őket: a régi kritériumok, amelyek az egyházi tanítás mérlegén és a próféta erkölcsiségén mérték a prófécia és az ágens hitelességét, az Új Prófécia híveivel szemben hatástalanoknak és használhatatlanoknak bizonyultak. Hippolitosz a fővárosban elismeri, hogy a gnosztikusokkal ellentétben az egyházhoz hasonlóan (ὁμοίως τῇ ἐκκλησίᾳ) vallják, hogy az Atya az egész kozmosz teremtője, valamint Krisztusról is az evangéliumok szerint tanítanak.⁵⁴ Tertullianus az Új Prófécia első jelentős apologetájaként pedig rámutat arra, hogy erkölcsiség tekintetében nem éppen Montanosz követőinek van szégyellnivalója: „Ezért utasítják el [ti. a „nagygyházi” hívek] az új prófeciát. Nem azért, mert Montanosz, Priszkilla, és Maximilla idegen Istent hirdet [...], nem azért, mert a hitnek és a reménynek valamilyen szabályait felforgatják, hanem mert nyíltan tanítják, több-

⁵³ A montanizmus átfogóbb ismertetését lásd magyar nyelven SZLÁVIK Gábor: Egy elmaradott régió szerepvállalása a kor vallási mozgalmában: Közép-Phrygia montanizmusa, *Egyháztörténeti Szemle*, 7. évfolyam, 2006/1, 3–36.; RÉPÁS László: Prófétálás eksztázisban, A montanizmus, avagy az Új prófécia mozgalma a 2. században, *Új Exodus*, 20. évfolyam, 2013/2, 31–35.

⁵⁴ *Refutatio Omnium Haeresium* 8.19; 10.25.; A források közléséhez Heine gyűjteményét használom. HEINE, Ronald E. (ed.): *The Montanist Oracles and Testimonia*, Macon, Mercer – Peeters, *North American Patristic Society Patristic Monograph Series 14*, 1989.

ször kell böjtölni, mint házasodni”.⁵⁵ A legkorábbi Prófécia-ellenes írások látható módon bosszankodnak azért, mert erkölcsiség tekintetében nehéz volt fogást találni Montanoszon és követőin. A század végén Apollóniosz szerint Montanosz „azt tanította, hogy a házasságokat fel kell bontani”, sőt „törvényt hozott a böjtről” és az első prófétanők, akik csatlakoztak hozzá, Maximilla és Priszkillá, „elhagyták férjüket” (HE 5.18.2-3). Tertullianus írásai segítenek minket tisztán látni abban, hogy ezen vádak mögött milyen valós etikai tanítások állhattak. Röviden: az Új Prófécia hívei a Jézus által a tanítványoknak ígért Paraklétosz újonnan megtapasztalt kiadását tapasztalták meg, aki a Prófétaikon keresztül a mozgalomhoz tartozó hívek számára aktuálisá tette a keresztyén életfolytatás zavaros kérdéseit, így szigorúbb böjtöt, az első házastárs halála utáni újbóli házasság megtiltását, az üldöztetés idején pedig a menekülés ellenében az állhatatos kitartást helyezte mérceként a hívek elé. Mindazt, ami eddig opcionális volt az erkölcs tekintetében, vallották Montanosz követői, most a Paraklétosz a kinyilatkoztatásai által kötelező érvényre emelte az egyházban, így senki sem élhet laza és kétértelmű életet.⁵⁶ A szélesebb körű elutasítás magyarázatára Trevett összegzését teljes mértékben valósnak vélem: „A fegyelmi kérdésekkel kapcsolatos újdonságok próbára tették a katolikus orthopraxist és ezeken a területeken megfosztották a katolikus tanítókat a kezdeményezés lehetőségétől. Abban a veszélyben találták magukat, hogy a prófétai keresztyének ellenében elvesztik az erkölcsi felsőbbrendűséget, akik ugyanolyan, ha nem nagyobb mértékben bizonyultak szigorúknak. A tekintély forgott kockán”.⁵⁷

Mivel az eddig közkezen forgó egyházi rendtartások (így például a *Didakhé*) vagy valamilyen tekintéllyel már felruházott dokumentumok (akár a később kanonikus rangra emelt dokumentumok vagy a *Hermász Pásztor*) nem tértek ki arra, hogy mi a teendő azon prófétai alakokkal, akiknek erkölcsi jóllehet tökéletesek, tanításaik pedig a *regula fidei*vel összhangban szólalnak meg, azonban mégis aláássák az évtizedeken keresztül nagy gonddal építgetett strukturális stabilitást – gondolok itt az *autoritást* hivatalában képviselő püspökségre –, a kortársak új eszközt voltak kénytelenek alkalmazni a prófécia megítélésére. Ezt pedig a prófécia *modus*ában találták meg. Az első reakciók szerint Montanosz azzal érdemelte ki a kis-ázsiai nagyegyházi hívek figyelmét, hogy „hirtelen valamilyen révületben és hamis extázisban lelkesedve elkezdett beszélni, és idegen szavakat mondani” (Ismeretlen, *ap.* HE 5.16.7), Maximilla és Priszkillá hasonló módon „értelmetlenül, alkalmatlan időben és furcsa módon beszéltek” (5.16.9). Mivel a térségben elég sokan hallgattak rájuk (5.16.8), ezért gyors reakcióra szánták magukat az egyházi vezetők: „kipróbált férfiak és püspökök” jöttek,

⁵⁵ *De ieiunio* 1.3.; A Tertullianustól vett idézeteket a következő magyar fordítás alapján közlöm VANYÓ L. (szerk.): *Tertullianus művei*, Budapest, Szent István Társulat, *Őkeresztény Írók* 12, 1986.

⁵⁶ Ehhez lásd bővebben HOMOKI Gyula: A jánosi Paraklétosz-koncepció használata a montanista vitában, in CSORBA Dávid – KUSTÁR György – SZATMÁRI Emília (szerk.): *„Az Úr az én erőm és paizsom”, Tisztelgő írások Enghy Sándor professzor úr 65. születésnapjára*, Sárospatak, Hernád Kiadó, 2021, 49–65.

⁵⁷ TREVETT, Christine: *Montanism, Gender, Authority and the New Prophecy*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, 146.

hogy exorcizmusnak vessék alá Maximillát és Priszkillát (5.16.17; 5.19.3), azonban követőik közbeavatkoztak, így a kísérlet kudarcba fulladt. A Próféták feltűnésük kezdetén keresztyén prófétaként léptek fel, tekintélyüket alátámasztandó egyfajta *prophetica successi*óra hivatkoztak,⁵⁸ amely Ammián és Quadratuszón keresztül egészen az apostoli korban prófétáló Fülöp lányaiaig vezette vissza örökségét (HE 5.17.3-4), azonban ez sem tudta meggyőzni ellenfeleiket. Szerintük ugyanis Montanosz és társai „egyetlen prófétát sem tudnak mutatni, sem az ó-, sem az újszövetségek közül, akik ilyen módon hordozták volna a Lelket” (Ismertlen, *ap.* HE 5.17.3). Egy Miltiádész nevű író egész kötetet szentelt annak bizonyítására, „hogya a prófétának nem kell elragadtatásban beszélnie” (HE 5.17.1), a harmadik század elején pedig egy ismeretlen kis-ázsiai szerző, akit a negyedik században Epiphanosz szó szerint idéz a *Panarion* (*Pan*) címet viselő hereziológiai művében, hosszasan kifejti, hogy a mozgalom eksztatikus próféciája precedens nélküli az egyház életében.⁵⁹ A mozgalom hívei és a nagyegyházi írók vitájában valószínűleg előszeretettel használt ó- és újszövetségi prófétai alakok megszólalásait beható tanulmányozásnak alávető anonim író végkövetkeztetésében megállapítja, hogy a Szentírás prófétái mindig értelmes és érthető beszéddel szóltak a Szentlélek szavait (*Pan* 48.3.4). Nem úgy Montanosz, Maximilla és Priszkilla, akik próféciájukban egyes szám első személyben fogalmazzak, és így – szerinte – fölfuvalkodottságukban Istennel teszik egyenlővé magukat: „Én vagyok az Úr Isten, a Mindenható, aki emberben lakozom” (Montanosz, *ap.* Névtelen, *ap.* *Pan* 48.11.1); „Sem angyal, sem hírnök, hanem én, az Úr, az Atyaisten jöttem” (Montanosz, *ap.* Névtelen, *ap.* *Pan* 48.11.9). Természetesen mindezen megszólalások csak töredékei annak, amit a próféták eredetileg elmondhattak, a szándékos csonkítás pedig elegendőnek bizonyult annak bizonyítására, hogy az eksztatikus őrzöngők valójában Istent csúfolják meg szavaikkal.⁶⁰ Hogy az eksztatikus beszédmód pontosan milyen formában jelentkezett a mozgalom kezdetén, ma már nehezen rekonstruálható. Annyi bizonyos, hogy a Próféták inspirációjuk leírására használták a korban egyébként más egyházi írók által is használt képet: „Íme, az ember olyan, mint a lant, én fölébe repülök, mint egy pengető. Az ember alszik, én pedig vigyázok. Íme, az Úr az, aki megváltoztatja az emberek szívét, és Ő adja a szívét az emberbe”, írja le az egyik montanista logion az eksztatikus tapasztalást (*Pan* 48.4.1).⁶¹ Tény, hogy Tertullianus semmilyen problémát nem lát abban, hogy Isten közvetlen módon felhasználja az emberi lelket valamilyen isteni titok közlésére. Az ő értelmezésében Ádám eksztázisa paradigmaként szolgál a kortárs jelenség megértésében is: Ádám, akire Isten mély álmodat bocsátott (a LXX szövege szerint: ἐπέβαλεν ὁ θεὸς ἔκστασιν ἐπὶ τὸν

⁵⁸ Ehhez lásd VARGA: *Az őskeresztyénység prófétái jelleme*, 104–139.

⁵⁹ Az ismeretlen szerzőt Nasrallah nyomán Fríg-ellenesnek (Anti-Phrygian) szokás jelölni a szakirodalomban, írása részletes elemzését lásd NASRALLAH, Laura Salah: *“An Ecstasy of Folly”, Prophecy and Authority in Early Christianity*, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, *Harvard Theological Studies* 52, 2003, 155–196.; A fordításokat –kisebb módosításokkal – Grüll Tibor montanista testimonia-gyűjteménye alapján hozom, lásd GRÜLL Tibor: Ötven forrás a montanizmus történetéhez, *Studia Biblica – Bibliai Tanulmányok*, 4. évfolyam, 2022/1, 95–149.

⁶⁰ AUNE: *Prophecy in Early Christianity*, 313–316.; TREVETT: *Montanism*, 80.

⁶¹ Lásd a további őskeresztyén írásos hivatkozásokhoz TREVETT: *Montanism*, 83.

Αδαμ, 1Móz 2,21), az önkívületi állapotból felocsúdva prófétálta meg az egyház és Krisztus egységének misztériumát (*De ieiuniis* 3.21; Vö. Móz 2,23-24; Ef 5,31-32).⁶² Számára tehát az önkívületi állapot, az *amentia* Isten szabad kijelentő akaratának aktusa, amely által isteni titkok részeseivé kívánja tenni az övéit, és építeni e megnyilatkozásokon keresztül a keresztyén közösséget. Amennyiben Montanosz és társai eksztatikus módon is kapták kijelentéseiket, feltételezhetjük, hogy az pusztán átmeneti állapot lehetett, amely után saját maguk vagy követőik⁶³ értelmes formában előbb élő szóban, majd pedig írásban adták közre üzenetüket, így a prófécia noetikus módon vált közkinccsé.

Csakhogy Tertullianus és a próféták magányos hangoknak bizonyultak ebben a tekintetben. A kis-ázsiai hívek a tudósítások szerint ugyanis kicsivel az Új Prófécia felbukkanása után összegyűltek, megvizsgálták a jelenséget, valamint az elhangzott üzeneteket, „és kimutatták, hogy nem szentek; s miután elítélték az eretnokséget, követőit így kiteszították az egyházból, és a közösségből kizárták” (Ismeretlen, *ap. HE* 5.16.10). A nagyegyházi polémia az exkommunikációt követően pedig ismerős szövegeket kezdett használni ellenségeik leírására. Montanosz feltűnését azzal magyarázták, hogy „mérhetetlenül vágyott az elsőség után”, így „beengedte magába az Ellenséget” (Ismeretlen, *ap. HE* 5.16.7), az idegen, démoni lélek pedig sokakat megtevesztett: Maximilla és Priszkillá, első áldozatokként szintén a „hamis szellemmel” teltek el, és dőltek be a hazugságnak (5.16.9). A vezetők közül ketten is saját magukat akasztották fel, vagy éppen eksztázisuk után földre zuhanva haltak szörnyet (*HE* 5.16.13-14). Hiába dicsekednek azzal, hogy számos mártírt tudhatnak maguk között (5.16.20), mivel az egyik leghíresebb, Alexandrosz azért került börtönbe, mivel kicsalta a gazdagoktól, szegényektől, árváktól és özvegyektől is a pénzt (Apollóniosz, *ap. HE* 5.18.6-10). Prófétáik amorálisak: pénzt fogadnak el, prófétanőik káprázatos ruhákat kapnak ajándékba, sőt, fürdőbe járnak, kamatra adnak kölcsön, és még a hajukat is festik (5.18.4,11). A későbbi írók pedig ugyanezt a rögzült képet ismételtetik és bővítik ki olyan fantazmagórikus megjelölésekkel, amelyek messzemenően elrugaszkodtak a prófétáktól és üzenetük eredeti szándékától.

Nem tartom véletlennek, hogy miután az egyház kiteszította saját soraiból az Új Prófécia követőit, magyarázatul éppen ezeket a vádakokat emelte ellenük. A fentebb ecsetelt vándorsarlatánok jellemzői ugyanis egyértelműen visszaköszönnek ezekben az írásos polémiákban. Saját meglátásom szerint Montanosz és társainak fellépése a nagyegyházi „kiváló férfiak és püspökök” számára csak egy volt azon újabb kihívást jelentő jelenségek között, amelyek a tömegek irracionálisára építve szerettek volna hírnévre és anyagi biztonságra jutni. Montanosz, Maximilla és Priszkillá gyanús

⁶² NASRALLAH: *Ecstasy of Folly*, 129–154.; TABBERNEE, William: *Fake Prophecy and Polluted Sacraments, Ecclesiastical and Imperial Reactions to Montanism*, Leiden – Boston, Brill, 2007, 133–141.

⁶³ Aelius Iulius Publius levelét idézi Szerapión antiókhiai püspök, aki „Priszkillá démonját” akarta kiűzni, de a körülötte lévő οί ύποκριται nem engedték neki (*HE* 5.17.3). Amennyiben a „képmutató” magyar fordítás helyett a szó eredeti értelmében „magyarázó” vagy „értelmező” jelentéssel értjük a ύποκριται-t, úgy valószínűsíthetjük, hogy az eredeti prófétai trió közelében lehettek olyanok, akik értelmezték prófétai kijelentéseiket.

alakok lettek: csakúgy, mint Peregrinosz, képesek voltak megteveszteni az avatatlan híveket; csakúgy, mint Alexandrosz, új kultuszt kívántak kiépíteni Pepuzában és Tümbionban, hogy az odasereglett emberek kárán gazdagodjanak meg; csakúgy, mint Marcus, hamis lélektől elitatva kívánták próféciára bírni az együgyűeket, és így kiépíteni egy elitista réteget az egyházon belül. „Elűznek, mint farkast a bárányoktól. Nem vagyok farkas. Szó vagyok, szellem és erő” – kiáltott fel Maximilla (*ap.* Ismeretlen, *ap.* HE 5.16.17; vö. Mt 7,15), de szavait elnyomta azon racionalisták hangja, akik a stabilitás érdekében mindenféle egzotikusnak és irracionálisnak ható fenomént az egyházon kívül szerettek volna tudni. A montanista krízis körüli egyházi diskurzus ugyanis egységes módon kezdte el megszilárdítani az igaz és hamis prófécia mindeneddig csupán *ad hoc* módon a helyi viszonyra reflektáló kritériumrendszerét. Irenaeus ugyan még tudósít arról, hogy az egyházon belül a csodás jelek és a próféta megnyilatkozások szinte mindennaposnak bizonyulnak (*Adversus haereses* 2.32.4), ezek azonban teljes mértékben józanul és értelmes módon kerülnek kifejtésre. Magyarán a jó prófécia nem zaklat fel senkit, és nem zavarja fel az állóvizet, hanem tökéletes összhangban van az egyházi tanítással, és ami még fontosabb, harmóniában van azzal is, amit ugyanennek az egyházi tanításnak az egyedül elfogadott interpretátora, a püspök képvisel. Órigenész ékes példája annak, hogy miként képzelhető el az ideális, egyház által elfogadott prófécia a harmadik századra. Számára a Lélek általi inspiráció elsősorban a szellemi tudás és értelem feltárását jelenti (*De principiis* 2.7.3), amely a prófétákban semmiféle zavart nem okoz, nem fordítja ki az értelmüket, és így nem veszítik el szabad akaratuk ítélőképességét: „ilyen volt valamennyi próféta és apostol, akik értelmük bármiféle zavara nélkül együtt munkálkodtak az isteni jövendölésekkel, minden értelmi zavar nélkül” (3.3.4).⁶⁴ Elképzelhetetlennek tartja, hogy a Kelszosz által Föníciában és Palesztinában zavart keltő entuziasztikus alakok igaz próféták lehettek, egyfelől azért, mert az „ő idejében a régiekhez hasonló próféták már nem éltek” (*Contra Celsum* 7.11), de még ha éltek volna is, sokkal inkább Isten szándékának megfelelően, magától értetődő szavakkal, mindenféle rejtett célzás nélkül szóltak volna a hallgatóságához a nép erkölcsének megjavítása céljából, és valószínűleg inkább írásban kommunikáltak volna a Mindenható üzenetét, mintsem zagyva beszédben (7.10). Az pedig már teljességgel elképzelhetetlen, hogy nők is részeseivé válhatnak ennek az intellektuális világosságot hozó erénynek, hiszen az apostol eleve megtiltotta az asszonyoknak a tanítást az összejöveteleken, így Maximilla, valamint Priszkillá követői már csak nemük folytán sem érdemelhetik ki a prófétálás nyilvános gyakorlását.⁶⁵

⁶⁴ A *De principiis* fordítását az alábbi magyar kiadás szerint közlöm ÓRIGENZS: *A principiumokról*, I-II. kötet, ford. SOMOS Róbert – KRÁNITZ Mihály – PESTHY Mónika, Budapest, Paulus Hungarus – Kairosz Kiadó, *Catena Fordítások* 5, 2003.; Órigenész prófécia-koncepciójához lásd RAMELLI, Ilaria L. E.: Prophecy in Origen, Between Scripture and Philosophy, *Journal of Early Christian History*, 7. évfolyam, 2017/2, 17–39.; BACHT: Wahres und Falsches prophetentum, 256–257.

⁶⁵ *Catena ad Corinthios* 14.36, in HEINE: *Montanist Oracles*, 98–99.

Clifford Hill mutat rá arra, amit a montanista krízis kapcsán a nagyegyházi polémia nem kívánt melléktermékeként is szemlélhetünk: „A hamis próféták, a tévtanítók és a különböző kultuszok, valamint az álprófeciák nem szolgálnak elégséges okot az isteni kinyilatkoztatás lehetőségének tagadására. A hamis prófécia el-
lentéte nem a prófécia elutasítása, hanem a gondosan mérlegre tett és megpróbált prófécia”.⁶⁶ Összességében azonban megállapíthatjuk, hogy az egyház számára éppen elégnak bizonyult a hamis próféták, tévtanok és kultuszok mindennapos fenyegetése arra, hogy kiszorítsa kebeléből azokat, akik a keresztyén prófétai hagyomány folytatóságos örökösiként léptek fel. A hamis és igaz prófécia megkülönböztetése kezdettől fogva zavarba ejtő folyamat volt, amely sok félreértésre és a különböző csoportok közötti konfliktusra adott okot. Egy olyan korban, amikor az egyház megértette, hogy a radikalitás szelleme által nem nyerheti meg a társadalmat ügye számára, és az ezoterikus, irracionális próféták üzenetei neveltség tárgyává tennék szervezetüket a műveltebb rétegek előtt, jogszerűnek bizonyult minden entuziasztikus megnyilvánulásra a „hamis” jelzót agatni. Tertullianus és az Új Prófécia követői hadakoztak ugyan egy „szellemi/lelki Egyház” ideájáért, amit természete szerint nem „bizonyos számú püspök alkot” (*De pudicitia* 21.16),⁶⁷ a majd’ száz évvel ezelőtt Antiókhiai Ignác által meghirdetett program „A püspök nélkül semmi olyat ne tegyetek, ami az egyházzal kapcsolatos” (*Szmirnaiához* 8.1), sokkal kézzelfoghatóbb és minden szempontból kivitelezhetőbb útnak ígérkezett. A harmadik századra beért az Ignác által vetett termés, és a próféciaira – amint azt majd’ másfél évszázadon keresztül értette az egyház – rázárult a kapu, pontosabban a minden karizmatikus adományt integráló püspök privilégiumává lett, aki féltve őrizte azt minden Montanoszhoz hasonló üzérkedőtől, aki azt magának követelve az egység kötelékének megbontásával fenyegetett.

True and False Prophecy: Dilemmas in the Early Church

Abstract: In this paper I present the ways in which the ancient church sought out the definition of true and false prophecy. Since the beginning, prophecy had been a major and influential phenomenon in the life of the Christian church, prophets played a significant role not only in the mission but also in the formation of the emerging Jesus-tradition. In my judgement the various Christian communities used different sets of criteria to distinguish between true and false prophecy. Already in light of the canonical New Testament texts one can observe how these different systems of criteria created a competition between the groups in the pursuit of a clear definition of true and false prophecy. By the passing of the time the distance between these differing points of view had deepened, although two main categories seemed to emerge in all of them: the moral conduct of the prophet and the agreement of his message with the normative “rule of faith” (as it was accepted by the community) served as proofs of the true nature of the aspirant. The “religious hunger” of the wider society in the

⁶⁶ HILL, Clifford: *A prófécia múltja és jelene*, ford. Dr. TÓTH Károly, Budapest, Kálvin Kiadó, 1993, 11.

⁶⁷ TERTULLIANUS: *De pudicitia* (Az erkölcsi tisztaságról), ford. GRÜLL Tibor, *Studia Biblica – Bibliái Tanulmányok*, 3. évfolyam, 2021/1, 113–175.

second century produced a great number of itinerant charlatans who by the measure of contemporary voices could easily lead astray the simple-minded crowds. I argue that the emerging “catholic” writers saw in the prophetic figures of the Montanist movement such mountebanks and therefore in their suspicious attitude rejected the message of the Prophets. From that point on the rational teaching enjoyed a more prestigious role in the life of the church over against the irrational prophetic message which could not be tamed and restricted by the authority of the episcopate.

Kusnyír Krisztina

**„Se kovács-legény nem voltam,
se mint művész nem számítottam...”**

GYŐRI ELEK (1905–1957) NAIV FESTŐ ALKOTÁSHOZ FÜZŐDŐ VISZONYA

A két világháború között Magyarországon a nemzetállami önállósodást és a magyar nemzeti karaktert hangsúlyozó ideológia vált népszerűvé, amely bekebelezte azokat az alkotókat, akiket a sajtó őstehetségnek, az 1960-as évektől a szakirodalom utólag naiv művészeknek, újabban autodidakta művészeknek nevez.¹ A nem hivatásos művészek helytelen megnevezése és besorolása az intézményesült képzőművészet és népművészet körébe számos félreértéshez vezetett, ami nemcsak vélemények ütközését generálta a sajtóban, hanem az érintettek életére közvetlenül hatást gyakorolt. Az ekkor felfedezettek egyike volt a tiszaladányi származású Győri Elek (1905–1957), aki 1951-es önéletrírásában amellelt, hogy elmesélte származását, gyermekkorát, Tiszaladány, Sárospatak és Budapest között ingázó életét, kifejtette, hogyan próbált meg festővé válni és akként érvényesülni a kritikák és az őstehetségek negatív megítélése ellenére.² A Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményeinek Adattárában található, 371 oldal terjedelmű kézirat elemzésével Győri alkotásra való hajlama, motivációi is megismerhetők, amelyeket az őstehetség és a naiv művészet kifejezések áttekintésével és az önéletrírásból idézett példák segítségével mutatok be.

A magyarországi naiv művészettel az 1960-as években, a téma magyar összefoglaló szakirodalmát megalapozva Bánszky Pál, Szabó Júlia, Beke László, Moldován Domokos és Muraközi Ágota foglalkoztak,

¹ JEROVETZ György: A magyar őstehetégmozgalom recepciója a két világháború közötti Magyarországon, *Ars Hungarica*, 38. évfolyam, 2012/1, 206–222.

² Győri Elek: Önéletrajz. Győri Elek *tiszaladányi származású festőművész élete és pályafutása*, Sárospatak, SRKTGY Adattár, Fsz. Kt.217. kézirat, 1951.

akik nemcsak jelenük naiv alkotásait és alkotóit próbálták meg a nyugat-európai naiv művészet kialakulásához hasonlóan bemutatni, hanem visszamenőleg, az 1930-as években Magyarországon feltűnt, nem hivatásos, a már említett őstehetség kifejezésével illetett alkotókat szintén naiv művészként aposztrofálták.³ Ezzel megalkottak egy olyan kategóriát, amelybe viszonylag sok, akár az intézményesült és a népművészet határán mozgó alkotást besorolhattak. Viszont egy olyan fogalmat alkalmaztak, amely nem fedte le teljes egészében a nyugat-európai, egy másik társadalmi közegben kialakult hagyományt, amely ezáltal a vizsgált korszakban használt kifejezést is torzította, mivel míg Nyugat-Európa naiv művészeti hagyományát a városi, addig Közép-Európa hagyományát a falusi jelleg formálta – így a magyarországi gyakorlat a XIX. századtól fokozatosan átalakuló rendszerben, a felbomló paraszti társadalom közegéhez igazodott.⁴ Ezt a történeti-földrajzi meghatározottságot alapul véve helyezhető el a jelenség, amelynek előzményként említhető a korszakváltás előtt álló Európa azon felismerése, hogy a kontinensen túli világ értékének megismerésével párhuzamosan az európai művészet kiüresedhet, illetve amely miatt a természeti népek kultúrája felé fordulás szükséges lehet. Emellett körvonalazódott az ősi és a gyermekművészet lényegének megértése. Mindezekkel együtt jelentett a naiv művészet „felfedezése” új irányt a művészetben. A naiv művészet tágabb értelmezés szerint mindig létezett, a hozzárendelt naiv jelző tette körvonalazhatóvá, ezzel együtt került a megkülönböztetett figyelem középpontjába.⁵ Egyes megközelítések szerint a korareneszánszhoz és a Brueghel-típusú paraszti reneszánszhoz is visszavezethető.⁶ Mégis a francia Henri Rousseau (1844–1910) nevéhez, az 1886-os *Salon des Indépendants*-beli bemutatkozásához és a köré szerveződő művészeti csoporthoz köthető a naiv művészet újkori történetének kezdete.⁷ Jerovetz György szerint „a naiv művészet és maga a naiv művész is kezdettől fogva inkább tárgy, mintsem alanya volt a művészeti intézményrendszernek, illetve később a tudományos kutatásnak, egyfajta kesztyűbábja a társadalomnak; erről árulkodik az a meglehetősen idő- és térbeli sokszínűség, ahogyan különféle államokban és különféle korszakokban viszonyultak hozzá.”⁸

A sajátos történelmi és társadalmi változások során formálódott művészeti ág 1910–1945 közötti, magyar időszaka szorosan összekapcsolódott a magyarországi népi mozgalommal, az ahhoz kötődő faluszemináriumi kezdeményezésekkel és a népi írók tevékenységével. A népi kultúra iránti érdeklődés a nemzeti kultúra megteremtésével együtt formálódott a XIX. század első felétől.⁹ Ezzel az előzménnyel

³ JEROVETZ: i. m., 206.

⁴ Uo., 209.

⁵ BÁNSZKY Pál: *A naiv művészet Magyarországon*, Budapest, Képzőművészeti Kiadó, 1984, 5–6.

⁶ VITÁNYI Iván: Győri Elek és a naiv festészet, *Zempléni Múza*, 1. évfolyam, 2001/2, 5–19, 15.

⁷ BÁNSZKY: i. m., 6.

⁸ JEROVETZ: i. m., 207.

⁹ KEMÉNYFI Róbert: „Ipari formatervezés» a gödöllői művésztelep tevékenységében, in Pócs Éva (szerk.): *Múlt és jelen, Tudományos konferencia a Pécsi tudományegyetem Néprajz Tanszékének 10 éves jubileumán 2001. szeptember 17–18-án*, Budapest – Pécs, L'Harmattan – PTE Néprajz-Kulturális Antropológia Tanszék, *Studia Ethnologica Hungarica V*, 2004, 19–44, 20.

Magyarországon Malonyai Dezső mutatott be „akadémikus tanultság nélküli”¹⁰ alkotókat *A magyar nép művészete* című összefoglaló köteteiben ő hivatkozott rájuk elsőként „művészként”, és igyekezett a parasztábrázolásokat beemelni a vizuális művészetről szóló diskurzusba.¹¹ Bár Malonyai idejében nem volt számottevő a magyar vidéken a gyáripar tömegcikkeinek nagymértékű terjeszkedése, mégis azt az ősiségkeresés elképzeléseivel átítatva szembeállították a népi iparművészet alkotásainak értékével, végső soron egy „képzőművészeti iránymutatást” hoztak létre a kötet szerzői.¹² „Közép-Európában az ősiség keresése elsősorban a népművészethez kötődik és nem a gyarmati kulturális importhoz [...] Mindehhez társul, hogy az avantgárd Közép-Európában nem tudott akkora dominanciára szert tenni [...] A hagyományos vágy a nyugati kulturális sémák átvételére tehát ebben a kérdésben is munkált, s összeadódott az előbb vázolt nemzetieskedő etnográfiai szándékkal.”¹³

Bánszky Pál a magyarországi naiv művészet alakulását a népművészet és a provinciális kultúra sajátosságainak történeti alakulásához köti.¹⁴ A XIX. századból megmaradt emléktanyag jellemzői alapján a világi és egyházi tematikájú figurális ábrázolásokat emeli ki, amelyeknél az esztétikai funkció nem váltja fel a használatit. A magyarországi provinciális kultúra a helyi ízlés és a készítő igényeinek egyéni volta miatt hozható összefüggésbe a naiv művészettel. A XIX. század társadalmi és gazdasági változásainak hatására egyes vidékek, települések átalakultak, hagyományaikkal egyetemben. Ezek lenyomataként értelmezhető azoknak az önálló alkotóknak a tevékenysége, akiket naiv művészeknek neveztek. Az első ismert magyar rajz, amely naiv alkotásnak tekinthető, Mokry-Mészáros Dezső naplójában található. Az 1905-ben készült kép alkotója 1910-ben egy budapesti tárlaton mutatkozott be, majd részt vett párizsi, finn és új-zélandi kiállításokon. Technikai megoldásai miatt tekintik naiv szemléletű művészeknek, csakúgy, mint Benedek Pétert, akit – hasonlóan Győri Elekhez – Bálint Jenő művészeti kritikus, újságíró fedezett fel 1915-ben. A két alkotó tevékenysége nem jelentette a jelenség körvonalazódását, mivel csak az 1920–30-as években vált irányzattá, amikor több „paraszt-festő” tűnt fel az újságíró pártfogása alatt. Győri erről az időszakról így emlékezett meg:

„A keserves tél vége felé jártam; már éreztem, hogy nemsokára felfedezik a tehetségem. Egy este a Délibábtól jött hozzám egy író, aki cikket írt rólam és Somogyiról. A képeimet is közölte a Délibáb. Somogyinak pedig a Krisztus szobrát. Nekem a képviselőválasztás c. képemet. Rólam is jó kritikát írt, Somogyit pedig a magyar Michelangelónak nevezte, akiről titkolt csodálattal beszél az egész alagsor.”¹⁵

¹⁰ VARGA ZSUZSA: Naiv művészet, in ORTUTAY Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon*, III. kötet, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1980, 690–693.

¹¹ JEROVETZ: i. m., 208–209.

¹² KEMÉNYFI: i. m.; JEROVETZ: i. m., 208.

¹³ JEROVETZ: i. m., 209.

¹⁴ BÁNSZKY: i. m., 14–19, 21–22.

¹⁵ GYŐRI: i. m., 145–146.

„Bálint Jenő biztatott, és elhatározták, hogy egy kiállítást rendeznek a képeimből a nyár folyamán, a még nem iskolázott tehetségek képeivel együtt.”¹⁶

A korszak politikai áramlatai, az ősi, a faji és a nemzeti karakter túlhangsúlyozása az őstehetségek felkarolását, tehetségük idealizálását eredményezte.¹⁷ Az őstehetség mozgalom ellenpólusaként jelent meg számos kritika, bírálva a felfedezetteket – sokszor a pozitív véleményekhez hasonlóan, túlzó módon. A helyzetet nem segítette az Őstehetségek Boltja nevű bolt-galéria működtetése sem, amelyben a Bálint Jenő által összeválogatott népművészeti tárgyak mellett kaptak helyet festmények: „E szokásnak a gyökereit szintén a századfordulón kezdődő romantikus ősiségkeresésben találhatjuk; azonban ez a szándék politikai álláspontjához igazodva egyre inkább »nemzetimegváltás-keresésbe« csapott át. Mintha fölerősödnének benne a 19. századi motivációk, a paraszti kultúra, a »magyar paraszt« mint a válságba jutott »haza« megmentésének eszköze mutatkozik meg számára – s ő is így mutatja be közönségének.”¹⁸ Az erősen politikai, ideológiai töltetű kezdeményezés egyik legismertebb, a sajtóban nagy visszhangot kapott kiállítását 1934. augusztus 19-én, *Magyar Őstehetségek* címmel nyitották meg.¹⁹ Itt állítottak ki Győri Elek festményeivel együtt 200 képet, szobrot és népművészeti tárgyat.²⁰ A kiállítás tekinthető a magyarországi naiv szemléletű alkotók első hivatalos bemutatkozásának. Mindezek ellenére sikerük és későbbi elfeledésük szorosan összefüggött az- zal, hogy a faji mítosz terjesztésére használták fel őket a két világháború közötti időszakban.²¹ Ahogyan Bánszky Pál megfogalmazta: „A sajtó és a hivatalos kultúrpolitika az érdekességet hajhászta. Azt tartotta fontosnak például ország-világ elé tárni, hogy Győri Elek a festőecsetjét saját hajából készíti, hogy a »magyar faj«-ból micsoda művészsenik kerülnek ki »tömegesen«.”²² Az őstehetség jelenségről, a kiállításokról, Bálint Jenő viselkedéséről sokat írt Győri. Ezek alapján tudni, hogy már a legelső kiállítás utáni negatív kritikák sértették a festőt, aki alkotni akart, és nem őstehettségé válni, még akkor sem, ha ő maga is egyetértett a népi mozgalom bizonyos eszméivel.

„A kiállításon mindannyian ott voltunk felfedezett tehetségek, Benedek Péteren kívül. Még a külföldi újságok is eljöttek a kiállításra. Szébbnél szebb cikkeket, kritikákat írtak. Képeinket, szobrainkat, az újságok és képeslapok közölték. Festményeink fényképe még a stockholmi újságokban is megjelent. Engem is állandóan újságírók ostromoltak. Állandóan írtak rólunk. Különösen az én képeim keltettek feltűnést. A Ladányi szüret, Árvíz, Lakodalom, Vásár, Református temetés.”²³

¹⁶ Uo., 147.

¹⁷ BÁNSZKY: i. m., 22–23.

¹⁸ JEROVETZ: i. m., 216.

¹⁹ Uo., 215.

²⁰ MURAKÖZI Ágota: Győri Elek parasztfestő kiállítása Nyíregyházán, *Szabolcs-Szatmári Szemle*, 3. évfolyam, 1968/1, 94–97.

²¹ BÁNSZKY: i. m., 24.

²² Uo., 25.

²³ GYŐRI: i. m., 149–150.

„De ugyanakkor ellenünk is megindult egy lavina. Sok értetlenségre adott okot az a szó, hogy őstehetség. Bálint Jenő találta ki ezt a szót. Tanult művészek fogcsikorgatva vették tudomásul, hogy minket ennyire felkaptak, s ennyi erkölcsi és anyagi sikerünk volt a kiállításon. Az én képeimet is mind megvették. Három négy nap alatt elkapkodták azon az áron, amit megszabtunk. Akkor Bálint Jenőből kitört a kapzsiság. Erre az anyagi sikerre ő sem számított. Már bántotta, hogy mért nem írtunk nagyobb árakat a képekre.”²⁴

„Már az is bosszantott minket, hogy Bálint úgy tüntetett fel, mint barlanglakó ősemberet. Bizony sokan nem tudták, hogy mit jelent az a szó, hogy őstehetség.”²⁵

„Az őstehetségek kiállítását megint megnyitották Bálint Jenőék. Az Erzsébet térről szemben egy üzlethelyiségben. Itt már a szemem majd kiszült, amikor láttam, hogy miket állított ki Bálint. Képek és szobrokon kívül volt itt szőttes, fokos, cifraszűr, pásztorbot, ostor, régi cserépedény, még hímzett gatyamadzag is. Móricz Zsigmond nyitotta meg a kiállítást, vagyis amint mondotta az őstehetségek boltját. Itt már Bálint Jenő is velünk együtt lefelé ment, nem felfelé. Az üzleti szellem, annyira felülkerekedett benne, hogy nem törődött azzal, ha a mi tehetségünknek és becsületünknek árt. Úton útfélen fedezte fel az oda nem méltó alakokat. Mikor megláttuk ezt a bótot, amit ő kiállításnak nevezett, előntött a düh. Még bugyli bicskát is lehetett ott kapni. Neki estem Bálint Jenőnek, hogy mért csinálta ezt. Előbb csak hebegett, de jó beszélőtehetsége volt és kezdett megnyugtani, hogy majd meglátom, jó lesz minden. Tudtam, hogy őstehetség szerepünket ezzel Bálint Jenő eljátszotta. A piszkos üzleti érdekek miatt. De már nem volt visszaút. Már a lapokban is kezdtek gúnyolni bennünket. Karikatúrák jelentek meg ellenünk. Még a rádióban is szónokoltak ellenünk. [...] Aki csak tehette, rugott minket. Nagy vita keletkezett afelett, hogy ki az őstehetség. Okos emberek megértettek, de mert értelmes ember kevés van, a könnyen befolyásolható tömeget sikerült ellenünk hangolni.”²⁶

„Dívatba jött ütni vágni az őstehetségeket. Lehetett, mert senki se védett minket.”²⁷

„Az őstehetség szó pedig valósággal gúny lett. – Sokan örültek akkor ennek a polgárinak számító művészek közül. Már magam is szégyelltem ezt a jelzőt. De akik tisztábban gondolkoztak, látták, hogy nincs különbség tehetség és őstehetség között, vagy tehetség valaki, vagy nem. Senki se jön esettel a kezében világra.”²⁸

A naiv művészet megítélését az is hátráltatta, hogy meghatározása nehézségekbe ütközött, mivel nem az intézményesült művészet része, nem népművészet és nem giccs, hanem önálló művészeti ág.²⁹ A naiv művészet definíciója szerint a népművészet és a hivatásos művészet határán³⁰ elhelyezkedő „akadémikus tanultság nélküli alkotók

²⁴ Uo., 150.

²⁵ Uo., 151.

²⁶ Uo., 192.

²⁷ Uo.

²⁸ Uo., 193.

²⁹ BANNER Zoltán: *Teremtő önvédelem. Az erdélyi magyar naivok művészete*, Budapest, Héttorony Könyvkiadó, 1995, 5.

³⁰ PALÁDI-KOVÁCS Attila (főszerk.): *Magyar Néprajz nyolc kötetben. Táj, nép, történelem*, I/1. kötet, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2009, 611.

művészeti tevékenysége a 19. sz. végétől”.³¹ Ebben a megközelítésben, elsősorban formai jegyek alapján hozták párhuzamba a magyar naiv művészetet a német expresszionizmussal, a francia szürrealizmussal és a neoimpresszionizmussal.³² Az őstehetség-művészet szellemileg és formailag önálló műveket hoz létre, szemben a népművészeti alkotásokkal. Mára a naiv kifejezést felváltotta az *autodidakta művészet* – *Self-Taught Art*, amely, szemben a naiv művészettel, az *Outsider Art*, *Art Brut* és *Grand art* fogalmakkal, tágabb besorolást enged, így értelmezhetőbbé téve az alkotók tevékenységét és műveiknek értékét.³³ Szükséges tisztázni, hogy bár néhány művész a definíció szerint ide sorolható, mégsem tisztán autodidakta módon tanult festeni, és a gyakorlatban vannak olyanok, akik nem „naiv” művészként kezelendők.³⁴ A továbbiakban mégis a naiv művész és őstehetség kifejezéseket használom, annak ellenére, hogy a fogalom újragondolására többen vállalkoztak az utóbbi évtizedekben.³⁵ Ennek oka, hogy a magyar szakirodalom Győri Elek munkásságát az őstehetség és a naiv festészet kifejezéshez köti, és a két világháború közötti időszakban a felsorolt kifejezések nem léteztek, szemben az őstehetség fogalmával.

A magyarországi naiv művészet és ezzel együtt Győri Elek festészetének jellegzetességeit segít megérteni a tárgyi népművészet és a naiv művészet összehasonlítása. Emellett a szociális és az alkotáspszichológiai tényezők bemutatása is fontos részét képezi az elemzésnek. A tárgyi népművészet és a naiv művészet rokon tulajdonságai a vizuális érzékenység, a született tehetség, a szakmai iskolázottság hiánya vagy hiányos megléte.³⁶ Ezt egészítik ki azok az archaikus vonások, amelyek a népművészettel elsősorban nem rokonítható naiv alkotóknál felfedezhetők. Az 1920–30-as években hírnévre szert tett festők tevékenységét folklorisztikus jegyek határozták meg, egyrészt az ősiségkeresés már bemutatott, propagandisztikus céljai, másrészt származásuk miatt. Többségük alkotási vágya a hagyományos kultúra és értékrend felbomlásával összefonódó folyamat részeként került felszínre, túllépve a hagyománykövetés kizárólagosságán.³⁷ „A paraszttehetségek tömeges jelentkezése a 20-as évektől sajátosan tükrözi a hagyományos paraszti élet felbomlását és a parasztság társadalmi fejlődésének szükségszerűségét.”³⁸ – írja Muraközi Ágota. Hasonlóan a népművészethez, amelynek archaikus vonásai más stíluskorszakok maradványaiból is merítettek ihletet – például a reneszánszból és a barokkból –, a naiv művészetben is találni olyan elemeket,

³¹ VARGA: i. m., 692–693.

³² Uo.

³³ KALLIR, Jane: *European Self-Taught Art: Brut or Naïve? Exhibition essay, January 18-March 11*, New York, Galeri St. Etienne, 2000, URL: http://www.petulloartcollection.org/history/article.cfm?n_id=14, Utolsó letöltés: 2023. 06. 04.

³⁴ PETULLO, Anthony: *The Collector in Context The Anthony Petullo Collection*, Champaign, University of Illinois Press, 2001, 16.

³⁵ DÉNES Mirjam: Ki a naiv? A Dallos Marinka kutatás alapvető kérdései a naiv művészet jellemzőinek tükrében, in SZÉKELY Miklós – RAFFAY Endre (szerk.): *Kóstolni a szép-tudományba. Tanulmányok a Fiatal Művészettörténészek IV. Konferenciájának előadásaiból*, Budapest, CentrArt, 2014, 235–250.

³⁶ BÁNSZKY Pál: *A képzőművészet vadvirágai*, Kecskemét, Magánkiadás, 1997, 25.

³⁷ CSATLÓS Judit: Önértékelés és társadalom. Egy naiv művész Pácsonyban, in Pócs: i. m., 45–66, 58.

³⁸ MURAKÖZI: i. m., 188.

amelyek utalnak az alkotó származására és kulturális meghatározottságára. Ezek az elemek viszont nem a népművészethez kötődő hagyományt viszik tovább, hanem egyénített, szabad, nem klisé utáni mintákat jelentenek.³⁹ Ezért annak ellenére, hogy sok naiv festő használ népi motívumokat, formákat, az mégsem népművészeti alkotásként kezelendő – például a Dallos Marinka és Gombkötőné Tóth Ilona festményein ábrázolt kékfestő kelme, viselet, a Kiss Anna és Orbán Irén szőnyegein ábrázolt erdélyi munkatevékenységek egyedi önkifejezési formák, nem a hagyományos kultúra díszítőművészetének folytatásai.⁴⁰

Szorosan összefügg a naiv és a népművészeti alkotások stílusa az előző sajátossággal. Amíg a népművészetnek nemzeti és regionális karaktere van, addig a naiv alkotások nem rendelkeznek közös stílussal, helyette az alkotók egyedi stílusjegyeket hoznak létre saját világukból, személyes élményeikből, érzéseikből, ízlésükből és fantáziájukból merítve ihletet.⁴¹

A naiv alkotó individuális stílusát árnyalja kapcsolata szülőföldjével. Győri Budapestről hazajárt Tiszaladányba. Ebből a társadalmi, kulturális közegekből, emlékeire támaszkodva festett. Témái is ehhez igazodtak – gyermekkori emlékképeket, a falusi élet hétköznapijait, a mezőgazdasági munkát, ünnepi szokásokat, a falu jellegzetes alakjait ábrázolta.⁴² Tehát a nemzeti és etnikai meghatározottság a naiv alkotók esetében is érvényes. Egy-egy szokás, jellegzetesség ezekből a képekből kirajzolódik, annak ellenére, hogy szemléletük egyaránt egyetemes jellegű – Győrit és kortársát, Gajdos Jánost ezért tartják a „paraszti realizmus” képviselőinek.⁴³ Az előző két tulajdonságot kiegészítő jellemző a közösségi és egyéni ízlés ellentétes volta. Azaz a naiv művész a saját tapasztalatait, életéből fontosnak tartott elemeket jeleníti meg, sokszor meghatározó, sorsfordító élmények hatására kezd alkotásba.⁴⁴

A népművészet és a naiv művészet között különbség van az alkotás hasznosságát, funkcióját és esztétikumát illetően.⁴⁵ Előbbiben a funkció és a gyönyörködtetés összhangban vannak, utóbbiban nem egyszerűen az esztétikum dominál. Helyette a pszichésen sérült személy számára terápiás jelleget ölt az alkotás folyamata. Tehát a tevékenység nemcsak kifejezési eszköz, hanem feloldása az élményeknek.⁴⁶ Győri önéletírása mellé készített illusztrációin és festményein nem véletlenül jelentek meg a „régii ladányi élet” eseményei. Nemcsak a szórakoztatás, hanem az ismerőseivel, barátaival fellazuló kapcsolatai is motiválhatták az alkotásra.⁴⁷

A naiv művészet és a népművészet elhatárolása mellett szükséges az alkotók és alkotásaik sajátosságainak áttekintése. Ez részben a tárgyaltak kiegészítésére szolgál,

³⁹ Uo., 189.

⁴⁰ BÁNSZKY: *A képzőművészet vadvirágai*, 25–26.

⁴¹ Uo., 26–27.

⁴² MURAKÖZI: i. m., 189–190.

⁴³ BÁNSZKY: *A naiv művészet*, 29.

⁴⁴ BÁNSZKY: *A képzőművészet vadvirágai*, 27.

⁴⁵ Uo., 29.

⁴⁶ DÉNES: i. m., 237.

⁴⁷ MURAKÖZI: i. m., 194.

részben azok változatos formáit mutatja be. Tehát a következő jellemzők nem érvényesek minden művész alkotásaira, viszont egy-egy elemük felfedezhető több esetben.

Az alkotások általában hibás perspektívát jelenítenek meg. A képek síkszerűek, az ábrázolt alakok anatómiailag pontatlanok, a térben nincs elkülönítve az előtér és a háttér, nincs levegőperspektíva, amely térfeszültséget hoz létre, a színek tiszták, élénkek, kevésbé árnyaltak.⁴⁸ Az idő térbe vetítése, a leegyszerűsítés és totális ábrázolás szintén jellemzőjük, a megjeleníteni kívánt folyamat egyszerre történik meg a képen – ilyen például Győri Elek *Tokaji szüret* című festménye és más anekdotikus hangvételű alkotásai.⁴⁹

Csatlós Judit az alkotás tevékenységi formaként való vizsgálatát javasolja, ezzel az esztétikai funkción kívül beemelve az alkotást determináló *kognitív stílust* a jellemzésbe.⁵⁰ A kognitív stílus „az a mód, ahogy a művész felfogja a dolgokat, ahogyan a magáról és a környezetéről rendelkezésre álló információkat rendezi”.⁵¹ Az alkotás folyamatában ez a téma meghatározását, kidolgozását és újratervezését teszi lehetővé. A naiv képek készítőjére az őszinteség, vagyis a tiszta megjelenítés érvényes az allegorikus, elvont, sugalmazó közlésmód helyett.⁵² Ezt egészíti ki az alkotó személyének központba helyezése – például a látványos szignó és datálás. Általában a társadalom alsó rétegeiből származók izoláltan, nagyobb művészeti csoportosulásokhoz tartozás és elköteleződés nélkül, nem a megélhetést jelentő tevékenységként alkotnak, bár akadnak olyanok, akik emiatt felhagynak eredeti foglalkozásukkal. A legismertebb példái ennek a két világháború közötti Magyarországon Győri Elek, Gajdos János és Benedek Péter, akik nemcsak szakmájuk mellett, hanem ahelyett festettek. Ebben az értelemben mégis az egzisztenciát jelentette festői létük.

A naiv művészeket gyakran autodidakta vagy „tanulatlan” alkotókként tartják számon. Dénes Mirjam Dallos Marinka festészetével kapcsolatban vetette fel, hogy a naiv művészet kifejezés deformálja a művésztől alkotott képet, mivel a fogalom szerint az, aki nem intézményesült szinten tanulta a képzőművészetet, az nem tud hasonló szintű képeket készíteni.⁵³ Azonban ez egy árnyaltabb jelenség. Dallos Marika például nem tanult festeni, viszont férje mellett olyan intellektuális körökben mozgott Rómában, amelyek megerősítik, hogy tájékozott volt kulturális, gazdasági, politikai témákban, és értett a képzőművészethez.⁵⁴ Ennek ellentéte Győri Elek, aki 1940-től a Képzőművészeti Főiskolán tanult festészetet. Bár későbbi festészeti technikájában, színhasználatában és perspektivikus ábrázolásában fellelhetők megszerzett ismeretei, mégsem tekinthető akadémikus tanultságú alkotónak. Ennek ellenére Győrit tanultságának kérdése mindig foglalkoztatta. Az őstehetség mivoltából ki sze-

⁴⁸ DÉNES: i. m., 237–238.

⁴⁹ MURAKÖZI: i. m., 191–192.

⁵⁰ CSATLÓS: i. m., 47.

⁵¹ Uo., 45.

⁵² DÉNES: i. m., 237.; MURAKÖZI: i. m., 194.

⁵³ DÉNES: i. m., 241.

⁵⁴ Uo., 240–241.

retett volna törni és bebizonyítani, hogy nem azért alkot, mert beleillik festészete a kor eszmerendszerébe, hanem azért, mert ehhez van tehetsége.

„De a jó művészen nincs üzleti érzék s ezért biztos keresete nem is lehet. Az a művész, aki lélekből fest, nem is szívesen adja el a képeit. Ha el is adja, előbb maga szeret benne gyönyörködni. Kevés olyan nő van, aki ezt meg tudja érteni. Az igazi művész parancsszóra nem tud festeni, az igaz műalkotás a lélekben érik meg. Lehet jó képet festeni, ha valaki egy jó témára vagy elgondolásra hívja fel a művész figyelmét. De nem lehet értékes és művészi az, amit műkereskedők megbízására festenek. Amikor megszabják a témát és a méretet. Akármilyen tehetséges művész valaki, nem lehet értékes a képe, ha önmagát ismételteti. Nem lehet értékes az a kép, ami tucatjával gyártanak. Hoffmannál, Solymosinál lehet ezeket látni. Rozoga házikó a faluvégén, patak partja, libát hajtó kisleány, rózsaszínű felhők, olyan Neográdi féle képek. Százszor is megfestik ugyanazon képet. Liba liba, víz, megint liba, megint víz. A nagyközönségnek ez tetszik. Ezért festik és rendelik ezeket. Ismerek olyan festőt, aki Hoffmannéknak fest, három ilyen libás képet is megfest naponta. Azt mondják Neográdi három vásznat tesz ki sorba három állványra egyszerre. Belemártja a nagy ecsetet a fehér és a kék festékbe, s meszeli sorba a három képet. Ég, ég, ég. Felhő, felhő, felhő. Lejön a vászon aljára, és festi sorba a három vásznat. Víz, víz, víz. Liba, liba, víz; – megint liba, megint víz. És készen van egy fél nap alatt három kép. Akik ezt meg tudják tenni, határozottan nem lélekből festenek. Úgy gyártják a képet, mint suszter a cipőt, és megélnék belőle. Mint szorgalmas iparosok meg is nőszülhetnek. De aki nem alkuszik meg, őszinte hivatásának tartja a művészetet, aki szívből és lélekből fest, azt, amit a belső érzelmi diktálnak, annak nehéz a sorsa. Bizonytalan a megélhetése. A társadalomban kevés műértő ember van. Csak egy kis réteg érdeklődik a művész iránt, s még kisebb réteg hoz érte anyagi áldozatot. Nem vesznek fáradságot arra, hogy foglalkozzanak a művészettel. Sokan azt hiszik, hogy úgy is értenek hozzá. Kritizálni ezt mindenki szigorúan akar. Minden hozzánemértő ember azt hiszi, hogy ami neki nem tetszik, az nem is jó, vagy nem értékes. A legtöbben azt hiszik, hogy csak az az érték, amit meg tudnak érteni ők. Egyet felejtnek el mindig, hogy mielőtt kritikát mondanának, előbb saját maguk felett kellene gyakorolniuk, mielőtt ledorongolnának egy műalkotást. Már azt is tapasztaltam, hogy mindig az a kép jó, amelyik az ilyen rossz kritikusoknak nem tetszik. Jaj annak az alkotásnak, amely az ilyeneknek tetszik.”⁵⁵

„Most már erősen foglalkoztatott az a kérdés, hogy vissza kellene mennem Budapestre. Közben írtam Litkei György barátomnak, hogy szóljon az érdekemben Aba Novák Vilmosnak, a Képzőművészeti Főiskola tanárának. Litkeitől meg is jött a levél, s arról értesített, hogy Aba Novák segítségemre lesz, október elsejétől kezdődnek a felvételi vizsgák. Örültem, hogy Litkei így elintézte a dolgom. A Litkei levelét Lajos is elolvasta. Még ő is biztatott, hogy csak menjek Pestre. Egy kicsit bosszantott, hogy ilyen öreg fejjel menjek a főiskolára. Azzal vigasztaltam magam, hogy kitelik az időmből, ha erre az útra léptem rá. Hajtott a kíváncsiság is, hogy mivel különbek azok, akik főiskolát végeztek nálam. Az őstehetség szó is kezdett bosszantani.”⁵⁶

⁵⁵ Győri: i. m., 206–207.

⁵⁶ Uo., 241.

„A fiatalabb kollégák nem ismertek, s kezdtek lenézni, mivel látták, hogy sokkal vénebb vagyok, mint ők, és én is most kezdtem, mint ők. [...] Amikor lassan megismertek, s meglátták, hogyan komponálok, elmosódott közöttünk az ellentétes viszony. A szemük előtt komponáltam a Tokaji piac c. képemet. Mind körülfogták a teremben, s úgy figyeltek. Csudálkoztak rajta, hogy nem vázlatolok előbb, mint ők. Ekkor lett meg a becsületem a hallgatók között. Addig éreztem, hogy csak olyan vénebb akarnoknak néztek, akinek most jutott eszembe az iskola.”⁵⁷

Az alkotásra való hajlam a személyiség meghatározó részét képezi, amelyet szubjektív és objektív tényezők formálnak, például egy adott értékrendszer szerint helyezi el az ember magát a világban, rendszerei életét és szokásait.⁵⁸ Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor szerint néhány értékrendszer van csupán, amelyekhez igazodnak az emberek, ezek a *szokáskövető-hagyományörző* és a *polgári-individualisztikus*. A kettő egymást nem zárja ki, helyette bizonyos szintű átmenetek léteznek. Az első alapja az alkalmazkodás, a közösséghez tartozás, az egymástól függés, amelyek megszégyesítést von maga után. A másik értékrendet az egyén, annak szuverenitása és önérvényesítésének támogatása határozza meg. Gazdasági vagy társadalmi változások eredményezik az értékrendszer módosulását, viszont az nem tudatosan megélt. Az egyén a társadalomban él, annak alapján határozza meg önmagát: azonosul vagy elhatárolódik, függetlenné válik az elvárt társadalmi szerepeitől.⁵⁹ „Az alkotó egyén, aki a közösség tagjaként szocializálódott, tisztában van másságával. Ennek a másságnak az értékelése, vállalása egyben a közösségtől való elhatárolódást is jelent.”⁶⁰ Győri Elek Tiszaladányból származott. A település bizonyos minták követésében hagyományos volt, így Győri, aki vállalta, hogy művész lesz, deviáns karakterré vált saját társadalmi közegében. A deviáns vonása a tehetsége és művészet iránti érdeklődése volt, amely kedvéért felhagyott szakmájával, és soha nem nősült meg, nem állapodott meg.⁶¹ Ebben az értelmezésben Budapestre költözése, sárospataki látogatásai az önálló érvényesítését jelentették. Szülőfalujában kettős volt tevékenységének megítélése – nem követte a hagyományos férfi életutat, viszont alkotásai és személyisége révén megbecsülték, bár különcnek tartották.⁶²

„A falra ki volt szurva egy női akt is, amit még Pesten rajzoltam. Csak azért tettem ki, hogy lássák, hogy én ilyen is tudok. Szeretettel magyaráztam az öregasszonyoknak, hogy a főiskolán ilyeneket is kell rajzolni, ilyenekről tanulunk. De hiába volt minden beszéd,

⁵⁷ Uo., 243.

⁵⁸ CSATLÓS: i. m., 60–61.

⁵⁹ Uo., 54.

⁶⁰ Uo., 55.

⁶¹ LEICHTER Laura: „Aki igazi művész, átlagember nem lehet.” Győri Elek, a naiv művész és lehetséges interpretációi, in *Acta Regionis Rurum 6. A Faluszeminárium c. kurzus hallgatói és oktatói kutatómunkájának előtanulmányai*, Gödöllő, Szent István Egyetem, 2012, 124–133, 127, URL: http://abi.gtk.szie.hu/sites/default/files/upload/page/acta_regionis_rurum_6_0.pdf Utolsó letöltés: 2023. 06. 04.

⁶² Uo., 129–131.

ebben erkölcstelenséget láttak. Az öreg Győri Zsuzsi néném mondta is, hogy mért nem huztam már rá legalább egy bugyogót. Az öreg asszonyokkal szép lányok is voltak, akik azt sugdosták, hogy ők nem vetküznének le, ha a tokaji hegyet nekik adnák.”⁶³

Magyarországon a két világháború között a népi mozgalom kezdeményezései hatással voltak a politikai életre, ezzel párhuzamosan az irodalomra, a képzőművészetre és a szaktudományok fejlődésére. A mozgalom keretében olyan kezdeményezések váltak sikeressé, mint a népfőiskolai oktatás, a falukutató szemináriumok, amelyek az ország több pontján sikert értek el, annak ellenére, hogy a II. világháború ezeknek hamar véget vetett. Ilyen volt a Sárospataki Református Főiskola Faluszemináriuma és a Sárospataki Népfőiskola, amelyek elindítóival szoros kapcsolatban volt Győri Elek élete végéig, aki festői kibontakozásában Budapesten ért el sikereket Bálint Jenő felfedezettjeként. Azonban a kezdeti érdeklődést felváltotta tehetségének kihasználása. A nemzeti, propagandisztikus célokat megtestesítő őstehettségévé avanszálták, amely okkal nem tetszett a tanult képzőművészeknek és íróknak. A negatív kritikák szaporodásával egyre biztosabbá vált Győri abban, hogy tanult festő szeretne lenni. Viszont látszólagos sikereit Tiszaladányban nem úgy fogadták, ahogyan azt várta. Bár volt presztízse, mégsem illeszkedett bele a település társadalmába, deviáns karakterré vált céljai miatt. Mégis az önéletírásában említett félreértések, amelyek egyszerre ösztönözték és hátráltatták az alkotásban, segítenek megérteni az őstehetségek körül kialakult vitát.

⁶³ GYŐRI: i. m., 262.

Lucski Márta

A SZÉPSÉG ÉS AZ ÉTKEZÉS BIBLIKUS ÉRTELMEZÉSE ÉS LEHETSÉGES ALKALMAZÁSA A PASZTORÁCIÓ GYAKORLATÁBAN

Bevezetés

Önmagunk elfogadása és pozitív értékelése korunkban sokszor terhelt, és különböző nehézségekbe ütközik. A társadalmi nyomás és elvárások miatt egyre nagyobb terhet kell az embernek hordoznia. A kommunikációs csatornák által közvetített világban másfajta kép mutatkozik meg az emberről vagy éppen az ideális megjelenésről, mint amit az ember a hétköznapok valóságában megtapasztal, vagy ahogyan látja önmagát. Az interneten keresztül és a televízióban vetített reklám mint a befolyásolás egyik leggyakrabban megtapasztalt formája azt üzeni, hogy az embert az egészséges test, a vonzó megjelenés teszi sikeressé és értékessé. Ezt a vetített idealisztikus képet összekötik az elérhetőség realitásával, mégis sokak számára ezek az ideálok elérhetetlennek bizonyulnak. Mindennek következtében az egyén érvényesítése és hibátlanná formálása elsődleges motivációvá és céljá lett a fejlett társadalmakban. Ezzel szemben a hétköznapi valóság egyre betegbb képet mutat, amelyben a test, a lélek és a szellem is komoly sérüléseket szenved el. Mindezek következtében egyre többeket érintenek az énkép- és testképzavarok, illetve napjainkban sokan küzdenek a különböző evészavarokkal. Ezek a problémák gyengítik az ember önértékelését.

A pasztoráció során a Biblia tanítását alapul véve felmutathatunk egy másfajta emberképet, amely az embernek az Istennel való kapcsolatát helyezi előtérbe, és ebben mutatja fel az ember értékességét. Mindez segítségül szolgálhat az önértékelés pozitív irányú változásában. Jelen tanulmányban a szépség ószövetségi értelmezése és az étkezéstről szóló rövidebb ó- és újszövetségi megközelítés kerül bemutatásra, illetve ezen témák alkalmazásának lehetőségei a pasztoráció gyakorlatában.

A szépség értelmezése az Ószövetségben

A Biblia betekintést enged az ókori Közel-Kelet szépségről alkotott képébe és fogalmába. Egyrészt megjeleníti a szépség ószövetségi meghatározását és jelentéstartalmát az Istennel való azonosításában és kapcsolatában, például ahogyan megjelenik a vallási életben és a kultuszban. Másrészt az ember szépségére vonatkozóan szintén megtalálhatók olyan szakaszok, amelyek egy-egy bibliai személy külső szépségét írják le, de emellett egy sajátos szemléletmódot is felmutatnak. A szépség bibliai alapú értelmezése abban a tekintetben lehet a pasztoráció segítségére, hogy megjelenítse, milyen szerepe és jelentősége van a szépségnek az ember életében, milyen értékeket hordoz magában, és ezáltal miképpen járulhat hozzá életminőségének javulásához és gazdagodásához.

A szép funkcionális értelmezése abban is megmutatkozik, hogy a szépségre, a szépre viszonylag ritkán utalnak az Ószövetségben specifikus kifejezések, azonban a szép más szavak jelentésével is egybeesik. Ezek közül kiemelkedőek a *tób* és a *kábód* szavak, amelyeket használja az Ószövetség a szépség leírására. A *tób* szó igegyöke azt jelenti: jónak lenni. De más hasonló jelentésben is megjelenik és értelmezhető, mint például vidámnak, boldognak, jókedvűnek lenni, valamint ez a szó tartalmazza jelentésében a rossz ellentétpárját.¹ A *tób* jelentésében ugyancsak magába foglal minden olyan dolgot, ami megfelel a Tórának, vagyis Isten útmutatásának.² Emellett jelenti magát a szépséget, a jóérzést, a boldogság érzését, a célszerűséget és az etikai értelemben vett jót.³ A *kábód* szó igegyöke azt jelenti: nehéznek lenni, hatalmasnak, fenségesnek lenni, dicsőséggel bírni. Főnévként pedig jelenti többek között a tekintélyt, a bőséget, a dicsőséget és az egészséget. Ha Istenre vonatkozóan szerepel a szó, akkor végtelen jóságát és nagyságát jelöli.⁴ Ehhez kapcsolódva jelent szentséget és tiszteletet is.⁵ A szépség ennek értelmében nemcsak az esztétikumot jelenti az ószövetségi értelmezésben, hanem mindazt, ami az ember életét nemesíti és gazdagítja.

A teremtmény szépsége a Teremtő Isten szavában jut kifejezésre. Ahol elhangzik a Teremtőnek ez a dicsérete, ott sehol sem a teremtmény látható, objektív szépségéről van szó, hanem eseményként kerül kifejezésre. A Teremtő dicséretében, magában a teremtés eseményében jelenik meg a szépsége.⁶ Ez a gondolatmenet arra enged következtetni, hogy az ember Isten által való teremtettsége folytán önmagát láthatja jónak, szépnek és értékesnek, mivel Isten ekképpen tekint a teremtményre.

¹ NAGY Károly Zsolt: A szépség fogalma az Ószövetségben – egy antropológiai megközelítés, *Sárospataki Füzetek*, 4. évfolyam, 2000/2, 105–126, 108.

² VON RAD, Gerhard: *Der heilige Krieg im alten Israel*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht Verlag, 1969, 120.

³ BAUMGARTNER, Walter (hrsg.): *Hebräisches und Aramäisches Lexikon zum Alten Testament*, Leiden, E. J. Brill Verlag, 1974, 355–356.

⁴ NAGY: i. m., 109.

⁵ BAUMGARTNER: i. m., 436.

⁶ VON RAD: i. m., 123.

Istennek a teremtésben megvalósuló tettei mindig is gyönyörködésre és magasztalásra indították Izráel népét.⁷ A teremtettségben jelenlévő szépség és jóság gazdagítja az ember életét, ezért hálaival tartozik Istennek, aki minden jó forrása és teremtője.

Gerhard von Rad egyik alapvető megállapítása a szépséggel kapcsolatban, hogy a szépségről beszélhetünk úgy, mint létezőről, és úgy is, mint eseményről. A szép mint létező feltételez egy objektív viszonyulást. A nyugati esztétika és művészet fogalma a szépet létezőként feltételezi. Az Ószövetségben azonban javarészt a szép történésként jelenik meg.⁸

Fontos megemlíteni, hogy az Ószövetség értelmezésében a külső szépség csak akkor nevezhető valóban szépségnek, ha az természetében is szép és jó. A belső szépséget más fogalmakkal párosítja, mint például a tisztaság vagy az erényesség.⁹ Nem elég külsőleg szépség lenni, csak az lehet valóban szép az ószövetségi gondolkozás szerint, akinek a személyisége is „szép”. Ezt az értelmezést támasztja alá, hogy leggyakrabban az Izráel története szempontjából jelentős személyek vannak szépként bemutatva, például Dávid mint király vagy Sára és Rebeka mint matriarchák.¹⁰

Izráelben a királyság létrejötte után hangsúlyosabbá vált a király szépsége, amely megerősíti az uralkodó dicsőségét, és amely tulajdonsága a többi férfi fölé helyezi. A bírák működésének idején nem játszott szerepet a bírák kinézete vagy alkata, a királyok esetében viszont már lényeges lett. A felszentelt királynak megjelenésében is reprezentálnia kellett királyi fenségét. A 45. zsoltár ünnepélyesen dicséri a király szépségét: „Legszébb vagy az emberek közt, kedves szavak áradnak ajkadról, meg is áld Isten örökre!” A király szépségében válik felismerhetővé, hogy Isten megáldotta.¹¹ A király uralkodásához ugyanakkor hozzátartozik a fényűzés és a csillogás: „...ezért kent föl téged társaid közül Isten, a te Istened öröm olajával. Mirha, aloé, kasszia illata árad minden öltözetedből, elefántcsont palotákból hárfák vidámítanak.” (Zsolt 45, 8-9). A szépség mint fényűzés a király nagyságának ábrázolásaként jelenik meg. A szépségnek ez az aspektusa sokkal erőteljesebben megtalálható Salamon esetében, mint Dávidnál, Saul esetében pedig már egyáltalán nincs jelen.¹² A királyság korában tehát a szépség megjelenik a fényűzésben, a királyt körülvevő pompában, díszítettségben, ezzel egy további, új megközelítést kap a szépség értelmezése az Ószövetségben.

A kultuszra való tekintettel érthető és egyértelmű kapcsolódás figyelhető meg a szépség és az istentisztelet mint az áldások közvetítője között, csakúgy, mint ahogyan a szépség az áldás következményeként jelenik meg. Mivel az istentiszteleten adják az áldást, így ahhoz hozzátartozik a szépség, a bőség, a gazdagság, a teljesség. Azonban fontos megjegyezni, hogy az istentisztelethez tartozó szépség is funkcionális értelemben értendő, nem a díszítettségében. A különbségtétel a szép mint létező és

⁷ VON RAD, Gerhard: *Az Ószövetség teológiája*, 1. kötet, *Izráel történeti hagyományainak teológiája*, ford. GÖRFÖL Tibor, Budapest, Osiris, 2007, 289.

⁸ VON RAD: *Der heilige Krieg im alten Israel*, 119.

⁹ NAGY: i. m., 113.

¹⁰ PEETZ, Melanie (2008): *Abigajil, die Prophetin: Mit Klugheit und Schönheit für Gewaltverzicht. Eine exegetische Untersuchung zu 1Sam 25*, Würzburg, Echter Verlag, 2008, 72.

¹¹ VON RAD: *Der heilige Krieg im alten Israel*, 127.

¹² Uo., 128.

a szép mint esemény között az istentisztelet esetében hangsúlyossá válik. A szépség megjelenik az istentisztelet zenéjében, amely szintén inkább eseménynek, történetnek nevezhető, ám ez is csak az egyik formája a szépségnek. A kultuszban a pompa és a dicsőség szintén meghatározó szerepet töltött be, mivel ezek fejezték ki Isten nagyságát.¹³ Az istentisztelet élményéhez hozzátartozott a szépség megtapasztalása és annak csodálása. De ezt nem a külső pompa, díszítettség eredményezte, hanem magának az istentiszteletnek az élménye, Isten jelenvalóságának megtapasztalása. Mégis, azok a helyek, ahol Isten tartózkodott és megjelent, Izráel hite szerint széppé váltak. Ezekhez a helyekhez tartozik Jeruzsálem, Sion és maga Kánaán is.¹⁴ Fontos gondolat és összefüggés mindezekkel kapcsolatban, hogy ahol Isten jelen van, vagy akinek az életében Isten jelen van, az széppé válik. A szépség ezen értelmezése, mint teljesség és gazdagság, értékességet fejez ki. Isten áldása mellett Isten dicsérete is szépséggel ruházza fel az ember életét.

Izráel a kultusz gyakorlása során találkozott a szépség legmagasabb rendű formájával Isten magasztalásában.¹⁵ A szépség nem egy abszolút, öncélú valóság Izráel számára, hanem olyan, amit Isten folyamatosan ajándékozik a világ számára. Emiatt az Istennel való összefonódás miatt a szépség Izráel számára legnagyobb mértékben a vallás és a kultusz vonatkozásában vált fontossá.¹⁶ Az is sajátos vonás az Ószövetségben, hogy Isten mint a szépség szerzője a világban nem érzékelhető, látható vagy hallható az ember számára közvetlenül, holott a szépség más formáit az ember leginkább az érzékelés által tudja megtapasztalni és befogadni. Így Izráel számára a szépség jelenlétének elsődleges színtere nem a világ, hanem a Szentírás, amelyből megismerhető Isten, és ami a hit legfőbb forrása.¹⁷

Ahol az Ószövetségben a szépségről olvashatunk, egy ember szép külsejéről, arcáról vagy szép természetéről, ott ez nem önmagában számít vagy kerül megítélésre. Csak abban az esetben nevezhető értéknek, ha a külső szépséghez jószág társul.¹⁸ Lényeges az Ószövetség gondolkodásában, hogy a külső szépség csak a belső szépség megléte által válik igazán széppé. Ahogyan egy szép tárgyat, például amit a kultuszban használtak, az tesz széppé, hogy Isten dicsőségét szolgálja, úgy a külsőleg szép embert is az Isten szerinti élet, az ebből származó értékek teszik széppé.

Az emberi szépségről egy különös szemléletet alkothatunk, ha az emberre mint teremtményre alkalmazzuk az „...és látta Isten, hogy ez jó” mondatot. A szépség így a teremtettségen alapszik, ezáltal az ember azért szép, mert teremtmény. Ez nem afféle szépségként értendő, amely megkülönbözteti a szép embert egy kevésbé vonzó

¹³ DYRNESS, William A.: Aesthetics in the Old Testament: Beauty in Context, *Journal of the Evangelical Theological Society*, 28. évfolyam, 1985/4, 421–432, 427.

¹⁴ Uo., 428.

¹⁵ VON RAD: *Az Ószövetség teológiája*, 288.

¹⁶ Uo., 291.

¹⁷ GRUND, Alexandra: *Wie schön sind deine Zelte, Jakob! – Beiträge zur Aesthetik des Alten Testaments*, Neukirchen-Vluyn, Neukirchener Verlag, 2003, 165.

¹⁸ VON RAD: *Der heilige Krieg im alten Israel*, 116.

embertől. Olyan szépség ez, amely minden emberre érvényes teremtettségük által.¹⁹ Az ember teremtettségében önmagát is láthatja szépnek, hiszen megismerhette, hogy Isten őt szépnek találta.²⁰

A következőkben külön kerülnek ismertetésre a férfi és a női szépség általános jellemzői az Ószövetségben, külön kiemelve egyes jelentősebb szereplőket.

A férfi szépség különböző jelzőiről összefoglalást készítettek, amelyek leggyakrabban megjelennek a szépként bemutatott férfiakról az Ószövetségben. Ezek a jelzők a következők: kiemelkedő testmagasság, erős, atletikus testfelépítés, hosszú haj, szép szemek, sima és fiatal bőr, valamint szépen gondozott szakáll.²¹

Habár az Ószövetségben több férfiről kapunk olyan ismertetést, hogy szép külseje volt, jelen tanulmányban három férfi szereplőt emelnék ki, akiről azt írja az Ószövetség, hogy szépek voltak. Közülük az első József volt, akiről ezt olvassuk a 1Móz 39,6-ban: „Józsefnek szép termete és szép arca volt”. A következő férfi, akinek a szépségéről olvashatunk, Dávid. Az 1Sám 16,12-ben olvashatunk arról, hogy „...pirosposztság, szép szemű és jó megjelenésű volt”.²² Ezután szólítja fel Isten Sámuel, hogy kenje fel őt. Mégis, nem ez lehetett a választás oka. Ezelőtt így ír a Szentírás: „De az Úr ezt mondta Sámuelnek: Ne tekints a megjelenésére, se természetes növéseire, mert én megvetem őt. Mert nem az a fontos, amit lát az ember. Az ember azt nézi, ami a szeme előtt van, de az Úr azt nézi, ami a szívben van”. (1Sám 16,7) Dávid szépségéről más helyen is szól az Ószövetség, például az 1Sám 17,42-ben: „Amikor a filiszteus rátekintett, megvetően nézett Dávidra, mert fiatal volt, pirosposztság és jó megjelenésű.”²³

Habár a királyok közül Dávid szépsége kiemelendő, akinek szép küllemét többször említi az Ószövetség, mégis sikerének nem ez volt a kulcsa, hanem a katonai és politikai sikerei. Ugyanakkor amikor úgy jelenik meg, mint Isten áldásának hordozója és annak közvetítője a nép felé királyként, ott már fontossá válik a külső szépsége, mert ebben látják megjelenni Isten áldását. A harmadik férfi, akinek a szépségét megjegyzi az Ószövetség, ő Dávid fia, Absolon (2Sám 14,25): „Egész Izráelben nem volt olyan szép ember, akit annyira dicsértek volna, mint Absolon. Nem volt benne semmi hiba tetőtől talpig.” Mégis, Józsefhez és Dávidhoz hasonlóan nem a külső szépsége, ami meghatározó, hanem karakterében volt példaszerű.²⁴ Mindhárom férfi esetében igaz tehát, hogy nem a külső szépségük az, ami meghatározza őket, hanem a példaszerű természetükhöz adódik hozzá a szépségük.

¹⁹ Uo., 123.

²⁰ VON RAD: *Az Ószövetség teológiája*, 290.

²¹ AVIOZ, MICHAEL: The Motif of Beauty in the Books Samuel and Kings, *Vetus Testamentum*, 59. évfolyam, 2009/3, 341–359, 344–345.

²² TERVANOTKO, Hanna: Gendered Beauty: On the Portrayal of Beautiful Men and Women in the Hebrew Bible, in TOMSON, Peter – DE LANGE, Jaap (eds.): *So Good, So, Beautiful: Studies in Psalms, Ethics, Aesthetics, and Hermeneutics*, Gorinchem, Narratio, 2015, 1–12, 3.

²³ Uo., 4.

²⁴ AUGUSTIN, Matthias: *Der schöne Mensch im Alten Testament und im hellenistischen Judentum*, Frankfurt am Main, Verlag Peter Lang, 1983, 141.

Penchansky arról ír, hogy a három férfi szépsége erőteljesebb karakterre tette őket, mivel szép külsejükkel kiemelkedtek a többi férfi közül.²⁵ Ebből is az következik, hogy a szépséget nem önmagában tartja jelentősnek az Ószövetség, hanem funkcionalitásában, jelen esetben a többiektől való megkülönböztetés céljából vagy a vezetői szerep betöltéséhez.

Habár csak három férfiről jelenti ki az Ószövetség, hogy szép külsejű férfiak voltak, mégis mindháromhoz jelentős irodalmi hagyomány kötődik. Ellenben a szépként bemutatott nőkről legtöbbször csak annyit tudunk meg, hogy szépek voltak.²⁶

A női szépség általános jellemzőiről az Ószövetségben a következő összegzést készítették, amelyek leírják a leggyakrabban említett tulajdonságait, külső jegyeit a szép nőknek. Ezek a következők: gyengéd vonások, szimmetrikus arc, hosszú, sötét haj, szép szemek, világos bőr, kellemes hang, megkapó öltözék és ékszerek, szépítő- és illatszerek használata.²⁷

Több nőről is olvasható az Ószövetségben, hogy szép külsejű volt. Az első, akiről ezt olvassuk, Száraj, Ábrahám felesége: „...Nézd, tudom, hogy szép asszony vagy.” (1Móz 12,11b). Ezután az 1Móz 12,14-ben is megerősíti Ábrahám felesége szépségét: „...az egyiptomiak látták, hogy nagyon szép az asszony” (1Móz12,14), de mindössze ezen a két helyen olvashatunk arról, hogy Sárát szépnek említi. A következő, akinek a szépségét említi az Ószövetség, Rebeka. Ezen szövegek közül az egyik, amikor Izsák először találkozik vele: „Nagyon szép leány volt...” (1Móz 24,16a), utána pedig az, amikor Gerárba mennek, és – hasonlóan Ábrahámhoz Egyiptomban – félti Izsák a feleségét a helyi férfaktól szépsége miatt: „Félt bevallani, hogy a felesége, hogy meg ne öljék annak a helynek a lakói Rebeka miatt, hiszen szép asszony volt” (1Móz 26,7b). Érdekes párhuzam, hogy mindkét nő esetében fenyegetettséget jelent férjük számára feleségük szépsége.²⁸

A Genézis egy testvérpár szépségét is kiemeli, vagy inkább összehasonlítja, ők Ráhel és Lea. Lea szemeit kedvesnek írja, bár itt a szónak a jelentése vitatott. Többféle módon magyarázzák a *raq* szót, amely egyedül itt szerepel az Ószövetségben a szem jelzőjeként²⁹. Más jelentések is felmerülnek a szóval kapcsolatban, mint lágú, gyenge; elpuhult, kényeztetett; lágú, szelíd; gyáva, félénk, bátortalan.³⁰ A szép, ragyogó szem egyébként is hozzátartozott az ókori keleti női szépségideálhoz. Azonban azt nem állíthatjuk, hogy Lea csúnya volt, míg Ráhel szép. Inkább arra kell következtetnünk, hogy a Genézis csak Lea szemeit emeli ki, ellenben Ráhelnek egész arcát és természetét

²⁵ PENCHANSKY, David: Beauty, Power and Attraction: Aesthetics and the Hebrew Bible, in BAUTCH, Richard J. – RACINE, Jean-François (eds.): *Beauty and the Bible: Toward a Hermeneutics of Biblical Aesthetics*, Atlanta, Society of Biblical Literature, *Semeia Studies* 73, 2013, 14.

²⁶ TERVANOTKO: i. m., 10.

²⁷ AVIOZ: i. m., 344.

²⁸ TERVANOTKO: i. m., 5.

²⁹ KUSTÁR Zoltán: Milyenek voltak Lea szemei? Exegetikai és nyelvtörténeti megfontolások az 1Móz 29,17 helyes fordításához, *Studia Theologica Debrecinensis*, 2. évfolyam, 2009/2, 9–24, 10.

³⁰ Uo., 11.

is szépnek nevezi.³¹ Mégis kifejeződik az 1Móz 29,17-18-ban, hogy Jákób a szépet, vagyis Ráheld szerette. „Leának kedves szemei voltak, Ráhel azonban szép termetű és szép arcú volt. Jákób Ráheld szerette meg...”³²

Sámuel első könyvében szerepel Abigail, akiről szintén kiderül, hogy szép nő volt: „A férfit Nábálnak, feleségét Abigailnak hívták. Az asszony okos és szép, a férfi azonban durva és rossz természetű volt...” (1Sám 25,3). Később Dávid feleségül veszi Abigailt (1Sám 25,42). Abigail és férje, Nábál esetében megfigyelhető egy jó–rossz ellentétpár. Az Abigailt jellemző jó szó ellentétes értelmű a Nábált leíró rossz szóval.³³

További női szereplő az Ószövetségben, akinek a szépsége kiemelendő, Eszter. Mordokajnak volt a gyámleánya, és az is kiderül róla, hogy különösen szép lány volt: „...A leánynak termete is, arca is szép volt...” (Esz 2,7). A könyv szerzője valószínűleg azért hangsúlyozza ki Eszter szépségét, hogy magyarázza, miért került be elsőként a király háremébe, és miért lett később királynővé.³⁴ Ugyanez a fejezet ismerteti (Esz 2), hogy tizenkét hónapon át szépültek meg a nők, mielőtt a királynak bemutatták őket. Ezután a 15. versben olvassuk, milyen kiemelkedő volt Eszter szépsége: „Eszter mégis mindenkinek megtetszett, aki csak látta.” Emiatt lett kiválasztva királynőnek is: „És a király minden nőnél jobban megszerette Esztert, minden leánynál jobban megnyerte tetszését és szeretetét.” (Esz 2,17) Emellett Eszter kiemelkedő szerepéhez és szépségéhez járul hozzá, hogy Izráel népének megmentőjeként tekintenek rá.³⁵

Megállapítható, hogy a nők szépségének fontos szerepe volt a házasságkötések tekintetében. Szinte elsődleges szempontként merül fel több helyen, mi alapján választottak feleséget maguknak a férfiak. A Deuteronomium törvénye még azt is megengedi a zsidó férfiak számára, hogy *szép* idegen nőt elvegyenek feleségül: „Majd a foglyok között meglátsz egy szép nőt, megkedveled, és feleségül akarod venni, akkor vidd be a házádba... Így légy a férje, ő pedig a feleséged.” (5Móz 21,11-13). Itt is a szépség úgy jelenik meg, mint elsődleges szempont a szerelem és a házasság terén.³⁶ Emellett megemlítendő, hogy az Ószövetség többször használja nőkre a szép jelzőt, mint a férfiakra, annak ellenére, hogy jóval több férfi szereplője van az Ószövetség könyveinek, mint női szereplő.³⁷

Az eddigiekben leírtak betekintést nyújtottak a szépség ószövetségi értelmezésébe, hogy mit jelentett az Ószövetség korának évszázadaiban élő ember számára, illetve arról, hogy miképpen hozták azt kapcsolatba Istennel.

Az Ószövetség értelmezése a szépségről kétségkívül összetett. Az elsődleges megfogalmazás az Ószövetségben és az ebből való következtetés, hogy maga a szépség nem számít értéknek, csupán abban az esetben, ha az belső szépséggel, értékekkel is

³¹ Uo., 18.

³² Az 1975. évi új fordítású Biblia javított kiadása (1990) így ír: „Lea gyenge szemű volt...”

³³ PEETZ: i. m., 62.

³⁴ TERVANOTKO: i. m., 7.

³⁵ AUGUSTIN: i. m., 210.

³⁶ Uo.

³⁷ TERVANOTKO: i. m., 10.

társul. Emellett lényeges értelmezés, hogy minden, ami szép, Istentől származik, és Istennel áll kapcsolatban, így a teremtettség által minden szépnek tekinthető. Inkább az egyes események szépsége a fontos, mint a tárgyak vagy az egyes személyek szépsége. A szépség minden esetben Istent dicsőíti.

Bizonyos esetekben fontossá válik a külső szépség is az Ószövetség értelmezésében. A nők esetében elsődleges szempontnak bizonyul a szép külső, amikor egy férfi kiválasztja őket feleségül. Sőt, például Eszter történetére gondolva, az ő szépsége eredményezi Izráel népének felszabadítását. A királyok esetében pedig szépségük emeli ki őket a többi férfi közül.

Nehéz állást foglalni amellest, hogy valójában fontosnak vagy kevésbé fontosnak számít a szépség az Ószövetségben, de a különböző értelmezések és megközelítések alapján inkább arra lehet következtetni, hogy önmagában másodlagos szerepet tölt be, és csak akkor válik fontossá, amikor más pozitív tulajdonságokkal társul. A kutatások eredményei alapján arra a következtetésre lehet jutni, hogy az énkép formálódásában még a Biblia embere számára is meghatározó lehetett a külső megjelenés, azonban nem kizárólagos és mindenek feletti érdeme az embernek. Mert ami szép, az nem biztos, hogy jó is. Éppen fordítva, ami jó, az egyúttal szépé válik.

A szépség ószövetségi értelmezésével kapcsolatban két fontos pontot lehet kiemelni, amely a pasztoráció során is lényeges lehet. Az első a külső szépséggel járó kiemelt helyzet, amely már az Ószövetségben is megjelenik, ezáltal arra enged következtetni, hogy a szépség az emberiség története során mindig előnyt jelentett egy személy számára. Párhuzamba állítva a mai korral, a külső megjelenés fontosságára került a hangsúly, a szép test és megjelenés elérése sokak számára célt jelent, mivel ennek segítségével könnyebben tudnak érvényesülni az élet több területén, különös tekintettel a fiatalabb korosztályokra. Amennyiben nem sikerül elérni vagy megközelíteni az aktuális ideált, akkor a személyben könnyen frusztráció és kisebbségi érzés alakul ki. Az énkép, a testkép és az önértékelés erősítése érdekében lényeges elismerni a külső megjelenés személyiségre ható meghatározó voltát, azonban fontos arra helyezni a hangsúlyt, hogy az ember képes ezen felülemelkedni, hiszen a bibliai értelmezés szerint az emberi élet és ezzel együtt a testi létezés értékességét nem a külső megjelenés, hanem az Istennel való kapcsolat határozza meg. A másik fontos tényező a szépséggel kapcsolatban, hogy az Ószövetség Isten áldásaként értelmezi. Szép és jó az lehet, ami Istentől származik. Ebből kiindulva az ember értelmezheti a teremtett világot és benne saját létezését Isten áldásaként, amely által képes lehet azt értékelni.

Étkezési szokások a zsidóságban – Jézus asztalközösségei

A Szentírás számos pontján találhatunk utalást arra vonatkozóan, milyen étkezési szokások voltak a zsidó nép életében a bibliai időkben. Az ételeket és az étkezéseket két nagy csoportba lehet sorolni. Az első a hétköznapi étkezései, azaz a mindennapok során, leginkább a földműveléssel foglalkozók ételjei. A második csoport az ünnepek étkezései. A zsidó nép ünnepeihez számos étel és étkezési szokás sorolható, ami teljes mértékben sajátos és egyedi. Sok ezek közül már az Ószövetség korábbi

évszázadaiban kialakult.³⁸ Az ünnepek mellett megemlítendőek a szombat ünnepléséhez kötődő étkezési szokások. Ezeket amiatt érdekes megemlíteni, mert az étel és az étkezés, valamint ezek szimbolikája magával a létezéssel állítható párhuzamba. Az ember énképét, testképét, valamint önértékelését és életminőségét is meghatározza az ételhez való viszonya.

A világ és az emberiség sokat változott az évszázadok, évezredek során, mégis alapvetően az élet nélkülözhetetlen elemei változatlanok maradnak. Ehhez sorolhatjuk a táplálékszerzés fontosságát, amely az ember létfenntartásának szinte legmeghatározóbb törekvése. Igaz ez mind a mai napig, és igaz volt a Biblia korában is.

Az emberek legnagyobb része mezőgazdasággal foglalkozott a bibliai időkben. Kortörténeti kutatások szerint már Kr. e. 6000–5000 táján, az úgynevezett kerámiás neolitikumban jelen volt a földművelésen alapuló gazdaság, és Kr. e. 4300–3300-ban (khalkolitikum) már bizonyítottan ismerték a búzát és az árpát.³⁹ Ennek alapján egyértelmű, hogy Izráelben a korai évezredektől kezdődően a legalapvetőbb ételmi-szer a kenyér volt. A búzából tudtak lisztet nyerni, ámbár leginkább árpát vagy tönkölyt használtak a kenyér sütéséhez.⁴⁰ A kenyér egyben az életet is jelentette. Érdekeség, hogy az egyiptomi arab dialektusban az *áas* szót használták a kenyérré, amelynek a gyöke megegyezik az életet jelentő *haya* szóval.⁴¹ Ennek alapján a kenyér fontossága már az őskorban és az ókorban is meghatározó volt a Közel-Keleten. Izráelben leginkább lepény formájú kenyeret sütöttek, ehhez lisztet, vizet, olívaolajat és kovászt használtak,⁴² ez volt az alapvető kenyérforma a bibliai időkben.

A kenyér szimbolikája jelentős a Szentírásban. A mindennapok étele is volt, de ugyancsak jelentős szerepe volt a kenyérnek a szakrális életben. Megtalálható volt a kenyér mind a Szentsátorban (4Móz 28,2), mind a Templomban (1Sám 21,6) a szertartások során is.⁴³ A kenyér tehát a legfontosabb étel volt a bibliai korban. Magát az életet szimbolizálja. Ehhez kapcsolódik, hogy Jézus a Miatyánkban a mindennapi kenyérért imádkozik, amely szintén arra utal, hogy a kenyér az élet metaforájává lett.⁴⁴

Másfajta ételek is folyamatosan kerültek a Biblia korának embere asztalára, amelyek felhozatala évszakoktól függően változott, ezek a gyümölcsök és a zöldségek. A gyümölcs- és zöldségtermesztés hozzátartozott az izraeliek életéhez. Ezek azok a táplálékai az embernek, amelyeket a Szentírás először említ. A teremtéstörténetben

³⁸ A zsidó étkezési szokások érvényesek voltak az Újszövetség történeteinek korában is, emiatt azok a jelen tanulmányban nem kerülnek külön említésre.

³⁹ FEINBERG VAMOS, Míriam: *Ételek a Biblia korában. Ádám almájától az Utolsó vacsoráig*, ford. DEZSŐ Tamás, Budapest, Open Art Invest Nyomda és Kiadó, 2005, 12.

⁴⁰ PAT, Alexander (hrsg.): *Die Welt der Bibel*, Wuppertal, R. Brockhaus Verlag, 1980, 217.

⁴¹ FEINBERG VAMOS: i. m., 23.

⁴² PAT: i. m., 217.

⁴³ FEINBERG VAMOS: i. m., 29.

⁴⁴ Ezen a ponton érdekes lehet annak a párhuzamnak a felmutatása, hogy a kenyér az életet szimbolizálja, így ha rendelkezik kenyérral az ember, akkor az élete megmarad. Az étel magát az életben maradást jelenti. Az ételhez való negatív viszonyulás az életet és a személyt is átfőmálja negatív módon. Ez alapján az étellel való kiegyensúlyozott kapcsolat feltételez egy kiegyensúlyozott énképet és egyúttal egy pozitív életszemléletet.

így olvashatunk erről az 1Móz 1,29-ben, hogy miképpen rendelte el Isten az embernek eledelül a gyümölcsöket: „Azután ezt mondta Isten: Nektek adok az egész föld színén minden maghozó növényt, és minden fát, amelynek maghozó gyümölcse van: mindez legyen a ti eledeletek.” A 3Móz 19,23-24 említést tesz arról, hogyan kell a zsidóknak a gyümölcsfákkal bánniuk.

A kenyér, a gyümölcsök és a zöldségek mellett a hús fogyasztása tartozott az izraeliek étkezési szokásaihoz. A 3Móz 11 alapján ismeretes, hogy melyek azok az állatok, amelyek fogyasztását engedi, és melyeket tiltja a Tóra. A zsidó nép ezeket az előírásokat szigorúan vette, és veszi a mai napig. Ezek az előírások határozták meg, mely állatok húsát ették meg. Alapvetően a hús nem volt mindennapi étel a bibliai kor embere számára. Csak a leggazdagabbak engedhették meg maguknak, hogy az ünnepnapokon túl is, a hétköznapiakon húst egyenek.⁴⁵ A húson túl állati eredetű ételek a tejtermékek, amelyeket különböző formában fogyasztottak. A juh- és kecsketartás már a nomád pásztorok életéhez is hozzátartozott, majd később az első városok alapításával, a letelepedett, főként mezőgazdasággal foglalkozó nép körében is jelentős maradt ezen állatok tartása. Izrael területének nagy részét sziklás, gyér növényzetű területek borították, és ezeken a területeken a kecskék és a juhek jobban meg tudtak élni, mint a nagy és bőséges aljnövényzettel rendelkező legelőket igénylő szarvasmarhák. Ennek következtében az elsődleges tejforrás is a kecske és a juh volt.⁴⁶ Mivel húst ritkán fogyasztottak, így ezeket az állatokat elsősorban tejükért tartották. Különböző tejtermékeket készítettek, ami az időigényesség következtében főleg az asszonyok feladata volt. Készítettek vajot, sajtot és joghurtot is. Ezek az ételek, mivel zsírban gazdagok, a legtáplálóbba számítottak.⁴⁷

Ezek voltak azok az ételek a bibliai korban, amelyeket fogyasztottak Izraelben a hétköznapiak során. Meglehetősen egyszerűen táplálkoztak, és csak az ünnepnapok jelentették a bővelkedést. Azonban elveiben megfontolandó az effajta étkezés, hiszen arra következtethetünk, hogy megvolt az egyensúly, kinek-kinek gazdasági és társadalmi helyzetének függvényében a bőséges és a szűkösebb étkezések között. Talán ez az egyensúly az ünnepi lakomák és a hétköznapi szerény étkezés között példaértékű lehetne a ma embere számára is, hogy táplálkozásában mértéket tudjon szabni magának, ami által javíthat életminőségén.

Az étkezési szokások szempontjából a zsidóságban a hétköznapi étkezéseinél sokkal szimbolikusabbak és sajátosabbak az ünnepek étkezései. De nem csak ilyen szempontból fontosak az ünneplések. Az évnek e napjain lesz leginkább láthatóvá és érzékelhetővé a zsidóság hagyományainak megőrzése egészen a mai napig. A zsidók ma már szerte a világban élnek, leginkább városokban⁴⁸ laknak, így a Biblia korabeli mezőgazdálkodásra berendezkedő életmód átalakult, megváltozott a környezet, mégis az ünnepek, a szokásokkal együtt összekötik a zsidóságot. Igaz ez a múltra tekintve

⁴⁵ FEINBERG VAMOSH: i. m., 62.

⁴⁶ Uo., 67.

⁴⁷ Uo., 69.

⁴⁸ DE LANGE, Nicholas: *A zsidó világ atlasza*, Budapest, Helikon Magyar Könyvklub, 1996, 21.

is, hiszen az ősi ünnepi szokásokat mind a mai napig őrzik és gyakorolják. Éppen ezért érdemes különös figyelmet szentelni az ünnepi szokások részleteire, ha valaki szeretné jobban megismerni a zsidóság életét és gondolkodásmódját.

Először is, hiszen ez a leggyakoribb ünnepnap a zsidók életében, kiemelendő a szombat napja (Sabbat). A zsidók számára a szombat az Úrnak szentelt nap. Isten a teremtéstörténet szerint a hetedik napon megpihent, így a hét hetedik napja az ember számára is a nyugalom napjaként rendeltetett el. Erre a Tízparancsolat is felhívja az embert a negyedik parancsolatban (2Móz 20, 8-11). Emellett Sabbatkor arra emlékeznek a zsidók, hogy Isten kiszabadította őket Egyiptomból. A szombat az Isten és népe közötti szövetség jele,⁴⁹ ezért azt meg kell szentelni. Ezzel összefügg, hogy szombaton a zsidóknak tilos munkát végezniük. A szombatnap formáinak kialakulása az Egyiptomból való szabadulás utáni időre tehető.⁵⁰

Később kialakult és ma is meglévő szokás, minden bizonnyal a megváltozott gazdasági helyzet következtében, hogy a zsidók szombaton ünnepibbá tették és teszik az étkezéseket. Ez egyrészt látható a külsőségekben. A szombat ünneplése péntek napnyugtával kezdődik, így az első ünnepi étkezés a péntek esti vacsora. A család minden tagjának a szombat beköszönte előtt, mielőtt az ünnepi asztalhoz ülnek, meg kell tisztálkodniuk, és tiszta, ünnepi ruhába kell öltözniük. Fontosak az előkészületek is. Mielőtt beköszönt a szombat, a házat rendbe kell tenni, ki kell takarítani. Az asztalt a legszebb étkészlettel kell megteríteni, és az ünnepi vacsorát is már előre el kell készíteni. Előírás az is, hogy ilyenkor másfajta ételeket kell enni, mint hétköznapiakon. A szegényebb családok ilyenkor esznek húst és halat, ahol azonban a hús mindennapi ételnek számít, ott is szükséges, hogy különlegesebben elkészített étel kerüljön az asztalra.⁵¹ Emellett fontos eleme a szombati asztal ételei közül a barchesz, amely a szombati cipó, és a kalácshoz hasonlítható. Ebből kettőnek kell az asztalon lennie, felvágatlanul, asztalkendővel letakarva.⁵²

Mindezekből látszik, hogy az önmegtartóztatást követő napok ugyanúgy részei a zsidóság szokásainak, mint az ünnepi lakomák, az öröm napjai. Az étkezés is szorosan kötődik ezekhez a napokhoz, hiszen míg az egyiknél az étel önkéntes megvonása érvényes, úgy a másiknál a bőséges, különleges vacsora a meghatározó elem. Ezzel együtt érzelmekhez is kötődnek ezek a napok, úgy a bánathoz, mint a vidámsághoz. Egyenlőséget és mértékletességet hoznak ezek a napok az év napjainak sorába. Ez a megfontolás a ma emberének példaként szolgálhat az étkezésre vonatkozóan az egyensúly megtartásában.

Az étkezés szimbolizálja magát az emberi életet, amelyhez hozzátartoznak a szűkösebb és bőségesebb idők, vagyis metaforikusan a békésebb és a zaklatottabb időszakok egyaránt. Az ember mindezt az élet velejárójaként értelmezheti, ami segíthet életrészletének formálásában. Az ételhez való viszony árulkodik az egyén lelkiállá-

⁴⁹ HAHN István: *Zsidó ünnepek és népszokások*, Budapest, Makkabi Kiadó, 1997, 23.

⁵⁰ Sabbat, in RIENECKER, Fritz (hrsg.): *Lexikon zur Bibel*, Wuppertal, R. Brockhaus Verlag, 1981, 1167.

⁵¹ DONIN, Hayim Halevy: *Zsidónak lenni*, ford. MIKES Katalin, Budapest, Göncöl Kiadó, 2003, 72–73.

⁵² Uo., 75.

potáról, lelki egyensúlyáról. Sok esetben az étel megvonása vagy épp túlfogyasztása utalhat a testi és a lelki zavarokra, megbetegedésekre. Erősítheti az embert, és buzdíthatja az élni akarásra, ha elfogadja az élet minden területén jelenlévő változásokat. Ezáltal saját magával, teljesítményével, eredményeivel, képességeivel szemben is megengedőbbé válhat, ami pozitív módon formálja az énképet és az önértékelést. A Biblia egyik jelentős tanítása az emberrel kapcsolatban, hogy Isten elfogadja és bátorítja hibái ellenére is. Ebből következően megbékélhet a váltakozással, a sikerek és a kudarcok, az elfogadás és elutasítás egymásutánosságával. Ez a szemlélet a pasztoráció során is közvetíthető, mivel bátorításként hat az ember számára önmaga elfogadásában, akceptálva személyiségének, testének és életének változékonyságát.

A korábbi fejezetekben említésre kerültek a zsidók fő étkezési szokásai és szabályai, valamint ezeknek bibliai háttere. Felmerülhet azonban a kérdés, hogy miért szükségesek ezek a szabályok, és miért kell ezeket betartaniuk? Ezekre a kérdésekre a választ már sokan igyekeztek megtalálni, maga a zsidóság is. Habár nem sikerült még eddig a Tóra által előírt összes szabályra választ találni, a leglényegesebb célja ezeknek a szabályoknak, és leginkább azok betartásának, hogy a zsidóság ezáltal elmélyítse a hitét, vallásos meggyőződését és Istennel való kapcsolatát, valamint a zsidó identitás erősödését is szolgálják, ami erősíti a közösség összetartását.

Hayim Halevy Donin meglátása szerint azért adtak ezek a törvények, hogy az ember tudjon uralkodni önmagán és egyúttal az étkezési szokásain. Emellett fontos, hogy a Tórában minden szabály vagy tiltás mellé odakerül hangsúlyozottan, hogy mindezek betartása Izráel felmagasztalását szolgálja, például a 2Móz 19,2-ben.⁵³ A Kásrut az a törvénygyűjtemény, amely összefoglalja a zsidóság számára az étkezési előírásokat. Eszerint az étkezési szabályok más törvényekkel együtt nyerik el értelmüket, jelentőségüket, és így áll össze teljes egészébe ez a szabályrendszer. A kóser (vagy *kásér*) kifejezéssel áll kapcsolatban a szó, amely megfelelőt, alkalmast jelent. Minden olyan tárgy, vagy akár személy is, amely megfelel a Törvénynek, kósernek nevezhető. A kóser jelentésének az ellentétét jelenti a *tréfa* szó, amely azt jelenti, hogy az adott dolog vagy étel nem felel meg a Törvényben előírtaknak.⁵⁴

Mint ahogyan a zsidóság minden törvénye hatással van az ember hit- és lelkivilágára, ugyanez érvényes az étkezési szabályokra is. Ahogyan egy zsidó szakácskönyv kezdődik: „A kóser háztartás és a vallásosság közös fogalmak.”⁵⁵ Nemcsak a megfelelő ételeket sorolják fel, azok elkészítési módját, amelyek hozzájárulnak egy mértéktartó, egészséges étkezéshez, hanem egyúttal a lélek egészségét és épülését is szolgálják. Ennek egyik legfőbb bizonyítéka és magyarázata, hogy ahol a Biblia étkezési törvényeket említ a mózesi törvényben, ott mindig szerepel a szentségre való utalás, mint ahogyan más törvények esetében is ez a fontos. A szentségnek ez a hangsúlyozása hozzátartozik a zsidóság identitásához, ezért érdemes a kérdéssel foglalkozni.

⁵³ Uo., 43.

⁵⁴ Uo., 95.

⁵⁵ ADLER Aladárné Rand Giti: *A zsidó háziasszony kézikönyve. Hasznos Tudnivalók – Kóser szakácskönyv*, Budapest, Repr. Kiadó, 2003, 3.

Először is azt érdemes tisztázni, mit jelent a szentség a zsidóság számára. Ugyanis téves az az elgondolás, hogy a Törvényt betartó élet egyúttal az örömök megvonását is jelenti, egyfajta aszketikus életre ösztönözve. Nem az örömök megvonását írja elő, hanem az örömök hajhászása ellen int.⁵⁶ Az 5Móz 21,18-ban olvashatjuk, hogy falánkság és iszákosság jellemzi az engedetlen fiút. Az önfegyelem hiánya és az örömök hajszolása ennek értelmében lelki és erkölcsi gyengeségre utal. A szükségletek kielégítését nem tiltja a Tóra, amennyiben azok helyénvalóak, megalapozottak és valóban szükségesekek. Az étkezéssel kapcsolatban is arra intik a zsidókat a zsidó tanítók, hogy abban is a mértékletességre kell törekedni, és csak annyit együnk, amennyit szükséges, így nem válunk rabjává az ételnek.⁵⁷ Ennek alapján a szentség a szenvedélyek feletti uralkodás képességét jelenti, azaz hogy az ember ura a testének, szükségleteinek, szenvedélyeinek, és nem azok uralkodnak az emberen. A szentségre való törekvés jele az is, hogy a Biblia még a mindennapi élet dolgait, így az ételt, az étkezést is egy magasabb szintre akarja emelni, ezeket is vallásos tartalommal akarja megtölteni.⁵⁸

Ez az értelmezés segít azt megérteni, miért fontos, hogy az ember tudjon uralkodni a kívánságain, különösen hangsúlyozva jelen esetben az étkezést. A falánkság vagy éppen az ételek túlzott megvonása a lélek egészségtelenségére utalnak. Aki lelkiileg egyensúlyban van önmagával, az a személy tud mértékletes lenni az étkezési szokásaiban is, tudva azt, hogy mikor van ideje a szűkösebb és mikor a bőségesebb evésnek. A kiegyensúlyozott ember ennek következtében más tekintetben is nagyobb eséllyel képes lelki egyensúlyban maradni. Ez vonatkozhat a különböző érzelmekre, indulatokra, de akár a helyes önértékelésre is. Mivel az étkezés nagyon jelentős részét képezi mind a létfenntartásnak, mind a mindennapi élet vagy ünnepnapok szokásainak, így az étkezésben való viselkedés hatással van az ember egész jellemére is. Az étkezések alatt arra is oda kell figyelni, hogy megfelelően legyenek jelen az asztalnál, és ne maradjanak el az étkezés előtti és utáni áldások és imádságok. Ezek is mind azt szolgálják, hogy habár az étkezés mindennapos és szükséges tevékenység, még is méltóképpen, odaszentelten járuljanak a terített asztalhoz.⁵⁹ Ebből pedig az következik, hogy ha az ember az étkezését is Istennek szenteli, az Isteni törvény rendeletei szerint éli az életét, és ezen belül rendszerezi étkezését, akkor ez lelki békét és egyensúlyt is megteremt a lélekben. Aki vallásos ember, annak fontos kell, hogy legyen, hogy az egész életét, annak minden mozzanatát az Istenhez tartozás határozza meg.

Istennek minden törvénye az emberért adatott, így egyértelmű, hogy ha valaki Isten törvényei szerint éli az életét, akkor az erősíti, ápolja az ember lelkét, és ez által megteremti a boldog, kiegyensúlyozott, egészséges élet és önértékelés lehetőségét.

Mózes könyveiben számos alkalommal megjelenik Isten mint vendéglátó, aki ételt az az embernek, aki a táplálással biztosítja az életet az ember számára. Erre példa az édenkerti történet, ahol Isten ad élelmet az ember számára, a pusztai vándorlás

⁵⁶ DONIN: i. m., 98.

⁵⁷ GANZFRIED Salamon: *A zsidó vallás törvényei*, Budapest, Makkabi Kiadó, 1996, 18.

⁵⁸ DONIN: i. m., 98.

⁵⁹ GANZFRIED: i. m., 23.

során, amikor Isten ételt ad a népnek, vagy a Leviticusban leírt étkezési szabályokban. Azzal, hogy Isten eledelt nyújt az Őt követők számára, kifejezi azt, hogy népe számíthat rá, és egyúttal a Vele való közösségre hívja el az embert. Az Újszövetségben Jézus asztalközösségei ezt az ószövetségi hagyományt folytatják. Ezek nem egyszerű közösségi étkezések, hanem Isten országát szimbolizálják.⁶⁰

Jézus a farizeusokkal konfliktusokba is kerül étkezései következtében. Ezek okai közt kiemelendő a bűnösökkel való együtt étkezés kérdése. Ezzel megszegte a tisztasági törvényeket. Az asztalközösség vállalása kifejezi a megosztást, az egymás életében való osztozást, emiatt a bűnösökkel való asztalközösség azt jelképezi, hogy Jézus osztozik az ők világukban, jelen van a kirekesztettek és elutasítottak világában, és közéjük is Isten országának szentségét hozta el önmagában.⁶¹

Azzal, hogy Jézus mindenkivel asztalközösséget vállalt, utal a közösség és az egymással való megbékélés lehetőségére. Jézus másokért való léte a mintája emberségünk kiteljesedésének. Jézus abban tér el az Ószövetség Isten országáról való, asztalközösségben megjelenő képétől, hogy személyessé tette azt. Az asztalközösség az a hely, ahol szabadon és teljesen önmagunk lehetünk, és nem kizárólagosan a résztvevők számára vagy válogatott résztvevők számára van, hanem ellenkezőleg, inkluzív jellegű. Nyitottá tesz mások felé, és alkalmat ad a dialógusra.⁶²

A táplálkozás elengedhetetlen minden élőlény életének fenntartásához. Az emberiség története során mindig is az egyik legnagyobb szerep jutott az egyén és a közösségek életében az ételnek és az étkezésnek. Számos aspektusában befolyásolja az ember életét, hatással van a testi erőnlétre, egészségre, a külső megjelenésre, testfelépítésre, ugyanakkor szintén hat a szellemi és a lelki egészségre egyaránt. Sőt, meghatározza a közösségi magatartást, de akár státuszszimbólummá is lehet. Látható tehát, hogy az emberi létezés milyen sokféleképpen befolyásolja az étel. Ami pedig ilyen nagymértékben befolyásolja az egyén életét, annak lehetnek pozitív és negatív hatásai is.

Az asztalközösségek tekintetében megfigyelhető, különösképpen Jézus asztalközösségei esetében, hogy bárki részese lehet annak a közösségnek. Tagjai lehetnek a társadalom által kirekesztett vagy lenézett személyek vagy csoportok is,⁶³ ami megerősítésül szolgál abban a tekintetben, hogy bárki részese lehet az Istennel való közösségnek. Az étkezés, az asztalközösség a családi és a társadalmi életben központi szerepet töltött be mindig is, az együtt-étkezés az összetartozást, az életközösséget szimbolizálja.

Az étkezés szempontjából nemcsak az elfogyasztott étel a jelentős, hanem az étkezésnek a közösségteremtő funkciója. Az ünneplésnek, közösségi eseményeknek szerves része a közösen elfogyasztott étel. Ha az újszövetségi példákra tekintünk, ahol Jézus szerepel, ott mindig ő a közösségteremtő. A legfontosabb, amit képvisel közös-

⁶⁰ FURNAL, Joshua: A Theology of the Table, *New Blackfriars 1040*, 2011, 409–414, 410.

⁶¹ Uo., 411.

⁶² Uo., 413.

⁶³ BOLYKI János: *Jézus asztalközösségei*, Budapest, Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Nyomdája, 1993, 18.

ségteremtőként, hogy ott is közösséget teremt az asztalnál, ahol egyébként egyéni vagy közösségi különbségek, ellentétek figyelhetők meg. Mindezzel egymás elfogadásában és befogadásában mutat példát az emberek számára.⁶⁴ Ha mindezeket a bibliai történetekből, példázatokból megismert jelenséget vesszük alapul, akkor ez egyúttal azt is szimbolizálja, hogy a közös étkezésből, asztalközösségből önként vagy a közösség által kirekesztett egyén elhagyottnak, elutasítottnak minősül.

Számos étkezési zavar esetében megfigyelhető, hogy nemcsak az evéssel összefüggő zavarok jelen az egyén életében, hanem az ételen, káros étkezési szokásokon keresztül az egyén valóban elszeparálódik a közösségtől. Az étel megvonása vagy éppen – leginkább egyedül, elvonultan történő – túlzó fogyasztása kiszakítja az embert a közösségből. Sok esetben önként fordulnak ily módon az ételhez, hogy ezzel is a saját szégyenérzetüket kiváltó körülményeket csökkentsék, vagy az étellel egyedül maradván biztonságban érezhessék magukat. A testképzavarral küzdés összefügg az étkezéssel is, és ezáltal a csökkent önértékelésű, negatív énképű egyének saját frusztrációjukat az ételben vagy annak megvonásában vezetik le. A közösen fogyasztott étel, az asztalközösség körülményei felerősíthetik bennük azt a szorongást, amelyet önmagukkal szemben éreznek. Mivel gyakran úgy érzik, a közösség kirekeszti vagy negatívan értékeli őket megjelenésük, illetve étkezési szokásaik miatt, emiatt az asztalközösségből is ki akarják vonni magukat. Éppen az elfogadottság érzését hiányolják leginkább mások részéről, ezért ezt a belső képet nehéz összeegyeztetni az közös étkezés integráló, kapcsolatteremtő funkciójával. Már a Biblia is felhívja a figyelmet az ember lelkiállapotának és étkezési szokásainak kölcsönhatására. Az étkezéshez kapcsolódó problémák az egyén belső, lelki nehézségeire utalnak. Akár a nem evés, akár a túlzó ételfogyasztás belső konfliktusokról árulkodik. Ez irányulhat az ember saját személye felé, de a közösség felé is.

Az étel életerőt ad az ember számára, nemcsak fiziológiai, de pszichológiai értelemben is. Sokan éppen az ételben keresik azt a hiányzó örömforrást, amelynek hiányát megtapasztalják egyéni, szociális életükben. Habár a környezet részéről elutasítást tapasztalnak, így abból a forrásból nem, vagy csak hiányosan részesülnek a kellő feltöltődéssel és megerősítéssel, amely elengedhetetlen az egészséges mértékű önbecsüléshez, és így egy pozitív énkép kialakításához. Emiatt az étel lesz az, amit „a magukévá tehetnek”, ami leginkább meghatározza őket.

Jézus asztalközösségeinél nemcsak az integrálás volt lényeges, hanem az ember átalakulása is. A Jézussal való asztalközösség változást hozott az emberek életébe. Ez lehetett akár „szakítás a bűnökkel, az elesett testvér elfogadása, szociális felelősségvállalás, egyszerűen a *metanoia* járt együtt ezekkel az asztalközösségekkel”, írja Bolyki János.⁶⁵ A közös étkezés, és ami még lényegesebb, a közösségvállalás változást eredményezett az emberek életében, akikkel Jézus kapcsolatba lépett. Ez a motívum nagy jelentőséggel bírhat a keresztyén élet és a pasztoráció szempontjából egyaránt. A másokkal vállalt közösségnek változást is kell eredményeznie az egyes ember életében és

⁶⁴ Uo., 19.

⁶⁵ Uo., 191.

személyiségében. Az elfogadottság, a befogadottság megtapasztalása pozitív irányba mozdítja el az egyén önértékelését.

Zárszó

A pasztoráció akkor válik életgondozássá, ha az élet számos aspektusára hatással tud lenni. Az ember töredezettségében is Isten által elfogadott, ezáltal egy szemléletváltás válhat fontossá az életmód és életminőség tekintetében. A hibák vagy hátrányok ellenére is értékesnek láthatja magát az ember, ez vonatkozik saját személyének értékességére, ami az önértékelés és önbecsülés erősödését szolgálja. Az életminőség javítása és gondozása a pasztoráció feladatai közé tartozik, ami nemcsak a külső körülmények, egészségi állapot vagy társas kapcsolatok minőségének segítésén és támogatásában mutatkozhat meg, hanem a másik ember személyes jóllétéről való gondoskodás gyakorlásában. Mindez megerősítésként szolgál abban a felismerésben, hogy a pasztoráció során fontos hangsúlyozni az ember értékességét, éreztetni elfogadottságát, empátikus módon közelíteni hozzá. Mindemellett a különböző bibliai történeteken, példákön keresztül lehet szemléltetni Isten és ember kapcsolatát, amelyen keresztül segíteni lehet az ember önértelmezésének alakulását és erősödését, hogy azután az ember önmaga érezhessen indíttatást a szükséges változtatások végrehajtására. Pál apostolt idézve: „Élek többé nem én, hanem él bennem a Krisztus” (Gal 2,20). Valójában tehát a keresztyén ember nem elfogadja önmagát, hanem úgy látja önmagát, mint akit Isten elfogadott. Ha a társadalmi, kulturális közeg mércéin és megnyilvánulásain az ember felül tud emelkedni, és el tudja fogadni az Isten által való elfogadottságát, akkor felszabadulhat a korábbi terhei alól, és ez az önértékelésére is pozitív hatást gyakorol. A Krisztusnak átadott létezésben az egyén újra értelmet találhat, amelyben felfedezheti az élet szépségét és egyúttal önmaga értékességét.

The Biblical Interpretation of Self-image, Body-image and Eating, and the Possibilities of Pastoral Care

Self-acceptance and positive evaluation are often burdened in our age and encounter various difficulties. Due to social pressure and expectations, people have to carry more and more burdens. In the world mediated by the media, a different image of a person or the ideal appearance is presented than what a person experiences in the reality of everyday life, or how people see themselves. Consequently, more and more people are affected by self-image and body image disorders, and nowadays many people struggle with various eating disorders. These problems also weaken a person's self-esteem.

In the practice of pastoral care, based on the teaching of the Bible, we can represent a different kind of image of a person, which emphasizes the value of the relationship with God. In this study, the Old Testament interpretation of beauty and a shorter Old and New Testament approach to food and meals are presented, as well as the possibilities of applying these topics in the practice of pastoral care.

PRÉDIKÁCIÓS TÁRHÁZ

HÓS CSABA
MOLNÁR ZSOLT
NAGY KÁROLY ZSOLT
RÁCSOK GABRIELLA
SZENTIMREI MÁRK

*Márk 5:1-20**Hős Csaba*

JÉZUS A GYŐZTES*

*Nem először esett meg a történelemben, ami 1841-en egy kis bajor faluban kezdetét vette. A község lelkipásztora, Johan Christoph Blumhardt becsülettel prédikálgatott, de gyülekezetének élete viszonylag eseménytelenül zajlott. Arról a Blumhardtról van szó, akiről Barth azt nyilatkozta, hogy munkássága és története meghatározta egész teológiáját, s a blumhardti jelmondat, hogy „Jézus a győztes!”, egész teológiájának próbaköve lett. Meg arról a Blumhardtról van szó, akire Thurneysen sokat hivatkozik *Lelkigondozástanában* különösen, amikor arról beszél, hogy a lelkigondozás bizonyos értelemben ördögűzés. Persze tudom, nem PC ilyen avított és ósdi dolgokra utalnom, mint a kérügmaitikus lelkigondozás. Lévén a teológiai antropológiát már régen felülírta mifelénk is a pszichológiai. *Am a község orvosa felkereste Blumhardtot, és arról panaszkodott neki, hogy egyik betegének testi és lelki szétesettsége mögött természetfeletti erőket sejt, s így az amúgy tempolomos fiatalasszony nyomorúsága meghaladja az orvosi kompetenciákat, s a papra tartozik. A fiatal nő seregnyi testi tünet mellett a mai kategóriák szerint a neurózisnak súlyos tüneteit mutatta. Blumhardt semmi extrát nem tudott tenni. Csúpan komolyan vette az ígét, hogy nem test és vér ellen van tusakodásunk. S prédikálgatott becsülettel tovább, imádkozva a fiatalasszonyért. Míg nem két év múltán egy szép napon – a korabeli beszámolók szerint – egy hatalmas kiáltás verte fel a falut, amit szinte mindenki hallott. Jézus a győztes! – kiáltotta a beteg asszony. S valamiféle csoda történt, mert az asszony meggyógyult viszányerve testi és lelki egészségét.**

Nem először esett meg a történelemben ez. Gadarában is megesett. Hát bontogassuk ki!

Semmit sem tudunk a gadarai emberről, csak a nyomorúságáról. Régi kategóriák szerint ördögös volt. Újabbak szerint megszáll-

* Elhangzott május 8-án, a Sárospataki Református Teológiai Akadémia hétfő esti áhítatán.

lott örült. A legújabb, a betegségek nemzetközi osztályozása szerint pedig a paranoia vagy skizofrénia kódszámát kapta volna, persze egy sereg más betegségkód mellett. *De előéletéről semmit sem tudunk.* Lehetett és lehet bárki. Talán előjáró volt, közszereplő, politikus. Talán vallási vezető, pap, lelkész, professzor. Talán valamiféle bölc, akadémikus. Talán sáfár, üzletember, menedzser. Talán iparos, vállalkozó. Talán kétkézű ember, szalagmunkás. Nincs itt szó előéletéről, és ez arra mutat, hogy bárki lehetett. Bárki olyan, mint te és én. Mert a nyomorúság nem válogat.

Amit tudunk róla, s amit tanulhatunk magunkról, az nyomorúságának tüneteiben van. Ha egy szóban kellene megfogalmaznom azt mondanám: *elidegenedés.* A teljessé váló és visszafordíthatatlan elidegenedés jellemzi ezt az embert.

Elidegenedett másoktól és mindenkitől. A végső magába fordulás lett osztályrésze. Ezért találjuk végtelmen magányban a hegyek között bolyongva. Elidegenedett, és ellene fordult mindenkinek. A társadalomnak, szűkebb közösségének. S ami a legfájóbb: még az övéinek is. Ki tudja, hol és hogy kezdődött. Talán úgy, hogy „mindenki hülye!” Talán úgy, hogy „de szemét is a világ!” Talán csak annyi fogalmazódott meg benne kezdetben, hogy „nem szeretek emberek között lenni”. Talán csak szótlanabbá lett, s a szomszédoknak és kollégáknak is csak biccentett. Talán lassanként hidegült el házastársától, no meg azoktól, akikkel még utána próbálkozott. Talán lassanként zárt le szülei és gyermekei előtt. Ki tudja, hogy kezdődött!? De itt már teljes magányt, elszigetelődést, szakítást, bezárkózást látunk önnön beteg világába. Az örület világa ez.

Ugyanakkor elidegenedett önmagától. Totálisan elidegenedett önmaga énjétől, tulajdon személyétől, saját testétől és lelkétől. Elvesztette uralmát önmaga felett. Szétesett énjének integritása. Identitása megsemmisült. Önmaga ellen fordul. Beteg szabadulásvágyában nemcsak a mások által rátett köteleket tépi szét, hanem tulajdon maga ellen fordulva vagdossa magát. Ki tudja? Talán ő is az iskolában kezdte ezt, mint a maiak? Talán azzal indult önmagától való elidegenedése, hogy egy picit ki akart lépni a valóságból és ezzel-azzal buliból módosította tudatát? Talán először csak nemzeti identitása kérdőjeleződött meg, s idegenedett el attól az önmagától, aminek született, amelyik közösségben neki személyesen dolga lett volna. Vagy talán útközben felöltött benne, hogy férfiként nem lehet önmaga, s biológiai identitásával került konfliktusba, s torzult el személyisége. Talán a gondviseléstől kapott életkereteiben nem találta meg és fel önmagát? Ki tudja! Itt már egy önmagától elidegenedett nyomorultat látunk.

Meg aztán elidegenedett az egész nyomorult élettől. Beszédes az, ahogyan végletes örületében a sírok közt bolyong. Ott tanyázik, ahol normális és egészséges lelkű ember mégiscsak kényelmetlenül érzi magát. A halál legnyilvánvalóbb megjelenési helyén, egy temetőben talál otthonra. Elidegenedik az élettől, és a halállal köt szövetséget. Már talán csak azt várja, hogy emberi, erkölcsi, testi, szellemi, lelki haldoklását követően ne csak maga és övéi számára legyen halott, hanem egy utolsó hörgéssel végképp az enyészeté legyen. Ott áll a semmi partján ez a nyomorult, szétesett, mindennel és mindenkivel ellentmondásba jutott ember. Az elidegenedett ember. Elidegenedve vértől és verejtéktől. Elidegenedve hétköznapoktól és ünnepektől. Elidegenedve sok jó tanácsól és végső életmentő erőszaktól.

Ja! És elidegenedve Istentől. Tudom-tudom, mondja az exegézist ismerő, hogy nem is ismerhette, hisz pogány földön élt... De mégis, minden vallástörténeti magyarázat mellett egyszerű olvasatban is döbbenetek szavai: Mi közöm hozzád, Jézus?! Totális istenidegenség, amit itt látunk. Talán mert pogányul nőtt fel, s nem is kereste az Istent. Talán hitt valakiben, de eljutott a székely ember szintjére, s egy-egy döntése előtt így könyörgött: Úristen, most ne segíts, csak csodálkozz! Talán csak úgy volt vele, hogy ha van Isten, ne avatkozzon a dologba, mert én sem avatkozom az övébe. Talán valamikor kikérte az Istentől azt, amiről azt hitte, hogy az övé: az életét. Talán csak mitológiátlanított. Talán csak kontextualizálta a kérést, hogy az megfeleljen a 21. század progresszivitásának. S totálisan elidegenedett az Istentől is.

Ám nemcsak elidegenedésről beszél ez az ige, hanem a végtelen emberi nyomorúság természetéről is. Egészen pontosan a *nyomorúság komplexitásáról*. Nemcsak itt, hanem másutt is együtt látja az ige a testet és a lelket, sőt Jézus is együtt látja a lelki, szellemi, fizikai... nyomorúságot. A maga komplexitásában, s mögötte a Sátán munkáját. Vajon ki tudná kibogozni, hogy testi és lelki hogyan függ össze? Vajon ki mondja meg, hol van az a mezsgye, mely a lélek szétesését elválasztaná attól, amikor már idegen hatalmak diadalmaskodnak egy élet felett. Vajon szétszalazhatóak-e agyi kémiai folyamatok a lélek történéseitől? S vajon a test és lélek megtöredezése nem nyit el kaput démoni hatalmak diadala előtt? Kuszák ezek a határok. Ami biztos és komolyan vehető: az ige a Sátán munkáját látja minden szétesés mögött. (Ebben a történetben ez konkrétta is válik.)

Mert minden *nyomorúság végső oka és gyökere a Sátán munkájában keresendő*. Léven a gonosz, a rontás, az átok nem lett belénk teremtve. Arról a babiloni teremtésmítosz beszél. Nem is a sors, a végzet, a balszerencse okozza a halált, a betegséget, az elidegenedést, az identitás- és integritásvesztést. Hanem az élet minden területén az, Aki embergyilkos volt kezdettől fogva. Az ősellenség, a hazugság atyja, a sötétség fejedelme. Az, aki harcban áll az Istennel. Aki személyes hatalom. Ugye, hogy nem véletlenül mondja az apostol, hogy: Nem test és vér ellen van tusakodásunk, hanem hatalmasságok, fejedelemségek, ördögök, démonok ellen! Na és ez az, amit komolyan kell venni. Mert aki az Istent komolyan veszi, az az ördögöt is kénytelen komolyan venni! Mert vele is találkozni fog. Bár tudom, némely szofisztikált teológiába nem illik bele ez, s mondhatja valaki, hogy démonizálok... Komolyan kell venni azt, aki itt Légióként mutatkozik be. S nem véletlen ez, a római hadsereg egységének neve mögé bújás, mely arra utal, hogy az ördögi erők névtelenségbe burkolódnak, és arctalanok, de sokan vannak. Csak hogy az embert mindentől elvágják, hogy az élet minden eresztékét megbontsák. Sőt: erősek! Erre utal itt a disznónyáj motívum, érzékeltetve, hogy mekkora ereje van egy sereg ördögnek, mely nem kevés disznót elveszejt minden kódolt állati életosztón ellenére. Micsoda erők bontják itt szét ennek az embernek az életét!

Mert ezek az ördögi és *démoni erők megtestesülni és testet ölteni akarnak*. Ez a természetük. Nem szeretik a démonok a testtelenséget. Egyszerűbben: szeretnek lakozást venni. Hiszen az emberi élet nem úr nélkül való. Az ember sohasem üres. Vagy-

vagy. Az életünkben valaki lakik. S aki nem egyedül Istené, az a légió tulajdonává lesz. Nagy lakáskereső a Sátán. Sorsokban, egyéni életekben, közösségekben, de még népek és nemzetek életében is otthont keres. És nehogy azt higgyük, hogy bolondokházában, meg pszichiátriák zártosztályain keresik a lakozást a légiók. Még csak nem is lepukkant kocsmákban és bordélyokban. Hanem ott keresnek otthont, ahol amúgy virulens és színes élet van, s ahonnan jók is fakadhatnak. Mert úgy áll a helyzet, hogy fekete erők fehér gallért viselni szeretnek. Légiók keresik és lelik meg otthonukat a világ urainak elnöki rezidenciáiban, hogy népeket pusztítsanak. Egyetemek akadémiai gondolataiban vernek tanyát, hogy generációkat fojtsanak meg. Üzleti paloták tárgyalóiban bontják meg a társadalmi szolidaritás falát. Felugró ablakok millióin keresztül törik szét a normalitást. És akkor ne dőljünk hátra! Mert légiók keresik a lakozást egzisztenciájukat féltő lelkészek életében. Potenciálisan megbillenthető lelkészházasságokban. Parókiák törekeny békéjében. Önmagukkal maghasonuló gyülekezetekben. Küldetésük lényegéről feledkezni tudó egyházi intézményekben. Teológiai identitásukat feladó egyház-kormányzati struktúrákban. Morális irányt vesztett teológusokban. Lélekfogyatkozást szenvedő és integritásukat vesztett teológiákon.

Nos ezért, és éppen ezért! És mindazokon a helyeken és életekben, ahol ez megtörténhet, csak *egyetlen esély és remény marad. Az a radikális nyomorúságkezelés, melyet csak Jézus tud elvégezni.* Az, akivel találkozni lehet. Az, akinek személyében lakócsere történhet a szétesés helyén. Az, akiről azt olvassuk, hogy Ő, az erősebb fegyveres betör a házba (életbe, lélekbe, sorsba, közösségbe), s kiűzi onnan a nála gyengébbet, de nálunknál erősebbet. Az, aki azért jött, hogy az ördög munkáit lerontsa. Az, akinek drágább egy emberi élet, mint egész Gadara disznónyájnyi megélhetése. Az, aki rendelkezni akar meggyógyult életekkel, visszaadva őket önmaguknak, övéiknek és az Atyának. Vele kell találkozni! Őt kell behívni nyomorúságaink világába! Ő! Jézus a győztes!

Hiszem, még ha konzervatívnak tűnik is, meg kissé egyszerűnek is az akadémiai magasságok felől teologizálva, meg könnyűnek is taláztatik a modern gyakorlati teológia mérlegén, amit mondok, de mégis hiszem, sőt tudom, hogy Jézus a legmélyebb szétesésből is ki tud emelni. Hiszem és hirdetem, hogy ha valakiben lakozást vesz Jézus, és Jézust ott találja legbelül, akkor Jézusban megtalálja önmagát is. Hiszem, hogy orvos, pszichológus, pszichiáter, coach vagy bármilyen guru legyen is: csak kezel. Jézus gyógyít meg egyedül életeket! Az enyémet, a tiédet, a miénket! Úgy legyen! Ámen!

*Textus: Fil 3,20-21**Molnár Zsolt*

KRISZTUS NAGYKÖVETEI*

Kedves Testvérek, Ünneplő gyülekezet!
Vajon mit ér a hangzatos márkanév mögött a gagyí? Mindannyian tudjuk, valamennyien tapasztaltuk a reklámújságban ábrázolt termék minőségtelenségét a valóságban, vagy viseltünk világmárkaként felcímkézett kínai selejtet. A név tartalom nélkül, a címke belső minőség nélkül hazugság. Ez a helyzet sokszor a keresztyén névvel is – hiszen annyi mindenre aggatják rá oktalanul! Keresztyén Európa, keresztyén nemzet, keresztyén erkölcs, keresztyén iskola, keresztyén család, és még sorolhatnánk. S mindezek mögött mindig ott a kérdés, hogy lényegileg is az-e? Az a címke, az a név, az az állampolgárság, amivel rendelkezünk, arról árulkodik-e, ami valójában mögötte van? De miért is mondom ezeket?

Krisztus mennybemenetelének az ünnepén vagyunk együtt ma, ami, ha még nem pirosbetűs nap is a naptárunkban, Isten üdvörtörténetében nem foglal el kisebb helyet, mint a karácsony, a húsvét vagy a pünkösd. Szerves része annak a munkának, amit Isten, Fia érdekei szerint értünk végzett el. Annyira lényeges ünnep ez, hogy a 4. századig egybeforrt a pünkösszel, s egy napon, egy lapon említették e kettőt. De mégis, miért ünnepeljük? Azért, mert Krisztus mennybemenetele lehetővé teszi azt, hogy önmagát egészen az embernek adhassa. Azért küldte el maga helyett a Pártfogót, a Szentlelket, hogy mindannyian részesülhessünk jelenlétében. Egy időre visszatért az Atyai házba, hogy ott helyet készítsen nekünk; személyre szóló helyet készít maga mellett azoknak, akik hisznek benne. Krisztus mennybemenetelével mondhatjuk: ingyen megkaptuk a mennyei állampolgárságunkat. De fogalmazhatunk úgy is, hogy az ő felemeltetése a tanítványai szeme láttára a mi útlevelünknek a kézbe vételét jelenti – amikor már szabadon,

* Elhangzott 2023. május 18-án, mennybemenetel ünnepén a sárospataki református templomban.

minden megkötöző akadály nélkül Isten gyermekeinek neveztetünk, s élhetünk az ezzel járó lehetőségekkel, mert ő elvégezte az Atya kiengesztelését. A menny állampolgáiraivá lettünk. Ennek az országnak az állampolgáiraiként, nagyköveteiként kötelességünk úgy élni, amit-ahogy jelez is számunkra.

De mit is jelent az, hogy mi oda tartozunk? *Mindannyiunk számára elsősorban biztonságot jelent az, hogy a mi országunk a mennyekben van.* Biztonságra hajtunk a közlekedésben, a biztos pontokat, biztos megoldásokat preferáljuk a munkánk terén, biztonságra törekszünk az otthonunk kialakításában, a baráti vagy társas kapcsolatainkban, a jövőnk keresésében: biztonságra vágyó emberek vagyunk. Mert csak onnan lehet elindulni, s csak ott lehet kiteljesedni, ahol adottak a biztonságos körülmények. Az, hogy nekünk mennyei állampolgárságunk van, felszabadít egy biztonságos életre: az egeken áthatolt, mennybe ment Krisztus a mi javunkra van ott, Isten végtelen szeretetéből. Krisztus mennybemenetele nem egy emberre vonatkozó metafizikai elmélet vagy természetfeletti történés volt. A mi javunkra van ott, hogy a földi életünknek, amelyet oly sok minden veszélyeztet, legyen biztosítéka. Váltásművével egybefogott minden emberit és emberfölöttit, ami azt jelenti, hogy van átjárás, van közlekedés, van kommunikációs csatorna, van kapcsolat Isten és az ember között. Létrejöhett az a biztos kapcsolat, amely minket teljesen hozzákapcsol – történjék bármi is az életünkben. Ennek a ragaszkodásnak kifejeződése és megnyilvánulása a hit megvallása, amelynek a tartalmát Walther Lüthi, svájci teológus foglalta össze frappánsan: „most már van valaki odafenn, aki ragaszkodik a földhöz. Hintázhat ez a föld mégoly veszedelmesen is, a kötél jól oda van rögzítve a partokon, jó kezekben van ott.”

Krisztus országának nagykövetei lehetünk, akik ezzel a bizonyossággal és meggyőződéssel forgolódunk itt a földön, míg itt van dolgunk. Az ő nagyköveteiként lehetőségünk, hogy van egy biztos alapra helyezett hajlékunk, azonban felismerhetjük, hogy Isten nem akarja a föld nélkül elérni célját, és a föld története nem a káoszba való visszaeséssel, visszatéréssel végződik. A világ végleges helyreállításáig Krisztus mennybemenetele indítja újra a menny és a föld közötti megromlott kommunikációt és az erők onnan ide történő, ugyancsak megszakadt áramlását. Az ő felemeltetése záloga, garanciája annak, hogy mi is vele leszünk, de addig feladatunk van. S ezért ad egy biztonságos közeget arra nézve, hogy ránk bízott küldetését elvégezhesük a magunk életében.

Krisztus a mi egyetlen szimpatizánsunk, aki a mi javunkra van a mennyben: irántunk való imádsága nem üres fecsegés, hanem együtt a szenvedő és halálíg hű szeretet. A Jézust megtaláló és felismerő ember nagy öröme, hogy benne nem csak megkapjuk, de örök érvényűen visszakapjuk azt a polgárjogot, amelyet elvesztettünk.

Lehetőség és lehetőségem, hogy Isten előtt rendezett a számlánk, s van módunk bekapcsolódni abba a valóságba, amelyre mindenkinek szüksége van. Amikor 13 évesen először kezemben tarthattam a magyar okmányaimat – miután megkaptuk a magyar állampolgárságot –, leírhatatlan érzés fogott el. Magyarul olvasni a nevemet, születési helyemet, édesanyám nevét azt jelentette akkor számomra, hogy mostantól részese lehetek egy olyan közösségnek, amelyhez vágytam tartozni; hiába volt és van

otthonom, emellett lett egy új, amely más kilátásokat is megnyitott számomra; a magyar útlevelém azt üzenté számomra, hogy ha valami baj történne, van hová mennem. A mennyei állampolgársággal lehetőségünk van szabadon élni a hitünkkel; lehetőség és lehetőségem, hogy otthonra találjunk Isten elkészített országában.

Ebből érthetjük meg azt, hogy *a menny állampolgáraiként, Krisztus nagyköveteként feladatunk is van*. Hatalmas reménység, hogy tudjuk: Krisztus értünk folyton esedezik az Atya előtt. Ott van a jobbán a megtartó és folyton könyörgő Jézus, hogy az elkészített feladatainkat és életünket betölthessük. Ez pedig nem más, mint bekapcsolódnunk Krisztus imádkozó munkájába.

Victor János fogalmazza meg, hogy „vissza kell szállnunk emlékezetünk segítségével az ő mennybemenetele előtti napokba, amikor még itt járt”: az elkeseredett emmausi tanítványok mellé szegődött, megjelent a bezárkózott és rettegő tanítványok számára, megmutatta sebeit annak, akinek arra volt szüksége. Tehát ma nekünk ugyanígy Krisztus jelenlétét kell keresnünk és az ő közösségét kell megélnünk. Az ő nagyköveteként imádságainkkal mindig kapcsolatban vagyunk vele, s azokban ahogyan ő értünk könyörög, mi is másokat elé vihetünk. Ahogy ő közbenjár értünk, úgy mi is bekapcsolódhatunk ugyanebbe itt egymás között. Mit is jelent ez? Mi is járunk közben, tegyünk, mozdítsuk elő egymás és közösségeink életét.

Ez lenne a gyülekezetnek, az ő testének a feladata. Hogy ahol elakad az egyik, ott segítsen a másik. Ahol az egyiknek hiányossága van, ott pótolja ki a másik. A gyülekezet megújulása is abban áll, ha észrevesszük egymást, és odaállunk egymás mellé. A gyülekezet nyelvtana, egymással folytatott beszéde árulkodik arról, hogy mi is van legbelül. Az egyik teológus szerint nagyon fontos kérdés az egyház életében, hogy a mindennapi hitgyakorlat mennyire tükrözi és mennyire járja át a gyülekezet hitét. Legtöbbször elhanyagoljuk az egymás közbenjárásának, azaz az egymásra való odafigyelésnek a fontosságát, ami esszenciáját adná meg Krisztust követő életünknek. Életfunkcióinkban, kommunikációinkban sokszor csak dadogunk, ezért mennyei állampolgárokként a Krisztussal és az egymással folytatott kommunikációban, az imádságban meg kellene tanulnunk krisztusi módon beszélni. Mit jelent ez a gyakorlatban? Elsősorban azt, hogy ne nézzünk ferde szemmel egymásra, ha valamit elrontunk, hanem álljunk oda, és szerető szándékkal segítsünk. Aztán abban is, hogy ne zárkózzunk el egymástól, hanem osszuk meg egymással azt, amivel bírunk: mosollyal, egy „hogyan vagy?” kérdéssel, egy önzetlen odaállással. Azzal is részt veszünk Krisztus közbenjáró munkájában, ha egy olyan testvért vagy keresőt veszünk a szárnyaink alá, aki elvesztette vagy nem találja a kapcsolódási pontját a mennyei hajlékkal. Lehetünk egymás bizonyágtévői, akik észrevesszük egymást és felkaroljuk egymást, ha idejét és szükségét látjuk.

A Szentlélek nem engedi, hogy elfelejtkezzünk erről a feladatunkról, a mennyei állampolgári kötelezettségünkről; léleknosztalgiát ébreszt bennünk, a szívünkben, egyfajta szent nyugtalanságot – Lélek-várást, munkába lendülést, életprogramot, missziót, s végül Istennel tartó örök lakozást. Ebben élhetjük meg azt a titokzatos egységet, ami legteljesebben az úrvacsorában áll fenn közte és közöttünk – fej és

tagok között. Megélhetjük az összetartozás örömét és ajándékát. Így kell, hogy most magunk előtt lássuk a mi gyülekezetünkön belüli kapcsolatainkat, egymáshoz fűzött viszonyunkat. Hogyan nézünk arra, aki mellettünk ül? Hogyan osztjuk meg azzal az énekeskönyvünket, aki nem hozott magával, vagy nem is rendelkezik vele? Hogyan szorítunk helyet annak, aki később érkezett? Hogyan nyújtunk egymásnak kezet, amikor innen kimegyünk?

Krisztus mennybemenetelének a haszna számunkra, kedves testvérek, hogy Lelke által közösséget épít itt velünk, egymással. Az ő jelenlétében lehetünk egymás számára igazi testvéreké, igazi családdá, igazi közösséggé, gyülekezetté! És ez a mi feladatunknak a reménysége, hogy Jézus értünk imádkozik! Ezért lehet ma is és holnap is a megújulás és az Isten előtti megállás lehetősége az imádság: közösségi történés ez – csak akkor lehet jól élni egymás közösségében, ha mindenki hozzájárul.

Ez az egymásba fonódó kapcsolat ébreszti fel Krisztus nagyköveteinek a felelősségét, hogy az állampolgároknak a maguk országához illően kell élniük – mert felelősség, hogy éljük meg a földön a mennyei állampolgárságunkat. A polgárjog kötelezi az adott ország területén élő, s az azt máshol képviselőt, hogy ahhoz méltóan, megfelelően éljen. Különös kettőségben vagyunk ebben a helyzetben, mert egyszerre vagyunk részesei ennek a földi országnak és a mennyek országának. S itt a földön egy teljesen más törvényű világban élő mennyei polgárjogú és polgárságú keresztyénekként a magatartásunkkal mennyei minőséget kell tanúsítanunk – mintha külföldön lennénk küldetésben.

Mi illik ehhez a küldetéshez? A megszentelődés útján való járás. Ahhoz, hogy előrehaladjunk ennek az útján, ahhoz nekünk is meg kell hallanunk, és jól kell értenünk Pál szavait: öljétek meg, vessétek el, öltsetek magatokra. A megtalált Krisztusról egyedül az számít beszédes bizonyítéknak, ami a mindennapok dolgához való viszonyunkban döntő fordulatot hoz. „Mutató” változásoknak kell végbemennie az életünkben: megfertőzött gondolatainkat, mesterségesen felkorbácsolt vágyainkat-szenvedélyeinket, barátságos mosollyal palástolt indulatainkat, számításainkat kell elengednünk. Földi életünkben úgy kell élnünk, hogy azalatt igyekszünk hűek lenni a mennyei polgárjogunkhoz, s amennyire lehet, annak fényében rendezzük át életünket.

Ez nem könnyű ott, ahol a világ törvényeit sem tartják be, nemhogy azt, amire Krisztus tanít bennünket. Fel is tehetnénk a kérdést: Miért is működne? Hogyan éljük meg, ha ezért talán még meg is vetnek bennünket? Azonban mennyei állampolgárság ott van, ahol Krisztus nevének hordozói harcban állnak. Mert a harctalan keresztyén előbb-utóbb arctalanná lesz. Legelembb identitását, a Krisztus királyi tisztében való részesülését veszítheti el az ember és a közösség harc nélkül. A filippi-beli gyülekezetnek végtelen nehéz harcuk lehetett abban, hogy megmaradjanak a hitükben egy mélyen istentelen közegben. Milyen nehéz harc lehetett nemet mondaniuk koruk erkölcsre, szokásaira, gondolkodásmódjára! Milyen nagy harc lehetett hűnek maradni állampolgárságukhoz! Milyen harc lehetett helytállni Krisztus-szerűen a munkában, a gyermeknevelésben, családi életben, házasságban, mindennapok-

ban! Milyen nagy harc lehetett nemet mondani a közszellemre, a közerkölcsre, életet megnyomorító dologra!

Nagy Sándornak volt egy katonája, akit szintén Sándornak hívtak. Az illető a harcokban meglehetősen gyávának bizonyult. A hadvezér magához hívta, s ezt mondta neki: vagy változtasd meg a neved, vagy élj ahhoz méltóan! Nekünk is csak két lehetőségünk van. Vagy nevet változtatunk, vagy komolyan vesszük, hogy Krisztushoz tartozunk.

Mit ér a mi állampolgárságunk, ha nem élünk hozzá méltóan? Egyszerre kell ma meghallanunk az angyali és az apostoli szót, s kijózanodva gyönyörködni a mondatpárban: „Galileai férfiak, miért álltok itt az ég felé nézve?” (ApCsel 1,11) – „Az odafentvalókkal törődjete, ne a földiekkel.” (Kol 3,2) Ebből a kettős nézőpontból az a feladatunk, hogy Krisztus lábnyomában haladva tegyünk meg mindent a menny földön való kiszélesedéséért. Fekete Károly úgy fogalmazott a mennybemenetel kapcsán: útjaink, igazságaink, szeretetünk legyen mennyhorizontú. Józan keresztyénekre vár ez a világ, akiket nem az apostolok álmodozásai kötnek le, hanem az apostolok cselekedetei jellemeznek. Olyanoknak kell lennünk, akiknek a lába nem gyökerezik a földbe, de akik nem is a föld felett lebegnek, hanem keresztyéni józansággal járnak e világban, és Krisztus követésében haladnak a mennyei cél felé. Igazodnunk kell a nevünkhöz, állampolgárságunkhoz.

„Veletek vagyok minden napon” – ezt azelőtt mondta, hogy felemeltetett volna. Jézus utolsó földi cselekedete Lukács szerint az volt, hogy felemelte a kezét, és megáldotta a tanítványait: „felemelte a kezét és megáldotta őket. És miközben áldotta őket, eltávolodott tőlük, és felvitetett a mennybe” (Lk 24,50-51). Ezek a felemelt kezek érintették meg a vak szemét, a poklos és béna testét, lecsendesítették a háborgó tengert, és felemelték az elesettet. S mindenekfelett ezek a felemelt kezek voltak átszegezve értünk. Ez az áldás nem fejeződött be a földön, csak „eltakarták a felhők”. A megváltó Krisztus Urunk áldó kezeinek védelmében zajlik a földi életünk, állampolgársági kötelességeink ellátása. Vegyük hát bátran kezünkbe mennyei útlevelünket, s éljünk annak biztonságában, felelőségében és küldetésében! Emögött lesz tartalom, s ez lesz hű a nevéhez. Ámen.

Lekció: Mt 2, 1-23.

*Textus: „Az értelmesek pedig fénylenek, mint az égnek fényessége; és akik sokakat az igazságra visznek, miként a csillagok örökkön örökké.”
(Dán 12,3.)*

A felolvasott történet, ahogy általában a Jézus születése körüli eseményeket elbeszélő történetek, miközben az Újszövetség legéletszerűbb történetei közé tartozik, tele van titokkal és misztériummal. Sőt talán azt is mondhatnám, hogy a racionális életszerűség és a misztikum, a nyilvánvaló és az elrejtett egyidejű jelenléte, ez a paradoxon, vagyis egy sajátos, ellentmondásos karakter egészen mélyen áthatja a karácsony történetét, ahogyan egyébként áthatja Isten egész történetét is.

Mert a történet egyrészt életszerű és konkrét, mondhatni húsbavágó: arról szól, hogy valaki épp megszületik, sírás és kínlódás közt test és vér jön a világra, egy élet, mely eddig rejtett volt, most íme megmutatkozik. Kevés dolog van, ami az életben ennél konkrétabb. Az ige testté lett – írja János evangéliuma, egészen pontosan úgy fogalmaz, hogy: hússá; és aki életében egyszer látott már születést, az nagyon jól tudja, hogy ez mennyire racionális és kézzelfogható, vérrel és fájdalommal teli történés. Másfelől azonban azt is nagyon jól tudja mindenki, aki tartott már a karjában egy éppen megszületett, magzatmázás kis életet, hogy dacára minden élettani és orvosi magyarázatnak, a születés és az élet csodája mégiscsak felfoghatatlan és misztikus.

És mindez hol van attól a felfoghatatlan és megmagyarázhatatlan titoktól, hogy Isten, akit soha senki nem látott, vagy aki látta, az is csak hátulról és rejtekből, és rettegve, úgy, hogy Isten saját kezével maga rejtette el magát előle, ez a láthatatlan és rettentő erő most íme egy nagyon is látható, és nagyon is esendő, gyámolatlan csecsemő formájában akár kézbe

Nagy Károly Zsolt

BETELJESEDÉS*

* Elhangzott a Sárospataki Református Teológiai Akadémia karácsonyi kibocsátó istentiszteletén 2022. december 16-án.

is vehető, sőt kézbe kell venni, gondozásra szorul, meg kell etetni, tisztába kell tenni, és annyira gyenge és esendő, hogy – tudjuk a történet folytatását – meg is gyilkolható, meg is semmisíthető.

De közelebb lépve a történethez, itt vannak például ezek a derék napkeleti bölcsek, vagy háromkirályok, akikről azon túl, hogy hárman vannak, hogy keletről jöttek és értékes ajándékokat hoztak a kisdednek, gyakorlatilag semmit sem tudunk – illetve amit tudunk, az megintcsak titokzatos és zavarba ejtő. Annyira, hogy igyekszünk megszabadulni ettől a tudástól, leginkább úgy, hogy ésszerű magyarázatokkal felszámoljuk. Máté ugyanis azt mondja róluk, hogy mágusok. Jövevényező ez a görög nyelvben, így illik is rájuk, hiszen ők is jövevények a történetben, idegenek, akikkel kapcsolatban az írásmagyarázók olykor meg is jegyzik, hogy alakjuk problémás. A mágus szó a babiloni hivatalnokokra használt kifejezés, ami jelenthet bölcslet, művelt tudós embert, aki jártas az ókori Kelet talán legösszetettebb, legmagasabb szintű tudományában, a csillagászatban, szóval mondhatnánk – és mondja is sok magyarázó –, hogy ők a kor csúcsertelmiségét képviselik. A csillagászat tudománya azonban akkoriban szorosan összekapcsolódott azzal a tevékenységgel, amit ma nem kevés jóindulattal „alkalmazott csillagászatnak” neveznénk, vagyis a csillagióslással és az ezen alapuló mágiával. Ezért problémásak is ők, hiszen Isten törvénye nem tűri meg az ilyen embereket Izrael fiai között. Mi keresnivalójuk van itt? Hogy jönnek ők ahhoz, hogy ide jöjjenek? A kérdést kikerülendő nevezzük őket sokszor inkább bölcseknek, és szinte népmesei figurákká szelídítjük őket. De olyan elmélet is van, mely szerint ezek a bölcsek tulajdonképpen a babiloni fogság után Mezopotámiában maradt zsidók leszármazottai voltak, s ezzel aztán, ez a másik véglet, szinte teljesen fel is számolható idegenségük.

Mágusok: félünk ettől a szótól, mert eszünkbe jut egy másik mágus az Újszövetségből, az a Simon, aki előbb ördögi tudománnyal elámította Samária népét, majd Fülöp által megkeresztelkedett, és látva a jeleket és nagy erőik munkáját „álmélikodik vala”. Ő is látott csillagokat, akik Krisztushoz vezethették volna, de ő nem akart Krisztushoz térni, hanem inkább Krisztust akarta magához téríteni azzal, hogy jó pénzért megvásárolja az apostolok tudományát.

És eszünkbe juthat a mágusok mágiája és hitvilága is. A mágusok hittek például az átváltozásban. Az átváltozás a keleti ember számára a transzcendens, az isteni lény magától értetődő jellemzője, az a képessége, hogy a lény lényege különböző formákban tud megjelenni. Izrael felől nézve a Kelet vallásai tele vannak ilyen átváltozó lényekkel. Számunkra ez teljesen idegen, legfeljebb a népi vallásosság babonáiból ismerős, de mi már semmiféle átváltozásban nem hiszünk, legfeljebb abban, ami a fizika vagy a kémia törvényeivel megmagyarázható. Minden más átváltozás legfeljebb csak hókuszpókus, hiszen mint legfőbb vezérelveink egyike állítja: kutyából nem lesz szalonna.

Mágusok: joggal félünk tehát ettől a szótól, mintha valami illetlen dolgot takargatna, ami ezen a kifejezésen keresztül besettenkedik a legszentebb este történetébe, és beszennyezi azt. Pedig ha félünk ettől a szótól, és félünk attól, ami mögötte van, akkor éppen a legszentebb este legszentebb tartalmától zárjuk el magunkat.

Persze félreértés ne essék, semmifajta ezoterikus tanítást nem akarok hirdetni a teológia szószékéről ezen az alkalmon, csak szeretném, ha megállnánk egy pillanatra, és rácsodálkoznánk erre a titokra, misztériumra, amit ezek az egészen ide nem illő emberek tesznek egészen kézzelfoghatóvá. Sőt, ha ezt megértjük, szinte az egész történetértelmezésünk fordulópontja lehet, mert hát legyünk őszinték: ebben a történetben az égadta világon senki sem illik oda, ahol van!

Senkinek nem kellene itt lenni:

- nem kellene itt lenni a gyanús mágusoknak,
- nem kellene itt lenni a társadalom periferiáján élő szakadt pásztoroknak,
- nem kellene itt lenni a viselős Máriának,
- nem kellene itt lenni, pláne a megesett Máriával, a derék Józsefnek,
- nem kellene itt lenni az éjszakát nappali fényességgé változtató angyaloknak,
- és nem, nem kellene itt lenni gyermeki testben az Isten fiának.

Mert pontosan úgy nem illenek ezek a történetbe, ahogyan a transzcendens Isten nem illik a jászolba – és ahogy mi sem vagyunk ide illők ebbe a terembe, ahogy én sem vagyok ide illő erre a szószékre. De hogy mégis ott vannak, mi pedig itt: az maga a titok, a misztérium. Ez a történet pedig, a sok-sok oda nem illő elemből összerakva, mégis, mégis az Isten nagy története.

Van azonban ennek a történetnek egy másik titokzatos szereplője is: a bölcsek csillaga, mely legalább annyira megmozgatta az írásmagyarázókat, mint maguk a bölcsek. A keresztyén írásmagyarázók között Órigenésznek tulajdonítják az első olyan elméletet, mely a csillag titkának megfejtésével foglalkozott. Szerinte a mágusok egy üstökösöt láthattak, de ezt az elméletet aztán gyorsan el is vetette az egyház, tekintettel arra, hogy az üstökösöket a keleti kultúrákban mindig valami rossz – éhínség, háború, járvány – hírnökeinek tekintették, és ez így mégsem illik az események jellegéhez. A ma is elfogadott természettudományos magyarázat alapjait Johannes Kepler, a jelentős 17. századi német matematikus és csillagász tette le – aki élete vége felé anyagi gondjai miatt asztrológusként működött, vagyis legalább annyira volt ő mágus is, mint tudós. Kepler szerint a betlehemi csillag nem üstökös, hanem a Jupiter–Szaturnusz bolygók együttállása lehetett, melyre szerinte Kr. e. 7-ben, a Halak csillagképben került sor. Mivel a Jupitert a királyok, a Szaturnuszt a zsidók csillagának tartották, a Halak csillagkép pedig a Jupiter saját csillagháza, a bölcsek szerinte egyértelműen következtethettek arra, hogy a zsidók országában egy jelentős király született. Kepler föltevését ráadásul egy a 20. század elején megfejtett babilóniai ékírásos tábla is igazolta, mely évszázadokkal Jézus születése előtt jelezte ezt a csillagászati eseményt. Így tehát a bölcsek előre tudhattak e rendkívüli jelenségről, és érthették, hogy mit jelent.

Kepler elmélete persze nem oldja meg azt a problémát, hogy hogyan jön és megy ez a csillag, hogyan tűnik el és jelenik meg újra, sőt, hogyan képes megállni egyszer csak egy betlehemi szállás felett? Ritka tulajdonsága ez a csillagoknak. A modern tudománynak, ráadásul a Biblia eredeti szövegével foglalkozó tudománynak azonban erre is van magyarázata: eszerint igazából nem értjük jól Máté evangéliuma szövegét.

Máté ugyanis gyakorlatilag csillagászati szakkifejezésekkel írta le azt, ahogy a csillag mozgott, a kifejezések jelentése azonosítható, ma is használatosak, az általuk leírt jelenség megfigyelhető, vagyis ismét nincsen semmi titokzatosság vagy misztérium a történetben, csak a szöveg későbbi másolói, fordítói és magyarázói nem értették Mátét, így csak a szöveg romlását kell egy kicsit kiigazítani.

A csillagjelenség lényegét azonban nyilvánvalóan megint nem itt kell keresnünk. A kérdés nem az, hogy mi volt a csillag, hanem az, hogy mi volt a csillag a Mágusok számára. A válasz pedig ott van mindannyiunk nyelvén, igen, nincsen ebben semmi titok vagy misztérium, magától értetődik, hogy a csillag egy jel volt számukra, mely elvezette őket a célhoz. Van azonban ebben a magától értetődőségben mégis néhány elgondolkodtató részlet.

– Először is a mágusok abban kapnak jelet, amiben jók, azon a nyelven, amit beszélnek. Isten beszél az ember nyelvét, és nem is rest használni azt.

– Azután egyértelmű, hogy az egész dolog el van tervezve kb. a világ alapjainak felvettése óta, amióta Isten világító testeket aggatott az ég mennyezetére, hogy elválasszák a nappalt az éjszakától, és legyenek jelek, és meghatározói ünnepeknek, napoknak és esztendőőknek. A kérdés csak az, hogy a mágusoknak nyitva van-e a szeme, észreveszik-e a jeleket. Nem a megértés a kérdés, annak lehetősége adott, a kérdés a nyitott szem.

– S végül az is elgondolkodtató, hogy a mágusok teljes természetességgel követik a jelet, úgy, ahogyan megértették, teljesen ráhagyatkozva.

Itt jön azonban a történetben egy csavar: mert ha a jelet, a csillagot Isten küldte, ha a mágusok szakértelmére hagyatkozva vezette őket a jel által, akkor mégis hogyan kötöttek ki rossz helyen? Hogyan keveredtek Betlehem helyett Jeruzsálembe? Azt nyilván nem vetjük fel, hogy Isten nem jó jelet küldött, vagy elszámította magát a bölcsek bölcsességét illetően, a hiba a bölcsek oldalán van, minden bizonnyal ők hagyatkoztak túlságosan a maguk értelmére, megálltak, holott a csillag ment volna tovább – bármit jelentsen is ez. És lám, tévedésüknek, céltévesztésüknek – vagyis a bibliai terminus értelmében: bűnüknek – milyen tragikus következményei lettek, hiszen Heródes miattuk, a tőlük kapott információk alapján mészároltatott le minden két éven aluli fiúgyermeket Betlehembben és környékén. Sőt, még az is felvethető, hogy maga Isten a vétkes, hiszen Heródes nem követte volna el ezt a mészárlást, ha a mágusok eleve jó címre mennek, vagy legalább ha annak rendje-módja szerint szépen visszamentek volna hozzá, elmondták volna, hogy merre találja a gyermeket, aztán míg ők hazafelé veszik az irányt, az angyal figyelmezteti Józsefet, ahogy meg van írva, a szent család elmenekül Egyiptomba, Heródes meg hoppon marad. Nem lett volna jobb befejezés ez, Istenem? Visky Andrással szólva: mondjuk ki, ez a rendezés mintha egy kicsit amatőr lenne, nem?

Nos, a történet misztériumai közül talán ez a legkényelmetlenebb, legrettentőbb, s talán mondhatjuk: megbotránkozottató.

S miközben titkon szeretnénk igennel válaszolni erre a kérdésre, bármennyire illetlen és káromló is lenne ez a válasz, mert szeretnénk hinni, hogy lenne lehetőség

megúsós befejezésre, be kell látnunk, hogy: nem. Nem amatőr a rendezés, hanem profi. Annyira profi, hogy Máté fel is hívja az olvasó figyelmét, nehogy véletlenül úgy érezze, hogy hiba csúszott az égi pályák számításába, hogy porszem került a kozmikus gépezet működésébe, nem, ha nem is így van minden rendben, de minden így van a rendben, mert íme, „Ekkor teljesedék be, amit Jeremiás próféta mondott”. A tragédia ettől még tragédia, a jajgatás ettől még keserves, akinek hiánya van, az ettől még megvigasztalhatatlan, és a miéltre, hogy miért kellett sokaknak meghalni egy ember miatt, egy megfoghatatlan szó a válasz: beteljesedés.

Máté sokszor használja ezt a szót. Evangéliuma második fejezetében, melyből a napkeleti bölcsek történetét is felolvastuk, négyszer jön elő, s mindegyik alkalommal arra szolgál, hogy a jelent a múlttal kösse össze, és a jelenben zajló események értelmét azzal adja meg, hogy azokat egy a múltban adott isteni ígéret, egy prófécia beteljesedéseként értelmezze. Ez sokszor ráadásul úgy történik, hogy a jelen történései közepette derül ki, hogy ami van, az nem véletlenül van, hanem megmondott, hogy lesz. A múltnak és a jelennek ez a kapcsolata, a bibliai hit egyik fontos alapja, mely hit úgy tekint Istenre, mint aki megcselekszi, amit megmondott, akinek szava nem tér hozzá vissza üresen. Ez a hit, vagyis annak a tudata, hogy Isten nem csak a múltban, hanem a jövőben is megteszi, amit mondott, ez az alapja annak is, hogy a jövőre is úgy tekinthetünk, mint aminek értelme van, s mint ami hosszú távon végül értelemmel tölti fel az olyan eleve üres szavakat is, mint a beteljesedés. Mindannak, ami Rámában történt, annak a fájdalomnak, amit Ráchel érzett fiai elvesztése fölött, a jövő adja meg az értelmét: az az esemény, amiről Kajafás főpap a nagytanács előtt így szólt: „jobb nekünk, hogy egy ember haljon meg a népért, és az egész nép el ne vesszen. Ezt pedig – mint János evangélista megjegyzi – nem magától mondta: hanem mivelhogy abban az esztendőben főpap volt, jövendőt mondott, hogy Jézus meg fog halni a népért.”

És itt történik a nagy átváltozás. A misztérium nem lesz kisebb, de a szorongás feloldódik, s a rettentő, megbotránkozató titok ragyogó, felemelő titokká változik.

Egy titok van már csak hátra, mégpedig az, hogy miért beszéltem eddig a három királyokról, ha ige hirdetésem alapigéjeként a dánieli próféciát olvastam fel?

A csillag a Bibliában mindig több értelemmel bíró kifejezés. Az ókori világ mitológiáival szemben a teremtés könyve tisztázza, hogy a csillagok teremtmények, vagyis nem önálló akarattal bíró szellemi lények vagy a földi életet befolyásoló istenségek, hanem pusztá jelek. A szó használatának mégis van szimbolikus dimenziója. Ezzel találkozunk például Eszter könyvében. Eszter neve annyit tesz, mint csillag, ráadásul egy csillagban is tisztelt mezopotámiai istennő, Istár alakja áll a név mögött. Eszter a fogságban élő zsidók számára a szabadulás csillaga, csillag mely elvezette Ahasvérus királyt az igazságra, vagyis a zsidók elleni összeesküvés háttérének leleplezéséhez. És bár története jó eséllyel merő fikció, Eszter alakja a mai napig a zsidóság számára a purim ünnepének jele.

Talán ennek a szóhasználatnak a nyomait fedezhetjük fel a betlehemi csillagról szóló elbeszélésben is. Az egyik magyarázat szerint a viselkedése, mozgása nem tú-

nik olyan különösnek és titokzatosnak, ha nem vagy nem csupán egy égitestet vagy égitestek együttállását látjuk mögötte, hanem elfogadjuk, hogy a csillag egy szerep a történetben, melyet különböző szereplők valósítanak meg: előbb az égitestek, majd Heródes udvarában a Messiás születési helyére vonatkozó próféciát felidézõ, s ezzel a mágusokat a helyes irányba terelõ fõpapok és írástudók, végül egy harmadik szereplõ, akirõl szinte semmit nem tudunk, leginkább azt, hogy Isten küldötte, vagyis ha görögül nevezzük meg: angelosz, azaz angyal, olyan lény, melynek jó szokása, hogy ragyog, fényesség veszi körül és irányt mutat. Fikció vagy nem, mindenesetre illeszkedik az elbeszélés logikájába, s ha figyelembe vesszük a mágusok hitének sajátosságait, a csillag átváltozásai nem is annyira elképzelhetetlenek vagy hihetetlenek.

A csillag szónak ugyanilyen szimbolikus használatával találkozunk az igehirdetése alapigéjeként felolvasott dánieli szövegben.

Dániel prófeciát mond, kijelentése egy közelebrõl meg nem határozott jövõbe, a szabadulás idejébe lótt nyíl, de hogy hol ér célba, azt nem tudni, mert mint a következõ versben olvasható, a prófeciák könyvét Dánielnek le kell pecsételnie a végsõ idõkig, amikor keresik majd sokan az értelmét, és nagyobbá lesz a tudás. A könyv utolsó versei szerint Dániel hallja a végsõ idõkkel kapcsolatos kijelentést, de nem érti, s megkérdezi vezetőjétõl: „Uram, mi lesz ezeknek vége?” Az pedig így válaszol neki: „Menj el Dániel, mert be vannak zárva és pecsételve e beszédek a vég idejéig. Megtisztulnak, megfeherednek és megpróbáltatnak sokan, az istentelenek pedig istentelenül cselekszenek, és az istentelenek közül senki sem érti; de az értelmesek értik...” (Dán 12, 8kk)

Az írásmagyarázók természetesen vitatkoznak azon, hogy mire vonatkozik Dánielnél a „végsõ idõk” kifejezés: a zsidók fogságból való szabadulására, a Messiás idejének eljövételére vagy a legvégsõ idõkre? A kijelentés, ahogy olvassuk is, le van zárva, és ettõl aztán nyitottá is válik, nyitottá arra, hogy keressük az értelmét, és nagyobb legyen a tudás. A szöveg értelmének keresése során nem nagyon vetõdött föl az, hogy a mágusok csillaga a dánieli prófécia valamiféle beteljesülése lenne, és én sem ebben látom a kapcsolatot a betlehemi történet és a prófécia között. Inkább azt gondolom, hogy a betlehemi csillagban, mint a születés történetének egyik szereplõjében, Isten a mindenkori útmutatók paradigmáját állítja elénk, Dániel prófeciáján keresztül pedig azt mutatja meg, hogy mi a beteljesedése ennek a szerepnek.

Mikor Dániel a csillagról beszél, azoknak a végsõ állapotát írja le, akik sokaknak az Isten igazsága, akaratának cselekvése felé való fordulását segítették. Olyan szereplõi õk az Isten nagy történetének, akik sokaknak segítettek célba találni vagy célba érni. Nem az igazságra fordítás állapotáról van itt szó, hanem annak a tevékenységnek egy kiteljesedett, megtisztított, végsõ beteljesedésérõl, amit egész életükben végeztek. Azt mutatja meg, hogy – Jézus követõinek életprogramot adó példázatát idézve – a sötétben meggyújtott mécsesként világító élet hogyan teljesedik ki az ég fényességének ragyogásában.

Mi keresztények egészen sajátos kapcsolatban vagyunk ezekkel a Dániel által is említett végsõ idõkkel. Jézus azt mondta, hogy hamar eljön, és Pál apostol is úgy tanított az utolsó idõkrõl, mint amelyek már a küszöbön állnak, így azután a kereszttyé-

nek már kétezer éve folyamatos adventben élnek, folyamatosan keresik az idők jeleit, és felfedezni vélik itt is, ott is a környezetükben. Ma is, 2022 karácsonya környékén elég, ha csak a folyamatosan felénk áramló reklámokra figyelünk, észrevehetünk olyan jeleket, melyek éberségre intenek. Olyan kultúrában élünk, melyben már nincs szükség arra, hogy apa írjon a jézuskának, mert mindene megvan, nincs szüksége semmire. Bármit gondoljunk is a jézuskának írt levelekről, azt mindenképpen érezzük, hogy ez az attitűd a karácsony lényegének maradványától is elszakítja az embereket, és ez csak egy a tucatnyi hasonló üzenetből, mely egyértelműen azt mutatja, hogy valóban egy olyan keresztyénység utáni korban élünk, melyben a karácsonyból már az a kommersz sem maradt meg, amivel egyébként ilyenkor állandóan hadakozni szoktunk. Mi ebben a mi feladatunk? Mire kapunk most kibocsátást, hogyan legyünk Isten küldöttei? Mi a betlehemi csillag tanítása számunkra?

Az ige gazdag üzenetéből most csupán egyetlen gondolatot szeretnék kiemelni, mint ami számomra is nagyon fontossá vált, és hiszem, hogy Isten üzenete is ez most számunkra: meggondolásra méltó, hogy a csillag – bármelyik szereplővel azonosítsuk is – nem „tesz” semmi különöset, hanem csak teszi a dolgát. Járja a pályáját, mondhatni végrehajtja a programot, nem adva mást, csak azt, mi lényege. Nem kell többnek lennie, csak annak, ami.

Ennyi? Kérdezhetnénk. Ennyi. Dániel még plasztikusabban mondja ezt el: azok fénylenek majd, akik sokakat az igazságra visznek, vagy az eredetihez közelebb álló fordítás szerint sokak igazság felé fordulásban segítettek. És az igazság, ez a nagy szó, amivel Pilátus is küszködik, szintén lebontható egyszerűbb szavakra: mert az igazság nem más, mint az Isten törvénye, az ő akarata, nem más, mint az irgalom és szeretet törvénye és akarása. Ráadásul még héroszoknak sem kell lenni, nem nekünk kell az igazságot hordozni, elég, ha értelmesek vagyunk és körültekintőek, figyelünk a körülményekre. Elég, ha értelemmel élünk, ha eszünkben tartjuk, hogy Isten hogyan teljesítette be ígéreteit. Elég, ha körültekintünk, és észrevesszük a jeleket, melyekben Isten világosan és érthetően, mindannyiunk számára érthető nyelven elmondott ígérete szerint, megmutatkozik: azokat, akik arra várnak, hogy felruházzuk, meglátogassuk, megetessük, megittassuk őket, akik felé az irgalom és szeretet törvénye szerint fordulhatunk. Ha észrevesszük az idegeneket, a jöttmenteket, a gyanús alakokat, ha észrevesszük azokat, akik nem illenek a képbe, ha észrevesszük azokat, akik nyitottak az átváltozásra. És így találjuk meg végül mi is a helyünket Isten nagy történetében, itt, ahol mécsessel a lábunk előtt botorkálunk, és majd egykor az ég ragyogó fényességében. Mert minden mágusnak megvan a maga csillaga, és minden csillagnak megvannak a maga mágusai.

„Kegyelem nektek és békesség Istentől, a mi Atyánktól és az Úr Jézus Krisztustól.” Ámen

Kezdő ének:

47. zsoltár 1-5. „No, minden népek örvendezetek!”

Előíma:

1. Járuljunk mi Istennek ő szent Fiához, /
A mi üdvözítő Urunk Jézus Krisztushoz
/ Mint kegyes és hatalmas szabadítónkhoz,
/ Testi-lelki nyavalyánkban csak egy vigasztalónkhoz. **Imádkozzunk a 229. dicsérettel:**

2. Ó, irgalmas Megváltó Fiú Úr Isten, /
Ki országolsz szent Atyáddal földön és mennyen,
/ Tehozzád esedezünk könyörgésünkben:
/ Segítségül légy minékünk mostani szükségünkben!

3. Sok szükségünk jóllehet vannak minékünk,
/ De most néked kiváltképpen ezen könyörgünk:
/ Szentlelked erőssége legyen mivelünk,
/ Hogy az igaz tudományban legyen mi épülésünk!

4. Mi elménk sötétségét távoztassad el, /
Ajándékozz engedelmes szívvel, lélekkel, /
Hogy a te szent ígédet vegyük jó kedvvel, /
Tanulhassuk és élünkben kövessük nagy örömmel.

5. Öregbítsed, tápláld bennünk a hitet /
És az igaz szeretetet, adj reménységet; /
Adj minden jóra való igyekezetet, /
Tiszta lelkiismeretet és szentséges életet!

6. Szent nevedet engedjed, nyilván vallhassuk,
/ Az ördögöt s e világot megutálhassuk,
/ És te szent országodba kíváncsozhasunk,
/ Felségeddel egyetemben örökké vigadhassunk!

7. Légyen néked dicséret és nagy tisztesség, /
Ki Atyával s Szentlélekkel vagy egy Istenség,
/ Felséges hatalmasság, örök fényesség. /
Téged illet mindörökké véghetetlen dicsőség!

Rácsok Gabriella

A MAGÁTÓL NÖVEKEDŐ VETÉS*

* Elhangzott a 2023. május 4-i akadémiai istentiszteleten a Sárospataki Református Teológiai Akadémián.

Textus: Márk 4,26-29

1. Bevezetés

A példázat kilóg a többi példázat sorából. Elsőre egyszerűnek tűnik, aztán mégis belegabalyodunk. Ki a példázatbeli ember? Mi a mag? Mi a föld? Mi az aratás? Mi az, hogy magától? Stb. Csak Márknál fordul elő. Hogy miért hiányzik a másik két szinoptikusnál, rejtély, találgatni ugyan lehet, ahogyan azt sokan meg is teszik.

A példázat így kezdődik: „Úgy van az Isten országa.” De hogyan is van? „Úgy van az Isten országa, mint amikor az ember magot vet a földbe...”

„Ki mint vet, úgy arat” – tartja egy közmondás, és ezzel összeköti a vetést és az aratást, amely kapcsolat a mi esetünkben is irányt ad a példázat értelmezésének: hogyan jutunk el a vetéstől az aratásig?

2. „...azután alszik és felkel, éjjel és nappal: a mag sarjad és nő, az ember pedig nem tudja, hogyan.”

A folytatásban az emberünk otthagya a szántóföldet. A magvető példázatával ellentétben ez az ember nem is kapja meg a „magvető” címet, ő csak egy „ember”, aki magot szór a földbe, nem is veti, hanem csak úgy szétszórja. Amit tesz, hogy éjjel-nappal alszik, majd felkel, majd kezdi előlről, és hogy nem tudja, hogyan nő a mag, ellentétben a hagyomány bölcsességével. A hagyomány szerint ugyanis „Aki nyáron gyűjt, az eszes fiú, de aki aratáskor alszik, az szégyellni való.” (Péld 10,5). Vagy: „Nem szánt ősszel a rest, de ha majd aratni akar, nem lesz mit.” (Péld 20,5). Ez a kölcsönösség a vetés munkája és az aratás öröme között lelki szinten is működhet. „Akik könnyezve vetettek, ujjongva fognak majd aratni. Aki sírva indul, mikor vetőmagját viszi, ujjongva érkezik, mikor kéréit hozza.” (Zsoltárok 126,5-6).

Ézsaiásnál (28,24) a földműves tevékenységének rendszerességével találkozunk, mint annak példájával, ahogyan az Úr oktatja népét: „Mindig csak szánt a szántóvető, amikor vetni készül? Tán csak barázdálja és boronálja földjét? Nem úgy van-e, hogy ha elegyengette felszínét, kaprot hint vagy köményt szór, vagy vet sorban búzát vagy árpát a kijelölt földbe, a szélére pedig tönkölyt?” Ez a szöveg Ézsaiás könyvéből a vetés és az aratás közötti megannyi lépést szemlélteti. A példázatbeli ember ezek közül egyikben sem vesz részt, hanem lefekszik és felkel éjjel és nappal, és nem tudja, hogyan nő a mag. Vannak, akik szerint ez a földműves türelmét akarja megmutatni. De ez a földműves nem türelmes, hanem tudatlan, talán még lomha is, aki hiába keresi majd a termést. A hallgatónak (és olvasónak) az az érzése támad, hogy a mindennapi, a megszokott, a normális felborult. Ha éjjel-nappali alvását és tudatlanságát szó szerint vesszük, akkor a földet előbb-utóbb elárasztják a gyomok. Vajon mit akar ezzel szemléltetni? Talán azt, hogy „vesettek magatoknak igazságot, akkor hűséget arathattok!”, vagy inkább azt, hogy „bűnösen szántottatok, álnokságot arattatok?” (Hóseás 10,12-13)

3. „Magától terem a föld, először zöld sarjat, azután kalászt, azután érett magot a kalászbán.”

Jóllehet a példázatbeli ember tevékenysége alig mérhető (lefekszik és felkel), szinte már nem létező, egyenlő a nullával, a mag mégis termést hoz, normálisan fejlődik, egészen az aratásig. Hogyan lehetséges ez, főleg annak tükrében, amit a közmondás is megfogalmaz: „ki mint vet, úgy arat”?

A kérdés egyik nyitja egy ellentétpárban áll: „...a mag sarjad és nő, ő (*autosz*) [az ember] pedig nem tudja, hogyan. Magától (*automaté*) terem a föld...” – az ember nem tudása áll szemben az automatikussal, a magátóllal.

A kérdés másik nyitja pedig éppen ez a szó: az *automaté*, az automatikus, a magától. Aminek nincs látható oka, ennél fogva rejtélyes, titokzatos – misztérium. Az Apostolok cselekedeteiben a városba vivő vaskapu magától megnyílik a börtönből megszabaduló Péter előtt. (12,10) A Septuaginta is ezt a jelentést húzza alá. Így om-lanak le Jerikó falai maguktól (Józs 6,5) – azaz egyértelműen isteni beavatkozásra történnek a dolgok.

Ami még érdekesebb, hogy ugyanezzel a szóval fordítja a LXX azt is, ami a par-lagon hagyott földön, a nyugalom évében, a sabbat évében kihajtott magától (*automa-ta*): „Hat éven át vesd be meződet... De a hetedik esztendőben legyen teljes nyugal-ma a földnek, az ÚR nyugalomnapjához hasonlóan. Meződet ne vesd be... Ami az aratás után kihajtott [magától, *automata*], azt ne arasd le.” (3Móz 25,3-5)

A magától kihajtó termés képével találkozunk a Királyok könyvében is (2Kir 19,29), mint ami Isten kegyelmének a jele, annak, hogy törődik népével: „Neked pedig ezt a jelet adom: Ebben az évben azt eszitek, ami a tarlón nő [magától, *auto-matosz*], a második évben azt, ami annak a magvaiból hajt; a harmadik évben pedig vessetek és arassatok, ültessetek szőlőt, és egyétek gyümölcsét!”

A példázatbeli ember nemtudása, nemcselekvése és a magától termő föld közötti ellentét a földnek erre a nyugalmi állapotára is vonatkozhat. Nem szó szerint, hanem mint ami arra utal, hogy a növekedés, a fejlődés magától, azaz kegyelemből van, ahogy azt Reményik is megfogalmazza a kegyelemről szóló versében: „Ez a magától: ez a Kegyelem.” – és amit, ha nem csépeletünk volna el, akkor most fel is olvasnánk...

4. „Amikor pedig a termés engedi, azonnal nekiereszti a sarlót, mert elérkezett az aratás ideje.”

A hallgatót (és az olvasót) a tudatlan embertől és a magától, kegyelemből méltóságtel-jesen termő földtől az aratásig repíti ez az utolsó sor, amelyben egy ószövetségi utalást találunk, mégpedig Jóel prófétára (4,9-14): „Hirdessétek ki ezt a népek között: Ké-szüljete fel a háborúra! ... Kovácsoljatok kapáitokból kardokat, metszőkéseitekből dárdákat! ... Induljanak, vonuljanak a népek Jósáfát völgyébe, mert ott tartok ítéletet minden szomszédos nép fölött. Eresszétek rá a sarlót, mert megérett az aratnivaló! ... mert nagy a gonoszságuk. ... közel van az ÚR napja ...”

A jóeli prófécia az apokaliptikus háborúra és ítéletre vonatkozik. Ez egyértelmű nemcsak a szöveggörnyezetből, hanem abból is ahogyan megfordítja Ézsaiás híres

ítéletjelenetét: „Igazságot szolgáltat a nemzetek között, ítéletet hoz minden nép ügyében. Kardjaikból ezért kapákat kovácsolnak, lándzsáikból pedig metszőkéseket; nép a népre kardot nem emel, hadakozást többé nem tanul.” (Ézs 2,4)

Ahogy Jóel próféta megfordította az Ézsaiás-idézetet, és nem a kardokból kovácsol kapát, hanem kapákból kovácsol kardot, úgy fordítja meg ez a példázat a Jóel-idézetet. A példázatban az aratás már nem az apokaliptikus háborút jelenti, hanem a nyugalom évében magától / kegyelemből és kegyelemben nőző termés aratását.

A példázat nem feltétlenül határozza meg hallgatói (olvasói) számára, hogy mi az Isten országa. Jézus sosem írja le az Isten országát. „Jézus számára alapjában véve mindig csak az a fontos Isten országában, hogy az Isten közelségét jelenti.” (Jörg Zink) És ezzel lehetőséget kínál a hallgatónak/olvasónak/nekünk, hogy mi határozzuk meg az Isten országát a magunk számára. Hogyan értelmezzük a Jóelből vett idézetet? A Jóel-idézet kontextusa határozza meg a példázatot, vagy a példázat definiálja újra a Jóel-idézetet? A tudatlan földműves és a magától termő föld leírása Isten kegyelmének és békéjének a jele, és éles ellentétben áll Jóel apokaliptikus háborús motívumával, és így az aratás újradefiniálását követeli. Erre pedig időnként szükségünk van, most talán különösen is.

Az akkori emberre és ránk is jellemző egyfajta „apokalipszis-függőség”. Annyira belénk ivódott az a gondolat, hogy a rosszat helyre kell hozni, és hogy a gonosztevéket, az általunk démonizált, olykor lesátározott, kárhozottat egyéneket, csoportokat vagonba zárva kell elűzni az Új Jeruzsálem közeléből. A világ mély és emberileg megoldhatatlan bűnnel kapcsolatos problémáira a kedvenc megoldásaink: orra vágni a másikat, *A jó hely* c netflixes sorozatból véve a képet: felültetni őket egy odaútra szóló jeggyel a „rossz helyre” vivő járatra, vagy a *Trónok harcán*ak megoldásával élve: kitalálni, letaszítani őket az alattunk tátongó mindent elnyelő mélységbe – és ezt nemcsak lelki értelemben értjük vagy képzeljük el. Elég, ha csak a közösségi oldalak kommentjei között vagy önjelölt próféták publicisztikái között böngészgetünk. És ennél még rosszabb, amikor eljutunk arra a pontra (mint mindig), hogy tanácsot adjunk Istennek, hogyan kezelje ő a bűn problémáját: ilyenkor egyszerűen megalkotjuk, kitaláljuk saját kegyetlen eljárásaink örök isteni változatát.

Talán ez az, ami miatt Jézus a magától nőző magról szóló példázatában kizárólag az Isten országa növekedésének a misztériumáról beszél, és a magától, azaz kegyelemben és kegyelemből növekvő magról, és mindezek fényében az aratásról. Itt nincs jó vagy rossz föld, nincsenek kövek és tövissek, és nincs konkoly. Igen, máshol van. De itt most nincs.

Az Isten országa növekszik, mert az Isten országa már elérkezett (már el van vetve). Magától és a maga idejében növekszik. Mindenekelőtt úgy növekszik, hogy mi nem tudjuk, hogyan. Bármilyen ragyogó elképzelésünk is van a témával kapcsolatban, az mindig és mindenhol rossz elképzelés lesz. Sőt, elképzeléseink helytelenségét egyszerűen az fogja bizonyítani, hogy vannak ilyen elképzeléseink; mert ha az Isten országát ragyogó ötletek révén lehetne növekedésre bírni ezen a világon, akkor Ádám óta naponta hatszor hajtott volna ki nem is egy helyen. De ez sohasem történt meg,

és nem is fog, kivéve azt az egy rejtélyes és titokzatos módot, amely határozottan túlmutat erkölcsösködő, törvényeskedő, pontszerző és kirekesztő felfogásunkon.

Jörg Zink így fogalmaz: „Ez az ország Isten országa. Ez azt jelenti, hogy nem lehet »megcsinálni.« Emberek nem tudják »megcsinálni«. Nem azáltal valósítjuk meg itt a földön Isten országát, hogy a szeretetről vagy a csillagsátor fölötti Atyáról beszélünk. Azáltal sem, hogy olyan állapotokat hozunk létre az emberek között, amelyek Isten országát képezik le. Az ember nem képes »megcsinálni« Istent, a közelségét sem. [...] Ennek nemcsak Isten szentsége áll útjában, amelyhez az ember sosem fog tudni hozzányúlni, hanem az ember szíve is. De hogy az Isten közelségétől elzárkózó emberi szív egy napon teret ad majd ennek az Istennek, s hogy szenvedésében, szeretetében és hitében, bármilyen felemásak legyen is ezek, már most begyakorolhatja ama végső, szükségszerű teret adást – ez a merész hit rejtőzik az »ország« szóban. S ezen a ponton kezd csodálkozást kelteni bennünk a dolog. Igaz lehet, hogy ez a meghasonlott, szétszakadozott világ új alakot fog ölteni? Hogy ez a föld, ahol mindenki mindenki elleni harca tombol, átalakul majd Isten országává, ahol Isten akarata érvényesül[, és a kardokból kapákat kovácsolnak]? Hogy az ember szíve teret ad majd Isten akaratának, és más emberekkel együtt elkezd Isten igazságosságát keresni? Hogy gyökeret vernek, felnőnek, megérnek és végül termést hoznak azok nyomorúságos kísérletek, amelyekkel megpróbálunk egy kis jóságot, egy kis békét teremteni az emberi lét környezetén?»¹ – ezt a most sokszor lehetetlennek tűnő jövőt ragadhatjuk meg az Isten országa kifejezésben.

Az Isten országa anélkül jön el, hogy azt előre kiszámíthatnánk bizonyos jeleket megfigyelve, „Azt sem mondhatják: Íme, itt, vagy íme, ott van! Mert az Isten országa közöttek van!” Itt van Isten köztünk. A magától nőző termés Istene van itt, az ő kegyelmének sabbatjával, az ő kegyelmének nyugalmával van itt.

Utóima:

Jövője mindazoknak, akik hozzád fordulnak, világossága mindazoknak, akik sötétségben élnek, teremtője minden magnak, kertésze minden lelki növekedésnek, irgalmaz nekünk, Urunk, tégy bennünket folt és nélküli templomoddá. Ne tekints vétkeinkre; ha bűneinkre tekintesz, nem viseljük el jelenlétedet. Mérhetetlen irgalmaddal és végtelen együttérzéssel töröld el minden bűnünket, a mi Urunk, Jézus Krisztus, a Te egyetlen Fiad, lelkünk legszentebb orvosa által.²

Életnek Istene, minden élőnek teremtője, kérünk, hogy hallgasd meg imánkat a népek közötti békéért, a világban dúló háborúk befejezéséért. Életnek Istene, ki ítélkezel a nemzetek között és fölött: kérünk, hogy vezesd a nemzeteket a béke útjára; és hogy az ellenségeskedés választófala leomoljon. Életnek Istene, aki képes vagy hitet

¹ ZINK, Jörg: *Istennel élni – Mindig a keresztyénség kezdetén vagyunk, nem a végén*, Budapest, Kálvin Kiadó, 2002, 84.

² *Preghiere dei primi cristiani [Az első keresztyének imái]*, 89. alapján, in MADDALENA O.C.D., P. Gabriele di S. M.: *Benső végtelen – Elmélkedések a benső életről az év minden napjára*, ford. PUSKELY Mária SSND, Budapest, Szent István Társulat, 2006², 541.

ébreszteni minden időben, adj békét a háború közepette; és teremts összhangot a népek között. Életnek Istene, ki egyszülött Fiadat adtad, hogy életünk legyen: kérünk, hogy áraszd ki Szentlelkedet..., és ébreszd bennünk a reményt.

„Általjársz Te mindent; ránk ragyogni engedd életadó, áldott Lelked! Mint a kis virág is magától kibomlik, rá, ha csöndes fényed omlik: Hagyj, Uram, vidáman fényességed látunk, s országod munkálnunk!” Ámen.

Ti azért így imádkoztatok:

„Mi Atyánk, aki a mennyekben vagy...”

Áldás:

„aki elkezdte bennetek a jó munkát, elvégzi Krisztus Jézus napjára.” (Fil 1,6) Ámen.

Záró ének:

251:1-5. „Úr lesz a Jézus mindenütt...”

Textus: I. Péter 5, 1-4

„A közöttetek lévő presbitereket tehát kérem én, a presbitertárs és Krisztus szenvedéseinek tanúja, valamint eljövendő dicsőségének is részese: legeltesse Isten közöttetek levő nyáját, ne kényszerből, hanem önként, ne nyereszkezből, hanem készségesen, ne is úgy, mint akik uralkodnak a rájuk bízottakon, hanem mint akik példaképei a nyájnak. És amikor megjelenik a főpásztor, elnyeritek a dicsőség hervadhatatlan koszorúját.”

Szentimrei Márk

LEGELTESSÉTEK...!*

Péter apostol az ő első levelének a vége felé az őskeresztyén egyháztársadalom egyik fontos – ha nem a legfontosabb – rétegét, a presbitereket szólítja meg. Abban az időben a presbiteri tisztség sokkal többet ölelt fel, mint manapság: a presbiterek vezették a gyülekezeteknek a lelki életét is. Mivel akkor még nem voltak helyben lakó lelkészek – sokak szerint ezért volt akkor még minőségi hitélet –, ezért a presbiterek magyarázták az Igét, kvázi prédikáltak; ők látogatták a gyülekezeti tagokat, szúrták ki a tévtanítókat, vezették az úrvacsoravételt, tanítottak, és ki tudja, hogy még mennyi mindentől vették ki a részüket. Hozzájuk szól még Péter tömören, de nagyon mély tartalmú gondolatokban. A hátralévő néhány percben bontsuk ki a Bibliának ezt a részét, mégpedig úgy, hogy személyes címzettjei legyünk mi magunk, gyakorló, illetve leendő mai lelkészek, akik nagyjából azt tesszük vagy készülünk tenni, mint egykor az őskeresztyén egyház presbiterei.

Az első nagyon fontos figyelmeztetés tulajdonképpen egy ténymegállapítás: az egyház, a gyülekezet tagjai az Istené – „legeltesse Isten közöttetek levő nyáját...” A nyáj az Úr! Amikor a mai lelkész, a mai presbiter, a mai tanár a gyülekezetben, az egyházi iskolában vagy éppen egy teológián teszi a dolgát, akkor az Isten tulajdonával teszi azt, amit tesz. Isten pedig figyelni szokta azt, hogy mi történik az Övével. A szó legnemesebb értelmében véve

* Elhangzott a Sárospataki Református Teológiai Akadémia akadémiai istentiszteletén, 2023. április 27-én.

béresek vagyunk, és egyszer majd számot kell adnunk a Gazdának, az Úrnak. Minden egyes gyülekezeti tagról, minden egyes teológus diákról. Arról, hogy beszéltünk-e hűséggel és hitelesen az evangéliumról, a megtérés szükségességéről, az emberi bűnről és az isteni kegyelemről, vagy nem beszéltünk. Hogy beszéltünk-e minderről, és hogy megéltük-e mindezeket. Az volt-e a cél, hogy minél többen üdvözüljenek, hitben és ismeretben növekedjenek, vagy valami egészen más volt a cél. Terheljen meg bennünket jó értelemben az az énekrészlet, amit majd zárásként énekelni is fogunk: „egy lélekért se érjen vádja téged, hogy temiattad nem látta meg Őt” – mármint a megváltó Jézust. Namost mindez természetesen nem csak lelkészi minőségünkben szólít meg bennünket, merthogy a gyermekeink, az unokáink, a szeretteink is az Úr. Mindenki elmondhatja magáról, hogy van valaki, akiért én vagyok felelős Isten előtt. Hogyan bánunk velük? Hogyan viszonyulunk egymáshoz, itt a teológián? Tudunk-e egymásra úgy tekinteni, mint akiknek az egyetlen és igazi értékét, méltóságát az adja meg, hogy Jézus Krisztus meghalt érte? Érte is, mint ahogyan értem. A hívő életnek megkerülhetetlen része, hogy Isten népének, tulajdonának lássuk magunkat és egymást. Én azt gondolom, hogy ebben a felismerésben óriási vizsgatás és erőforrás is van!

Igeszakaszunk második gondolata már arról szól, hogy mi a feladata tanárnak, presbiternek, lelkésznek: „*legeltessétek* Isten közöttetek levő nyáját...”. A legeltetés képe és fogalma mindennél jobban fejezi ki a lényegét. Amikor a pásztor kitereli a nyáját a mezőre legelni, akkor egyfelől irányít. Irányít, mert ő az, aki tudja, hogy merre van a jó legelő, hol nem leselkedik veszély, hol van a közelben víz, stb. A felelősségteljes tisztséggel rendelkezők az egyházban azt teszik, mint a lelkiismeretes pásztor: a jó lelki táplálék, tehát az Ige felé terelik a többieket. A legeltetésnek tehát van egy irányított része, ugyanakkor a nyáj mégis szabadon mozog, merthogy legeltetés közben nincs bezárva az akolba vagy az istállóba. Mit jelent ez lelki értelemben? Azt, hogy akik ránk vannak bízva, azok nincsenek hozzánk kötve. Nem zárhatom be a másikat az én kis világomba, nem vehetem el a szabadságát, nem én döntöm el, hogy ő milyen legyen. Menjen a maga útján, és „legeljen”. Ha van szép a református kegyességben, akkor ez az: sem a lelkész, sem a presbiter, sem senki más nem uralkodhat a másik felett. És persze ezzel a legeltetés jelenséggel nem csak lelkészi minőségben találkozunk. A gyermekeinket, unokáinkat jól nevelni azt jelenti, hogy egyszerre irányítom őket, másfelől hagyom, hogy szabadok legyenek. Egy kínai mondás szerint két fontos ajándékot adhatunk a gyermekeinknek: gyökereket és szárnyakat. Van benne igazság. Általánosságban tegyük a magunkévá azt a lelkületet, hogy egyfelől következetesen valljuk, hogy nem mindegy az, hogy ki milyen lelki-szellemi táplálékot eszik. A rosszra, az igénytelenre, a mérgezőre ne mondjuk azt, hogy jó, vagy hogy mindenki egye meg a maga főztjét. A Szentírás, az Isten szava iránti kiállásunk kötelességünk. Ugyanakkor ne fojtsunk meg senkit, ne rakjunk másokra olyan terheket, amelyeket nem az ő feladatuk hordozni!

Aztán Péter apostolon keresztül Isten még abban is a segítségünkre van, hogy ezt a lelki legeltetést hogyan tegyük, és hogyan ne tegyük. Kezdjük az utóbbival: „ne kényszerből, ... ne nyereszkedésből, ... ne is úgy, mint akik uralkodnak a rá-

juk bízottakon...”. Három prédikációt is megérne ez a három jelenség. Most csak a lényegre hadd fogalmazzam meg: sajnos lehet rosszul is legeltetni, lehet rosszul is az Isten népével bánni. Rengeteg rossz mai példát tudnék én magam is felsorolni: gyülekezetek, ahol megkeseredett, hozzá nem értő, nyereszkeskedő, hitetlen lelkész vagy presbiterek tettek és tesznek tönkre mindent. Illetve egyházi intézmények, iskolák, idősek otthonai, ahol a református névvel maximálisan visszaélve keltenek tömegekben csalódást Istennel és az Ő egyházával szemben. De megint csak bővítsük a kört: hány és hány keresztyén családban felnőtt gyermekből lett hitehagyó, Istennek hátat fordító, lelkileg sérült ember, mert a szülei rosszul „legeltették” őket: öröm nélkül, boldogtalanul, képmutató módon stb. Hát ne így! Mi ne így tegyük. Hanem hogyan? „önként, ... készségesen, ... akik példaképei a nyájnak ...” Még érthetőbben: felszabadultan, örömmel, szolgálatkészen, felelősségteljesen, akik nemcsak mondjuk, hanem tesszük, meg is éljük az evangéliumot. Mindaz, amire itt az Igénk utal, az egy lelkület, egy hozzáállás a másikhoz, a környezetemhez. Egy olyan kisugárzás, amelyet a természetesség, a magától érthetőség és a derű hat át. Isten nyája legeltetésének, kvázi a lelkipásztori hivatás gyakorlásának természetesen megvannak a maga szakmai követelményei, amelyek roppant fontosak és nélkülözhetetlenek – de önmagukban kevesek. Akkor és úgy végezzük jól és hitelesen Isten szolgálatát, a prédikációra való készülést és magát az igehirdetést és minden mást, ha ebben örömeinket leljük. Ez sokkal nehezebb, mint gondolnánk, már csak azért is, mert éppen ezt az örömeinket, ezt a szabadságunkat, önként vállalt odaszánásunkat sokan akarják darabokra zúzni – sokszor nem is tudatosan. Magamnak is mondom: ne hagyjuk! Ezt a lelkületet, amiről most szó volt, a megtérésben kapja az ember, ugyanakkor ezt a lelkületet nap mint nap óvni és erősíteni kell. Hogyan? Úgy, hogy nap mint nap gyakoroljuk – mindannyian. Ha valamire mostanság nagy szükség van református egyházunkban, akkor az szerintem ez a fajta hozzáállás, ez a fajta lelkület, kisugárzás, öröm. Megélni azt, hogy jó az Urat szolgálni, jó az Igével foglalkozni, jó lelkésznek lenni. Önként, készségesen és példát mutatva.

Kedves testvérek, a mai igeszakaszunkban szembesülhettünk azzal, hogy egy mindennél szebb hivatást, feladatot kaptunk Istentől: legeltethetjük az Ő közöttünk lévő nyáját! Vezessük, irányítsuk az Úrhoz azokat, akik távol vannak Tőle! Érezzük át annak a felelősségét, hogy rajtunk is múlik, hogy a környezetünk mit gondol Istenről, egyházzal, hitről, és mit nem gondol. Hogy egyáltalán tudnak-e Isten kegyelméről, Jézusban adott szabadításáról, szeretetéről. A mi felelősségünk, hogy a környezetünk tudja-e, hogy reformátusnak lenni jó. Hiszem, hogy ha mi, akik most itt vagyunk, önként és örömmel vállaljuk ezt a küldetésünket, akkor semmilyen negatív társadalmi és egyéb tendenciák nem tudják megakadályozni és keresztlúhúzni Istennek azt a szándékát, hogy a bűnösök közül minél többen megtérjenek és éljenek. Hiszen ráadásul még van egy ígéretünk is, miszerint „amikor megjelenik a főpásztor, elnyeritek a dicsőség hervadhatatlan koszorúját”.

Legyen így! Ámen.

” IDŐVONAL

BOLVÁRI-TAKÁCS GÁBOR
P. KUSNYÍR ÉVA

*Bolvári-Takács
Gábor*

HARSÁNYI ISTVÁN MELLSZOBRA ELŐTT*

Harsányi István szobrának avatására gyűltünk össze. Személyében a nagyhatású sárospataki gimnáziumi tanárt, a neves tehetséggondozót és gyermekpszichológust, a fáradhatatlan társadalmi és népfőiskolai szervezőt, a jövőbe látó pataki lokálpatriótát tisztelhetjük. Életművét két szóval jellemezhetnénk legjobban: kezdeményezőkézség és inspiráció. Kezdeményező volt azért, mert számára az új dolgok felfedezése, megindítása jelentett kihívást. És inspiráló abban az értelemben, hogy képes volt másokban felelősségtudatot, tettekkészséget ébresztetni.

Harsányi István készsége az új értékek felismeréséhez már ifjúkorában megmutatkozott. Kevésbé ismert, hogy bölcsészdoktori disszertációját 22 évesen „Rokokó ízlés a magyar irodalomban” címmel készítette el, amelyben elsőként dolgozta fel a szóban forgó témát. Munkájának fontosságát bizonyítja, hogy Szerb Antal öt évvel később már forrásként hivatkozott rá magyar irodalomtörténeti monográfiájában.

Az irodalomtörténeti indíttatás atyai örökség volt, de ifjabb Harsányi István a pataki gimnáziumba történt tanári visszatérése után szinte azonnal új feladatot talált: 1935-ben kezdeményezésére indult meg a népi tehetségkutató és tehetségmentő mozgalom. Ez alapvetően befolyásolta a pataki iskola társadalmi hatásmechanizmusának alakulását, hiszen tehetségvizsgások százai jutottak be a gimnáziumba, s váltak később alkotó értelmiséggé.

1945 után a kultuszárca létrehozta a Magyar Népi Művelődési Intézetet, és őt kérték fel ennek vezetésére. Az intézetet azonban a kommunista hatalom megszüntette. Harsányi István ekkor – a korábban Eötvös-kollégistaként Genfben töltött tanulmányai hatására (ahol például a fiatal Piaget-t hallgatta) – pszichológusi pályára tért. Ehhez

* Elhangzott dr. Harsányi István mellszobrának felavatása alkalmából 2023. január 20-án a Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtárának Dísztermében.

előbb a Gyermeklélektani Intézet adott keretet, amelyet 1955-ben átvett a Magyar Tudományos Akadémia. Ebből fejlődött ki a mai Pszichológiai Intézet. Harsányi István kutatásai és publikációi úttörő jelentőségűek voltak a neveléslélektan, az olvasáskutatás területén, foglalkozott a serdülőkor és az ifjúkor pszichológiájával.

Kezdeményezőkézsége a hatvanas évektől a Sárospatakhoz kötődő társadalmi aktivitásban nyilvánult meg. 1960-ban újraélesztette, és évtizedeken át vezette a pataki diákok két világháború között már működött budapesti baráti körét, létrehozva ezzel egy olyan közösséget, amelyre méltán alkalmazható Bibó István definíciója a „szabadság kis körei”-ről. Oroszlánrészt vállalt abban a lobbizásban, amely révén Sárospatak 1968-ban városi rangot kapott.

A hetvenes évek az ekkor már nyugdíjas éveit, tehát életének második, ám az előzőnél egyáltalán nem kevésbé aktív szakaszát élő Harsányi István szervezőképességének fénykora. 1972-ben meghirdette a „Tegyünk valamit Sárospatakért!” mozgalmat, s még abban az évben öregdiákokból álló delegációt fogadott a művelődésügyi miniszter. 1973-ban *Pályám emlékezete* címmel rendezvénysorozatot indított Sárospatakon, egy évre rá öregdiák-világtalálkozót szervezett. 1975-ös a Bodrog Szálló felépítésére és a Zempléni Tájvédelmi Körzet létrehozására vonatkozó kezdeményezése: tíz éven belül mindkét terv megvalósult. 1976-ban sor került az első sárospataki népfőiskolai találkozóra, később pedig kidolgozta a Norma Népfőiskola koncepcióját, és részt vett a mozgalom országos újjászervezésében. Közben folyamatosan publikált szakmai lapokban és a Magyar Nemzetben, emellett összegyűjtötte a pataki diákvilág anekdotakincse következő kötetének anyagát: e munka 1996-ban látott napvilágot.

Nem sorolom tovább. Az örökké tenni akarás, a fáradhatatlan munkakedv, az ötletgazdagság – ez volt Harsányi István. Olyan életművet hagyott hátra, amely bennünk és környezetünkben él, tehát időtlen.

1988-ban ott lehettem Harsányi István 80. születésnapján, a pataki diákok budapesti köre rendezvényén. Magammal vittam „Az ifjúkor” című kötetét, és megkértem, dedikálja. Pista bácsi a következőket írta bele: „Takács Gábornak szeretettel, várakozással, HP”. Őszintén szólva nem nagyon értettem, mi az, hogy „várakozással”? Hiszen alig ismert. Ma már pontosan tudom, hogy Harsányi István nemcsak elvárta másoktól az eredményeket, de képes volt azokat saját sikerélményeként megélni. És erre csak kevesen alkalmasak.

Méltó szobor került méltó helyre. Harsányi István mostantól derűsen szemléli kesei gimnáziumi diák- és tanárutódait a Kollégium udvarán. Nekünk pedig csak egy feladatunk van: felnőni hozzá!

P. Kusnyír Éva

PETŐFI ÉS A SZABADSÁG PATAKI OROSZLÁNAI*

* Elhangzott a *Petőfi és a szabadság pataki oroszlánai* című időszaki kiállítás megnyitóján a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményeinek Múzeumában 2023. május 11-én.

Petőfi Sándor születésének 200. évfordulóján Sárospatak és a Kollégium kivételezett helyzetben van. Petőfi nem csupán a városban járt, de a Kollégium ősi falai között is. Az interneten hozzáférhető a magyarországi Petőfi-emlékhelyek listája, melyen a 89 település, helyszín mellett Sárospatak neve is szerepel.¹ „1847. július 9-ikén nagynevű vendége érkezett Sárospatak városának. A bodrog-olaszi töltés felől jövet egy miskolczi szekér állott meg Palkovich Antal bölcsészettanár lakása előtt. Kiszállt belőle egy karcsú termetű, halvány, komoly arcú fiatal férfi. A fényes czingombú, veres hajtókájú kék dolmány, a nyakkendőből nem körített kihajtott inggallér, a fekete vitézkötésű szürke nadrág és a gömbölyű tetejű, kemény, fényes fekete selyem, ú. n. Egressy-kalap sajátosnak tüntették fel öltözkékét. Petőfi Sándor volt.”²

1847. július 9-én Petőfi Sándor ezt írta *Úti leveleiben*: „Délután értem Patakra. Szent föld.” A szent föld kifejezés magában hordozza a zarándoklat gondolatiságát: Petőfi mintegy elzarándokolt ide. Fontos azonban megjegyezni, hogy Petőfi Sándor mindössze egyetlen napot és éjszakát töltött Patakon. Ezt az egy pataki napját azonban nagyon precízen tudjuk rekonstruálni egykori szállásadója feleségének, illetve a pataki diákoknak köszönhetően. Petőfi Patakon – az ugyancsak volt pataki diák, Tompa Mihály javaslatára – Palkovich Antalnál (1816–1862) és feleségénél, Kálniczky Teréziánál (?–1902) szállt meg. Palkovich ekkor a Kollégium egyik leghaladóbb szellemiségű fiatal tanára volt. Nevét a szabadságharc után, feltehetően Petőfi hatására magyarosította Pálkövire. Felesége jóval túlélte a szabadságharc

¹ Petőfi-emlékhelyek Magyarországon, URL: <https://www.petofiturakor.hu/petofiemlekhelyek-magyarorszag.html> Utolsó letöltés: 2023. 06. 06.

² MISKOLCZY Simon János: Petőfi Sárospatakon, *Vasárnapi Újság*, 53. évfolyam, 4. szám, 1906. január 28., 62–64, 62.

leverése után börtönt is megjárt Pálkövit, így mesélhetett az 1890-es években nála lakó pataki diáknak, Miskolczi Simon Jánosnak (1880–1914) Petőfi pataki látogatásáról. Miskolczi Simon János 1906-ban publikálta a Vasárnapi Újság január 28-i számában szállásadója visszaemlékezése nyomán a költő látogatásának részleteit, a következőképpen: a pataki vár kívülről történő megtekintése után következett a Kollégium, ahol az ifjúság „hón óhajtott látni” a költőt, annak ellenére, hogy csak két napjuk volt hátra a vizsgaidőszak kezdetéig. Az ifjúság először a Nagykönyvtárat mutatta meg a költőnek, majd egy kisebb terembe vezették, ahol borral kínálták, együtt nótáztak, pipáztak. A mulatságon Petőfi „a legszebb tülök poharat kezébe vette, s az énekkarra köszöntötte ezen szókkal: »Most e tülök kezemben van, néhány nap múlva – homlokára téve a tülköt, mondá – talán itt lesz. Kiiszom e poharat, hogy részeg legyek, s felejtsem el, hogy szabadságomat két szép szemért feláldoztam. Ti pedig, jó, vidám férfiak, mikor e pohárból isztok, emlékezzetek reá, hogy Petőfi ivott e pohárból. Isten éltesse beneteket!«”³ A multság végeztével Pálkövi házában több tanár jelenlétében vacsoráztak, beszélgettek. „Éjfél tájban Pálköviné már el akarta hagyni a társaságot, de Petőfi ellemezte, mondván: Nem addig van a’, kedves húgomasszony! Egyszerre szakadjon majd vége mindnyájunk multságának! Nem is lett vége a vigasságnak, csak jóval éjfél után.”⁴ Másnap reggel Petőfi korán indult tovább Széphalom felé.

Emberi természetünkből adódik, hogy mindenre valamilyen igazolást, bizonyítékot szeretnénk. Tudjuk igazolni, hogy Petőfi Sándor járt a Kollégiumban, hiszen aláírta annak vendégkönyvét – ez megtekinthető a kiállításon. A Kollégium Kórusa egy vésetekkel díszített ivótülökből kínálta borral a költőt, melyet Múzeumunk a mai napig őriz, és amely azon kevés tárgy egyike, amely igazoltan köthető a költőhöz. Azonban csupán a véletlen műve, hogy ezt az ivótülköt ma be tudjuk mutatni a kiállításon: a Kollégium Kórusa a költőnek ajándékozta – ő azonban itt felejtette azt.

A diákságra óriási hatással volt az akkor már ismert költő látogatása. Nem véletlen, hogy egy évvel később, 1848. március 15. eseményeit követően a pataki diákok is megmozdultak. A felsőbb évesek hosszas tanácskozások után 1848 áprilisára elkészítették saját 9. pontból álló listájukat, a Petitiót, melyet 195 diák aláírásával küldtek el az egyházi vezetőséghez. A Petitióban szereplő kérelmek többségét teljesítette a vezetőség. A Kollégium a 19. században virágzó, haladó szellemiségű intézmény volt, így „az 1848-iki viszonyok nem rázkódtatták meg annyira az iskolát”. Komolyabb összeütközés a diákság és a vezetőség között egy történt. 1848. június 25-én egyházkerületi gyűlést tartottak a Kollégiumban. „A mostani tanácsterembe az ifjak behatoltak, az elnöklő abaúji esperes, Futó Sámuel, saját fiát keményen rendreutasította, de az, mint szabad polgár, mint az ifjúság választott képviselője, erélyesen követelte meghallgatását. Az ifjúság minden kívánsága teljesült.”⁵ 1848. május 28-án a diákság Futó Sámuel kapitánysága alatt felesküdt a trikolor lobogóra a Kollégium udvarán, majd a nyár folyamán bevonultak, többnyire a 9-ik kassai hadtestbe.

³ ORBÁN József: *A sárospataki énekkar története*, Sárospatak, Steinfeld Béla, 1882, 111.

⁴ MISKOLCZY: i. m., 64.

⁵ GULYÁS József: *A sárospataki főiskola és a szabadságharc*, Sárospatak, Csehy, 1948, 2.

A Kollégium számos nagy alakot adott a reformkornak, például Szemere Bertalan vagy Kossuth Lajos személyében. Ismerjük a 15. aradi vértanúnak, Kazinczy Ferenc legfiatalabb fiának, Kazinczy Lajosnak tragikus történetét, akit mindössze 29 évesen lőttek agyon az aradi vár árkában – katonai rangjához méltatlanul. Fontosnak tartom azonban, hogy ne csak a nagyok nevét és történetét ismerjük. Szemere Bertalan szavait idézem: „Mint mindennek, egy harcznak is emberi alakot kell magára öltetni. Embernek csak az érdekes, mi emberi alakot hord – ez lelkesíti fel az ivadékok, s ki a szabadságot nem szereti, fogja a hírt s dicsőséget szeretni. Ha Homér, Hectort s Achillest nem nevezi meg, ki emlékeznek most Trójára s azon nagy harczra? Minden szent harczot kell, hogy bizonyos nevek képviseljének...”⁶

A forradalom és szabadságharc nagyjait ismerjük. A kiállítás első termében ismerjük meg néhányat azok közül a fiatal pataki diákok közül, akik tanáraikkal közösen ragadtak kardot a szabadságért. Ki volt az a honvéddiák, aki megmenekült Aradról? Ki volt az, aki nem engedelmeskedett parancsnokának? Hogyan őrizte a diákság a szabadságharc, Petőfi Sándor és Kossuth Lajos emlékét? Többek között ezekre a kérdésekre is megtaláljuk a választ a kiállításon – és közben kiderül, hogyan váltak a pataki diákok a *szabadság oroszlánaivá*.

⁶ SZEMERE Bertalan: *Naplóm száműzetésben*, II. kötet, Pest, Ráth Mór, 1869, 85.

„REGIONÁLIS KULTÚRÁK”

HALLGATÓI BESZÁMOLÓK AZ
ERASMUS PLUS BLENDED INTENSIVE
PROGRAMRÓL

FEJÉR TEOFIL
GÖNCZY ÁKOS
HALÁSZ EMÍLIA ERZSÉBET
KOC SIS ATTILA
VERÉB NIKOLETT

2022. augusztus 16. és 20. között a Sárospataki Református Teológiai Akadémia 12 hallgatója, 1 oktatója és 1 munkatársa a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Református Tanárképző és Zeneművészeti Karán megszervezett „Regionális kultúrák” szabadon választható szemináriumon vett részt az Erasmus Plus Blended Intensive Program keretében. Az interaktív foglalkozások mellett lehetőség nyílt kirándulásokra, illetve a Kolozsvári Magyar Napok programjain való részvételre is. A program végén arra kértük a hallgatókat, hogy egy rövid esszében írják meg az élményeiket. Térjenek ki arra, hogy mit kaptak, mit tanultak, mire csodálkoztak rá, mi volt új, miben erősödtek meg. Ezekből a szövegekből közlünk most egy válogatást.

FEJÉR TEOFII

Erdély mindig is nagyon sokat jelentett nekem. Rengetegszer jártunk ki a családdal Székelyföldre, és látogattuk meg a kint élő rokonokat. Valahogy mindig egy olyan érzésem volt, amikor kint voltunk, mintha igazán otthon lennék, pedig sajnos egy évet sem laktam kint Sepsiszentgyörgyben. Ezért amikor meghallottam, hogy lesz lehetőség kimenni Kolozsvárra, és pont a magyar napok ideje alatt, igazán megörültem, és egyből kaptam az alkalmon.

Rengeteg minden történt velünk az alatt az idő alatt, amit kint töltöttünk Kolozsváron. Nagyon sok érdekes helyre vittek el bennünket, de én ezalatt a beszámoló alatt nem erről szeretnék beszélni, mert én ezeknek a helyeknek a nagy részén már jártam, hanem inkább azokról a dolgokról, amiket megértettem a délelőtti előadások és az este szerzett élmények alatt.

Nagyon sokszor beszélünk arról az egy hét alatt, hogy a dolgok általában nem olyan fekete-fehérek, mint ahogyan azt sokszor a magyarok elképzelik. A családom behatása miatt volt, és még mindig van egy erős képem a románokról, ami nagyon sokat változott az ott töltött hét alatt. Sokszor úgy gondoltam, hogy az élet nagyon egyszerű, a magyarok jók és a románok rosszak, ezt nem kell magyarázni, és ez álláspontom nem fog megváltozni addig, amíg élek, de hála Istennek ez a belátásom nem maradt így.

Még kint voltunk Kolozsváron, volt egy kávézó, ahova rendszeresen jártunk ki a baráti társasággal, és összebarátkoztunk egy román pincérrel, aki akárhányszor ott voltunk, olyan barátságosan fogadott bennünket, mint ha legalább már egy éve ismertük volna egymást. De ezek mellett sokat segített az, hogy rengeteg olyan történetet hallottunk a Babeş-Bolyai igazgatónőjétől, amelyek árnyalták a magyar–román kapcsolatokat. Volt lehetőségem, míg kint voltam, egy táncházban is részt venni, ahol rengeteg kint élő magyarral tudtam beszélgetni, és rengeteg különféle erdélyi táncot tudtam elsajátítani. Sokat beszélgettem arról is a kintiekkel, hogy szerintük sem olyan egyszerű megállapítani, hogy ki jó, és ki rossz. Sokuknak volt nagyon jó tapasztalatuk a kint élő románokkal kapcsolatban, és rossz tapasztalatuk az anyaországban élő magyarokkal szemben.

Mert míg az itthoni magyarok sokszor románnak tekintették őket, addig kint például Kolozsváron a tősgyökeres erdélyi románok nagyon kedvesen és megértően

fordultak hozzájuk. De persze kint Erdélyben is megkapták azt, hogy ők hazátlanok, mert Erdély már nem az övék, és Magyarországon meg mindenki romának gondolja őket. És pont az ilyen tapasztalások miatt gondolták úgy, hogy egy nemzetre nem lehet ráhúzni csak ezt vagy csak azt.

A másik fontos élményem a kinti lét alatt az a reformátussághoz való hozzáállás volt. Míg itt Magyarországon a református lét sokszor csak azt jelenti, hogy nem vagyunk katolikusok, addig Erdélyben ez sokkal másabb színezetet kap. A kint élők már hamar megtapasztalták a vallási sokszínűséget, és emiatt nem volt elég azt mondani, hogy mik nem vagyunk, hanem azt kellett tudni megmondani, hogy mik vagyunk. Ez egy nagy nyitottságot tudott adni a kint élőknek az ökumenében és a közös munkában.

De ez a nyitottság sokszor azért is kellett, mert a kisebbségbe került magyarság csak úgy tudott érvényesülni a románokkal szemben, ha meg tudta találni a közös hangot. Ezért kint sokszor nem szokatlan, hogy a családok egyszerre több karácsonyi műsoron is részt vesznek, vagy hogy évente változik, hogy mikor melyik templomban lesz az adventi előadás.

De ezek a jelenségek nem azt jelentik, hogy a vallásnak vagy az egyháznak a szerepe csökkent volna, sőt a kint megtalálható református és katolikus gyülekezeteknek megmaradtak azok a közösséget szabályzó elemei, amelyek régen Magyarországon is megtalálhatók voltak. Kint még nagy szónak számít, ha valakit nem engednek úrvacsorázni, vagy nem temetik el az adott illetőt egyházi szertartás keretein belül.

Az alatt az egy hét alatt sokat megértettem abból, hogy mit jelent az, amikor valaki azt mondja, hogy ő erdélyi református magyarnak vallja magát. Ez sokszor kint nem csak egy mondat, nem csak egy megállapítás, hanem egy hitvallás. Amikor valaki ezt mondja, akkor sokszor nemcsak egy vallásos mázzal átitatott magyarságot tapasztalhatunk, hanem egy tudatos döntést.

Kint reformátusnak lenni azt jelenti, hogy tudom, hogy mit hiszek, tudom, hogy a családom miben hisz már évszázadok óta, és tudom, hogy én mit szeretnék átadni a gyermekeimnek. Amikor egy erdélyi kimondja, hogy református, akkor büszkén tudhatja azt, hogy Erdély volt a legelső hely, ahol kihirdették a vallásszabadságot. De egyben azt is tudatosítja magában, hogy ő egy olyan helyen magyar, ahol magyarnak lenni kihívás. Amikor egy ottani ember azt mondja, hogy református, akkor ezzel azt is mondja, hogy magyar, de nem elzárkózva a magyar katolikusoktól vagy evangélikusoktól, hanem velük együtt vallva azt, hogy egy ortodox tömbben is meg lehet tartani a vallási hovatartozást, és nem feltétlenül kell beolvadni a többségbe.

Nagyon örülök, hogy kimentem, mert ez az egy hét segített jobban megérteni azt, hogy mint jelent az, amikor valakinek azt tudom mondani, hogy magyar református vagyok.

GÖNCZY ÁKOS

Magát a tanulmányutat vagy nyári egyetemi kurzust úgy tekintetem, ami által betekintést nyerhetek abba a világba, amelyben a következő félévemet fogom élni. Természetesen nem megfeleltethető a kurzuson kapott tapasztalatok sokasága a félév alatt gyarapodott látószögnek, mégis felkészültséget és rálátást adott a kurzus. Egyáltalán az, hogy úgy járhattam először Kolozsváron, hogy előtte Erdélyt meg sem tudtam közelíteni, rögtön az élmények és ingerek kavalkádjába keveredtem. Az én elvárásom ennek megfelelően teljesült, mivel az egyszerű kíváncsiság és jó élmények lehetőségei határozták meg a szemléletemet az egész úttal kapcsolatban. A cél az volt, hogy ismerkedjek. Ami a kurzus során meg is valósult. Határon túli gyökereimből fakadóan meglátni, hogy a kis létszámú közösségek más országban is olyan köröket alkotnak, amelyek a kulturális és nyelvi közeg művelésére és megőrzésére törekednek, és sikert is aratnak ezekben, otthonosnak bizonyult számomra. Magával a határon túli magyar identitással én inkább nem tudok azonosulni, mintsem akarnék. Sajnos vagy nem sajnós, nem tudott olyannyira meghatározóvá válni ez a fajta megközelítése az identitásnak. Ez az érzet pedig abból alakult ki, hogy a gimnazista éveimet már Sárospatakon töltöttem, ami meghatározó volt számomra saját identitásom kialakulásának első tereként. Ebből fakadóan bár nem tartok különösen azoktól, akik a kárpátaljai identitást magukévá tudták tenni, nem szeretem hangsúlyozni ennek a jelentőségét. Fontossága számomra annyiban áll, hogy a viszontagságok ellenére megmaradt közösségek, mint a kárpátaljai magyarság, meg tudott állni. Viszont én már ezt nem tudtam úgy megtapasztalni, mint egy ebben megérett fiatal. Az én érésemnek nem meghatározó eleme ez a kérdés. Én elsősorban a magyar nyelv által fenntartott közösségek mindegyekét magaménak érzem. A különös az volt Kolozsváron, hogy minden hiányossággal ellentétben, ami alatt a határon túli identitáshoz való semleges kapcsolódást értem, mégis meg tudott ragadni a nyelvi egységen felüli érzet. Maga az, hogy úgy kerültünk oda, mint ember az emberhez kapcsolódni tudó személyek, jobban meghatározó volt számomra, mint a tárgya a kurzusnak, viszont a keret mégis elősegítette a kapcsolódási lehetőségek gyarapítását. Még teljesen most sem tudom letapogatni azt az érzetet magamban, ami ott megvalósult.

A „Mit kaptam?” kérdésre egyszerűen annyit válaszolok, hogy a társaságunkon belül egy pár új szituációt, amelyekben egészen értékelhetően meg tudtuk állni a helyünket. Az új kapcsolódási pontok kialakulása ilyen szempontból a környezet megváltozása miatt következett be. Egymást úgy kezelni mint céltudatosan valamiért itt levők.

A „Mit tanultam?” kérdésre annyit tudok válaszolni, hogy ennek az útnak a végén, elsősorban magánéleti helyzetemből kifolyólag, rá kellett jönnöm, hogy így nem mehet valami tovább. De ez elsősorban nem a kurzus eredménye volt, csak a helyzet és a lehetőségek biztosította bőségszavar eredményezte ezt. Azt megtanultam, hogy olykor nagyon egyszerűen lehet kapcsolódni a hasonló kultúrájú és nyelvű emberekhez, olykor pedig, ha még szakmabeliekről beszélünk is, meg kell feszüljünk azért, hogy valahogyan kiegyezzünk, és ne legyen teljes feszengés és kellemetlenség az egy légtérben töltött időszakok nagy hányada. A kurzuson önismereti kérdések is felme-

rültek, amelyek pozitívan hatottak rám. Egész komplex kérdések is felmerültek a társaságunkkal és az azt képező személyek viszonyulásaival kapcsolatban. Az érzelmeim kifejezésének valamelyest nyers változatának kiadásában is fejlődtem, ha persze a helyzet (saját belátásom szerint) megkövetelte ezt a fajta megközelítést.

A rácsodálkozás egy részét már kifejtettem, így arra térek rá, hogy Kolozsvár egy fantasztikus város, sok szépséggel, különleges arcokkal és egészen véletlenszerű szituációkkal. Ezekben belül is a velünk egyidős magyar fiatalok nyitottságát szeretném hangsúlyozni, ami nagyon pozitívan hatott a saját helyem biztonságát illetően az akkori jövődre tekintve.

A felekezethez való identitásomban továbbra is az maradt hangsúlyos, hogy bár magyar református vagyok, mégis ebben a magyarság része csak keretként működik, amit a keresztyén élet fog feltölteni, persze egy nyelvel és kulturális értékekkel ötvözve és művelve azt. Kellemesen értékelve, hogy a magyarság egy részét most is meghatározza a keresztyén identitás.

HALÁSZ EMÍLIA ERZSÉBET

2022. augusztus 16. és 20. között lehetőségem volt részt venni a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Református Tanárképző és Zeneművészeti Karán megszervezett „Regionális kultúrák” szabadon választható szemináriumon az Erasmus Plus Blended Intensive Program keretein belül. Nagyon izgatottan vártam a nyárnak ezen napjait, ugyanis életemben ezen kívül csak egyszer sikerült ellátogatnom Erdély csodálatos vidékére, és mint külföldi magyarnak kifejezetten különleges helyet foglal el a szívemben mindegyik határon túli magyar terület, így Erdély sem képez ez alól kivételt. A szemináriumon való részvételre örömmel és hálával tekintek vissza.

Örömmel gondolok azokra a napokra, mivel sikerült felfedeznem Kolozsvár csodálatos városának bizonyos részeit. Egy igazi kaland volt, végigjárni azokat az utakat, amelyek annyi híres történelmi személyiségnek szolgáltak otthonul, elég csak Mátyás királyra vagy akár Bolyai Jánosra gondolnunk. Kolozsvár olyan, mint egy kincsesdoboz, amelyben megtalálhatjuk a város szívében lévő csodálatos Szent Mihály-templomot, amely kifejezetten lélegzetelállító esti kivilágításban, a mesterien megépített színház-épületet, a nyugalommal lelassító városparkot és még megannyi csodálatos építményt és látnivalót. Öröm volt hallani a magyarok hangját ebben a Magyarország határain túl fekvő városban is. Részt vettem a Kolozsvári Magyar Napok programjain is, csak még jobban bámulatba estem az itteni magyarság szellemének és identitástudatának letaglózó kitarásától. Mindemellett a program keretén belül megismerhettem a csodálatos Erdély néhány más nevezetességét is. Volt lehetőségem a tordai sóbányába ellátogatni, amely egy megismételhetetlen kalandként maradt meg az emlékeimben. Ámulattal tudtam figyelni azt a gyönyörű, Istenakéz által alkotott csodát, amelyet a föld rétegei elrejtenek a szemünk elől, ám amelyek ugyanúgy az Úr hatalmasságáról és dicsőségéről tettek tanúbizonyságot, mint az a természeti kép, amely nap mint nap kibontakozik a számunkra. Azonban nemcsak a természetben csodálkozhattam rá Isten mindenhatóságára, hiszen kirándulásunk során időt szántuk a gyulafehérvári székesegyház megte-

kintésére is. Itt az emberkéz dicsérte Istent. Valami ámulatba ejtő volt az a békesség és áhítat, amely megszállt a székesegyház csöndjében. A falakból áradt a történelem, az a sokszáz éves imádat, könyörgés és hálaadás, amelyet a múlt korok hívei címeztek Isten felé. Egyszerre töltött el az emberi mulandóság és az isteni változhatatlanság paradoxális érzése. Emiatt csakis örömmel tudok visszagondolni ezekre az időkre.

A másik erős érzés bennem a hála. Hála, mivel olyan dolgokról hallhattam és tanulhattam, amelyek az identitásunk alapját képezik. A szeminárium egyik alapköve volt a magyarság és annak az identitásunkban játszott fontos szerepének hangsúlyozása. Külhoni magyarként ez még erőteljesebb szerepet tölt be az életemben. Felüdítő volt látni más külhoni és anyaországi társaimat, és közösen osztozni abban a biztos tudatban, hogy valahol mindannyian egyek vagyunk. Közös a múltunk, és bár más helyen vagyunk, a jelenünket is együtt éljük meg, és hiszem, hogy Isten mindannyiunk számára közös jövőt készít. Köszönettel tartozom a szervezőknek, mivel olyan programokat szerveztek, amelyeken közösen nőhattunk mint csapat, ahol mélyebben megismerhettük egymást és önmagunkat. Egyszóval hálás vagyok azokért az emberekkért, és hálás vagyok azokért, akiket megismerhettem, és az élményekért, amelyekből épülhettem, melyek által formálódhattam. Hálával emlékszem vissza mindegyik beszélgetésre és közösen elfogyasztott ebédre.

Hálás vagyok mindezek mellett azért, mert megtapasztaltam az osztozkodás élményében, hogy nem vagyok egyedül, és nem kell magamban hordoznom a terheit. Mindannyian más szemszögből, kicsit másképpen, kicsit többet vagy kevesebbet, de megtapasztaljuk ugyanazon érzéseket. Hiszem, hogy Isten egymásnak adott minket. „Nem jó az embernek egyedül lenni” (1Móz 2,18), ahogyan azt a Biblia mondja, és, Istennek hála, megtapasztalhattam, hogy nem is vagyok egyedül. Úgy gondolom, hogy a lelkeszi hivatásra történő felkészülésben ez egy nagyon fontos pont, amelyet nem feledhetünk el. A gyülekezeti tagoknak szükségük lesz a mi támogatásunkra és „ott létünkre” a terheik hordozásában, örömeikben való osztozásban. Azonban, a lelkeszi szolgálatot végzőknek is szüksége van társakra, olyan Isten által küldött emberekre, akikre támaszkodhatnak, és akiktől újra és újra megerősítésre tárlhatnak. Mindemiatt nagyon hálás vagyok ezért a szemináriumért, mert felnyitotta a szemem arra, hogy egész emberekből álló háló van a háttam mögött. Olyan emberekből, akikkel ugyanazok a problémáink, örömeink, ugyanabba az Istenbe vetjük hitünket. Ebben a közösségben érthettem meg igazán a Gal 6,2-ben megfogalmazott kijelentést: „Egymás terhét hordozzátok, és úgy töltsétek be Krisztus törvényét.”

A felsoroltak miatt mindig örömmel és hálával fogok visszaemlékezni erre az időszakra, ahol épülhettem, ismerkedhettem, megerősödhettem, feltöltődhettem, és közelebb kerülhettem a saját identitásomhoz és hivatástudatom teljességéhez.

Végezetül örömteljes szívvel és hálaadó lélekkel fordulok az Úrhoz, kérve Őt, hogy mindazt, amit ettől a szemináriumtól kaptam és kaptunk, magunkban gyarapítva tovább tudjuk adni a minket körülvevőknek, bízva abban, hogy „Aki elkezdte bennetek a jó munkát, elvégzi Krisztus Jézus napjára.” (Fil 1,6).

KOC SIS ATTILA

Ahhoz, hogy el tudjunk jutni odáig, hogy milyen tapasztalatokat és élményeket szereztem Kolozsváron a nyári egyetem alatt, ott kell elkezdenem, hogy életemben először voltam most „külföldön”, már ha a „külföld” alatt lehet a Trianon által elcsatolt területeket érteni. Kárpátaljáról 2018-ban tettem ki elsőnek a lábam. Nem is nagyon volt lehetőségem utazni előtte sem, de nem csak ez volt a fő ok. Nem lehetett útlevelem addig, amíg be nem töltöttem a 18. életévemet, mivel szülői beleegyezésre lett volna szükség, és ez nem volt meg mindkét szülőmtől.

2018-ban jöttem át elsőnek Magyarországra, és már akkor egy hatalmas élménnyel gazdagodtam: ahhoz képest, hogy magyar ajkú területről származom, a kultúra mégis más, szokatlan, kötetlenebb, mint „otthon”. Aztán 2019 óta mondhatni itt élek Magyarországon, és Románia volt a következő ország, amelyet volt lehetőségem meglátogatni. Újabb ország, újabb izgalom, újabb látnivalók, újabb utazás – legalábbis számomra. Hosszas előkészületekkel és papírmunkával járt a szervezkedés, de megérte. Ha tehetném, újra megtapasztalnám az egészet.

A határ átlépésétől fogva elámultam szinte mindenben. A táj, a városok, falvak, sőt még a benzinkutak is egy teljesen új világot jelentettek számomra. Aztán jött Kolozsvár. Első este körbejártuk a várost, és a többieknek lehet, hogy nem, de nekem hihetetlen volt. Több mint 1000 kilométerre otthontól egy teljesen ismeretlen országot tudtam felfedezni.

A megérkezésünk utáni első nap már nagyjából körbe is vezettek bennünket, megismerkedtünk azokkal, akik velünk együtt eljöttek erre a nyári egyetemre – ismét „új” dolgok, új emberek, és némelyek megint „új” országból.

Kulturális szempontból elég volt feldolgozni az egészet. Szinte hihetetlen volt minden, amit megtapasztaltam Kolozsváron. Az utazások, az emberek, de még csak a legegyszerűbb boltok is.

A kirándulós napon több helyet is meglátogattunk. A Tordai-hasadékot és sóbányát, Torockót, ahol megebédeltünk, illetve Gyulafehérvárat.

A Tordai-hasadék elképesztő volt. Láttam már néhány szép helyet, de mégis, ehhez fogható még nem. Megnéztük kívülről a helyet, körbejártuk, aztán haladtunk be, a „bent”-en belül pedig le. Nagyon szokatlan volt a látvány. Nyár végén jártunk, mégis hideg volt bent minden. Hideg, de mégsem rideg. A bánya úgy volt ott, mintha szimplán oda lett volna teremtvé. Kívülről alig látszott valami, de belül hatalmas volt. Véleményem szerint ezekben az „apró” részletekben mutatkozik meg az Úr keze. Az, hogy számunkra ilyen hatalmas dolgokat mutat meg – ezek az igazi csodák. Hosszas ideig tartózkodtunk Tordán, végigjártuk az egész bányát, aztán haladtunk tovább.

A kirándulásunk következő megállója Torockó volt. Itt ebédeltünk, illetve körbejártuk a kis falvat, megtekintve az érdekességeit. Mintha otthon jártam volna. Kicsi falu, kevés ember, de érezhető, hogy magyar szinte mindenki. Az étterem, a kisbolt, minden otthonra emlékeztetett. Különösképpen a kisbolt. Ugyanaz a rendszer, sőt az építési stílus is – mintha Gáton járnék a központon valamelyik boltban. Itt nem időztünk túl sokat, hiszen „várt” bennünket Gyulafehérvár.

Gyulafehérvár ismét egy kultúrsokk volt. Az érseki székesegyház semmi addighoz nem volt fogható, amit láttam. Hatalmas 11. századi templom, hatalmas minden benne. hatalmas az, akinek a tiszteletét gyakorolták benne. Mérheterlenül érdekes volt meglátni azt, hogy hol jártak el istentiszteletre már 1000 évvel ezelőtt az őseink. Szokatlan, néhol rideg, de mégis van benne valami. Valami közeli, valami hatalmas. Miközben körbevezettek, elgondolkodtam különféle dolgokon. Az István király által hozott törvényeken – hogy mindenkinek kötelező volt eljárni, kivéve azt, aki a tüzet őrizte. Hányan lehettek akkor egy-egy istentiszteleti alkalmon? Hogyan zajlott az egész? Mennyire érdekelte az embereket? Csak azért mentek el, mert muszáj volt, vagy azért, mert akartak? Aztán megpróbáltam fejben megválaszolni az önmagamnak feltett kérdéseket az eddigi tanulmányaim alapján. Megpróbáltam „lejátszani” egy istentiszteletet elejétől végéig, az akkori emberekkel, akkori felfogással. Ez pedig egyre több kérdést vetett fel bennem, amelyeket a legtöbb esetben meg sem tudtam válaszolni. Mégis, a gondolatoktól és a látványtól talán kicsit meg is borzongtam. Elképesztő és felemelő érzés volt látni a templomot.

Miután végigjártuk a székesegyházat, maradt egy kis időnk az indulásig, ezért körbejártuk a főteret is. Érdekes módon számomra az, amit ott láttam és tapasztaltam, nem volt teljes módon újkeletű. A nyelv igen, viszont a piac a főtéren nem. Lehetett kapni mindent – ételt, italt, játékot, szuvenírt, ruhát. Mindent. Mintha otthon lettem volna, és a beregszászi főteret jártam volna végig.

Összességében az út, a fáradság, az idő – minden tekintetben megérte. Új embereket ismerhettem meg. Új tapasztalatokat szerezhettem, új barátságok, új élmények. Szinte minden új volt. No meg emlékezetes, de valahol picit ismerős is.

VERÉB NIKOLETT

A közel egyhetes Erdélyben való tartózkodásom során megerősítő volt megtapasztalnom azt, hogy a határok nemcsak elválasztanak, de össze is kötnek. Sokáig bennem volt, hogy a trianoni szétválásztás következményeként a régió egy felülről jövő fogalom, vagyis politikai hatalmak falakat húzhatnak és rombolhatnak egy nemzet életében. Azonban minden alkalommal, mikor átléptem a határt, kelet felé, Partium és Erdély területére, a tapasztalataim által megbizonyosodom afelől, hogy az együvé tartozás belülről fakadó, nem elméleti fogalom, hanem megtapasztalható valóság.

Öröm volt megtapasztalnom a kolozsvári projekt kapcsán, hogy a befogadó intézet minket fogadó és velünk időt töltő személyei is éreztették velünk, hogy mi egy nemzethez, egy felekezethez, egy Istenhez tartozunk. Különleges érzés volt már az első napon, a közös foglalkozáson, mikor egy nagy-magyarországi térképet alkottunk aszerint, hogy ki honnan érkezett. Milyen jó volt anyaországiként megtapasztalni komáromi és erdélyi testvérek identitástudatát, hisz többször rácsodálkoztam már, hogy a nemzeti identitástudatuk mennyire erős, határozott és fontos számukra. A magyar néphez való odatartozás tudatát nem tudják földrajzi határok eltörölni, vagy kiirtani a szívekből. Legalábbis én eddig ezt tapasztaltam, ezen a héten is, hogy fontos a fennmaradásért való küzdelem, épp ezért mai napig mennyire összetartó erőként állnak

a kolozsvári egyházi közösségek és a magyar nyelvű oktatási intézmények is. Vagy például egy ilyen nagyszabású program, mint a kolozsvári magyar napok, melynek már 13. éve van tere és igénye. Mert van kikért megszervezni, mind adók és kapók között, a résztvevők nagy százalékban magyar emberek. Rengetegféle program várta a különböző érdeklődésre nyitott közönséget. Külön örültem az egyházi programok lehetőségeinek is. Kiemelek egy előadást, melyen sajnos nem tudtam részt venni, aznap voltunk kiránduláson, a címe: „Lelkész vagy pszichológus? Kihez fordulunk, ha baj van? – lelkipozíciók egyházon belül és azon kívül”. Rácsodálkoztam, hogy erre a témára is van igény, lehet és kell erről beszélni, nem egy megbúvó kérdéskör a mentális segítségkérés. Egy másik előadás, melyen már sikerült részt vennem, megerősített újból a hivatásom egy gyakorlati részében. Abban, hogy mennyire nagy szükség van az ember lelki folyamataival és működéseivel foglalkozni, mert a kapcsolatainknak romboló, de gyógyító hatásai is lehetnek. Erről a témáról hallgattam előadást egy pszichoterapeutától.

Nagyon sok kulturális előadás, rendezvény volt, este pedig nagy magyar együttesek koncertjei, ezek is aláhúzták számomra, hogy a kulturális identitástudat is mennyire lényeges. Megismertetni és életben tartani a mindenkori fiatal generációval, hogy melyek a gyökereink, hova tartozunk, és mit is jelent magyarnak lenni ebben a mai világban. Magyarok jelen vagyunk számtalan országban, de mennyire nagy szükség lenne, erősíteni azt az összetartozás-tudatot, hogy valóban bárhol találkozhatnak a világon magyar emberek, de köztük támogatás, egymás segítése legyen.

Igaz, hogy rendelkezem már egy román alapismereti nyelvtudással, mégis egyfajta biztonságérzetet nyújtott egy más országban lévő városban magyar kulturális programon részt venni. Ugyanígy akár sétálni, eljutni egyik helyről a másikra, mert egy-egy magyar szó meghallása vagy olvasása előhozta a megszokás és kiszámíthatóság érzéseit. Igaz, nem egy megszokott környezetben voltunk, mégis jelen volt a „számomra ismerős” megélése, akár egy-egy régebbi épületet vizsgálva, vagy amikor a gyulafehérvári székesegyházban jártunk. Sőt ugyanígy hatott Torockó utcáin sétálni, a magyar kulturális, társadalmi hatások fellelhetőek voltak. Számomra egy magyar táj képe tárult elém, a torockói hegyeket és parasztházakat szemlélve. Még jobban megerősítette ezt a piros, fehér és zöld színekben pompázó cserpes virágok látványa egyes ablakpárkányokon, és a gyönyörű virágmotívumok ugyancsak ebben a három színben egy kézzel festett fa kerítéssoron.

Magyar reformátusnak lenni Erdélyben, sőt még egyetemi református kart is működtetni a legnagyobb romániai egyetemen, igazán beszédes. A református identitástudat kitartóan és erősen jelen van még az egyre növekvő ortodox román egyház mellett is. Egy nagyvárosban, ahol egyre több ortodox katedrális épül, mégis van igény és mód arra, hogy például egy belvárosi hatalmas református templom is megújuljon. Ennek a templomnak a szomszédságában volt a vásár is, ahová özönlöttek az emberek, rengeteg kézműves tárgy, könyvvásár, tradicionális emléktárgy ott volt, mely látványban is hozta újra azt az ismerős érzést. Appadurai szociológiai nézetét is újból felelevenítettük a kurzus során, miszerint számára „a lokalitás mindenekelőtt kapcsó-

latokat és kontextusokat, és nem fokozatokat vagy térbeliséget jelent”. A határon túli erdélyi magyarok megtapasztalják, hogy milyen „másoknak lenni”, éreztetve velük, hogy ez már nem magyar történelmi régió. Mégis lokális szempontjából a körülölelő kapcsolatok és kontextusok nem engedik ennek tanúbizonyosságát elhallgattatni.

Számomra mindenképpen tanulságos, megerősítő tapasztalat volt a kolozsvári tanulmányi projektben való részvétel, mert olyan szavak nélküli bizonyítást kaptam annak, hogy református magyarnak lenni, egy különösen megtiport, de nem megtört identitású közösség együvé tartozását kimutatni és erősíteni nekem is feladatom.

SÁROSPATAKI FÜZETEK
A SÁROSPATAKI REFORMÁTUS TEOLÓGIAI AKADÉMIA
TEOLÓGIAI TUDOMÁNYOS SZAKFOLYÓIRATA

A PERIODIKA MŰFAJAI / ROVATAI

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ

Igei ráhangolódás (Oktass, hogy éljek! rovat)

Tanulmányok: az adott szám tematikusan összefüggő nagyobb lélegzetű, lektorált írásai (terjedelmük egy szerzői ív, azaz 40.000 n).

Ha mód van rá, teret engedünk egy Vita rovatnak (az írások terjedelme 10–12.000 n), amelyben vagy egyetlen probléma több nézőpontú és hasonló terjedelmű bemutatása történik, vagy egy vitaindító vezércikkre érkező korreferátumokat közlünk.

Közreadunk kisebb Közleményeket (terjedelme 20–30.000 n): cikket, konferenciabeszámolót, az SRTA aktuális hirdetéseit.

Az Idővonal rovatban (terjedelme 1–2000 n) emlékezni és emlékeztetni szeretnénk a pataki történelem, a protestáns iskola- és művelődéstörténet jeles eseményeire, személyeire, alkalmaira és ünnepeinkre.

A Közösség rovatban olyan tanulmányokat, illetve cikkeket közlünk, melyek szoros kapcsolatban állnak a közösségi léttel, illetve konkrétan a közösségszervezés, közösségfejlesztés témakörével és az SRTA Református közösségszervező szakon folyó képzésével.

A Szemle rovat adja közre a rövidebb könyvismertetőket illetve hosszabb recenziókat.

STÍLUSLAP

Minden hivatkozást lábjegyzetben kell feltüntetni. Az idézett és hivatkozott művekre így kell hivatkozni: első előfordulásakor minden azonosító adatot és az idézett oldal-számot fel kell tüntetni lábjegyzetben, az idézett vagy hivatkozott szöveggel azonos oldalon. A továbbiakban rövid lábjegyzet használatos (lásd a 2. pontot). A bekezdéseket behúzással, nem pedig üres sor beszúrásával kell jelölni. A szöveg közbeni idegen szavakat és címeket kurzívval kell szedni, de a szövegidézeteiket nem szedjük dőlttel.

A SZÖVEG STÍLUSA/FORMÁZÁS

A FŐSZÖVEGBEN:

Betűtípus: Times New Roman

Betűméret: 12-es

Bekezdés: szimpla sorköz

Igazítás: Sorkizárt

A LÁBJEGYZETBEN:

Betűtípus: Times New Roman

Betűméret: 10-es

Bekezdés: szimpla sorköz

Igazítás: Sorkizárt

Amennyiben az idézni kívánt szövegrész idegen nyelven van, az idézés eredeti nyelven a lábjegyzetben történik, a főszövegben a kötet nyelve (általában magyar) használatos.

HIVATKOZÁS

Hivatkozás teljes lábjegyzetben

A szerzők vezetéknevét Kiskapitális betűvel jelöljük. Külföldi szerzők esetében a vezetéknevet a keresztnév előtt, vesszővel elválasztva kell feltüntetni.

Az idézett lapszámok után nincs semmiféle rövidítés (l., p., o., old. stb.). Ha több egymást követő lapra hivatkozunk, közéjük nagykötojelet szedünk, a lapszámokat pedig nem rövidítjük, tehát nem 973–83 szerepel, hanem 973–983. Ha több egymással nem érintkező lapszámot adunk meg, akkor ezek közt vessző áll: 33, 52, 97. Az utolsó lapszám után a címléírás lezárásaként pont áll.

A, KÖNYVEK ESETÉBEN

Szerző: Cím, Kiadás helye, Kiadó, Évszám, Hivatkozott oldal.

Példa: Kertész Imre: Sorstalanság, Budapest, Magvető, 1975.

Szerző: Cím, Fordította, Kiadás helye, Kiadó, Évszám, Hivatkozott oldal.

Példa: Miller, Henry: Baktérítő, ford. Bartos Tibor, Budapest, Európa, 1990.

Szerző: Cím, Kötetszám, Fordította, Kiadás helye, Kiadó, Évszám, Hivatkozott oldal.

Példa: Tolkien, J. R. R.: A Gyűrűk Ura, 1–3. kötet, ford. Göncz Árpád, Budapest, Európa, 2002.

Szerző: Cím, Alcím, Kötetszám, Kötet Címe, Kiadás helye, Kiadó, Évszám, Hivatkozott oldalak.

Példa: Móricz Zsigmond: Erdély, 1. kötet, Tündéerkert, Budapest, Európa, 1992, 349–440.

Szerző: Cím, Alcím, Kiadás helye, Kiadó, Sorozat, Évszám, Hivatkozott oldal.

Példa: Hankiss Elemér: Egy ország arcai, Válogatott szociológiai tanulmányok 1977–2012, Budapest, L'Harmattan, Ars Sociologica, 2012.

B, GYŰJTEMÉNYES KÖTETEK ESETÉBEN

Szerkesztő: Cím, Alcím, Kiadás helye, Kiadó, Kiadás ideje, Hivatkozott oldal.

Példa: Sepsi Enikő (szerk.): *Studia Caroliensia*, A Károli Gáspár Református Egyetem 2011-es évkönyve, Európa, Budapest, L'Harmattan, 2012.

C, GYŰJTEMÉNYES KÖTETEKBE MEGJELENT ÍRÁSOK ESETÉBEN

Szerző: Cím, in Szerkesztő: Cím, Alcím, Kiadás helye, Kiadó, Évszám, Hivatkozott oldalak.

Példa: Tóth J. Zoltán: A halálbüntetés abolíciója Európában, in Sepsi Enikő (szerk.): *Studia Caroliensia*, A Károli Gáspár Református Egyetem Évkönyve 2011-es évkönyve, Európa, Budapest, L'Harmattan, 2012, 111–142.

D, FOLYÓIRATOK ESETÉBEN

Szerző: Cím, Folyóirat neve, Évfolyam, Évszám/Lap sorszáma, Hivatkozott oldalszám.

Példa: Mihályi Gábor: Költészet és valóság, *Nagyvilág*, XXXIII. évfolyam, 1988/7, 971–973.

E, HETI- ÉS NAPILAPOK ESETÉBEN

Szerző: Cím, Lap neve, Évfolyam, Lap száma, Évszám. Hónap. Nap., Hivatkozott oldalszám.

Példa: Váradi Ferenc: Hiteles példákra vágyva, *Reformátusok Lapja*, LVII. évfolyam, 35. szám, 2013. szeptember 1., 9.

Szerző: Cím, Alcím, Lap neve, Évfolyam, Lap száma, Kiadás helye, Évszám. Hónap. Nap., A hét napja, Hivatkozott oldalszám.

Példa: P. Szabó Ernő: Madár repül át az ágak között, Ha minden ecsetvonás érdekel, *Tárlatvezetés gyerekeknek a Nemzeti Galériában*, *Magyar Nemzet*, LXXVI. évfolyam, 240. szám, Budapesti kiadás, 2013. szeptember 3., kedd, 15.

F, ELEKTRONIKUS FORRÁSOK ESETÉBEN

Elektronikus források esetén a hivatkozás logikája és formai megoldása azonos a fentiekkel. Attól függően, hogy mi deríthető ki az egyes anyagokról, mindenképp kell a szerző neve, a dokumentum címe, a megjelenés helye (amennyire azonosítható). Ezt követően utána a teljes URL és az utolsó letöltés dátuma (év. hónap. nap.).

Pl.: egy többé-kevésbé rendszeresen publikáló blogbejegyzésére történő hivatkozás esetén:

Köntös László: Ügynök voltál? reposzt.hu, 2017. 05. 14. URL: <http://reposzt.hu/blog/kontos-laszlo/2017-05-13/ugynok-voltal> Utolsó letöltés: 2017. 05. 15.

HIVATKOZÁS RÖVID LÁBJEGYZETBEN

Ha egy megelőző lábjegyzet már tartalmazta a teljes hivatkozást, rövid lábjegyzetet használunk:

Szerző: i. m., hivatkozott oldalszám.

Ha a megelőző lábjegyzet ugyanerre a műre hivatkozott, akkor a következő jelölést kérjük:

Uo., hivatkozott oldalszám.

Ha ugyanattól a szerzőtől korábban több kötetre/cikkre is hivatkoztunk, akkor az alábbi módon pontosítsuk a rövidített jegyzetet:

Szerző: Cím egésze (hosszabb cím esetén annak első néhány jellemző szava), hivatkozott oldalszám.

Pl. Móricz: Erdély, 26.

Pl.2. Mihályi: Költészet és valóság, 972.

JELÖLÉSEK HASZNÁLATA A HIVATKOZÁSBAN

Könyvek, gyűjteményes kötetek címének, folyóiratok, heti- és napilapok nevének megkülönböztetésére dőlt betű használatos.

Szerkesztői megjegyzések/jelölések jegyzetbe történő beékelésére [szögletes zárójel] használatos.

Idegen nyelvű kiadványok adatsorában az adott nyelven közöljük a szerkesztő/szerkesztette, a kötet, és a fordította szavakat. A cím után és a kötet szerkesztőjének neve előtt szerk. szócska áll, ha az idézett kötet magyar nyelvű; ed., ha angol, olasz vagy latin; éd., ha francia; Hrsg. vagy Hg. (= Herausgeber), ill. hrsg. vagy hg. (= herausgegeben), ha német nyelvű. Több szerkesztővel bíró angol könyvek idézésekor az ed. helyett a többes számot jelző eds. szócska áll. Több szerkesztő esetében azok neve között gyakkötőjel van.

Az öt sornál hosszabb idézetek a margótól 1-1 cm-re behúzódnak, és idézőjel ez esetben is szükséges. Idézetben belüli idézet jelölése a » « jelekkel történik.

RÖVIDÍTÉSEK

c. n.	cím nélkül
é. n.	év nélkül
évf.	évfolyam
ford.	fordította
i. h.	idézett hely
ill.	1. illetve, illetőleg 2. illusztrált, illusztrálta
i. m.	idézett mű
in	-ban/-ben
l.	lásd
o.	oldal
s. a. rend.	sajtó alá rendezte, sajtó alá rendezés
sk.	és a következő
s. k.	saját kezével, saját kezűleg
skk.	és a következők
szerk.	szerkesztő, szerkesztette
ua.	ugyanaz
ui.	ugyanis
úm.	úgy mint
ún.	úgynevezett
uo.	ugyanott
uő.	ugyanő

ANGOL NYELVŰ RÖVIDLET (ABSTRACT) KÉSZÍTÉSE

Az angol rövidlet (abstract) minimum 10, maximum 15 soros. A cikk/tanulmány főszövege után illesztendő be. A rövidlet tartalmazza a cikk címének fordítását és a főbb tézisek összefoglalását.

SZERZŐINK / AUTHORS

- Bihari Sándor** – református lelkipásztor (Vajdácskva), a Sárospataki Református Teológiai Akadémia főiskolai tanársegéde
- Bodrogi Ferenc Máté (PhD)** – irodalomtörténész, a Debreceni Egyetem Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézetének adjunktusa
- Bolvári-Takács Gábor (PhD, habil.)** – egyetemi tanár, Tokaj-Hegyalja Egyetem Társadalomtudományi Tanszék
- Fejér Teofil** – a Sárospataki Református Teológiai Akadémia teológia-lelkész szakos korábbi hallgatója, jelenleg a Debreceni Református Hittudományi Egyetem hallgatója
- Gönczy Ákos** – a Sárospataki Református Teológiai Akadémia teológia-lelkész szakos hallgatója
- Halász Emília Erzsébet** – a Sárospataki Református Teológiai Akadémia teológia-lelkész szakos hallgatója
- Homoki Gyula** – a Sárospataki Református Teológiai Akadémia főiskolai tanársegéde
- Hős Csaba (PhD)** – református lelkipásztor (Felcsút), a Sárospataki Református Teológiai Akadémia főiskolai adjunktusa
- Kocsis Attila** – a Sárospataki Református Teológiai Akadémia teológia-lelkész szakos hallgatója
- Kusnyír Krisztina** – néprajzos-muzeológus, doktorandusz a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola Néprajz Alprogramjában
- Lucski Márta (PhD)** – a Pápai Református Teológiai Akadémia főiskolai adjunktusa
- Marozsák Dániel** – református lelkipásztor (Sajószentpéter), az SRTA korábbi hallgatója
- Molnár Zsolt** – a Sárospataki Református Teológiai Akadémia teológia-lelkész szakos hallgatója
- Nagy Károly Zsolt (PhD)** – kulturális antropológus, a Sárospataki Református Teológiai Akadémia főiskolai docense
- P. Kusnyír Éva (PhD)** – a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Múzeumának muzeológusa
- Rácsok Gabriella (PhD)** – a Sárospataki Református Teológiai Akadémia főiskolai docense
- Szentimrei Márk** – református lelkipásztor (Bodroghalász), a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Levéltárának igazgatója, a Sárospataki Református Teológiai Akadémia gyakorlatvezető tanára
- Veréb Nikolett** – a Sárospataki Református Teológiai Akadémia teológia-lelkész szakos hallgatója

**Hős
Csaba
Hegyi Beszéd
/A Váli-völgyben/**

Hernád Kiadó

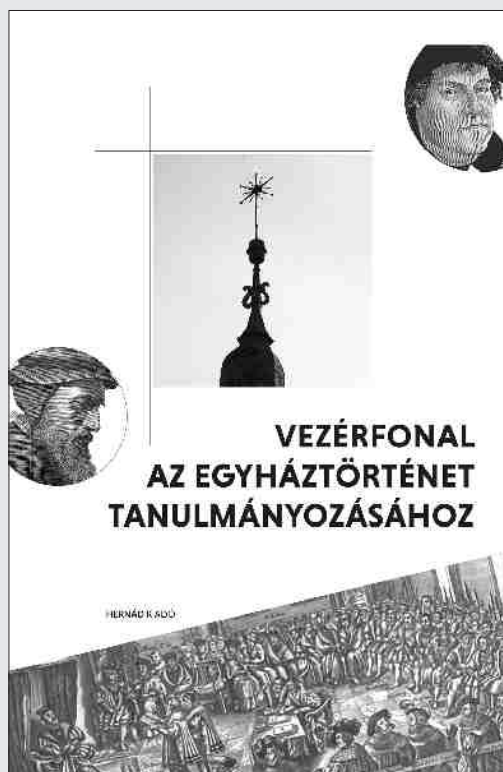
37 FELCSÜTÖK: EIHANGZOTT IGEHÍRDETÉS

**Hős
Csaba
Kátémagyarázatos
igehirdetések**

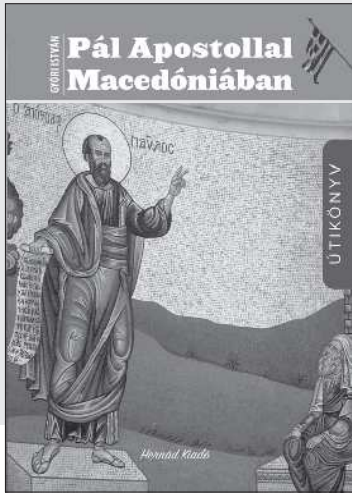
Hernád Kiadó

Diósejmennek

HERNÁD KIADÓ

„...legyünk mindnyájan Isten prófétái...”